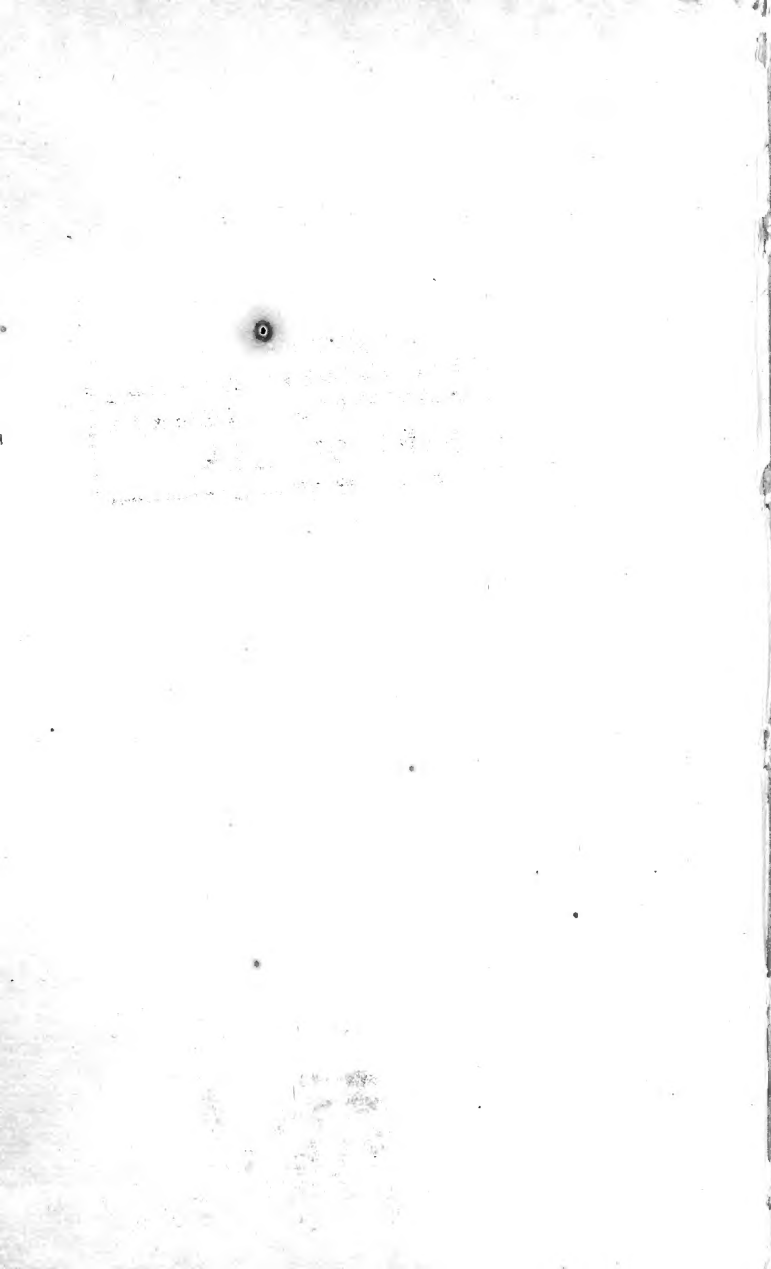

VEREENIGING TOT BEVORDERING
DER BIJENTEELT IN NEDERLAND.
BIBLIOTHEEK.

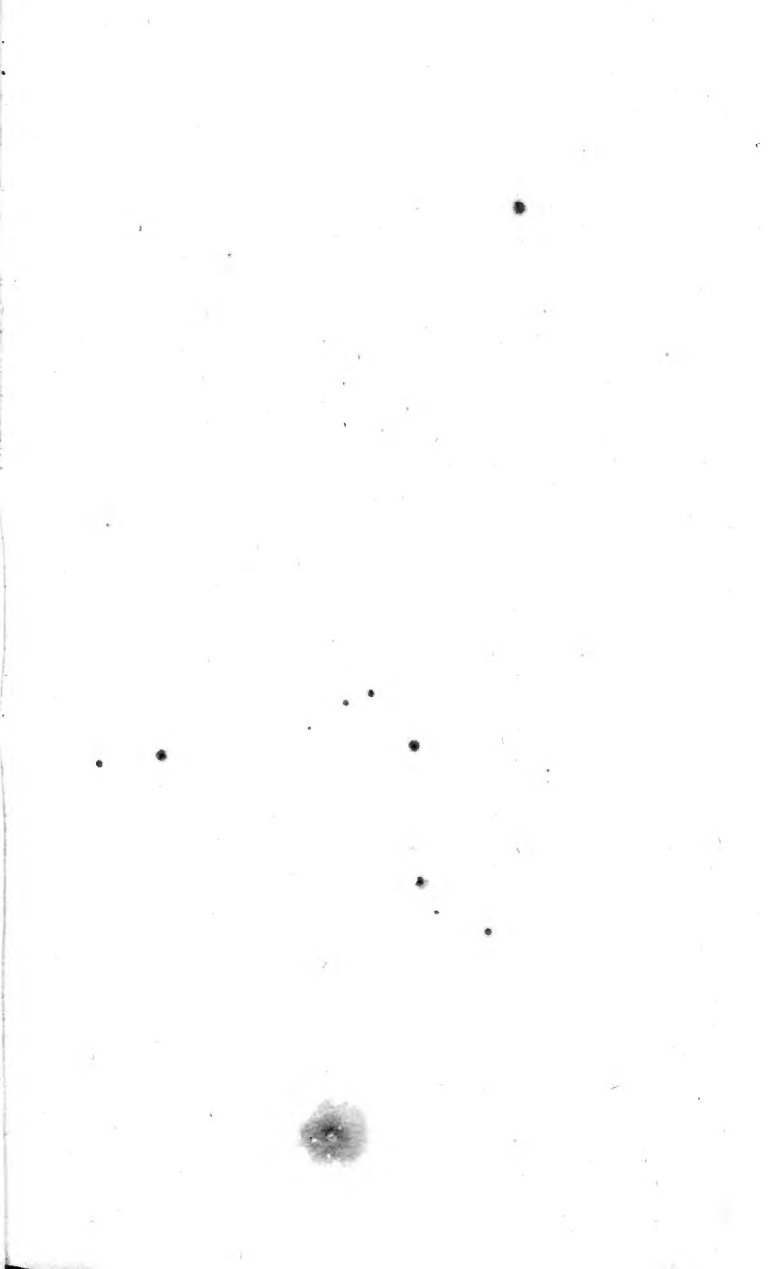
II E

24/

VEREENIGING TOT BEVORDERING
DER BIJENTEELT IN NEDERLAND.
BIBLIOTHEEK.

KORT BEGRIP
VAN DE
HISTORIE
DER
INSECTEN.

Uit het Fransch vertaald.

Met Koperen Platen.

TWEEDE DEEL.

bevattende het

DERDE en VIERDE STUKJE.

Te AMSTERDAM,

By de ERVEN van F. HOUTTUYN, 1763.

KORT BEGRIP
VAN DE
HISTORIE
DER
INSECTEN.

Uit het Fransch vertaald.

Met Koperen Platen.

DERDE STUK ꝯ E.

VERENIGING TOT BEVORDERING
DER BIJENTEELT IN NEDERLAND.
BIBLIOTHEEK.

Te AMSTERDAM,
By de ERVEN van F. HOUTTUYN, 1768.

UITLEGGING

DER

FIGUREN.

PLAAT VI.

FIG. 18. *Het Mannetje van een Eenhoorn- of Neushoorn-Tor, met het bloote oog gezien, en gewapend met een hoorn, die het Wyfje niet heeft.*

FIG. 19. *Een Kikvorsch met het bloote oog gezien, inzonderheid om de gelykheid der Pooten met de armen en beenen, en der klauwen met de handen of vingers van den Mensch te toonen.*

FIG. 20. *De Worm of Tetard van de Kikvorsch, beslooten in het Lil, 't welk nu dunner wordende den Worm gelegenheid geeft, om daar allengs eens uit te koomen en zyne krachten te beproeven.*

FIG. 21.

FIG. 21. *Een Tetard, die nu de gedaante van Kikvorfch gekregen hebbende, uit zyn bekleedzel breekt, en zyn staart agterwegen laat.*

Berigt aan den BOEKBINDER.

De Plaat No. VI. moet tegen over Pag. 244 ingezet worden.

HISTO-

zil, Frankryk, en eenige andere landen koo-
men; Nog hadt hy een verbazend getal onder-
deelingen van elk dèzèr foorten. Hy hadt 'er,
by voorbeeld, zeven en veertig van het ééne
foort, 't welk men de vliegende Eenhoorn,
of de vliegende Geit noemt. (*Collect. de Dijon*
Tom. V. pag. 180. en 181.)

en fraaye
Torren,

„ Ik bewaar, zegt hy wat laager, (*pag. 181.*)
„ de Eitjes van de gemeene goude Tor, welke
„ als paerlen zyn. Ook ziet men in myn Ca-
„ binet een Tor, wiens lighaam geheel door-
„ zaeid is met kleine holligheden, gelyk een
„ Vingerhoed of Naey-Ring.

„ Ik heb een Oost-Indische Tor, wier schil-
„ den of kokers der Vleugelen, zynde zwart
„ en glinsterend als Ebbenhout, kleine hollig-
„ heden hebben, waarin een soort van lange
„ Veeren steeken, die op allerhande wyzen ge-
„ kleurd zyn, en den glans der edele gesteent-
„ tens verdooven.”

waar on-
der de op-
merkelyk-
sten zyn

Wy zullen geene andere beschryving gee-
ven, dan van het VLIEGEND HERT, 't welk men
ook de VLIEGENDE STIER noemt, en dat een
grootè en bekende Tor is; verder van de KE-
VER, de DREKVROETER, welke naam haar vol-
maakt wel past, omdat zy zig greetig werpt
op de Koey-drek, de modder, en alle andere
onreinigheden; vervolgens van de SMEER-TOR,
en de NEUSHOORN; Men noemt deze *Monoc-*

ros, of ook *Unicorne*, *Eenboorn*, *Rhinoceros* en *Nasicorne*, *Neusboorn*, omdat zy in plaats van Neus, een grooten krommen hoorn aan den kop hebben. Dit Insect was voormaals aan *Mercurius* toegewyd. Wy zullen by deze Torren eindelyk de CANTHARIDES, of Spaansche Vliegen voegen, dat ook een soort van Torren zyn.

„ Het VLIEND HERT heeft een vierkan-^{Het VLI-}
 „ ten kop, die breeder is dan de Borst, vry^{GEND}
 „ hard, hoekig aan de randen, van voren ge-^{HERT.}
 „ wapend met twee aanmerkelyke hoornen,
 „ van een fraay roode kleur, glad en glinste-^{Deszelfs}
 „ rend als glas, lang, gelyk, beweegbaar, ge-^{befchry-}
 „ takt, getand, aan hunne uiteinden verdeeld^{ving.}
 „ in twee stukken, welke, gelyk de knypers
 „ van de armen der Kreeften of Krabben, zig
 „ aan het einde de eene aan de andere voegen.
 „ Tusschen de twee horens vindt men een vry
 „ grooten bek of mond, waar uit vier pennen
 „ van een bleek geele kleur te voorschyn koo-
 „ men, welke pennen of veeren de snuit of de
 „ tong maaken, aan ieder zyde van den mond
 „ is een zwarte knevel met vier geledingen.
 „ Het onderst kakenbeen gelykt naar een blad
 „ Klimop. Aan de basis of het onderst der hoor-
 „ nen; boven de oogen, zyn twee sprieten,
 „ zwart als git, uitlopende aan de eene zyde
 „ alleenlyk in vier kleine franjes, welke haar
 „ tot

- „ tot eene verciering verftrekken in de gedaante
 „ van buigende vederen of pluimen. Haare
 „ twee oogen, aan den kant der hoornen ge-
 „ plaatft, zyn rond, klein, zwart, of van
 „ eene bruine kleur, naar den rooden trek-
 „ kende, glinfterend, een weinig uitspringen-
 „ de, bol, effen en gelyk.
- Borft. „ De Borft is insgelyks vierkant, wel faam-
 „ gevoegd of verbonden, aan het eene deel
 „ met het hoofd, en aan het ander met den
 „ buik.
- Buik. „ Dat laaftte deel beftaat uit zes ringen, die
 „ geduurig in lengte afneemen.
- Voedzel. „ Het vliegend Hert voedt zig met het Vi-
 „ triool-agtig Sap, het welk het uit de Eiken-
 „ de Linden- en andere Boomen haalt.
- Eitjes. „ Het Wyfje van dit Infeet legt omtrent twin-
 „ tig vry groote, bleeke eitjes, vol van een
 „ kleverig vogt.
- Snuit. „ *Swammerdam* zegt, dat het geen hy het
 „ opmerkelykft en aardigft in het vliegend Hert
 „ vindt, is dat foort van kleine Snuit of Tong,
 „ welk aan het zelve tot een werktuig dient,
 „ om zyn voedzel te neemen.
- Geboorte. „ Het is zeer valfch, dat de Tor gedeelte-
 „ lyk van droog en vermolnd hout geboren
 „ wordt, want yder Tor brengt haar zelve we-
 „ der als op nieuws voort, of liever vermeer-
 „ dert

„ dert haar geflagt door koppeling, naardien
 „ men de eitjes in het Wyfje vindt.
 „ Schoon men het vliegend Hert ook zom-Benaaming-
 „ tyds vliegende Stier noemt, zo bedient dit
 „ Infeet zig egter niet van zyn hoornen om te
 „ ftooten, om zig te verweeren, of om te be-
 „ fchadigen, gelyk de Stier doet, maar alleen
 „ om te knypen en te fluiten, en zyne aan-
 „ vallers met kragt vaft te houden, en om die
 „ rede noemen de Duitfchers het ook in hun
 „ ne taal, de fluitende of knypende Worm.
 „ Als men eenig deel van dezelfs lighaam aan-
 „ taft, zo herftelt het zig, en keert zig om,
 „ om zig als in flagorde te ftellen, en zyn vy-
 „ and de hoornen te vertoonen, welke het-
 „ zelve voor verweer- of befcherm-middelen
 „ dienen moeten, op de wyze als wy ftraks
 „ gezegd hebben; En als het den vinger tus-
 „ fchen de twee punten dier hoornen in krygt,
 „ welke even als knyptangen gefchikt zyn, zo
 „ fluit het dezelve derwyze, dat het den-on-
 „ voorzigtigen aanraaker niet flegts veel pyn
 „ veroorzaakt, maar ook het bloed daar uit
 „ doet te-voorfchyn koomen.
 „ Dit Infeet is byzonder fterk; Als men het
 „ levendig in een doos fluit, zo maakt het 'er
 „ zo veel geraas in, als een veel grooter Dier
 „ zou kunnen doen. Allengskens vermindert
 „ dit geraas, door vermindering zyner krag-

„ ten, welke, by gebrek van voedsel, gestadig afnecmen. (*Matiere Medicale* Tom XI.)

DeKEVER. De KEVER, een ander soort van Tor, laat zig, om dat hy goedaardig, om dat hy zot, om dat hy een Dom-oor en Loskop is, vangen van elk die wil, en doet geen kwaad: Ook is hy het ongelukkig slagtoffer der kinderen, die 'er hun Speeltuig van maaken; want

———— De Kindsheid kent geen medelyden.

Aanmerking over de Kinderen. En 't is de kindsheid egter, waarin men 't hart voor zyn geheele leven met deze voortreffelyke, deze heilzaamè neiging moest poogen te vervullen. Voor het overige, als LA FONTAINE zegt, dat de Kinderen geen medelyden hebben, is zyn oogmerk daaromtrent niet, om te kennen te geeven, dat zy onvermogend zyn om hetzelfde te voelen, inzonderheid als zy den tyd van Overdenking hebben, of zig denzelven gunnen, en dat zy niet in de oogenblikken dier woede of bedwelming zyn, waarin de tegenwoordige voorwerpen, en byzonderlyk hunne Spelen, hen vervoeren. Zy, die n koelen bloede wreed kunnen zyn, zyn monsters, die men behoorde te verdelgen, byaldien men hun hart niet kan veranderen, 't geen zeer moeijelyk is, zelfs in dien vroegsten ouderdom.

Geval te Athenen. Daar was voormaals te Athenen een Kind, 't welk het onheil van die Republiek hadt kunnen

nen veroorzaaken, by aldien het niet in der-
 zelve besten tyd geboren was, in een tyd,
 waarin de Atheniensers te voorzigtig en te wys
 waren, om het kwaad onder hen te laten uit-
 botten. Dit Kind gaf zig het barbaarsch en
 wreed vermaak van de oogen uit te steeken van
 een Vogeltje, dat hy zelfs had opgevoed. De
 Regters veroordeelden hem ter dood; Ik hoor-
 de dit geval in een gezelschap aanhaalen, en
 ik hoorde een der Leden van hetzelfde daar
 een zeer verstandigen wensch byvoegen; „ God
 „ verhoede, zeide hy, dat myn noodlot pün-
 „ mer afhange van zulken, die dit vonnis te
 „ streng mogten vinden.”

Men kan de Kinderen gewennen, om het verdere
 bloed der Dieren, als 't noodig is, te zien ver- Aanmer-
kingen.
 gieten; maar men moet hen leeren, om het als
 een misdaad te beschouwen, als het nutteloo-
 vergooten wordt; Men moet ze vroegtydig aan
 het medelyden gewennen. Is het niet ysfelyk,
 en met alle wetten der Natuur strydig, dat een
 zwak en teder Kind het gezigt van een Kever
 of Kikvorsch, die men verplet, niet kan ver-
 draagen, en dat dit zelfde Kind in koelen bloe-
 de een Vogel of Hond kan dooden, of zig ver-
 maaken met die Dieren te martelen? Het is
 waar, dat dit, in deszelfs eerste Jaaren, zon-
 der kwaadaardigheid, geschiedt; en dat hy de-
 zelve pynigt zonder daar op te denken; maar

men moet voorzigtig wezen, met die vroegtydige, fchoon onberedencerde, wreedheid niet te laten inwortelen, en hem weerhouden van alles wat zyn medelyden zou kunnen verdooven. Meest altoos behoorde men, om den Kinderen eene goede opvoeding te geeven, dezelve op eene gansch verfchillende en zelfs frydige wyze te behandelen, dan men de gewoonte heeft. Men moest hen, van der Jeugd af, aan onaangenaame voorwerpen gewennen, men moest hen zelfs morfige en walgelyke voorwerpen zonder aandoening leeren zien, om dat hoe zeer zy zig toeleggen mogen, om dezelve in hunnen volgenden leeftyd te vermyden, zy dit egter nimmer geheel zullen kunnen doen; Men behoorde hen daarentegen den allerfterkten afkeer in te boezemen tegen alles, wat naar moord, wreedheid, mishandeling gelykt, om dat de onverfchilligheid hier omtrent niet anders kan te weeg brengen, dan hun volgend leven min aangenaam, hun karakter min beminlyk te maaken, en allerleie fchadelyke uitwerkzelen doen voortkoomen. Dat zy zig vermaaken met de Dieren, maar dat zy hen of geen kwaad, of ten minften zo weinig moogelyk, doen.

Befchry-
ving der
Kevers.

„ Het hoofd van de Kever is gewapend met
 „ een breed Schild, en vercierd met een Kne-
 „ vel met twee Hoornen of Sprieten, die aan
 het

„ het einde met pluizen of franjes voorzien
 „ zyn, in de gedaante van een Kam. De Kop
 „ kan in het Schild beslooten worden, en
 „ glinstert tot voor aan de oogen als een Spie-
 „ gel. De Hals, bekleed met een glinsterende
 „ korst, verbergt zig in de Borst. De Buik
 „ bestaat uit zeven plooijen of ringen, die mat-
 „ kander raaken, en elk met eene kleine witte
 „ linie getekend zyn.” (*Mat. Medic. Tom. XI.*)

Daar is nog een ander soort van Kevers, dat verschil-
 kleinder, en van eene bleek geele of afch- lende soort,
 kleur is. Dat soort daar wy van spreken
 vliegt op de boomen, van omtrent half April
 tot half July. Het bepaalt zig byzonderlyk
 tot de jonge blaadjes van den Eikenboom, van
 den Eschdoorn, van de Haagebeuken, en van
 den Beukenboom, maar inzonderheid van den
 Nootenboom, waaraan zy groote schade doet,
 want zy knabbelen 'er de bloessem en de blade-
 ren af.

De Voorzienigheid, die volgens de fraaije Tyd hun-
 uitdrukking van den Heer DE PLUCHE, de Ke- ner ver-
 vers, en de meeste andere Insecten, verordend schyning,
 heeft om den jong gekipte Vogelen voor de eer-
 ste Melk te verstrekken, doet ze juist uit de
 aarde koomen, op het oogenblik, als zy de-
 zen tot voedzel dienen moeten.

De Kevers, die gelukkig genoeg geweest Wyze van
 zyn, om de handen der Kinderen, en den bek leeven.

der Vogelen te ontsnappen, gaan weder onder de aarde tot in de aanstaande Maand van April, als wanneer zy weder op de hêlft dier maand, dat is te zeggen, na negen maanden in hun onderaarsch verblyf gesleeten te hebben, daar uit te voorschyn koomen. Al dien tyd brengen zy zonder eeten door, maar eer zy de lugt verlaaten, en als tot dien staat van vernietiging keeren, draagen zy zorg om eerst een nieuw geslagt voort te brengen, 't welk echter ongelukkig, gelyk hunne Voorouderen voor 't grootste deel ten prooy verstrekt voor de Muffchen en andere Vogelen.

Tyd van
duuring.

Het Wyfje van de Kever legt haare eitjes in de Mestvaaten, en andere plaatsen, alwaar de aarde zagt en vet is, daar koomen groote witte Wormen uit te voorschyn, met sterke tanden gewapend, men noemt ze op 't Land Koorn-wormen, om dat zy de Wortels der Graanen eeten. Zy brengen vier Jaar in dezen staat van Wormien door, eer zy Nymfen worden, en vervolgens de gedaante van Kevers aanneemen. Zommige Natuur-beschouwers denken, dat zy na deze Gestaltewisseling, dat is, in den staat van Kevers nog omtrent even veel tyds kunnen leven.

Benaa-
ming van
MOLE-
NAARS.

GOEDAERT een even onvermoeid Waarnemer als beroemd Schilder, zegt, „ Dat men „ in zyn Land de Kevers gemeenlyk Molenaars noemt,

„ noemt, om dat zy alle de jonge knoppen
 „ van de Kerfeboomen, de Aprikoos-boomen,
 „ en verscheide andere soorten als weeten te
 „ maalen, en tot een fyn meel te maaken. By
 „ ons geeven de Kinderen haar denzelfden
 „ naam, maar in een anderen zin. De geheee-
 „ le Wereld weet, dat in den tyd van de Ke-
 „ vers de Kinders zig een Spel van dezelve
 „ maaken, en deze Diertjes als tot *Machines*
 „ gebruiken, om zig te vermaaken; zy ma-
 „ ken ten dien einde een langen draad aan een
 „ haarer pooten vast, en laten ze dus uit-
 „ vliegen, of zy maaken dien draad korter,
 „ en hechten denzelven op een houtje, daar
 „ een speld boven in gestooken is, of zy doen
 „ dit zelfde door middel van een stukje van
 „ een kaartenblad, dwingend op die wyze de
 „ Kevers, die haare kluijters ontvlugten wil-
 „ len, om rondom te vliegen, en als te *maalen*,
 „ gelyk zy dit klein werktuigje ook een Mo-
 „ lentje heeten. Zy houden tot dit spel meer
 „ van die, welke witachtig schynen, en het
 „ lighaam als met meel of wit stof bestrooid
 „ hebben, noemende dit soort ook bepaalde-
 „ lyk Molenaars, of Meel-maalders, om ze
 „ te onderscheiden van andere, die zy Mos-
 „ tert-maalders noemen, om dat zy roodagti-
 „ ger zyn, of de kleur van Mostert heb-
 „ ben.”

Aartige
Vermom-
ming.

In Vlaanderen , alwaar de Ingezetenen zeer werkzaam en kloek in uitvindingen zyn , zelfs in de geringste zaaken , heb ik Kevers gezien , tot aan den hals toe als in eene schede gestookten , gekleed als Zoldaaten , als Munniken , als Procureurs , enz. Gelyk hunne armen en hoofden de eenige deelen zyn , die zy vry hebben , zo beweegen zy dezelve , en beweegen ze sterk , om zig los te maaken , en de *gesten* die zy maaken , gelyken dikwils niet kwalyk naar de origineelen , die zy vertooncn . Maar 't geen ik nergens , nog daar , nog elders gezien heb , is een Kind , dat genoeg opmerking hadt , en van een genoegzaam zagtaardigen inborst was , om de vryheid aan deze kleine ongelukkigen te schenken , na zig daar eenige dagen mede vermaakt te hebben , want zy kunnen , zelfs in deze misselyke verkleeding , als zy maar wel opgepast worden , veertien dagen of drie weeken leeven . Wat zoude zulk een Kind beminnyk zyn ! Welk een gunstige hóop zou men van zyn hart en karakter mogen opvatten !

Hoe te
verdelgen.

In plaats van de Kevers , gelyk de Kinders doen , door lange en pynelyke martelingen om te brengen , zo moct men , als zy te sterk vermenigvuldigen , zig van verscheidene middelen , welke voorhanden zyn , bedienen , om dezelve eensklaps , en in grooten getale te doen omkoomcn . Die middelen zyn , volgens den raad

raad in zeker Werkje, *La nouvelle maison Rustique*, gegeven, om den anderen dag de boomen, daar de Kevers zig op verhouden, wakker te schudden: tusschen elf uuren 's morgens, en drie uuren des namiddags; de Kevers, die zig daar in tusschen de bladeren verbergen, zyn om dezen tyd in haaren slaap of in eene verdooving, en vliegen niet, zelfs schoon zy dus uit de boomen geschud worden; zy vallen plotselyk neder, en men kan ze zonder moeite dood trappen, of wegneemen. Gedurende de negen maanden, dat zy haar verblyf onder de aarde houden, doen zy, en haare Jongen, veel naadeel aan de Wortelen der Planten; Deze moeten derhalven vooral opzoeken en uitroeijen, het welk men doen kan door op een zekere diepte den grond om te keeren, en de Wortels der boomen te onderzoeken, rondom welken men Koei-mest, oude Schoenen of Sloffen, half verrotte Hoornen, en andere stinkende dingen legt, waar door de Kevers verdreeven worden. De *Pioene* (*Pivoine*) is ook een tegengift tegen dit Insect, en 't is te dezer oorzaak, dat men die Plant in de Wyngaarden aankweekt.

De Heer A. J. ROESEL, Miniatuur-Schilder te *Neurenberg*, heeft eene zeer omstandige en nauwkeurige Historie van de Kevers gegeven, in een Werk tot tytel voerende *Natuurkundige Ver-*

Verlustiging over de Insecten; men heeft van dit Artikel der Kevers een uittrekzel gemaakt in het *Journal Etranger* (1744) waar uit de Schryvers van de *Mat. Medicale* het overgenoomen hebben, en 't is volgens dat zelfde, dat ik hier eenige van de aanmerkelykste byzonderheden mynen Lezeren zal mededeelen.

Verschil-
lende
kleur.

„ Daar zyn twee soorten van Kevers, wel-
 „ ke beurtelings om het andere Jaar verschy-
 „ nen. Men kan ze onderscheiden aan de kleur
 „ van de plaat, waar mede haar hals bedekt, en
 „ die tusschen den kop en de hoornagtige vleu-
 „ gelen geplaatst is; welke plaat in het eene
 „ soort rood, in het ander zwart is. Het is
 „ gemaklyk de Sexe te onderscheiden; want
 „ de Kinderen zelfs weeten, dat geblaadde
 „ pluimpje of bosje, 't welk voor aan haare
 „ sprieten is, een Mannetje aanwyft, als het
 „ lang, en een Wyfje als het kort is. Dit
 „ pluimpje is kleiner, als de Kever in rust is,
 „ dan of zy vliegt, want zy spreidt het van
 „ een, zo dra zy zig gereed maakt, om zig in
 „ de lucht op te heffen.

Gedaante-
verwille-
lingen.

De Heer *Roefel* denkt, dat de Kever niet van het eene Jaar tot het ander leeft, het geen hy van de Wormen zegt is zeer opmerkelyk. Die Worm verandert ten minsten eens in 't Jaar van vel, en 't is niet dan op 't einde van zyne vierde vervelling, dat zyne Gestalte-*verwiffeling* voorvalt.

vált. „ Hy begeeft zig diep onder de aarde,
 „ zomtyds meer dan een vadem, alwaar hy zig
 „ een hol vervaardigt, 't welk hy zo glad en ef-
 „ fen weet te maaken, door middel van zyne
 „ nitwerpzelen, en van eenig ander vogt, dat
 „ hy daar gevoeglyk en in alle veiligheid zyn
 „ verblyf in houden kan. Zyne woonplaats
 „ gereed zynde, begint hy zig kort daar na in
 „ te trekken, te verdikken, uit te zetten, en
 „ hy legt noch voor het einde van Augustus
 „ zyn laafte vel van Worm af, om de gedaan-
 „ te van Nymf of Popje aan te neemen.

„ Gemeenlyk behoudt hy die gedaante tot op
 „ 't einde van January of het begin van Fe-
 „ bruary; 't Is dan, dat hy een Kever wordt
 „ van een witte en geelagtige kleur, die eerst
 „ geheel week is, en zyn hardigheid en eigen-
 „ lyke kleur niet dan na verloop van tien of
 „ twaalf dagen krygt. Deze Kever kooft niet
 „ uit de aarde te voorschyn voor den tyd, dien
 „ de Natuur aan hem of haar bepaald heeft,
 „ en hy is derhalven verplicht, om daar twee
 „ of drie maanden na zyne verandering door
 „ te brengen.”

Als men den Heer *Roefel* mag gelooven, die kleur der
 het verzekert by ondervinding te weten, zo Schilden.
 hebben de Kevers met roode, en die met zwar-
 te plaaten elk hun Jaar, en zyn beurtelings om
 het ander Jaar ver de menigvuldigfte. Het
 Jaar

Jaar 1743, by voorbeeld, is het Jaar van de Roode Plaat-kevers geweest, zy moeten derhalven, zo de gemelde waarneeming doorgaat, altoos de oneffe jaargetallen hebben, en gelyk zy in dit Jaar 1767, terwyl ik dit schryve, wederom verscheenen zyn, zo kan men by voorraad vaststellen, om in 1768. meest alle de Kevers te zien met zwarte platen.

De Kever
is een Ge-
neesmid.
del.

De Kever is een foortgelyk middel tegen de Hond's-Razerny. „ Men neemt 'er vyf voor „ een volwassen, en drie voor een jong Per- „ soon. Men laat ze in Honing sterven, en „ men neemt 'er vervolgens den kop, als nutte- „ loos, af; Men stampet het overige; men geeft „ het aan den gebeten Persoon, des morgens „ nugteren met een lepel vol van denzelfden „ Honing, waarin zy gestorven zyn. De cer- „ ste dosis wordt gebruikt op wat uur men „ goedvindt, en hoe eer hoe liever na het toc- „ val; men houdt met dit middel zeven dagen „ aan, maar men moet het vooral vroeg be- „ ginnen, eer het vergift zig heeft verspreid en „ gevestigd; als men zo lang wagt, tot dat de „ Lyder reeds de watervrees heeft, dan is 'er „ weinig hoop meer. Men moet de Kevers „ verzamelen, en dezelve in Honing of Oly- „ ven-Oly bewaaren, om 'er zig in tyd van „ nood van te bedienen.”

Fransehe

Wy zullen dit Artikel eindigen met het geens
waar

waar mede wy het hadden behooren te begin- en Latyn-
 nen, met namelyk aan te merken, „ dat de fche be-
 „ Franschen dit Insect *Hanneton* noemen, waar- naamin-
 „ fchynelyk by verbaftering, in plaats van *Al-*
 „ *leton*, van het Latynfche woord *Alitonans*
 „ herkomstig, ter oorzaak van het geluid, dat
 „ het onder 't vliegen met zyn vleugelen maakt;
 „ Hierom noemen de Latynen hetzelfde ook
 „ *Scarabæus Stridulus*; als of men zcide, de
 „ *brommende Tor*. MENAGE leidt het, naar zy-
 „ ne gewoonte, met een langen omweg af van
 „ het woord *Afilus*.” (*Mat. Medic. Tom. XI.*
 Gelyk dit Insect ook de eigenschap heeft van
 zelden een vasten streek te agtervolgen, maar
 heen en weder vliegt, zou de Nederduitsche
 benaaming van Kever, inffchien eene verzag-
 tende uitspraak en verbaftering van *Keerder*
 kunnen zyn.

De DREKVROETER (*Fodimerda*) die een eer- De DREK-
 lyker naam zou kunnen hebben, maar waar VROETER.
 aan men geen eigenlyker zou kunnen geeven,
 wordt ook, en wel meest, de Schalbyter ge-
 heeten; ook noemt men haar de Pil-Tor, om
 dat zy van haare eigen uitwerpzel en van
 den drek, dien zy daar by voegt, Pillen maakt,
 waar in zy zeer zinlyk haare eitjes legt.

Het bovenst van haar kop en van haar borst Beschry-
 is zwart, gelyk ook haare fchaalagtige vleuge- ving.
Derde Stukje. B len,

len, dewelke by haar, gelyk by de andere Torren, niet anders zyn, dan het bekleedzel, en als de Overrok van de vliesachtige vleugelen; Die eenvoudige en zedige uitwendigheid verbergt de grootfte schoonheden, gelyk dit doorgaands plaats heeft. Het onderfte van den Schalbyter is van een blauwe kleur met rooden weerschyn, waar by de fraaifte stoffen, of het fynfte staal niet haalen kunnen.

Soorten. Daar zyn ook Schalbyters, die den kop en de Schildvleugelen blauw of groen hebben: Men heeft 'er my een gegeven, welks hoofd en vleugelen groen met een bruinen weerschyn zyn, en van het onderfte des Lighaams daar in verschillen, dat het bruin daar de overhand heeft, terwyl in het hoofd en de vleugelen het groen byzonder doorfteekt.

Schoonheid. Trek op een papier, waarvan de grond bruin is, eene oneindige menigte dunne groene streepjes, die malkanderen op allerhande wyzen kruisfen, zo zal daar eene vermengeling van kleuren uit ontstaan, maar die ten opzigte van den ryken opschik van de Tor, daar ik van spreek, het zelfde zal zyn, als een lompe Spyker in vergelyking van de Snuit eener Vlieg, of den Angel eener Mug.

Zinlykheid. De Schalbyter, schoon hy een Drek-Insect is, is echter altoos zeer zuiver en schoon. Men kan aanmerken, dat van alle Dieren, die zig in

in onreinheden vermaaken , 'er geen is , dan het Varken , het welk onrein en morfig is , en nog is hetzelfde ongetwyffeld alleenlyk zodanig , zedert dat wy het uit de boffchen gehaald , en aan onze wyze van leven onderworpen hebben . Men wordt in deze gedagte bevestigd , als men het wild Zwyn , dat een foort van Varken is , befchouwt .

„ De Ouden vertellen meer dan ééne Histo- Valsche
 „ rie , wegens den Schalbyter , die zekerlyk verhaalen
 „ verdigt zyn . Men heeft beweerd , dat 'er wegens
 „ geene Wyfjes onder deze Diertjes zyn , en dezelve.
 „ dat zy den loop der Zonne volgden , 'terwyl
 „ zy met hunne agterfte pooten groote pillen
 „ maakten , en die verwarmden , om hun ge-
 „ flacht voort te planten . Men voegt 'er by ,
 „ dat zy een affchrik van de Roozen hebben ,
 „ en dat de reuk alleen van die bloemen hen
 „ doet fterven . Het geen waaragtig is , koomt
 „ hier op uit , dat zy de vuiligheid en de uit-
 „ werpzelen derwyze beminnen , inzonderheid
 „ dié van het Paard en de Koey , dat zy van
 „ verre door derzelve reuk gelokt , daar vaar-
 „ dig op aanvliegen , en voornaamlyk des
 „ avonds tuffchen licht en donker , want de
 „ Drekvroeter , gelyk de meefte Torren , is
 „ eene wezenlyke *Nyctalope* , dat is te zeggen ,
 „ dat zy beter des nachts dan over dagziet ; om
 „ „ dat

„ dat de Zon, of het licht van den vollen dag,
 „ hen verveelt.

Haar Oly. De Chymiften haalen een Olie uit dit Infect, welke de Hemorrhoides, (*Aambyen*) ontbindt.

De
 SMEER-
 TOR.

„ De SMEER-TOR is een der grootste Tor-
 „ ren; van dikte als een Mans Vinger, en zo
 „ lang als een Pink, ten minften als de twee
 „ voorfte leden. Haar hoofd en hals zyn van
 „ een donkere purpere of violetkleur, gelyk
 „ ook de sprieten, die gemaakt zyn in de ge-
 „ daante van een Halsband. De buik gevuld,
 „ vet, glinsterend, langer dan de kokers of
 „ fcheden, dat is te zeggen de Schild-vleugels;
 „ welke naar een week en gerimpeld leder ge-
 „ lykt, maar zonder vleugels daar onder; men
 „ merkt rondom den hals verscheide kringen
 „ van blaauwe, groene, en geele fchaduw-
 „ wingen.

Werpt een
 Vet uit.

„ Het Wyfje, op den rug liggende, gelykt
 „ min of meer naar een Menschelyk Aangezicht.
 „ Als men haar een weinig Oly op het lig-
 „ haam giet, valt zy aanftonds in ftuiptrekking
 „ gen, en sterft. Waarfchynlyk om dat de
 „ Oly eensklaps alle haare luchtgaten verftopt
 „ en haar de ademhaaling belet. Zo dra men
 „ haar aanraakt, werpt zy een vet en smeer-
 „ agtig vogt uit, van een geelagtige koleur,
 ge

„ gelyk aan een zeer heldere Oly, welk vogt
 „ uit alle de gewrigten der pooten te voor-
 „ fchyn koomt, en dat de handen befmet.
 „ Men vindt haar in May, zelden laater, langs
 „ de wegen, in de boffchen, in de velden, in
 „ groene ftreeken, die voor de Zon bloot lig-
 „ gen. Als men haar verplettert, zo verspreidt
 „ zy een vry goeden reuk; zy voedt zig met
 „ Wormen, maar byzonderlyk met de blade-
 „ ren der Phioolen, of Violetbloemen, en met
 „ tedere malfche Kruiden.

„ Men heeft dit Diertje PRO-SCARABÆUS ge-
 „ noemd, als of men zcide BY-TOR, of *val-*
 „ *fche Tor*, om aan te duiden, dat het slechts
 „ een By-foort ware; Ook SMEER-TOR, om
 „ dat 'er uit dezelfs lighaam eene vette Oly
 „ druipt.” (*Matier. Medic. Tom. XI.*)

Lieden die geen kennis hebben van de begin- VETTE
 zelen, waar uit de Natuur de Planten *gefor.* Olyën.
meerd, of welke zy ten minften in veele derzel-
 ver verspreid heeft, zullen het miffchien voor
 eene verzinning, althans voor eene overtol-
 ligheid aanzien, dat ik fpreek van een *vette*
 Oly. „ Zyn 'er dan Oliën, die niet vet zyn?”
 zullen zy vraagen. Zekerlyk ja; de *Wezenlyke*,
 en de *Geeftryke* Oliën zyn het niet, ten min-
 ften niet merkelyk. Ook ontnemt men aan de
 gewoone Oliën, zelfs de allergroffie, haare vet-
 tigheid, met vylzel van loot, daar in te wer-
 pen,

pen, en met dezelve een geheelen zomer voor de Zon bloot te stellen, Dus zuivert men de Oly voor de Orlogiemaakers, en andere Mechanifche Werkingen.

De EEN-
HOORN.

„ Het laafte foort van Tor, daar wy van
„ fpreken moeten, is de *Monoceros*, EENHOORN;
„ of *Naficorne*, NEUSHOORN; Men vindt de-
„ zelve gemeenlyk in plaatfen, daar men de
„ Schepen verhuidd, onder de fpaanders, het
„ zaagzel, en het ftof van 't hout, in dat van
„ het Riet, waar van men zig bedient, om het
„ Scheepstimmerhout te branden, in het troe-
„ bel water op plaatfen daar geboomte ftaat, in
„ het Run, en eindelyk rondom oude boomen
„ en in verrot hout.”

Wyze van
teelen,
fig. 18.

Deze Dieren koppelen geduurende de maan den Juny en July; Het Männetje (fig. 18.) is alleen gewapend met een hoorn, het is wat kleiner dan het Wyfje. Dit gaat zig, zo dra het bevrugt is, in de boffchen, in dé aarde, of in het run, als verbergen, en verfpreadt daar haare Eitjes.

Zo dra de Worm van deze Tor geboren wordt, vindt dezelve zyn voedzel rondom zig, om dat de Moeder, die haare Jongen aan de zorg der Natuur overlaat, de oplettenheid heeft van haare eitjes op zulke plaatfen te leggen, al waar de Jongen, die 'er uitkoomen, onder er

om zig die levensmiddelen kunnen vinden, die zy nog geene kragten genoeg zouden hebben, om te gaan zoeken.

„Ik kan niet zeggen, hoe veel tyds de
 „Worm van deze Tor nodig heeft, om zyn
 „vullen waschdom te bekoomen, en tot zyne
 „hervorming te geraaken; maar ik heb van
 „deze Wormen meer dan een Jaar lang in ee-
 „ne bouteille bewaard, waar in ik Aarde en
 „Run gedaan had, zonder dat ik hen eenige
 „gedaante-wiffeling heb zien ondergaan.”

Swammerdam.

Men moet de stof, waarin men deze Wor- Hoe te be-
 waaren.
 men bewaart, vochtig maaken, naardien zy
 niet alleen zeer wel tegen de vochtigheid kun-
 nen, maar die zelfs nodig hebben, het geen de
 sterkte van hun gestel bewyft, want de andere
 Wormen, die, gelyk deze, geen Waterwor-
 men zyn, nog van gelykfoortigen aart, worden
 door de vochtigheid zeer veel benadeeld, in-
 zonderheid als zy eerst vers gekipt zyn.

De Worm van de Monoceros, of Eenhoorn- Vershil-
 lende
 foorten.
 Tor, door MOUFET beschreeven, en ook door
 andere Auteurs, onder den naam van *Coffus*,
 is omtrent een duim dik, en vier lang, als hy
 zyn laatste groei gekregen heeft. Zyn voor-
 naamste kragt bestaat in zyn kop, in zyn borst,
 en in zyn pooten. Hy doorboort het verrot
 Hout, de Aarde, of de Run, en maakt zig daar
 een

VEREENIGING TOT BEVORDERING
 DER BIJENRECHTEN IN NEDERLAND
 BIBLIOTHEEK.

een nieuw gat, als men hem uit het zyne getrokken heeft.

Kunnen welwarmte verdia- gen. „ Het gebeurt dikwils, dat de Run en het Hout, waar in deze Wormen leeven, heet worden, en broeijen, gelyk als nat Hooi; dat geeft hen geheel geen ongemak, nog doet hen cenig nadeel; Integendeel zy zyn des te levendiger, werkzaamer en sterker, als zy deze grooter trap van warmte voelen. Zy byten dan met kragt, als men ze wat ruwelyk aantast, maar voor het overige zyn zy niet kwaadaartig.” (*Swammerdam.*)

De Kalkoenen eeten ze. De Kalkoenen zyn zeer greetig naar deze Wormen. *Moufet* verhaalt, op den voorgang van *PLINIUS*, dat in *Pontus* en *Phrygien* de Ouden deze zelfde Wormen aten. „ Als men,

Aanmerking over de smaaken. „ voegt 'er *Swammerdam* by, die van ons Land wilde eeten, zou men ze alle voedzel moeten onthouden, tot zo lang, dat zy zig haare uitwerpzelen hadden kwyt gemaakt.” Het vooroordeel verzet zig tegen diergelyk een voorstel, maar de rede verwerpt hetzelfde niet. In het stuk van de smaaken is alles willekeurig. Wy beminnen de Kaas; In *Henegouwen* wordt dezelve vervaardigd op eene wyze, die zomigen eene lekkerny, veelen een afgryzen is. Men vermengt met de gestremde Melk een gedeelte Knoflook, veel Peper en Zout, en men eet de Kaas, die hier van bereid wordt, niet dan

dan geheel beschimmeld. De Duitschers verkiezen hunne Zuurkool met Spek boven Ortolans. De Vorsten in *Tartaryen*, in den *Indostan*, en in de *Indiën* in het algemeen, als zy ryk genoeg zyn, en aanzien genoeg hebben, om de gedroogde uitwerpzellen van een zekeren God, dien zy *Lama* noemen, te bekoomen, zo bestrooijen zy daar alle hunne Ge-regten mede, die op hunne tafels verschynen. De Worm van de *Monoceros* is een natuurlyker een lekkerder eeten, een voedzel meer overeenkomstig met onze zelfstandigheid, en zekerlyk van zig zelve aangenaamer, dan alle de lekkernyen, welke ik zo even heb opgenoemd.

Deze Worm brengt vyf of zes maanden in den staat van Nymf of Popje door, en komt 'er in het Voorjaar uit te voorschyn. *Swammerdam* denkt, dat hy, gelyk die der Kevers, en van de meeste andere Torren, drie of vier Jaar leeft voor deze laatste Gestalte-verandering. Gedaante-wisseling.

De Hoorn, met welke hy voor den dag koomt, als hy zyn bekleedzel van Nymf verlaat, is van eene schaalagtige zelfstandigheid, en zo hard, dat men 'er zig van bedienen kan, om het hardste en digtste hout mede te doorbooren. Deszelfs oppervlakte is zo glad en effen, dat dezelve glinstert als kristal. Het is even eens met het been of de schaal, die het

borststuk bedekt, en met die der schede of bekleedzels der vleugelen. Zy zyn ook van dezelfde kleur als de hoorn, dat is te zeggen, bruin naar den rooden trekkende, van een foort van verguld Moor.

Daar is een Water-Tor, welke *Swammerdam* alleenlyk noemt, zonder dat hy 'er de Historie van geeft, deze is de *HYDROCANTHARUS*.

De
MOORD-
WORM.

De MOORD-WORM, die in het water leeft, brengt een vliegende Tor voort. „ Deze „ Worm heeft dertien ringen, het hoofd en „ den staart daar onder begrepen. Hy bedient „ zig van den laatsten, als van een Roer, om „ zyne bewegingen onder het zwemmen te be- „ fieren; Hy heeft zes oogen aan weerskan- „ ten van 't hoofd; Hy leeft niet dan van Wa- „ ter-Infecten; Hy vat zyn prooy met zyne „ twee tanden, of kinnebakken, en hy door- „ boordt ze met twee kromme punten, waar- „ mede die zelfde tanden gewapend zyn; De- „ ze tanden verder zyn hol, en de holligheid „ loopt in den mond uit. Gelyk dezelve een „ weinig doorschynende zyn, zo wel als het „ lighaam van den Worm, zo ziet men het „ bloed, dat hy zuigt, in zyn bek opklimmen „ door de holligheid der tanden, en uit den „ mond naar de maag nederdaalen, inzonder- „ heid als dat bloed rood is. En het is iets „ aar-

„ aardigs te zien, hoe dit Insect het bloed van
 „ een Pier of Aardworm geruftelyk uitzuigt,
 „ zonder zyn prooy los te laten, hoe zeer
 „ de Worm flingert en woelt, en zig faamen-
 „ trekt, of uitspreidt op allerhande wyzen.”
 (Swammerdam.)

De manier van werken van dezen Moord-^{Wyze van}
 Worm is vry aartig, als men dezelve alleenlyk ^{Werken,}
 met de oogen van een Waarneemer beschouwt,
 en met dezelfde ongevoeligheid betracht, waar-
 mede men de wortels eener plant zich in de
 aarde zoude zien uitspreiden, om de fappen,
 die rondom dezelve zyn, op te zoeken, en in
 te zuigen. Maar het Hart moet niet van de
 Party zyn, als men dit foort van waarneemin-
 gen doet, en men 'er vermaak van hebben zal.
 Men moet het eene Dier het ander kunnen zien
 vernielen, zich met deszelfs bloed en fappen
 voeden, gelyk men een vocht uit het eene
 vat in het ander ziet overstorten. Maar wêe
 den geenen, die vermaak in wreedheid schept,
 en zyne waarneemingen herhaalt of voortzet,
 om dat haatelyk vermaak te genieten.

De *Algemeene Historie der Reizen* verschafft
 my nog eenige byzonderheden, waar mede ik
 dit Artikel moet verlevendigen.

Daar zyn in de Landeryen in en rondom *Siam* ^{Zonder-}
 Kevers van een groen vergulde kleur, de ^{linge Ke-}
 schoon- ^{vels.}

schoonste , die men met oogen zien kan. Zy verspreiden een levendiger licht, dan dat onzer Glimwormen. Hunne Wyfjes leggen groote Eitjes, gelyk erten. (*Tom. XI. p. 311.*)

Een Zee-Kever, welke men by de Zuiderkeerring vindt, heeft twee vinnen, welke de gedaante hebben van die der Walviffchen; Deze Kever is dik en breed in 't midden, en puntig aan de beide einden. Hy is zo doorschynend, dat men 'er zelfs de ingewanden in zien kan. De kleur van zyn geheele lighaam is sneeuw-wit, behalven den bek, die geel en zwart is. Zyn vleesch bestaat uit zulke dunne, en zo weinig saamenhangende deeltjes, dat het in de handen smelt. (*Tom. XV. pag. 300.*)

en vliegende Hert.

Men vindt in 't Land der *Hottentotten* een vliegend Hert, dat de lengte heeft van een Kinder Vinger, den rug groen, den buik gespikkeld met wit en rood, en het hoofd en de vleugels goudkleur. Deze Volkeren, die zeer bygeloovig zyn, om dat zy zeer onkundig en dom zyn, verheffen tot den staat eener Godheid eene Tor, die een goudkleurden kop heeft, en die ik denk dat zeer zeldzaam moet wezen, naardien zy, als hy in hunne Dorpen verschynt, straks groote vreugde bedryven, en als hy in hunne Wooningen, of in hunne Hutten komt, hem een Koey slagten en offeren. Als deze Tor zig by geval op eenig Mensch belieft neêr

te zetten, zo maakt men elkanderen diets, dat hy daar byzondere redenen toe moet hebben, en derhalven zonderlinge verdienften in dit Mensch moet zien, en voorheeft denzelven zonderlinge gunften te bewyzen; van dit oogeblik af derhalven wordt deze begunftigde, al ware hy de fnoodfte van 't gantsche Volk, voor een Heilig gehouden. Men hangt hem zeer eerbiediglyk de krans, of het vet der darmen van dat zelfde Beest, dat men geofferd heeft, om den hals, en hy draagt dezelve ter eere van dezen God-Tor, en ten blyke zyner Heiligheid, met eene fierheid, die met de grootheid dezer gunft overeenkoomt, zo lang tot dat dezelve verrot is, en met ftukken afvalt. (*Tom. V. pag. 174.*)

Men ziet in *Japan* eene groote zwarte en blinkende Tor, hebbende twee kromme en breede hoornen, waar van de grootfte is op de neus, en de andere uit de Schouderen opkoomt. En andere Torren.

Nog brengt dit Koningryk een Tor voort *Sibi* of *Simi* genaamd, dewelke byzonder is door zyne manier van fterven. Als zy tot dit noodlottig tydfnip begint te naderen, zo fplyt haar rug in de lengte open; daar koomt een Vlieg met vier vleugelen uit te voorschyn, waar van het gebrom, 't welk naar het geluid van een Knoopmakers rad gelykt, duurt van het

het opgaan der Zonne tot 's middags, en geraas genoeg maakt, om op den afstand van een myl gehoord te worden. (*Tom. X. pag. 670.*)

Op het Eiland *Hispaniola* is een *Rhinoceros*, of *Monoceros*, (welke Torre Swammerdam zegt, dat daar zes duim lang zyn) waarvan de Hoorn twee Schuyers heeft; de eene boven, de andere beneden. Daar koomen haar twee beweegbaare lighaamen uit de neusgaten voort, die verscheide geledingen hebben, en uitloopen in een soort van dekzels, die ruig zyn, en dezen Dieren voor oogen verstrekken. Zy leggen in de versch gehakte Palmboomen eene menigte groote witte geboorde, en afgryslyk lelyke Wormen, daar de Inboorlingen des Lands zeer greetig naar zyn. (*Tom. XII. pag. 229.*)

Men ziet op het zelfde Eiland *Hispaniola* een soort van Tor, *Locuyo* genaamd; Dezelve is half zo groot als een Musch, heeft twee oogen in 't hoofd, en twee onder de vleugelen; zy geeven zo veel licht, dat men met derzelver schynzel kan reizen, en zelfs leezen. Als men 'er zig het aangezigt of de handen mede vryft, deelen zy daar aan de bekwaamheid van te verlichten mede. (*Ibidem.*)

DE BLOEDZUIGER.

Daar is een soort van Lieden, 't welk van tyd tot tyd talryker wordt, en 't welk ik misschien vermeerder zonder het te weten. Aanmerking over de Schryvers.

Ik spreek van die Schryvertjes, die aangezet, door de zugt tot een roem, die zy even weinig verdienen, als zy in staat zyn denzelven te verwerven, beuzelingen schryven in een tyd, dien zy aan een eerlyk en nuttig beroep behoorden te besteeden. Zy brengen de eene helft van hun leven door, om met veel omhaalen en arbeid spreekwyzen in order te brengen, en de andere om zig in hunne zotte dronkenschap te vermaaken met malkanderen hunne verwonderlyke voortbrengzelen voor te leezen, of om het geduld van Menschen, die geen belang hebben om hen te hooren, op nog sterker proef te stellen. 'T zyn inzonderheid die goedgunstige Lezers, die zy opzoeken, en welken zy nooit los laten zonder hen of in slaap gebragt, of ten minsten bedwelmd en verdoofd te hebben. Zou men niet zeggen, dat zy het gevolg hunner werken voorzien, en tot zig zelve spreken; „By „aldien onze Werken niet bekend worden by „'t Gemeen, dat zy het ten minsten worden „by eenige byzondere Lieden, die nooit ver- „ gee-

„geeten zullen, dat wy hen dezelve hebben
„voorgelezen.” HORATIUS vergelykt deze
eeuwigduurende voorlezers hunner fchriften,
deze moorddaadige Schryvers, billyk by de
Bloedzuigers, die het vel, daar zy zig aan ge-
hegt hebben, niet los laten dan wanneer zy
’er geen bloed meer uithaalen kunnen.

Non miffura cutem, nifi plena cruore Hirudo.

Twee
foorten
van Bloed
zuigers.

De Geneesheeren onderscheiden tweederlei
foorten van Bloedzuigers, waarvan de eene niet,
de andere wel vergiftig zyn. De eerfte kunnen
niet dooden dan door haare menigte, en doof
haare hardnekkigheid om het bloed te zuigen.
Deze zyn een vry juist afbeeldzel van de Schry-
vertjes, die hunne Werken aan al de waereld
voorlezen. De vergiftige Bloedzuigers vertoo-
nen veel flauwer de Gierigaarts, de Wocker-
raars, de Grooten die hunne gunften verkoop-
pen enz. Daar zyn eenige vergiftige Bloedzuig-
gers noodig om een Mensch te dooden, en een
enkele Vrek kan eene gheele Familie vernie-
len. Die Gierigaarts, welken men Vrekken
van het laage foort, of Duiten-gaarders zou
kunnen noemen, zyn wel geene vergiftige Bloed-
zuigers, maar ’t zyn echter regt haatelyke en
leelyke Infeften.

Befchry-
ving.

Dat Gekorvene, ’t welk wy hier voor hun
zinnebeeld geeven, is een Water-Infeft, zwart

„zort

„ zonder pooten , zonder vinnen , zonder
 „ graaen , en 't welk de gedaante van een
 „ grooten Worm heeft , van lengte als de klei-
 „ ne vinger , gespikkeld met stippen en lynen ,
 „ glad en leven-barend als een Aal , en 't welk
 „ in Moerassen en andere wateragtige plaatsfen
 „ leeft. Deszelfs rug is van een zwart bruine
 „ koleur , hebbende aan de beide kanten een
 „ streep van een geelagtig wit , gemeenlyk
 „ doorzacid met zwartagtige stippen. Die ope-
 „ ning is driehoekig , en gewapend met drie
 „ zeer scherpe en zeer sterke tanden , bekwaam
 „ om niet alleen het vel van een Mensch ,
 „ maar zelfs dat van een Paard of van een Os
 „ te doorbooren. Het is als een werktuig ,
 „ dat aan drie kanten snydt , en drie wonden
 „ tevens maakt.”

De Maag van den Bloedzuiger bestaat uit De Maag.
 eene lange rei zakken; men vindt 'er tot vier-
 en-twintig in een grooten Bloedzuiger. Gelyk
 deszelfs voedzel meest in enkel bloed bestaat ,
 en derhalven uit een zeer gezuiverde zelfstan-
 digheid , waarin weinige vreemde stoffen zyn ,
 die afgescheiden behoeven te worden , zo be-
 merkt men niet , dat dit insect eenige uitwerp-
 zelen maakt. De doorwaasfening is het eenige
 middel , waar door het zig van zyn overtollig
 voedzel ontlast. Het heeft geen lucht pypen ,
 of *Stigmata* langs het lighaam , gelyk de Aard-
 worm

worm en de meeste andere Insecten; Het schynt op dezelfde wyze te ademen, als de Mensch en Dieren, namelyk door den mond: En 't is aan den Heer M. MORAND, beroemd Chirurgyn en geëgt Lid van de Academie der Wetenschappen, dat wy deze en verscheide andere waarneemingen over den Bloedzuiger verschuldigd zyn.

Levens-
wyze.

„ Volgens LEMERY zyn de Bloedzuigers „ *Hermaphroditen*, dat is te zeggen, van beide „ Sexen tevens, gelyk de andere kruipende „ Dieren, die geen beenderen in het lighaam „ hebben. Behalven onze zoet-water-Bloed „ zuigers, heeft men ook andere, die tot de „ Zee-bloedzuigers gebragt moeten worden „ Onder de eersten bemerkte men verschil in „ de figuur, in de kleur, in de dikte. De „ grootsten heeten Paarden-bloedzuigers, of „ dat men beweert, dat 'er maar negen noodig „ dig zyn, om een Paard te dooden, door het „ al zyn bloed af te zuigen. Gemeenlyk leeven „ ven de Bloedzuigers verscheide maanden „ zelfs zonder voedsel, in het zoete water „ 't zy Regen Rivier- of Moeras-water.”

Aanmer-
king.

„ Waarom, zeide een van myne Vrienden „ aan wien ik dit Artikel voorlas, waarom kan „ men dus de andere Bloedzuigers, daar gy van „ gesproken hebt, niet insgelyks zo lang laten „ leeven? Waarom kan men de Schryvertje „ van

, van blauwe boekjes, en de Ontwerpers, en
 , de roofzicke Ministers dus ook niet eenige
 , maanden onder water houden? De eersten
 , zouden, geduurende dezen tyd, ons niet met
 , hunne harsenschimmen verveelen, en de ande-
 , ren zouden zich niet meften met het bloed
 der Ongelukkigen, die zy verdrukken. Men
 , zou die heilzaame onderdompeling van eeni-
 , ge maanden van tyd tot tyd herhaalen, en
 , zy zouden zich of ten laaftten uit vrees voor
 , dezelve beteren moeten, of wy zouden hen
 , onder 't water laaten huishouden.' Die ge-
 dachte deedt my bloezen, myn Vriend merkte
 het, en hadt de vriendelykheid van te zeggen,
 dat het niet van de Schryvers van de Natuurly-
 ke Historie was, daar hy van hadt willen spree-
 ken.

De Bloedzuiger boor 't, als zy het vel door-
 steekt, het driepunt g werktuig, daar zy van Wyzc van werken.
 voorzien is, derwyze in het zelve, dat als men
 het 'er met geweld wil uithaalen, zy het oik-
 wils in de wonde zi ten laat. Zy is zo gulzig
 naa bloed, dat zy 'er zesmaal de zwaarte van
 haar lighaam van opdrinkt, als men haar in
 verscheide stukken snyt, groeien haare won-
 den toe, worden vast en geneezen. De deelen,
 die het digft by haar hoofd liggen, kunnen vyf
 maanden leeven, maar de andere veel minder.
 Men kan haar ook als tweeflachtig beschou-

wen, want zy leeft verfcheide maanden buiten 't water.

Het zout is een vergif voor de Bloedzuigers; Het doet haar in minder dan een uur in ftuip-trekkingen fterven. Zy heeft voor vyanden de Aal, de Lamprei, de Zee-zwaluw, en verfcheide andere Rivier- of Moeras-vogelen.

Genees-
kundig
gebruik.

De Latynen noemen de Bloedzuiger *Hirudo*, van het woord *barendo*, 't welk vast hangen, of hechten betekent. Men zet ze aan de uitwendige *hémorrhoides*. (*) Zy is een groote toevlucht in veele ziekten; De *Ephemerides* van Duitschland bevestigen eenige proeven, welke Doctor SAMUEL LEDELIUS daar mede gedaan heeft, waar van wy geene andere dan deze zullen bybrengen. „ Twee Perfoonen van zyn „ kennis, na vrugtloos verfcheide hulpmidde- „ len tegen zo geweldige hoofdpyn bezogt te „ hebben, dat zy 'er hun Redensgebruik door „ verlooren, konden geen verligting bekoomen, „ dan door Bloedzuigers aan de Slaap-flag ade- „ ren te zetten, waar door zy; als door eene „ bezweering, aanfonds geholpen werden.”

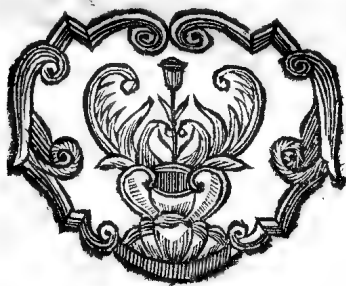
De Bloedzuigers van het beste foort, die waarvan men zich in de Heelkunde bedient, zyn klein, hebben een dun hoofd, den ruggeftreept met groen en geel, en den buik roodachtig. Men moet zekere voorzorgen gebrui-

ken.

(*) Takken, of Aambeijen.

ken , om te beletten , dat zy niet verder gaan dan de plaats , daar men ze zet. Waar-
fchou-
wing.

Men moet wel toezien , als men Graft- of Sloot-water drinkt , of daar geene Insecten of Bloedzuigers in zyn? Deze zyn zomtyds zo klein , dat men ze nauwelyks merken kan , maar zy worden allengs grooter in de Maag; Zy verscheuren dat Ingewand , en men kan 'er zich niet van bevryden , dan door veel zout water te drinken , en zelfs een braakmiddel te gebruiken. Menschen , die Jaaren lang van een *Toenia* of Lintworm geplaagd zyn geweest , hadden denzelyven ook doorgeslokt met het water , daar hy toen onzichtbaar in was.

DE SPAANSCH E V L I E G .

Aanmer-
king.

Fraaije uitwendigheden verbergen dikwils verderfelyke eigenschappen; maar deze, door een wyze hand bestierd, kunnen in iets heilzaams veranderd worden; Het Gekorvene, daar wy van spreken zullen, strekt 'er ten bewyze van.

De CAN-
THARIDES

„ De CANTHARIDES, of Spaansche Vliegen zyn
„ eerder langwerpige, kleine, gevleugelde Tor-
„ ren, wier vleugelen bedekt zyn door bladen,
„ of schilden, van eene vergu'd groene kleur,
„ hebbende deze Toetres, als men dezelve
„ proeft, eerst een smaak, dien men nauwe-
„ lyks merkt, maar welke alleens zeer heet en
„ scherp wordt, gelyk die van Pik; verder
„ zyn dezelve roodachtig, van een zeer stin-
„ kenden reuk, als zy nog leevende of nog
„ versch zyn.

Verscheide
soorten.

„ De Natuurbeschouwers hebben verscheide
„ soorten van *Cantharides* beschreeven, dewel-
„ ke van malkanderen verschillen in grootte,
„ in gedaante, en in kleur. De grootsten van
„ d't Land (van Orleans) hebben niet meer
„ dan een duim in de lengte, en even veel in
„ de dipte; de anderen zyn van ontrent negen
„ linien. De eene zyn enkel azur, de andere
„ zui-

„ zuiver goud , anderen goud en azur ver-
 „ mengd, anderen eindelyk groen en blauw
 „ verguld, maar alle schitteren zy op eene wy-
 „ ze, die het gezicht bekoort, en zyn van een
 „ zonderlinge schoonheid.”

Zy hebben een klein hoofd, maar den mond ^{Beschry-}
 vry groot. Op het Voorhoofd twee goudkleur-^{ving.}
 de oogen, en beneden de oogen twee sprieten,
 in de gedaante van borstels, welke verdeeld
 zyn in twaalf geledingen.

„ De borst bestaat uit een enkel stuk, dat ^{Borst en}
 „ van voren smaller, van agteren breeder is, ^{Buik.}
 „ van binnen vervuld met luchtpypen, die voor
 „ de ademhaaling dienen. De buik bestaat uit
 „ zes groote ringen, aan de zyden geplooid,
 „ die in 't eerste voorkoomen glad schynen,
 „ maar door het Vergrootglas gezien, zich een
 „ weinig ruig vertoonen, inzonderheid naar
 „ onder.”

De *Cantbarides* kunnen in den rang der Schaal-^{voorttee-}
 dieren geplaatst worden. De Schaal-^{ling,}
 haar de plaats van beenderen bekleeden, zyn
 glinsterende, gelyk gepolyft staal. De eitjes
 dezer Insecten zyn wit, daar koomen Wormp-
 jes uit, die naar Rupsen gelyken. „ HAGEN-
 „ DORN verzekert, in zyne verhandeling over
 „ de Eglantier, of wilde Roozenboom, dat die
 „ Rupsen uit Wormen koomen, die naar de
 „ sponsjes van dit boompje gelyken. Maar

„ LANGIUS ontkent deze byzonderheid , en
 „ zegt , dat de Vliegen met troepen uit vreem-
 „ de Landen naar Zwitz erland en Duitschland
 „ koomen ; want , voegt hy 'er by , schoon men
 „ dezelve in de Noordelyke Landen ziet kop-
 „ pelen , zo leggen zy daar echter haare eitjes
 „ niet , nog broeden 'er haare Jongen uit
 „ maar men vindt ze allen van dezelfde groot-
 „ te ; waarin hy zich evenwel grovelyk ver-
 „ zint.

„ De waarheid is , dat deze Vliegen veel ge-
 „ meener zyn in de heete Landen , gelyk Span-
 „ je , Italie , en de zuidelyke Provinciën van
 „ Vrankryk ; Men vindt ze egter byna door
 „ geheel Europa op zekere tyden van het Jaar
 „ Volgens *Lemery* vindt men ze in den Zomer
 „ rondom Parys , en op verscheidene andere
 „ plaatsen op de bladeren van den Esch , de
 „ Populier , den Roozelaar , op het Koorn , op
 „ de Weiden , enz. NICANDER , een Griekse
 „ Geneeskundige , noemt in zyne *Alexipharmaca*
 „ *maca* , of werkt over de Geneesmiddelen , de
 „ Cantharides Koorn-eetsters.

en levens-
 wyze.
 Men zoude haar haare benaaming van ha-
 eten van den Eschen boom met even veel
 misfchien met meer , regt kunnen geeven ; Zy
 vermaaken zich met de bladeren van dien Eschen
 nen Boom af te knabbelen , en zomtyds doet
 zy denzelven sterven , waarschyndlyk door
 he
 by

VAN DE SPAANSCH E V L I E G. 4r

bytend vocht, dat zy daar op werpen. Men onderscheidt de Cantharides van China, en andere zeer heete Klimaat en, door de geele streepen, die over haare vleugelen loopen.

De Cantharides zouden in koude Landen nog veel zeldzaamer zyn, dan zy 'er werkelyk gevonden worden, indien de wind van tyd tot tyd niet geheele wolken derzelve van het oosten of het zuiden overvoerde. Als zy aankoomen, gaat 'er een sterke en onaangename reuk, die haare aankomst verkondigt, vooraf. Men gaat haar te gemoet, en als zy zich op de boomen werpen, om te rusten, vangt men ze daar. In den jaare 1685, zag een Duitfch Geneesheer een talryke zwerm Cantharides zich aan een soort van Liguster-boompje, (Mondhout of Heelkruid) hechten, en al de bladeren van dit Heestergewas afeten, zonder aan een eenige van deszelfs bloemen te raaken.

Om de Cantharides te doen sterven houdt men ze boven den waassem van kookenden Azyn. Als zy recht droog zyn, worden zy zo ligt, dat vyftig nauwelyks een vierde loot weegen. De Geneesheeren geeven ze inwendig niet, dan met veele omzichtigheid. Zy zyn doordringende, bytende, en op het vel gelegd, verwekken zy daar blafsjes.

Ik zeg, dat de Geneesheeren het poeder van de Cantharides inwendig niet dan met veele

Koomen met troepen over.

Hoe te verdelgen?

Geneeskundig ge-

bruik , en omzichtigheid voorschryven ; Dit is eene wyze
 aanmer- king daar les voor hun , die vermetel geneesmiddelen ge-
 over. bruiken , welke zy niet genoeg kennen ; maar
 een blind en dom vertrouwen is altoos de ge-
 zellinne der onkunde . Dus moet men verwag-
 ten , dat het leven der Menschen , van zelve
 reeds aan zo veele toevallen onderworpen
 zommigen van welken men het zelve met de
 noodige voorzichtigheid zou kunnen onttrek-
 ken , nog lang zal bloot staan aan de ongeluk-
 ken , welken een yver zonder verstand onfeil-
 baar na zich sleept . Zie hier eenige voor schrif-
 ten van Geneesmiddelen , welke men ten op-
 zicht der gezondheid aan alle foorten van Men-
 schen veilig geeven mag . Laat uwe Kinderen
 in tyds zwemmen leeren , op dat zy in 't wa-
 ter vallende , minder gevaar van verdrinken
 loopen mogen . Dat zy veel werken en maath-
 eten , om eene sterke lighaamsgesteldheid te
 verkrygen . Als hunne gezondheid ondertus-
 schen door eenig toeval wordt aangetast , en de-
 ruft en het *Dieet* niet genoeg zyn , om dezelve
 te herstellen , zo geef hun geneesmiddelen , die
 gy wél kent , en herinner u , dat men zich
 nooit of zelden beklagt van geene geneesmid-
 delen aan een Zieken gegeeven te hebben
 maar duizendmaalen , dat men die al gegeeven
 heeft .

Vergiftige Daar waassemt zulk een kwaadaartig , zulk
 een

een werkzaam vergift van de Cantharides uit, uitwaasle-
 dat het zelfs gevaarlyk is de plaats en te nade-^{mias,}
 ren, daar dezelve gevonden worden. „ De
 „ Heer LYONNET heeft een Man gekend, die
 „ in de koorts verviel, om dat hy onder een
 „ boompje geslaapen hadt, daar zy op waren,
 „ en derzeiver kwaade lucht hadt ingeademd.”

In weerwil van haar venyn zyn de Canthari- en nuttig-
 des, wel bereid en getemperd, krachtige mid- heid.
 delen in de gevaarlykste zichten: Het is dan
 waar, gelyk wy in het begin van dit Artikel
 gezegd hebben, dat haare kwaade hoedanighe-
 den, door een wyze hand bestuerd, in voor-
 deelige kunnen veranderen.

Pleister tegen de Tandpyn.

„ Neem Spaansche Vliegen, ten getale van
 „ vyf; kopjes van Knusflook, ten getale van
 „ drie; Theriakel, een half vierendeel loots.
 „ Stamp het te saamen; doe het tusschen een
 „ fyn doekje, en leg het in de buiging van den
 „ arm, ter plaats, waar men aderlaat, en aan
 „ die zyde, daar gy de pyn in den mond hebt,
 „ laat het daar liggen, tot dat 'er blaasjes op
 „ het vel opkoomen. — Doe noch beter!
 voorkoom de Tandpyn, en ten dien einde
 spoel zeer dikwils uw mond met schoon water,
 eerder koud dan warm, en meng daar zom-
 tyds een weinig Azyn in.

D E K R E K E L.

De Fabel
van de
Krekkel en
de Mier.

De onheufche spotterny, welke de Mier gebruikt, om de Krekel, die vast van honger sterft, te vertroosten, is minder het woord van een goede Huishoudster, dan van een onbarmhertigen Vrek. Die Fabel is bekend, dan dat ik ze hier behoef in te lasseten.

„ De Krekel, in 't holt van den Winter gaande van gebrek, waar tegen zy zich niet in tyds voorzien hadt, begeeft zich tot Mier, wier Magazynen zy wist zeer voorzien te zyn; sta my, zegt zy, in deze nood, met een klein gedeelte van uw voorraad by, ik beloof u hetzelfde in het gunstig jaargetyde weêrom te zullen geeven.

„ Wel wat hebt gy den laatsten Zomer uitgevoerd? vraagt haar de Mier; Toen ik den heelen tyd, antwoordt zy, voor de Voorbygangers vrolyk opgezongen; nu, herneemt de Mier, dan moogt gy voor u zelve eens luchtig op gaan dansen.

LA FONTAINE voegt de zedeleer van deze fabel niet by dezelve. Hy vreesde ongetwyffel dat dezelve hem te verre afleiden zoude, en in al te verdrietige aanmerkingen doen vervallen. Wy behoeven het eerste dier twee

ongeg-
voeg-

voegelykheden niet te vreezen, om dat wy niet, gelyk *la Fontaine*, binnen de nauwe perken van een Fabel bepaald zyn; En wat de verdrietige aanmerkingen betreft, daar zyn wy even weinig bang voor; Wy willen de jonge Liedengewennen, om in tyds dergelyke aanmerkingen te maaken, zo dikwils zy nuttig kunnen zyn; Maar wy trachten hen ook van dezelve te rug te doen keeren, tot andere, die aangenamer zyn, want de rechte wysgeerte is die, welke altoos eene vreedzaame en zoete vrolykheid vergezelt.

De Mier van de Fabel is een ryke, onedele Vrek, die afgezonderd en als in het duister leeft, die dwaas genoeg om zich op zyne schraapzucht te verheffen; niet alleen niet ziet hoe verachtelyk hy is, maar zelfs niet gelooven kan, dat 'er andere verdiensten dan de rykdommen zyn. De Krekel is een Poëet of een Geleerde, die, byna vreemd in de Maatschappy, en te nauwer nood derzelve barbaarsche gebruiken kennende, zich overgegeeven heeft aan het geleide van zyn Geest, en zyne natuurlijke neigingen gevolgd; maar die neigingen waren vrolyk, gezellig, vriendelyk, teder, en zelfs verheven en grootmoedig. Hy heeft gezongen, hy heeft behaagd; hy heeft zig door het verrukkelyk vermaak der toejuiching laten bekooren; Hy voorzag, of liever hy bedacht niet

Opeene
nieuwe
wyze ver-
klaard.

niet, dat dit alles hem, zonder Fortuin, t'eer-
 niger tyd tot deuterfte behoefteheid brengen,
 en dat hy dan zulke verharde Zielen aantreffe
 zoude, die geen smaak hebben voor het gee-
 hem alleen bekoort; die, ongevoelig voor be-
 fchoon der fraaie Wectenschappen, geen ander
 vermaak kennen, dan Dukatonnen op te stap-
 len; Hy valt eindelyk in gebrek, en onkunde
 van den staat der Wereld en der Mensch-
 smeekt hy denulken, die veel meer hebben
 dan zy gebruiken kunnen of willen, om een
 gen onderftand, hy treft een hart van yzer aan
 't welk die verheven deugd van medelyden zel-
 by den naam niet kent: De wreedtaart ontfant
 hem met ruuwe verongelykingen, of ten mi-
 ften met onheufche befpottingen; Welk een
 wreedheid eenen ongelukkigen te beschimpet
 die men niet helpen wil!

Vous chantiez! j'en fuis fort aife,
 Eh bien! Daniez maintenant.

Barbaarsche jokkerny! Vertrooft u, ramp-
 zalig flachtoffer van de hardvochtigheid en
 wreedheid der Menschen, vertrooft u met
 zelve, of liever sterf van gebrek! Alle Men-
 fchen ondertuffchen gelyken niet naar dien ry-
 ken Aardworm; Veracht hem! Maar dat
 uwe eenigfte wraak zy; voor het overige be-
 klaag u nooit den tyd, dien gy befteed hebt,

beminlyk te worden, maar wacht u tevens, zo 't moogelyk zy, dat uwe beminlyke hoedanigheden niet de eenige toeverlaat zyn, daar gy in den slechten tyd op behoeft te vertrouwen.

Laissons dire les fots, le merite a son prix.

Jammer is het maar, dat 'er zo veele zotten zyn, die de verdiensten niet zien kunnen, en die dikwils de magt in handen hebben; Laaten wy, terwyl wy onze verdiensten poogen te vermeerderen, ter zelfder tyd werken, om hunne belooningen of gunsten te kunnen ontbeeren.

Met veel meer rede, dan de Vlieg zich de Geaard-
Dochter der Lucht noemt, mag de Krekkel zich heid van
de Dochter der Lente en des Dageraads noemen. Als zy zich begint te vertoonen, en te de Krekkel;
zingen, is men zeker van de wederkomst van 't schoone jaargetyde; en dus pafst haar de eerfte benaaming met het hoogfte regt; Haar vroege morgenzang maakt haar de andere waardig, terwyl zelfs de dauw, die men de melk van den Dageraad kan heeten, het voedzel is der Krekels.

De mooie dagen aan te kondigen, dezelve door zoete toonen te verfraaijen, te zingen, te behaagen, en geene andere zorg te hebben dan te behaagen en te zingen; aan geene plichten onderworpen te zyn, zelfs niet aan die der wel-

welvoegelykheid, zich in den dauw te baaden en 'er zich mede te vóeden, dat is het gelukkig lot van de Krekel. Het einde van dat gelukkig lot, zal men my tegenwerpen, is van honger te sterven; Hier op zyn twee antwoorden te geeven, waar van het een niet het verstandigste is. Wat verschilt het hoe men sterft mits dat men vermaakelyk geleefd hebbe? Het ander is, dat 'er onder de Dieren, zo min als onder de Menschen, weinigen zyn, die van honger sterven, en dat het geslacht der Krekels niet meer bloot staat voor dit ongeluk, dan by onze.

Op de
Menschen
toegepast.

ô Gy! Gunstelingen der Natuur, die dik van den dauw leeft, die zingt gelyk de Krekels die ons vermaak gelyk zy, en welken wy om de wreccheid hebben van even eens als haar verlaaten, als gy niet meer zingt, vreest gebrek; 't welk uwe laatste dagen dreigt! Gy uwe zugt voor de vryheid, uwe drift voor de weetenschappen, niet kunt overwinnen, niet de eerste, kweekt de laatste; Maar het altoos te kunnen doen, onttrekt u het woel der Wereld, en leert u met weinig te helpen. De stilte, de spaarzaamheid, een matige maar geduurige arbeid, zyn zo uwe vermaak, als middelen van bestaan. Weest met dit alles de beschermers der Deugd van den Godsdienst, van de Menschelykheid.

Dat uwe werken altoos het nuttige met het aangenaame paaren, en gy zult zeker kunnen zyn van altoos met een ftreelenden roem een genoegzaam fortuin te genieten. Want wat men ook zeggen moge van de hardheid onzer eeuw, befchouw dezelve van naby en metaandagt, befchouw de gewaande Krekels, die zich over dezelve beklagen; Gy zult byna altoos bemerken, dat het niet dan Sprinkhaanen, dan fchreeuwende Infeften zyn; Wy mogen zelfs geruftelyk verzekeren, dat, hoe zeer men ook over de verbaftering in het algemeen klagen moge, onze eeuw; ten opzichte van eene billyke erkentenis jegens de fraaije geeften, merkelyk verbeterd is; Men zoude thans eenen BRUYÈRE of DE BAR niet op een zolder laten fterven; Dit is een fmet van de vorige eeuw, daar de onze geen gevaar van loopt.

„ De Krekel is een foort van groote Vlieg, Befchry-
ving van
de Krekel.
„ waarvan de gedaante, op het eerfte aanzien,
„ grof en ruw fchynt. Het Hoofd is breed
„ en kort, voorzien met twee oogen, ruits-
„ of nets-wyze gemaakt; het ééne dier oogen
„ is aan de rechter, het ander aan de linker
„ zyde, beiden naar het achter-einde.” Tus-
fchen deze oogen, die met een verbaazend ge-
tal facettes gefleepen zyn, want de ruitjes, of
het netwerk, zo als ik het aanftonds noemde,
is ten uiterften fyn; „ zyn ’er drie van de zul-
ken

Derde Stukje.

D

ken

„ ken, die men gladde oogen noemt, en die
„ driehoekig op het hoofd gefchikt zyn.

Uit het voorfte gedeelte van het hoofd koopt
een ftuk van eene driehoekige gedaante,
welk een zeer groote kin fchynt te zyn.
uit de punt van dit ftuk, dat de snuit te voore
fchyn koopt, waarmede de Krekkel niet alle
de dauw opzuigt, maar ook de andere zeffe
digheden, die over de bladeren en bloemen
fpreid zyn.

Haar Borft ftuk is verciert met lyften of
loopende randen, hol uitgehaald. Ook ziet men
een driehoek gegraveerd op het midden
dat zelfde Borftftuk, uit twee kanten van
welke vier doorschynende vleugelen uitkoomen
waarvan de twee bovenfte veel grooter dan
onderfte zyn. De Buik, of het onderfte gedeelte
te des Lighaams is verdeeld in agt fchaalachtige
ringen.

Soorten. A R I S T O T E L E S brengt de Krekels tot twee
foorten, welke voornaamelyk in de grootte
fchillen. Hy noemt de grootften *Achetes*,
de kleinen *Tettigones*; Daar is nog een middel
foort, 't welk *Aristoteles* niet gekend heeft.

De Inwooners van *Provence* noemen de *Tettigones*
Cigalons; wy noemen dit kleine foort
onze taal Graskrieken.

De Man-
netjes zing-
gen.

„ In alle foorten van Krekels is 't het Man-
„ netje alleen, dat zingen kan; eene enkel

„ beschouwing is genoeg om de zulken, die
 „ stom zyn, te onderscheiden van die geenen,
 „ welke zich door het geluid, dat wy zang
 „ noemen, doen hooren; en bygevolg om
 „ de Mannetjes van de Wyfjes te onderken-
 „ nen. De Boeren wisten dit reeds ten tyde
 „ van ALDOVRANDUS, en hebben het waar-
 „ schynlyk al eer geweeten.”

Welk een nieuw spel der Natuur! Wat is Wonder-
 zy verwonderlyk in alle haare schikkingen! In lyke werk-
 haare vermaaken zo wel als alle andere ge- tuigen
 wrochten! Zy doet den Mensch en de Krek- daar toe.
 zingen; Maar het behaagt haar den Mensch te
 doen zingen door de strot, en de Krekkel door
 den buik. Ja door den buik, en zie hier, hoe
 de deelen der stem daar geplaatst zyn. De eer-
 ste ring van den buik is naar onderen doorge-
 sneeden, en de tweede is ingetrokken; In de-
 ze tusschenruimte is een vry diepe holligheid,
 verdeeld in twee Celletjes, door een kleine
 schaalachtige driehoek gescheiden, welke men
 hier voor de Kas van een Klavecimbel kan nee-
 men. Op den grond van yder Celletje zyn
 twee vliezen gespannen; dewelke met den lui-
 ster der schoonste Spiegel-glazen, of van de
 glinsterendste Talc-Steen, (*) de doorschynen-
 heid

(*) Talc-steen is een soort van glanzige en door-
 schynende steen, dewelke aan zeer dunne blaadjes

heid hebben van het zuiverst wit glas, en welke van ter zyde te zien alle de kleuren van den Regenboog vereenigen. In het binnenst van de Krekel, en ter plaatse, die tegen de Caelletjes overstaat, heeft de Heer DE REAUMUR twee groote spieren gevonden, elk van welke een bondeltje of bosje is van een verbaazen getal rechte vezels, losjes de een op de ander geplakt; zy dienen om de nabygelegen deelen in beweging te brengen, welke gefchud, en sterk bewogen zynde, een weerklank maakt op de twee vliezen, en dus alle de Echos van de buitenste holligheid doen medewerken, waar uit dat eenstemmig, maar doordringend geluid voortkoomt, 't welk zomtyds tedere ooren kwetst. Het bewys, dat dit de wezenlyke werktuigen der stem in de Krekel zyn, is, dat de Heer *de Reaumur* 'er eene ontleed hebbende naderhand de sprietten, daar wy van spreekten met een speld zachtelyk bewoog, waarop de Krekel, nu al verscheide maanden gestorven nog een klein geluid maakte in die wyze handwaar waar aan de wonderkens niets schynt te kouten. De Holligheid, welke zo tedere en dierbaare deelen bevat, is overdekt en zorgvuldig geslooten met twee schaalen, welke

Schryf
 gesneden, het zogenaamde Moscovische Glas nientertant vert. Daar zyn twee soorten, het eene heet Venetiaantche, en het ander Moscovische Talc Steen.

Schryvers van de *Materies Medica*, waar uit wy het onderwerp dezer beschryving getrokken hebben, aardig de Glas-raamen van de binnenste vensters, dat is te zeggen van de twee vliezen, noemen.

De bekoorlykheden der Harmonie werken op alle Schepzelen; van den Mensch af, wien zy tot vermaak en tot moorden aanzetten, tot op het Lam, 't welk op het geluit eener harderspyp springt en huppelt; tot op het Kanarievogeltje, 't welk zyn eeten laat staan, om de toonen van eene fluit te leeren; Tot op de Wyfjes Krekel, die verrukt wordt door den zang van haare Gade; Terwyl deze zingt, arbeidt zy met vermaak; Haare arbeid is mocijelyk, maar zy hoort een stem, die zy bemint; Zy bereidt de afgezonderde verblyfplaatsen voor de Kinderen, daar zy Moeder van staat te worden, en de liefde maakt alle haare verrichtingen aangenaam.

De Wyfjes Krekel heeft langs het onderste gedeelte van haar laatste ring, een Boor, de Wyfjes, welkeer maakzel en werltuigkunde verwonderlyk zyn; Deze boor, die zy gemaklyk te voorschyn haalt, dient haar om kleine droogte takjes te doorbooren, om in die gaatjes haare eitjes te leggen; Van meer dan zes honderd, die zy gemeenlyk draagt, werpt zy niet meer dan agt of tien in een gat, zomtyds zelfs maar vier

vier of vyf, zy legt ze in droog hout, om zy niet noodig hebben, gelyk de eitjes van de andere Vliegen, uitwendig bevochtigd te worden, door de fappen van het hout, of eenig ander vocht.

De Wormen en Nymfen.

De Werm, die uit dit eitje te voorschyn komt, heeft zes pooten. Hy gelykt naar de Vloo, behalven in de kleur, want hy is zwart. Hy heeft, even als deze, het hoofd benevenswaards naar den buik gekromd. Op het oogen uit het nest, klint hy by den bodem, daar hy op gebooren is, neder, en zonder enige begeerte te toonen naar de lucht en licht, welke beide hy nu eerst begint te getuigen, gaat hy zich begraven. Hy verandert eenigen tyd daar na in een Nymf, van de welke der geenen, die gaan, die voedzel gebieden, en die groeijen moeten. Hy heeft zes pooten, waar van het eerste paar hem verft voor houweel en fpade, om de aarde te bewegen, daar hy zomtyds tot twee of drie voet diepte indringt. Hy brengt een Jaar in den leeftijd van Nymf door.

De zelfver Hoofd.

[Het Hoofd dezer Nymfen verschilt niet van dat, het welk zy in het vervolg hebben zullen. Haar Snuit is reeds volmaakt, om dat zy het haar leven gebruik van maaken. Men merkt niet dat zy of de werktuigen voor het zingen, of de boor hebben. De twee voorfte pooten

alleen opmerkelyk door het gebruik, dat wy zo aanflonds aanmerkten, dat zy 'er van maaken, om zig twee, en zomtyds meer, voeten diep onder den grond, gaten te maaken, daar zy den winter doorbrengen, beveiligd voor de koude, en zonder magazynen te behoeven, of noodig te hebben by de nabuurige Mieren haar onderhoud te gaan bédelen. Op het wederkoomen van de Lente verlaaten deze Nymfen de aarde, kruipen op de boomen, hechten zich aan de bladeren en takken vast. Het is daar dat haare gestalte-verwiffeling, die zy met andere Insecten gemeen hebben, haar volle beslag krygt; zy worden nu met vleugelen voorzien, en neemen de gedaante van volkoomen Krekels aan.]

De Krekel is zeer gemeen in *Italië*, en in het Koningryk van *Napels*; zy hecht zich byzonderlyk aan den laagstamden Eifchenboom met ronde blaadjes. ALBERT LE GRAND, (*) wien het Volk een Tovenaar noem-

Waar de Krekel valt.

(*) De benaaming van *Le Grand* is eigenlyk eene vertaaling van zyn Duitschen Familie-naam, *Groot*. Hy was Provinciaal van de Dominikannen, en vervolgens bisschop van Ratisbonne in 1260. Hy wist veel van de Theologie, en nog meer van de Natuurkunde. Zyne Werken maaken 21 deelen in folio uit, welken men echter tot twee of drie goede Volumina in 12mo. zou kunnen brengen.

noemde, om dat hy eenige Natuurlyke gehe-
men wift, heeft de Huisftapel of Huis-kriek
voor de Krekkel genoomen, terwyl anderen de
zelve met de groote groene Sprinkhaanen ver-
ward hebben. De Boeren in het *Gastinois*, al
waar dezelve zeer gemeen zyn, kennen ha-
onder den naam van *Birnelle*; Zy houden
veel van, om dat als de Krekkel begint te
gen, 'er geen koude dagen meer te vree-
zyn, [en als zy helder en geduurig doorzint
zy zich overreeden, dat zy op een gunstige
mer, en ryke oogften mogen hoopen.]

„ Zommige Vogelen zyn zeer greetig na
„ de Krekels. De Heer PIETER BELON,
„ roemd Geneesheer, geboren in het geh
„ *Fourletiere* aan de *Maine*, in 't jaar 1518,
„ door een van zyne vyanden gedood in 150
„ heeft een Boekdeel met waarneemingen ov
„ de Natuurlyke Historie gefchreeven, welk
„ hy op zyne reizen door *Judea*, *Egypte*
„ *Arabien*, en in *Griekenland* gemaakt hadt;

(*) Deze en de vorige byzonderheid van *A.*
Grand, gelyk ook verscheide anderen van dien aar
zyn gehaald uit het Historiefch Woordenboek van de
Abt L'ADVOCAT, een zeer nuttig Werk, maar
welk het nog meer zoude zyn, als men 'er, in plaats
van zo veele belagchelyke Goden, wat meer beroep
de Menschen in gebragt hadt.

„ In het eerste boek dezer waarneemingen be-
 „ richt hy ons, dat de zonderlinge schoonheid
 „ van dien Vogel, dien de Naturalisten *Wespen-* Haar.
 „ *eeter* noemen, om dat hy van dezelve zyn Vyand.
 „ voornaamste voedzel heeft, en welke Vogel
 „ in *Frankryk* geheel niet, en in *Italien* wei-
 „ nig, maar veel op het Eiland *Creta* gevon-
 „ den wordt; hy berigt ons, zeg ik, dat de
 „ zonderlinge schoonheid van dezen Vogel de
 „ kleine Jongens van het gemelde Eiland aan-
 „ spoort, om denzelven met Krekels te van-
 „ gen, gelyk zy de groote, *Martinets* gehec-
 „ ten, doen. Ten dien einde steeken zy een
 „ kromme speld, in de gedaante van een visch-
 „ hoek, dwars door het Lighaam van de Kre-
 „ kel, waaraan zy een draad vasthouden, daar
 „ zy het eene eind van in de hand houden. De
 „ Krekel, dus gepriemd en vastgehouden, laat
 „ echter niet na in de lucht te vliegen, en zo
 „ dra de Wespeneeter haar bemerkt, koomt hy
 „ met een snellen vaart op haar neder, en
 „ flokt de Krekel al vliegende op, maar de
 „ kromme speld houdt hem, door middel van
 „ den draad, vast, en hy is dus, zonder dat hy
 „ gevaar konde vreezen, gevangen.” Deze
 „ speld doodt derhalven en de Krekel en den Wes-
 „ peneeter. Wat is dan de vrucht van dit wree-
 „ de spel? Men moet de Kinderen die aanmer-
 „ king leeren maaken, terwyl men hun eenig
 „ an-

ander middel aan de hand geeft, om den Wes-
peneeter te vangen; by voorbeeld een strik,
daar men hem in zoude kunnen lokken, of een
net, dat men op hem konde laten vallen, ten
wyl hy bezig ware met de Krekels te eeten.
Dan zoude 'er maar een slachtoffer zyn, en wat
dat geen, 't welk het behoorde te zyn.

Zommige
Honden
eeten haar.

„ Daar zyn Honden, die gaarne Krekels
„ ten. *Aldovrandus* hadt op zyne buitenplaats
„ een klein Teefje, 't welk allen, die zyn
„ Meester hetzelfde gaf, greetig insloeg.
„ Beestje hield 'er zo veel van, dat zo dik
„ een der bedienden naar 't veld ging hy de
„ zelve volgde, en blyvende staan onder
„ boomen, alwaar de Krekels lustig zongen
„ zyn Geleider door de geduurige beweeging
„ van zyn staart, en door een klaagende stem
„ noodigde, om 'er eenige voor haar te van-
„ gen.

„ De Krekels worden in het Fransch *Cigales*
„ heeten, met een naam herkomstig van het
„ Latynsche woord *Cicadula*, dat Krekels
„ betekent, en eene verkleinende benaming
„ van *Cicada*, Krekels.”

Gelyk ook
voortyds
de Men-
schen dee-
den.

Onze Voorouders aten de Krekels, en vor-
denze zeer goed. Wy kiezen, boven alle die
natuurlyke geregten, saamgestelde vergiften,
onder het denkbeeld van lekkerny, en de be-
gunstiging van vreemde naamen. Het is een
be-

belediging, die wy der Natuur aandoen, maar waar van zy zich door onze kwynende gestellen, onze zwakheden, onze ziekten, zeer wel weet te wreken.

De geleerde JERONYMUS MERCURIALIS (*) heeft waargenoomen, dat de Jaaren, waarin de Krekels weinig zingen, aan algemeene Volkziekten onderhevig zyn, hetwelk, gelyk andere Geneesheeren hebben opgemerkt, koomt, om dat die jaaren doorgaands vochtig, warm, en regenachtig zyn, en dat 'er niet veel zon schynt, welke de Krekels tot zingen opwekt, want deze gesteldheden van de lucht, (aanhoudend vochtig en warm Weder) schikken, volgens het geen HIPPOCRATES daar van reeds gezegd heeft, de vochten tot rotting, en veroorzaken kwaadaartige Volkziekten."

(*) JERONYMUS MERCURIALIS heeft geleefd in de zestiende eeuw, en was geboortig van *Forli*, (*Firnus Livii*,) in *Romagne*. Hy onderwees met roem te *Padua*, te *Bologne*, en te *Pisa*, en hadt het geluk van in zyn Vaderland te sterven in den jaare 1596, oud zynde 66 Jaaren. Wy hebben van hem vier Boeken *de arte Gymastica*, eene Verhandeling over de Ziekten der Vrouwen, en eene menigte andere geachte Werken, die allen in het Latyn geschreeven zyn.

DE WEEGLUIS.

Aanmerking tegen de Slaapplaatsen der Ryken. **W**at hebt gy al vyanden , Grooten de Aarde! Hoe wordt uw gewaand geluk geduurig om ver geworpen! Verciert, veel gy wilt, die trotse Slaapplaatsen, die koven, alwaar gy tusschen verscheide Gorden versikt, alwaar gy, in een wellustig doel gezonken, door ecne overmaatige broeying schadelyke warmte uwe gezondheid ondermynt uwe zenuwen verweekt, uw moed zelve zwakt; Gy zult daar nooit een volkome rust genieten. Gy zyt daar in een staat stredig met die der Natuur; Gy zult nimmer u denzelyen de verteerende zorgen, de kwaadewer dardelheid, of nog verachtelyker vyanden, de Weegluisen, verbannen kunnen. Daar is 'er maar één noodig om u een geheelen nacht te kwellen, en welk eene jagt die nutteloozen menigte van weelderige Bedienden, die u omringt, op dezelve maaken moge, daar zullen 'er altoos eenigen aan hunne waakzaamheid ontsnappen. Het lot der Armen is ten dezen opzicht min ongelukkig dan het uwe; Zy hebben een gerusten geest; en vreezen niet anders dan dit Ongedierte; Dit moet zelfs zeer menig

vul-

vuldig zyn , om hen in hun diepen slaap te
 flooren , hunne voorgegaane arbeid beveiligt
 hunne rust , en zo hun dezelve door het al te
 groot getal der Weegluizen wordt benoomen ,
 kunnen zy , met een weinig voorzorg en zinlyk-
 heid , dat getal zeer veel verminderen ; zy kun-
 nen dit zo veel te gemaklyker doen , om dat zy
 verre van de Steden wonen , welker besinnette
 onzuivere lucht aan deze lastige Schepzelen
 gunstig is , en derzelve voortteeling bevoor-
 vert.

Het Geslacht der Weegluizen bevat eene me- ^{Veele}
 nigte soorten ; en „ deze soorten verschillen ten ^{soorten}
 „ opzichte der Gedaante , der Grootte , en der ^{van Weeg-}
 „ Kleur. Men vindt ze in de Velden , in de ^{luizen.}
 „ Moestuinen , in de Boomgaarden , op de
 „ Peulvruchten , op de Boomen , op de Muut-
 „ ren. SWAMMERDAM noemt ze vliegende
 „ Aard-Weegluizen , en telt 'er zestien soorten
 „ van op , welken de Natuur niet allerhande
 „ soorten van kleuren getekend heeft , het
 „ welk haar zo aangenaam maakt voor het Ge-
 „ zicht , als zy lastig zyn voor den Reuk ; On-
 „ der deze soorten zyn de Water-weegluizen
 „ nog niet betrokken ; Dezen vliegen insgelyks ,
 „ en hebben een angel in den bek , waar me-
 „ de zy sterk prikken. LINNÆUS maakt gewag
 „ van drie en veertig soorten van Weegluizen ,
 „ die men in Zweeden vindt , en die alle vleu-
 „ ge-

„ gelen hebben, behalven de Bed-weegluizen,
 „ welke 'er geen hebben.

Huiffelyke
 Weegluis.

„ Wy zullen hier niet anders dan van de
 „ Huiffelyke Weegluis fpreken. Dit is een
 „ Infeet van de grootte als een kleine Luie,
 „ kort, zeer plat, byna rond, week en gemak
 „ lyk te verbryzelen, of te pletteren te dru
 „ ken, als men het maar eenigzints hard aan
 „ raakt. Het is roodachtig, of van eene
 „ donkere kaneelkleur." Het neemt de kle
 „ aan van de fombere verblyfplaatsen, daar
 „ in leeft; De andere foorten daarentegen
 „ fchoon, gelyk de Tuinen, en de Velden,
 „ zy bewoonen. „ Deszelfs Lichaam is van een
 „ ftinkenden reuk, en zeer onaangenaam. Dit
 „ lichaam beftaat uitwendig uit drie voornaam
 „ deelen, welke zyn het hoofd, het borft-
 „ middelftuk, en de buik, of het eigenlyk
 „ zegd lighaam." Aan de beide kanten van
 „ het hoofd zyn twee kleine bruine oogen, da
 „ wy rede hebben om bang voor te zyn, want
 „ zo dra de Weegluis cenig geregt verneemt,
 „ haar wél aanftaat, (en van dat foort is gewo
 „ felyk ons bloed, daar zy boven al greetig
 „ is) geeft zy zich geen ruft, voor dat zy 'er by
 „ is. Ik heb geleezen, ik weet niet in welk Werk
 „ dat een Liefhebber daar de volgende proef
 „ genoomen heeft. Hy lag zig neder in een Bed
 „ fteede, of Hangmat, die in het midden van een

Derzelver
 listigheid.

kamer zonder meubilen opgehangen , en van boven ongedekt was. Hy zettede een Weegluis op de Vloer , dewelke ongetwyffeld door het gezicht en den reuk geleid , eenigen tyd fcheen te peinzen over de middelen , hoe zy aan de gemelde legerfede koomen zou , het welk inderdaad zeer bezwaarlyk was. Eindelyk koos zy de party van by den muur , langs den korten weg , op te klauteren , dus geraakte zy aan de Zolder , ftedes een rechten lyn volgende , die voortgetrokken zynde , vlak boven het bed moest gaan , en toen zy daar recht boven gekoomen was , liet zy zich op den Neus vanden Waarneemer neder vallen.

Het Hoofd van de Weegluis heeft niets opmerkelyks ; Het Borst- of Middelstuk , 't welk daar met een inkeeping of dun draadje aan vast zit , bestaat uit één ring ; de Buik of het Onderlyf bestaat uit negen zulke ringen.

Om dezelfde rede , als de Motten by ons Oorzaaken haarer menigte. sterker voortteelen , grimmelt het ook dikwils van Weegluizen. Wy bezorgen haar zeer gemaklyke verblyfplaatsen , en zy kunnen nooit gebrek aan goed *Logement* hebben , zo lang wy welgestoffeerde Kleerkamers houden , dat is te zeggen , Magazins van oude afgelegde gewaaden , zo wel als van nieuwe kostbaare beuzelingen. De kwaade reuk , het zweet , het smeer , en de vette uitwaasseringen onzer licha-

haamen zyn de *Parfums*, welke dit Ongedierte lokken, en het voedzel, dat hetzelfde onderhoud verschafft. Zy verkiezen dit alles zelf, wanneer het van zulke Perfoonen, die ledig loopen en goede cier maaken, is voortgekomen, boven de uitwaaffemingen van arbeidzame en maätige Menfchen, om dat deze stoffen de affcheidingen, en als het uittrekzel zyn van de fcherpe vochten, welke met het bloed omloopen, ftinkender, vetter, en voedender zyn in de wellustige Ledigloopers, dan maätige Lieden. Dit verflag zoude onaangenaam en walgelyk kunnen voorkoomen aan de Viezen neuzen onder de beide Sexen, maar in een Natuurlyke Historie moet men alles zeggen.

Waarom moeten wy daar in alles zeggen? —
 Waarom mogen wy niet eenige byzonderheden verzwigen, ten vermaak onzer Medemenschen? —
 Schynt de heufchheid dat niet te vorderen? —
 Weé de zulken, die de heufchheid ten koste van hun gezond verftand en dat van anderen betrachten, of die te viesch zyn, om de waarheid te hooren. — Laaten wy dan onbeschrómd voortgaan.

Dooden
 en eeten
 malkander.

Het zyn de Menfchen alleen niet, die malkander dooden, die malkander opecten, 't zy eensklaps; gelyk de *Antropophagen*, of Menschen-eeters, 't zy allengs, gelyk onder ons en andere beschaafde Volken plaats heeft. De Ruygen

ten, de Spinnen, de Weegluizen vreeten ook
 malkanderen, als zy kunnen. — „ Maar
 „ zy doen dit moogelyk niet, dan wanneer zy
 „ door den honger daar toe geperst worden.” —
 Neen! die regel gaat by ongeluk niet algemeen
 door. De Heer DE REAUMUR heeft menigmaal
 een Rups gezien, welke zich aan den kant van
 eene andere, die zwakker was, bevindende,
 haare Gezellinne aantastede; en dit keurlyk ge-
 recht verkoos boven de lekkere bladen, die men
 haar gegeven; en waar mede zy begonnen
 hadt zich te voeden.

„ Het is reeds van overlång, dat men in het Of de Ka-
 „ begrip is, dat de Kathuizers geen Weeglui- ^{thuizers}
 „ zen hebben; en CARDANUS (*) hier van eene ^{daar van}
 „ natuurlyke oorzaak poogende te geeven, ^{bevlyd}
 „ meent, dat het is, om dat die Geestelyken ^{zyn-}
 „ geen Vleesch eeten; maar SCALIGER weder-
 „ legt dit op deze wyze. Ik zal eens toe-
 „ staan;

(*) JOHANNES BAPTISTA CARDANUS geboortig te
 Paris, in 1734, was Doctor in de Geneeskunst; en
 schreef verscheide uitmuntende Werken. Hy trouwde
 uit enkele Liefde een Vrouw, die hy naderhand ver-
 gaf. Men nam hem gevangen, en sloeg hem het
 hoofd af, in den ouderdom van 26 Jaaren. Zyn Va-
 der heeft een Boek by gelegenheid van zyn dood uit-
 gegeven, waar van de Tytel is, *De utilitate ex ad-
 versis capienda*: over het Nut, 't welk men uit de
 Tegenspoeden raapen kan.

Derde Stukje

E

„ staan, zegt hy, dat geen Kathuizer van
 „ Weegluizen gekweld worde; maar dan b
 „ nog altoos de groote vraag, of dezelve
 „ in hunne bedden geboren worden? Dat
 „ zynde, dan kunnen 'er deze Vaders
 „ grooten roem op draagen; want de bed
 „ van *Toulouse* eeten ook geen vleesch
 „ evenwel zyn ze met dit Ongedierte be
 „ Voor het overige, indien hetzelve doo
 „ onthouding der Cathuizers verdelgd wo
 „ waar is dan het Wonderwerk? Weet
 „ niet, dat 'er onder de Marfen Adders ge
 „ den worden, welke aan dat Volk zelve
 „ het minste kwaad doen, schoon dezelve
 „ slagen vyanden der Slangen zyn.”

Ik denk niet met *Cardanus*, dat de en
 onthouding van vleesch genoeg is, om de
 ken, die 'er zig van speenen, ongenaak
 voor de Weegluizen te maaken; want ind
 dat zo ware, zo zouden de *Benedictyners*,
bervormde Bernardynen de la Trappe, de *C*
dules, en de *Carmeliten* het zelfde voorregt
 ben. Maar ik geloof, dat als men zich ee
 gewoonte maakt van veel Vruchten en Gro
 tens te eeten, behalven dat men meer tot ee
 lykheid zal overhellen, men minder be
 staan zal voor verscheide soorten van Ong
 dierre, en bygevolg ook voor de Weegluizen
 Want het blykt uit verscheide proeven en

Nut van
 Vruchten
 en Groen
 tens,

neemingen duidelyk genoeg, dat het niet de Vruchten zyn, waar door de Wormen in onze Lighaamen gevoed worden, schoon men met dat alles erkennen moet, dat dezelve ongezond zyn, als zy niet volmaakt ryp gegeven worden. Het eenigst middel, om dit hier in 't voorbygaan aan te merken, waar door men zich omtrent haare deugd, dat is, haare volkoomen rypte, gerufft kan stellen, is, dat men ze eerder inzamelt, dan plukt, of nooit plukt, dan wanneer zy op het punt zyn, om van zelve af te vallen.

Het geen byzonderlyk de Cathuizers voor de ^{en zinlyk-}heid, Weegluizen beveiligt, „ is dat zy niet uitgaan, „ en dat zy hunne Cellen zo wel als Kleederen zeer zinlyk houden; Dit is zo waarachtig, dat 'er onder deze Geestelyken zyn, „ welker Bedienden van dit Ongedierte worden opgegeeten, terwyl zy 'er zelve ten eenemaal van bevryd blyven. Wy weten deze byzonderheid van een *Visitator* onder die „ Order, een eerlyk man, en onbekwaam om „ een valsch bericht te geeven.” *Mat. Midic. Tom. XI.*

„ De Weegluizen schuuwen het licht en houden zich, geduurende den dag, verborgen, „ maar zo dra het duister is, en inzonderheid „ zo dra zy verneemen, dat men zich in de „ Bedsteeden, alwaar zy zich verhouden, heeft

„ nedergelegd, laaten zy zich van de Gordy-
 „ nen, en van het Verhemelte der Bedfteenen
 „ nedervallen, of koomen uit haare andere
 „ Wykplaatsen in menigte voor den dag, be-
 „ stormen den armen Mensch, die denkt te
 „ slaapen, en kwellen hem als een Galeiboef
 „ zich voornaamelyk werpende op zyn Aange-
 „ zicht, en op die deelen van zyn lighaam
 „ alwaar het vel het tederst is.”

Middelen
 om de
 Weeglui-
 zen te ver-
 dryven.

Een der beste middelen om de Weegluizen
 te verdryven, is by het voorschryft van de K-
 thuizers, dat is te zeggen, by de zynlykhe-
 en een gezond voedzel, te voegen het Lok-af-
 of het Vergif, 't welk MOUFET aanwyft in zyn
Schouwtoneel der Insecten; Het Hef namelyk
 van Boter, die men laat kooken, en daar mee
 een houten bordje of plankje mede bestrykt
 zy koomen daar in menigte op aanzetten, en
 na dat zy daar veel van gegeten hebben, ster-
 ven zy door overlaading. Dus kan men zyn
 de billyke wraak verschaffen van dit kwaadaar-
 tig en haatelyk Ongedierte, door hunne eige-
 gulzigheid na het vergif te zien loopen, die
 men hun bereid heeft, en, even als zo veel
 onbedachte Menschen, voor een kort vermaak
 hunnen dood verhaasten; Die wraak, ik her-
 haale het, is zekerlyk wettig en geoorloofd.

„ Volgens PLINIUS doodt de reuk der Bloed-
 „ zuigers de Weegluizen, gelyk die der Weeg-
 „ lu-

„ luizen de Bloedzuigers zoude doen. ALDO-
 „ VRANDUS en JONSTON berichten ons volgens
 „ HIPPOCRATES, dat de Rook, die men met
 „ de Meft der Koeijen maakt, de Weegluizen
 „ verdryft. Daar is nog eene andere manier
 „ van gelyken aart, die men zegt even sterk
 „ te zyn, maar die zo vies is, dat men ze
 „ nauwelyks noemen durft. AVICENNA (*)
 „ namelyk verzekert, dat Menschen-drek in
 „ de Bedfteeden te rooken, niet minder dien-
 „ stig is. Anderen pryzen den rook van Vi-
 „ triool, of Koperroeft, of Cypros, of Don-
 „ derkruid (*Conyza*) of Vygen, of Tabak enz.
 „ aan.” *Mat. Medic. Tom. XI.*

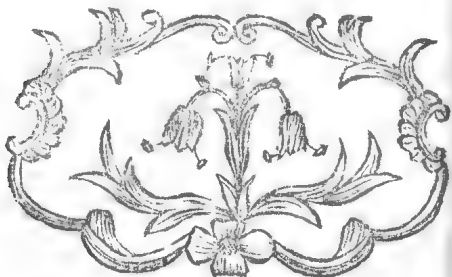
Men verzekert, dat de *Chineezen* veel hou-
 den van den reuk der Weegluizen; yder Volk
 heeft, gelyk elk Mensch in 't byzonder, zyne
 finaaken, zyne verkiezingen, of liever zyne
 grillen.

LIN-

(*) AVICENNA was een beroemd Arabifch Ge-
 neesheer, gebooren in 't Jaar 980, en een zeer fyn
 Wysgeer. Men zegt, dat hy de Overnatuurkunde
 van ARISTOTELES veertigmaal las zonder dezelve te
 verftaan, 't welk niet veel tot eer van dat Werk
 frekt. Zyne ongeregeldheden veroorzaakten hem
 groote Ziekten, waar aan hy ftierf in 't jaar 1036.
 Waarom hielt hy zich niet aan de Wysgeerte van den
 braaven Hovenier, wien zyn Vader hem voor ceiffen
 Leeraeffter gaf?

LINNÆUS meent, dat men onder de Veldweegluizen eenige foorten zoude kunnen vinden, die in de Huizen gebragt zynde, de Beke weegluizen verdelgen zouden.

De Weegluis heet in 't Grieksch *Coris*, en in 't Italiaansch *Cimice*, van 't Latynsch *Cimex*. MENAGE vindt 'er de Franfche afkomst van 't het Latynfche woord *putere*, 'twelk finken beteekent; waar van ook koomen zoude *Punais*, *Putoir*, of *Putois*, welk alles men niet onvoegelyk door Stinkhuis, of Stinker zoude taalen kunnen.

DE SPRINKHAAN.

Vat de wapenen op, zwak en trotsch Mees- schade des
 ter van de Dieren; Ziet hier wederom Sprink-
 een, die u braveert, en die zeker is van u haanen.
 strafeloos te kunnen braveeren. Gy hebt on-
 gemeeten Velden bezaaid, beplant, beteeld: Gy
 hebt dezelve met uw zweet gemaekt. Gy hebt
 'er de hoop van uwen rykdom op gebouwd;
 Gy maakt u gereed om die schatten in te zame-
 len. Het Weder begunstigt uwe wenschen bo-
 ven verwachting; Gy weert de Dassen, de
 Herten, de wilde Zwynen, de Hazen en Ko-
 nynen, het Gevogelte zelve van uwe Lande-
 ryen; Maar gy zult 'er die wolken van Sprink-
 haanen niet van weeten, dewelc op de vlen-
 gelen van een Brandenden wind aangevoerd,
 koomen afmaaijen het geen gy gezaaid hebt.
 Nog PHARAO, Koning van *Egypten*, nog CA-
 REL XII, Koning van *Zweeden*, schoon zy ge-
 heele Legers onder hunne orders hadden, dai-
 zenden van Menschen, die van hunne wenken
 vloegen, hebben dezelve kunnen wederstaan.
 Keer naar uw huis te rug, betreur het verlies
 van uw goed, tracht het te herstellen, maar
 murmureer nooit tegen de hand der Voorzie-
 nigheid, van welke u dit kwaad wordt toege-

Leeringen zonden! Laat ons de voortbrengzelen der
 daar uit. tuur genieten, maar zonder ons daar aan
 hechten, naar dien wy leeren hoe ras deze
 ons door één verachtelyk Ongedierte ont-
 men worden, en wanneer de Hoogmoed op
 zwakke harten wil bekruipen, laaten wy
 steeds herinneren, dat 'er niet alleen Leeuwen
 Tygers, Beeren, maar zelfs Sprinkhaanen
 reed zyn, om ons onze zwakheid te doen
 voelen, en onzen trots te vernederen .
 Dat eene andere aanmerking, uit het zelfde
 derwerp getrokken, ons vertroofte, als de
 log, of eenig ander ongeluk ons kooome te
 ken, of onze hoop en bezittingen te ont-
 ven; Laaten wy zonder bitterheid, zonder
 wraakzucht die ongelukken leeren lyden,
 ten wy met een bedaarden geest tot ons zelf
 zeggen; „ Het is een Legioen van Sprink-
 „ nen, 't welk onze Graanen is koomen
 „ eeten.” Maar de Sprinkhaanen
 zyn een onvermydelyke plaag, als de wind
 dezelve toevoert, daar de oorlog en de
 fte andere gemeene rampen zeer wel achter-
 ge zouden kunnen blyven; De beste raad
 in dezen is, dat wy allen gelykelyk werken
 om den oorlog, en die andere gemeene rampen
 te vermyden; Laat ons ten dien einde de genade
 des Hemels zoeken; Laaten wy zulke zuiveren
 zeden bewaaren, zulk eene eenvoudige levens-
 wy

wyze volgen, dat wy voortaan niets anders dan de Sprinkhaanen te vreezen hebben; Maar dan zullen wy zo gelukkig worden, dat wy de Sprinkhaanen zelve mede niet zeer behoeven te duchten; want behalven de bewaarende hand der Voorzienigheid, welke altoos een Volk of Mensch beschermt, dat haar eert en vreest, zullen wy steeds een zekeren toevlucht vinden in den bystand onzer Nabuuren, welke Landeryen zy niet verwoest hebben; die bystand zal als dan ligtelyk te bekoomen wezen, om dat onze behoefte niet groot zyn, daar deze hulp integendeel heden ten uitersten moeyelyk is, wegens duizend noodlooze behoeftens, welke eene verkwiftende weelde tot noodzaaklykheden des levens gemaakt heeft, en waar door zelfs de rykste Lieden, wel verre van den nood der Armen naar behooren te vervullen, voor zig zelve en hunne dwaaze overtolligheden nauwelyks genoeg hebben.

De Sprinkhaanen, gelyk de meeste andere ^{soorten} Insecten, worden in verscheide soorten ver- ^{der} Sprinkhaanen. deeld. De voornaamste is die, welke men de groote Sprinkhaan noemt; en dat zal de eenige zyn, daar wy hier van spreken zullen.

„ Zy is van een groene kleur, uitgezonderd alleen een streep of lyn van een kastanjebruin, welke boven over den rug, de borst, en het opperst van den kop loopt, en twee andere

„ bleeke lynen onder aan den buik en het ach-
 „ terfte paar beenen. Men onderscheidt da-
 „ aan voornaamelyk, gelyk in de meeste and-
 „ re Insecten, het Hoofd, het Midden-
 „ Borst-ftuk, en den Buik. Het hoofd is lang
 „ achtig, ziende naar de aarde, vry veel get-
 „ kende naar dat van een Paard. De bek
 „ bedekt met een foort van rond schild,
 „ uitspringt, beweegbaar is, en gewapend
 „ twee getande kinnebakken, waar van de
 „ den kastanjebruin zyn, puntig, en aan
 „ einde omgeboogen. Men vindt daar
 „ nen in een groote roodachtige tong, aan
 „ benedenfte kaakenbeen, dat breed en ro-
 „ achtig is, vastgemaakt. By de kaaken-
 „ nen is een ruige groenachtige knevel, wel-
 „ zich, door middel van drie geledingen, in
 „ kander vouwt. De sprieten zyn met kn-
 „ pen, zeer lang, allens dunner afloopend
 „ bleek, geplaatst aan het bovenst van
 „ kop, en de oogen maaken een ha'frond,
 „ springen wat voorwaards uit, gelyk zwart
 „ flippen. Het borstftuk is verheven, nauw-
 „ van boven en van onderen gewapend
 „ twee getande doornen. De rug heeft een
 „ langachtig schild, waar aan de spieren
 „ voorfte pooten stevig vastgemaakt zyn,
 „ die spieren zyn omringd van luchtgaten
 „ pypen voor de ademhaaling (*Stigmata*) wel-
 „ kt

„ ke wit zyn, gelyk sneeuw, en zo verwon-
 „ derlyk, dat men dezelve beschouwende niet
 „ kan nalaten den Schepper der Natuur in
 „ zyne konst en wysheid te eerbidden.”

Gelyk de Sprinkhaan dikwils lange reizen Hunne
 doet, zo moest zy, om dezelve te kunnen vol- vleugelen
 brengen, sterke v'engels hebben; zy heeft en andere
 hierom ook vier, welke in het midden door- deelen.
 sneeden en gestevigd worden door eene dikke
 groene rib of spier. Zy heeft zes pooten, on-
 dersteund door zwaare dyen; Deze pooten zyn
 doornachtig, zy loopen uit in voeten, uit yder
 van welken twee haakjes te voorschyn koomen,
 die gebogen, en even als vischhoeken gekromd
 zyn. De twee achterste pooten zyn de langste
 en sterkste, om dat dezelve het Dier voornaa-
 melyk in staat stellen moeten, om haare spron-
 gen te doen. Dit maakzel is het zelfde in de
 Krekel en de Graskriek, om dat het tot het
 eigen gebruik verordend is.

De Sprinkhaan heeft een driedubbele maag, Maag.
 en SWAMMERDAM merkt aan, „ dat dezelve
 „ veel gelykheid heeft met die der herkauwen-
 „ de Dieren; Dat dat gedeelte van haar maag,
 „ alwaar zy het voedzel bewaaren, zeer ge-
 „ maklyk te herkennen is, en dat hy niet
 „ twyffelt, of zy inderdaad herkauwende Die-
 „ ren zyn.”

De buik van de Sprinkhaan is wel gemaakt Buik.
 voor

voor zyne gulzigheid, hy is zeer groot en staat uit agt ringen, aan het onderste gedeelte van de laatste ringen koomen twee kleine ruisstaarten, gelyk die der Rotten, te voorschyn. Het Wyfje draagt onder haar buik een dubbels of boor, waar van zy zich bedient om aarde of andere lighaamen te doorbooren, waarin zy tegen het einde van Augustus haare eitjes legt.

Tyd van
sterven.

Nog het Wyfje, nog het Mannetje leeven lang na dat de eitjes gelegd zyn. Dezelve worden door de eerste warmte van het voorjaar uitgebroid. De Landlieden die zorgvuldig oplettend zyn, zoeken ze op, en vernielen alle de geenen, die zy vinden; Zy hebben de vergelding dier moeite al het Koorn, 't welk de Sprinkhaanen, die uit deze eitjes geboren worden te worden, gegeten zouden hebben.

Koomen
veel uit
Spanje.

Veele Sprinkhaanen koomen ons uit Spanje toe; En men zou dezelve daar ligtelyk kunnen verdolgen, als men ze, gelyk ik straks vermeldde, voor hunne geboorte aantastede, en de eitjes te vernielen. De Spaansche Boeren hebben tot dus verre verwaarloosd om dit middel werksfellig te maaken, en zy hebben tot dus verre goede redenen voor die verwaarloozing gehad; „ Indien de *Langostes*, zeiden zy, „ (dus noemen zy de Sprinkhaanen van het „ Latynsche woord *Locusta*, Indien de *Langostes* „

„goftes) ons Koorn niet opvreeten, zo zal
 „de Koning of de Kerk het zelve weg haalen,
 „wat verſchilt het ons, door wien het ons
 „ontnoomen wordt, als wy het toch verlie-
 „zen moeten.” Maar zy hervatten nu alle
 hunne werkzaamheid onder de tegenwoordige
 regceering van een rechtvaardig Koning, die hen
 in de ruimte ſtelt, die hen aanmoedigt, en die
 mer even veel wysheid als billykheid belet, dat
 de Geefteyken en de Grooten hen niet vertree-
 den.

Uit de eitjes der Sprinkhaanen, welke de **De Wor-**
 dreigende gevaaren en vyanden ontsnappen, **men.**
 koomen, tot ons ongeluk, kleine witte Wormen
 te voorſchyn, die niet grooter zyn dan Vlooi-
 jen. In twee of drie dagen neemen zy een
 zwartachtige kleur aan, die allengs verzwakt,
 en ten laaſten ros wordt; dan zyn zy in den
 ſtaat van Nymphen, waarin zy omtrent vyf-en-
 twintig dagen doorbrengen, als wanneer zy op-
 houden te eeten. Alle de Inſecten volgen dien
 regel, om hunne bekleedzels des te gemaklyker
 af te leggen; Zy weeten, dat onthouding hun-
 ne lighaamen doet krimpen, en derhalven hun
 rok ruïn en vlottend maakt.

Als de Nymfen der Sprinkhaanen gereed zyn **Hoe ver-**
 om haar vel of omſlag af te leggen, maaken zy **anderen?**
 zich aan een Brandnetel of Diſtel vaſt, en vol-
 brengen aldaar het moeiljelyk werk van haare
 ver-

verkleeding. „ De Sprinkhaan dus van h
 „ oude vel ontdaan, vertoont niet meer
 „ donkere kleur, die zy te voren hadt; m
 „ een witachtig of helder groen vel; En
 „ lyk zy zich zeer vermoeid heeft, om ha
 „ opperhuid uit te trekken, en het lighaam
 „ nog al te teder is, om de kragt van de
 „ drukzelen en aandoeningen der lucht op
 „ zelve te wederstaan, zo laat zy zich op
 „ aarde vallen, alwaar zy een half uur b
 „ zonder byna eenig teken van leven te
 „ ven.

Zonder-
 linge be-
 fchryving.

„ De Sprinkhaanen zyn mismaakt en ge
 „ peld, haar mond is als met schaalen beek
 „ en achter het hoofd hebben zy een voort
 „ mantel, een *Coqueluchon*, welke eindigt
 „ waar de vleugels beginnen; Als men
 „ Arabifch Schryver, door den geleerden
 „ MUEL BOCHART (*) aangetrokken, mag
 „ looven, zo vindt men in de Sprinkhaan
 „ de natuur van tien Dieren: te weeten
 „ kop van een Paard, den hals van een S

(*) SAMUEL BOCHART was een gereformeed p
 dikant; hy was in 1599. te Rouaan gebooren; h
 fchreef veele Werken over de Godgeleerdheid, en
 veele twiftfchriften. Hy ftierf fchielyk in 1667. te
 wyl hy bezig was met Pierre Daniel Huet te redde
 twiften.

„ de hoornen van een Hert, de borst van een
 „ Leeuw, den buik van een Scorpioen, de
 „ vleugelen van een Arend, de dyen van een
 „ Kameel, de pooten van een Struisvogel, en
 „ den staart van een Slang.” Dit zoude eene
 monsterachtige saamenvoeging maaken, maar de
 meesten dezer gewaande gelykenissen zyn, bui-
 ten twyffel, zo wel gegrond, als die, welke
 wy gelooven te hebben met een Arend; met
 een Leeuw, met een Steen-uil, enz. wanneer
 wy het onderst onzer aangezichten verbergen.
 „ Voor het overige zyn ’er Sprinkhaanen, die
 „ vry aartige vleugelen hebben, de eene blaauw,
 „ de andere rood, de andere gemengd. De
 „ meesten springen meer, dan zy vliegen, en
 „ haar sprong is zo geweldig, dat zy zich twee
 „ honderd maalen de hoogte van haar lighaam
 „ verheffen, of voorwaards werpen kunnen.
 „ Maar de zonderlingste, en tevens de groot-
 „ ste van alle soorten onder de Sprinkhaanen
 „ is de *Mante*, of *Mente*, gelyk de Heer DE
 „ REAUMUR dezelve noemt, van het Grieksch
 „ woord *Mantis*, dat *Propheteffe* betekent; Bygeloo-
vige denk-
beelden.
 „ Zy schynt dien naam gekreegen te hebben,
 „ of om dat zy door hare verschyning de
 „ Lente aankondigt en voorspelt, of om dat
 „ hare vertooning, gelyk die der andere Sprink-
 „ haanen, een aanstaande gebrek of schaars-
 „ heid van levensmiddelen te kennen geeft; of
 „ om

„ om dat zy in haar gewoonfte houding God
 „ met faamgevouwen handen fchynt te bidden
 „ gelyk de Propheeten der oude wet gewoor
 „ waren. Het volk van *Provence* heeft haer
 „ om deze rede ook *Pregue-dieu*, Bidder of Bid
 „ fter gheeten. Zy wordt daar met een foot
 „ van eerbied, en als een Godsdienftig Infeet
 „ befchouwd; het heeft, zegt men, eene groe
 „ te vriendelykheid, inzonderheid voor
 „ Kinderen, en als men hetzelve naar den
 „ vraagt; wylt het dien met een van des
 „ pooten; Men verzekert, dat die onderrie
 „ tingen genoegzaam nooit verkeerd zyn,
 „ dat men dezelve altoos veilig mag volgen
 (*Mat. Med. Tom. XI.*)

Het is om 'er mede te spotten, dat de Schri
 vers van de *Matière Medicale* die belagchelyk
 hiftorie vertellen; wy hebben dezelve in welk
 woorden, en met alle de verachting die zy ve
 dient, in het begin van dit Werkje aangeha
 Het Volk moet byna krankzinnig, en volft
 gen vyand van de waarheid, en, dat meer is
 van zich zelve, wezen, om zich dergelyke ha
 fenschimmen in het hoofd te hangen. He
 fchryft Godsdienftigheid toe aan een Infeet,
 wel aan een vernie!end Infeet; Dit is juist
 wyze van denken van een bygeloovig Gemeen
 van alle tyden zag men 't zelve zich voor

ne beulen nedergeworpen, van alle tyden zag men met

Het Wierook in de hand de Crocodillen eeren.

BOILEAU.

De Prophetes-Sprinkhaan wyst den Kinderen den weg op dezelfde wyze omtrent als de Kevers, daar wy van gesproken hebben, pleiten, in de wapenen zyn, preeken, enz. volgens de vermomming, waar in men dezelve vertoont; want men verklaart haare bewegingen altoos naar het soort van kleeding, dat men haar heeft aangetrokken.

Le monde est vieux, je le crois; cependant
On le peut amuser encore comme un enfant.

LA FONTAINE.

De Wereld is al oud! zy zuft; dezelfde zaaken
Bekooien haar, die meest de Kinderen vermaaken.

„ Onze groene Sprinkhaan heeft een gezang, Het Man-
„ dat niet onaangenaam is, en in de koude netje zingt
„ Landen, alwaar men de regte Krekel niet alleen.
„ kent, geeft men denzelven dikwils dien naam
„ van Krekel, schoon 'er een zeer wezenlyk
„ verschil tusschen deze beiden is. Het is het
„ Mannetje alleen dat zingt, gelyk in de an-
„ dere soorten van Sprinkhaanen; het Wyfje
„ is stom.” Eeniglyk bezig met de tedere zor-
„ gen, die zy aan haare Nakoomelingschap ver-
Derde Stukje. F schuld

schuldig is, zouden de werktuigen van den
 zang nutteloos voor haar geweest zyn, zy zou
 de nauwelyks den tyd gehad hebben die te ge-
 bruiken. Het was beter dat dezelve aan het
 Mannetje gegeven wierden, die 'er zich van
 bedient, om haar te vermaaken, om haar ha-
 re liefde te herinneren, om haar den arbeid
 onthouding ligt, en zelfs aangenaam te maake-
 't Is om deze rede, dat de Natuur de Vog-
 even eens gemaakt heeft; Ik herinnere my
 deze gelegenheid eene boertery, welke
 Vrouwen verplicht zyn tot eene kwaade boer-
 tery te maaken. Men vroeg, waarom de Wy-
 jes van de Vogelen stom zyn, terwyl de Vro-
 wen praten kunnen? Een der aanwezende
 zinspeelende op het zeggen van MALLEBRAN-
 CHE, (dewelke het droevig lot der Dieren, die
 wy in onze ongelukken hebben ingewikkeld,
 beschouwende, zeide, dat zy noodwendig ver-
 boden gras of hooy gegeten moesten hebben
 op dit zeggen van Mallebranche zinspeelende
 antwoordde hy met kwaadaartigheid, dat de
 oorzaak hier in te zoeken was, om dat de Vo-
 gelen geen verboden graanen gepikt hadden.
 Tot hoe lange zullen het bedrog, de vermoed-
 ming, veinzery, huichelary en kwaadspreker-
 heid, die nog meer over de lippen der Vro-
 wen, dan over die der Mannen vloeijen, van
 dat overheerlyk geschenk, de Spraak, de ges-
 tel

Boertery
 daar over.

fel der faamenleeving maaken? Hoe lange zal het geen ons tot ons geluk gegeven is, ons grootfte onheil berokken? of liever, hoe lang zal de fchoonfte en beminlykfte helft van 't Menschlyk geflagt zulke haatelyke gebreken hebben? hoe lang zal de andere helft door zyne vleijerei en verleiding werken, om die gebreken voort te planten? — Tot zo lang, dat wy de opvoeding van de eene en andere Sexe geheel veranderd hebben.

„ Als men een der achterfte pooten van een De Sprinkhaan kan
 „ Sprinkhaan aanvat, gaat dezelve by het lig- zonder
 „ haam los, en dan kan zy byna niet meer pooten
 „ vliegen; om dat haare pooten haar dienen niet vlie-
 „ om zig in de lucht op te heffen, en haare gen.
 „ vlucht te bevorderen. Als men haar in de
 „ hand befluit byt zy zo fterk in dezelve, dat
 „ men genoodzaakt is haar los te laaten; Als
 „ zy vliegt maakt zy een weinig geraas met
 „ haare vleugelen.

„ De Sprinkhaanen teelen op eene verbaa- De Voor-
 „ zende wyze voort; De Heer LYONNET zienigheid
 „ merkt aan, dat die, welke de Landen door- omtrent
 „ trekken, en de groente der velden afeten, derzelve
 „ een al te korten ftaart hebben, om hunne voortteen-
 „ eitjes diep in den grond te leggen, dit maakt ling.
 „ dat de Vogels en de ongestadigheden van het
 „ Weder daar eene groote menigte van ver-
 „ nielen: eene wyze fchikking der Voorzie-

84 VAN DE SPRINKHAAN.

„ nigheid , welke hier door de al te groot
 „ vermenigvuldiging van dit fchaadelyk Onge
 „ dierte voorkoomt.

Nadeelen
 die zy ver-
 oorzaaken

De nadeelen , die zy veroorzaaken , zyn onge-
 looflyk , en men heeft op het gezicht of ver-
 haal daar van. „ Zie hier een voorbeel-
 „ 't welk men vindt in de *Historie van CAREL*
 „ DEN XII. Koning van Zweeden , Tom. IV.
 „ Deszelfs Historiefchryver verhaalt , dat
 „ ongelukkige Vorst in *Beffarabie* zeer geplag-
 „ werdt door de Sprinkhaanen , en drukt
 „ in deze bewoordingen uit : Een ysfelyke
 „ nigte Sprinkhaanen verhefte zich op den m-
 „ dag van den kant der Zee; eerst met kle-
 „ zwermen , als zee-baaren , vervolgens
 „ wolken , die de lucht verduifterden , en
 „ zelve zo dik en fomber maakten , dat de
 „ in deze geheele groote vlakke fcheen te
 „ nen en volftrekt onzichtbaar werdt. De
 „ Gekorvenen vloogen niet digt langs de aar-
 „ maar ten naaften by op dezelfde hoogte
 „ men de Zwaluwen ziet vliegen , tot dat
 „ een veld gevonden hadden , waarop zy zi-

(*) Men verwarre deze *Historie* niet met het
ven van Carel XII. door den Heer VOLTAIRE , als
 welk maar uit één Boek-deel beftaat. Dar is reeds
 een voordeel boven deze *Historie* &c. en 't is zeker
 het eenigfte niet , 't welk die fraaye *Levensbefchry-*
 ving boven dezelve heeft.

„ nederwerpen konden, wy ontmoeteden de-
 „ zelve dikwils op den weg, waarvan zy zich
 „ opgaven met een geluid ten naaften by gelyk
 „ aan dat van een onweder. Zykwamen ver-
 „ volgens op ons als een stormwind of hagelbui
 „ nederstorten, wierpen zich in dezelfde vlak-
 „ tens, waar in wy waren, en, zonder te vree-
 „ zen door de voeten der Paarden vertreedden
 „ te worden, heften zy zich op van de aarde,
 „ en bedekten het lichaam en het gelaat in dier
 „ voegen, dat wy niet voor ons konden zien,
 „ tot zo lang, dat wy de plaats, daar zy zich
 „ verhielden, waren doorgetrokken. Overal,
 „ waar deze Sprinkhaanen zich nederzetterden,
 „ maakten zy eene verschriklyke verwoefing,
 „ en aten alle kruiden en gewassen, zonder
 „ uitzondering, tot aan de wortels toe, af;
 „ zo dat, in plaats van die heerlyke groente,
 „ waar mede het veld te voren bedekt was,
 „ men 'er niets zag, dan eene dorre zandige
 „ onvruchtbaare aarde; Men kan zich niet ver-
 „ beelden, dat zulk een klein Dier de Zee zou
 „ kunnen overtrekken, en evenwel heeft eene
 „ droevige ondervinding deze arme Volkeren
 „ daar meermaalen van overtuigd; want na een
 „ kleinen arm van den *Pontus Euxinus* overge-
 „ trokken te zyn, terwyl zy van de naby gele-
 „ gen Landen of Eilanden koomen, gaan zy
 „ voort, en vliegen nog geheele Provincien
 „ door

„ door , alwaar zy alles verwoeften , wat zy
 „ aantreffen , knaagende zelfs aan de deuren
 „ der huizen .”

Nader be-
 schreven.

Zie hier eene andere droevige vertooning
 welke op een ander Toncel getpeeld werdt ,
 welke zeer veel naar de eerste gelykt . „ Me
 „ zag in China , zegt P. DU HALDE , (*) een
 „ zo verbaazende hoeveelheid Sprinkhaanen
 „ dat hunne vleugelen malkanderen onder
 „ vliegen aanraakten , dat zy de lucht gekor-
 „ vervulden , en de Zon verduiften .
 „ verbeeldde zich byna groote groene berg-
 „ van eene vervaarlyke uitgestrektheid bo-
 „ zyn hoofd te zien zweeven . Het geraas
 „ welk deze Gekorvenen onder 't vliegen ma-
 „ ten , geleek naar dat van Trommels . Hij
 „ riep der Reizen Tom. VI. pag. 490.
 „ Zommige Schryvers hebben verscheide
 „ cepten opgegeeven , om de Sprinkhaanen
 „ verwyderen , of te doen omkoomen ; maar
 „ zoude onvoorzigtig zyn , met daar geloof-

(*) JEAN BAPTISTE DU HALDE , een Jesuit ,
 Reiziger , en Secretaris van den E. MICHEL TELLIER
 Biegtvader van Lodewyk XIV. was geboren te Poitiers
 in 1674. en storf daar in 1743. hy heeft uitgegeeven
 een beschryving van China , en van Chineesch Tan-
 ryen , en heeft naderhand gewerkt aan de *Lettres
 antes & curieuses* , van de negende verzameling af tot de
 zes en twintigste ingeslooten .

„ te geeven. ALDOVRANDUS erkent, dat al de
 „ fchranderheid der Menfchen, en alle hun-
 „ ne vereende poogingen maar al te dikwils bly-
 „ ken vrugtelooſ en onvermogene tegen dit
 „ kwaad te zyn, en dat het eenige middel, om
 „ van hetzelfde verloft te worden, is door open-
 „ baare gebeden tot God zyn toevlucht te nee-
 „ men. Voor het overige vernielen de Sprink-
 „ haanen malkander, en de ſterkſten eeten de
 „ zwakſten op.” Welk eene treffende over-
 „ eenkomt tuffchen dit ſchadelyk en verwoeftend
 „ geflagte en het Onze!

De naam van Sprinkhaan, of Springhaan, ^{Naams}
 komt van het woord ſpringen; gelyk dezelve ^{oorsprong.}
 in het Franſch, om die eigen rede, ook *Sauterelle*
 heeten van *Sauter*, en in het Italiaanſch *Saltarella* van het Latynſche woord *Saltare*, 't welk
 ingelyks danſen, ſpringen betekent. Men heet
 dezelve in het Italiaanſch ook *Cavaletta*, *petite*
Cavale, Merretje, of kleine Merrie, in 't
 Griekſch *Arris*, in 't Latyn *Locuſta*; waar van
 daan men de groote Sprinkhaanen *Loguſte*
 noemt, in zommige Provintien van Vrankryk,
 alwaar de kleine *Sautereau* wordt geheeten.
 Elders betekent men de eene en andere met den
 gemeenen naam van *Aoutron*, of *Aoutrelle*, Au-
 guſtus-dieren, om dat zy in de Maand van Au-
 guſtus, *Aout* in 't Franſch geheeten, verſchy-
 nen.

Zy worden gegeeten,
Daar is in 't Oosten een foort van Sprinkhaanen, welker vleesch zo blank is als dat van Kreeften, en welken men zegt van een zeer aangenaamen smaak te zyn. De Volkeren die Landstreeken eeten ze met vermaak, en maken 'er een hunner lekkerste gerechten van.

De Schriftuur bericht ons, dat JOANNES DE DOOPER 'er zig in de Woestyn mede voedde. Van de alleroudste tyden af hebben de Oostelingen dezelve gegeten; MOSES bepaalt de foorten van Sprinkhaanen, waar van hy gebruik den Jooden toestaat, en dat zyn ongetwyffeld de beste en gezondste; want zyne Leeden bedoelen zo wel de gezondheid des Lichaams, als de zuiverheid der Ziele. Het wordt volgens ARISTOPHANES, de gewoonte te brengen, de Sprinkhaanen ter markt te brengen, gelyk men by ons het Gevogelte en het Wild doet. De opregtheid, de maatiging van zinnen in de begeerte naar Rykdommen, en andere deugden zyn, meer dan men denkt, de zuinigheid en eene sobere levenswyze verbonden; Wy mogen vaststellen, dat wy een merkelyke vordering naar de volmaaktheid gedaan hebben, wanneer wy beginnen zullen om met Sprinkhaanen, of ander dergelyk eenvoudig voedzel te kunnen behelpen.

en als Ge-
nees-en

„ Deze Insecten als een parfum of snuifge-
„ bezigd, dat is te zeggen, tot stof gevree-

„ ven,

„ ven; geneezen, volgens DIOSCORIDES, Heel-mid-
 „ de opstopping des Waters, vooral in de Vrou-delen ge-
 „ wen. Andere pryzen dezelve aan tegen de bruikt.
 „ Opstygingen. LINNÆUS zegt, dat men in
 „ Zweeden op het platte Land de Vratten laat
 „ afbitten door onze groote groene Sprink-
 „ haan, dewelke, terwyl zy die afknaagt, een
 „ Vogt op de Wonde stort, waar door dezel-
 „ ve verdroogen.” Daar is een kragtiger mid-
 „ del dan dit, 't welk hier in bestaat, dat men
 „ een stuk Ley *calcineert*, of tot Kalk brandt, 't
 „ welk men vervolgens in sterken Wyn azyn
 „ werpt: Men maakt van deze *Ingredienten* een
 „ dikke Pap, die men kookt, en men vryft
 „ daar mede verscheide maalen daags de Vratten,
 „ waar door men in weinige dagen van dezelve
 „ bevryd is. Daar zyn verscheide andere mid-
 „ delen, die de heele Wereld weet, en onder de-
 „ welken de meesten zo belagchelyk zyn, dat men
 „ er niet alleen geene uitwerking van kan ver-
 „ wachten, maar dat men zelfs zich schaamen
 „ moet, om ze voor te stellen.

DE PISSEBED.

Beftraffing
van traage
Menschen.

Zeker foort van Menschen houden zich met vermogens daar zy nut mede zoud kunnen doen, enkel met beuzelingen en waarde zaaken op; In plaats, by voorbeeld, zich op den Landbouw of den Koophandel te leggen, brengen zy hunnen tyd met ydelte spiegelingen door; Deze Liedn gelyken Pissebedden, die met vry veel pooten, (zy hebben 'er veertien,) byna zo lang voortgaan als een Slak, of een Worm zoud pooten, ten minsten, byaldien zy niet in vry zyn, of, door eenige andere oorzaak geden, zich op eene byzondere wyze haasten

Beschry-
ving der
Pissebed-
den.

„ De Pissebed is een klein Land-Insect zoud
„ vleugelen, plat, een weinig de gedaante be
„ bende van een verwulf of welfzel, nauw
„ lyks een vinger breed lang, van eene la
„ werpig vierkante gedaante, slegts een wein
„ aan de beide einden afgerond, en, in dit o
„ zicht, niet kwalyk gelykende naar een Tarb
„ gemeenlyk van eene afchgrauwe, zomty
„ van eene blaauwachtige kleur, en die wa
„ naar den zwarten trekt. Haar hoofd is klein
„ rond, gestevigd met een mond, die men ma
„ wa

„ welyks merken kan , en die onder aan het
 „ hoofd is ; verder met twee kleine hoornen
 „ of sprieten , die een weinig naar boven uit-
 „ springen , en elk van welken beftaat uit vyf
 „ geledingen , waarvan de naaften aan het hoofd
 „ de kortfte zyn .” Men neemt met vermaak
 de vaardige beweegbaarheid dier sprieten waar ,
 en het geduurig gebruik , dat 'er de Piffebedden
 onder 't loopen van maaken ; Zy fchynen 'er
 zich van te bedienen , gelyk de blinden van een
 stok . „ Haar lighaam is overdekt met een
 „ gladde en effen huid , welke als fchaalachtig
 „ en vast is , beftaande uit acht ringen van on-
 „ gelyke grootte , waarvan de tweede de groot-
 „ fte van allen is ; Behalven deze acht hebben
 „ zy nog zes andere kleiner ringen , die naar
 „ den ftaart toe liggen . De beide zyden , naar
 „ de pooten toe , zyn getand , gelyk een zaag .
 „ Onder aan den buik telt men veertien poo-
 „ ten , beftaande elk uit vier geledingen of ge-
 „ wrichten , van binnen met eenige zeer korte
 „ doornen voorzien . De Staart is dubbel ge-
 „ vorkt , of heeft de gedaante van twee Vor-
 „ ken , langachtig en puntig . Men bemerkt
 „ zomtyds op den rug dezer Infeften zwart- of
 „ geelachtige vlekken , die hier en daar ver-
 „ fpreid en als gezaeid zyn .”

De Piffebedden zyn levenbaarende , dat is te zeggen , dat de eitjes , welken het Wyfje draagt ,

Zy zyn le-
 venbaa-
 rende,

in

in deszelfs ligchaam uitgebroeid en gekipt worden. Het is niet dan in dezen zin, dat de Dieren levenbaarende zyn. Het kleinste Dier zo wel als de Olyphant, of de Dromadaris; Deze zo wel als de Mensch, alles, met een woord, wat adem heeft, komt oorspronkelijk uit een Ei; De ontdekkingen der Ontleedkundigen bewyzen het buiten tegenspraak, het is niet vry, om 'er meer aan te twyffelen; Men zoude hier zelfs de Planten kunnen byvoegen en dezelfde verzelering doen, wegens alle groeit, zo wel als dat ademt; Het koorn, voorbeeld, is inderdaad niet anders dan het daar de Plant in beslooten is, welke vervolgens in de aarde wordt uitgebroeid: En dit alles een rede te meer, om den Schepper der Natuur met diepen eerbied en verwondering aanbidden, en zyne oneindige wysheid en macht te erkennen, welke daarin zo zichtbaar doorstraalen, dat hy eene enkele oorzaak, en niet de eenvoudigste oorzaak, die met mogelykheid uitgedagt kon worden, bezigt, om zo veele, en verschillende, en zo groote en verbaazende werkwyzes voort te brengen; Ik darf dit gevolg met des te meer zekerheid trekken, dat alle de Geleerden, schoon niet eenstemmig omtrent de wyze, hoe deze eitjes bestaan, zyn; Men echter derzelver aanwezen, onder verschillende naamen, gereedelyk erkennen.

JONSTON vergift zich, als hy zegt, met ver- Dit is
 scheide andere Schryvers, „ dat de Pissebed- waargenoe-
 „ den, na de koppeling, een groot getal eitjes men.
 „ leggen, die wit zyn, glinsterende, en ge-
 „ lyk aan kleine Paarlen, en op hoopjes opge-
 „ stapeld, waar uit vervolgens witachtige Wor-
 „ men te voorschyn koomen, die een tyd lang
 „ onbeweeglyk blyven liggen. De Heer LE-
 „ MERY (*) heeft op eene duidelyke en on-
 „ derscheidene wyze gezien, en zegt in uit-
 „ drukkelyke bewoordingen, dat de Wyfjes
 „ een groote menigte Jongen draagen, welke,
 „ uit den buik of het lighaam hunner Moeder
 „ uitkoomende, loopen, en zich luchtig en
 „ vaardig in het rond om dezelve verspreiden,
 „ schoon zy niet grooter zyn dan Vlooijen.”
 Men heeft lang geloofd, dat de Adders, zo Zy sterven
 wel als de Pissebedden, stierven, onmiddelyk niet straks
 na dat zy hunne Jongen geworpen hadden. na het
 Nauwkeuriger waarneemingen hebben deze werpen,
 dwaas-

(*) NICOLAAS LEMERY, een bekwaam Scheikundige,
 geboren te Rouaan in 1645, liet zich te Parys onder
 de Apothekers aanneemen, en begon ten zynen hui-
 ze openbaare lessen in de Scheikunde te geeven. Hy
 was lang de eenigste die het Spaansch wit wist te
 maaken; hy verbande de barbaarsche termen uit de
 Scheikunde; Hy ging van den Protestantischen tot den
 Roomsch Katholyken Godsdienst over, om moeije-
 lykheden te vermyden. Hy storf in 1715.

dwaaling verdreeven; Het is niet in het woon beloop der Natuur, dat eene Moeder terwyl zy aan nieuwe Wezens het dierbaar schenk van leven en bestaan verzorgt, het eerste oogenbliklyk verlieze. Zo dit zomtyds aan Vrouwen gebeurt, is dit aan derzelver wezen levenswyze, aan de Weelde, en niet aan de Natuur te wyten. By aldien zommige Insecten gelyk het Haft of de Dag-vlieg, de Spinnhaan, enz. slechts eenige oogenblikken na het leggen hunner eitjes leeven, zy leeven ten minsten na dien tyd, hoe kort dezelve dan ook zyn moge, (terwyl men van de Pissebedden telt, dat zy reeds onder het werpen hunner Jongen, of onmiddelyk daar op, en in het eerste oogenblik, storven zouden) zy genieten enige minuten het zo streelend vermaak van de door de voortteeling, een soort van onsterfelijkheid verzekerd te hebben.

Dragen „ Ik heb opgemerkt, zegt LANGIUS, (*)
de Jongen „ de Wyfjes Pissebedden haare Jongen dragen

(*) RODOLPHUS LANGIUS, geboren in Westphalen op het einde der XVde eeuw, dat is omtrent het jaer 1460, was Opper opzichter van de Kerk te Munster by reisde om kundigheden op te doen; was een der eerste Herstellers der Weetenschappen in Duitschland, maakte verscheide Latynsche Gedichten, welke hem een hooge achting zyn, en stierf in 1519.

„ aan den buik vastgehecht, op dezelfde wyze aan den buik.
 „ ten naaften by als de Rivier-Kreeften op die buik.
 „ plaats haare eitjes draagen.
 „ De Pissebedden verschillen niet ondermal- Haare verblyf- plaatsen,
 „ kanderen dan in grootte, in kleur, en in de plaatsen,
 „ plaatsen, alwaar zy haar verblyf houden,
 „ want zy zyn grooter of kleiner; zy zyn van
 „ eene bruine, afchagtige of witte kleur; Zy en foort.
 „ zyn huiffelyke of wilde. De huiffelyke vindt ten.
 „ men onder de daken, en in de spleeten van
 „ oude muuren, onder steenen, in de kelders,
 „ in de spyskamers en eetenskaffen, onder va-
 „ ten die met water gevuld liggen, in de mist-
 „ hoopen, in de tuinbedden, in de broeiftoo-
 „ ven, in allerhande plaatsen, die vochtig,
 „ van een maatige warmte, en met salpeterachtig-
 „ ge uitwaaffemingen, of salpeter-deelen zelve
 „ voorzien zyn. De wilde Pissebedden onthou-
 „ den zich in het koren, in de bosschen, in de
 „ klooven en onder den bast van oude boo-
 „ men. Die laatste zyn de kleinste, en men
 „ maakt 'er veel minder gebruik van in de Ge-
 „ neskonst; De eersten worden voorgetrok-
 „ ken, om dat zy meer vervuld, en om zo te
 „ spreken, bezwangerd zyn met een salpeter-
 „ achtig zout, waardoor zy gevoed worden,
 „ en 't welk alle haar Medicinaale kragt uit-
 „ maakt. De eene en andere foort ondertus- Fyn ge-
voel,
 „ fchen hebben een weergaloos fyn gevoel,
 „ want

- „ want als men ze slechts een weinig aanraakt
 „ vouwen zy zich in malkander, rollen z
 „ te saam, haar hoofd met de staart verce
 „ gende, en weten zich in een oogenblik
 „ volkoomen rond te maaken, dat zy byna k
 „ ne balletjes, of pillen schynen, met eene
 en behen- „ noegzaame behendigheid, en netjes gena
 digheid. „ zy blyven in dien staat, tot dat de vrees
 „ gevangen te worden, voorby is; zy s
 „ ken zich dan weder uit, en herneemen
 „ re eerste gedaante; De strengheid van
 „ harden winter verdooft ze en doet de mee
 „ omkoomen. De Vogelen, de Hagedisf
 Zy verwis- „ en de Spinnen eten ze. Men heeft ge
 selen van „ feld, of zy ooit van vel verwisselden,
 Vel. „ men vindt haare afgelegde huid vry dik
 „ en daarenboven is het de gewoonte de
 „ korvenen hun overrok of vel jaarlyks
 „ leggen, en een nieuwe huid te krygen,
 „ welk zy met verscheidene soorten van
 „ gen gemeen hebben.
 „ Men moet de Pissebedden niet verwan
 Onder- „ gelyk PLINIUS gedaan heeft, met de W
 scheiding „ Rupfen (*Scolopendres*, *Scotopendra*) nog
 van de *Sco-* „ met de Land-*Scolopendra*, nog met die
 lopendre „ secten, welke de Latynen *Fuli* noemen
 enz. „ is te zeggen ruig, (want *Fulus* betek
 „ gentyk de Katjes, die aan de Noote- of
 „ dere boomen zyn, als ze bloeijen, of de

le, die op zommig ooft zit) en welke *Fuli*,
 beter dan de Pissebedden, den naam van duizendbeenen verdienen, naardien men, volgens het bericht van CARDANUS, daar vier en veertig pooten aan vindt; men ontdekt eene verwonderlyke en aartige werktuikgunde in de wyze van gaan der duizendbeenen, gelyk de *Scolopendra*, en die welken men *Fuli* noemt. Aan ieder zyde van het lichaam ziet men een ry pooten, welke zich van het een einde des lighaams tot het ander uitstrekt. Elk dier pooten heeft eene byzonderre beweging, en de een volgt den ander op zulk eene zonderlinge wyze, dat men het niet wel beschryven, maar niet zonder verwondering beschouwen kan. Als zy gaan, maken hunne pooten een soort van golving, en zetten het lichaam voort in eene voortgaande beweging, sneller dan men zich verbeelden kan, aangezien de kleine stapjes, welke zo veel pooten in staat zyn te doen. Men heeft de Pissebed in 't Latyn *Afellus*, verschillende namen. in het Grieksch *Onis*, of *Oniscos* geheeten, van dien laatsten Grieksch en heeft zy nog een anderen Latynschen, die van *Oniscus*, gekreegen; allen koomen zy in de betekenis over een, en willen zo veel als Ezel of Ezeltje zeggen; het zy, om dat dit Insect van eene afchgrauwe, of donker gryze, kleur

Derde Stukje.

G

„ is,

„ is, en in dat opzicht naar een Ezel gelyk
 „ het zy ter oorzaake van deszelfs tran-
 „ gang, in weerwil van de menigte van des-
 „ pooten. Het Fransche woord *Cloporte*, (wa-
 „ dat is de gewoone benaaming van dit Ge-
 „ vene in die taal) *Closporte*, of *Clauporte*
 „ eene verkorting van *Clauporque*, *Claupor-*
 „ *ca*, of *Clusilisporca*, als of men zeide,
 „ geflootene Zog of Zeug; Het Gemeen na-
 „ de Pissebedden in onze Taal ook Zeuge
 „ dezelfde wyze heet men ze in Char-
 „ ook *Pourcelets*, of *Porcelets de St. An-*
 „ In het Italiaansch *Porcelletti* of *Porcelli*
 „ om dat men zich verbeeld heeft, dat d-
 „ daante der Pissebedden eenige overeen-
 „ hadt met die der Varkens.” *Mat Med.*
 „ XI.

Verdedi-
 ging des
 Schryvers.

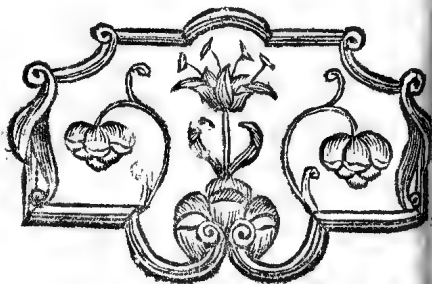
Gestrenge Bedillers zullen het misschien
 vinden, dat ik zulke lange aanhaalingen
 myn werk inlassche; Ik verzoek hen aan te
 len merken, dat het beter is eene naauwkeu-
 ge en-duidelyke beschryving uit een goed
 over te neemen, dan die zelf te maaken,
 gevaar van dezelve minder naauwkeurig en
 of min duidelyk en verstaanbaar te maaken.
 verzoek hen verder te willen aanmerken,
 ik in dit werk, geen ander dan het nederig
 rakter van *Compilateur* of Saamensteller
 of begeere, dat 'er zeer weinig van het myne

in is, en dat ik niet werkende, dan op de waarneemingen der Natuurkenneren, ik dezelve moet verhaalen, zo als zy in hunne Memoiren voorkoomen, veel eer, dan met my van een fraaijer Styl of andere Cieraaden te willen bedienen, en myne verbeelding bot te vieren, daar een draai aan te geeven, die, zonder dat ik het zomtyds mogt bemerken, der waarheid ligtelyk nadeelig kon zyn. Men moet zich daarenboven herinneren, dat ik my twee voorwerpen voorstelle, het een Zedelyk, het ander Natuurkundig; Dat dit laatste alleenlyk is, gelyk het behoort te zyn, het bykoomende van het eerste; Dat het Zedelyk gedeelte het eenige is, dat my in dit Werk toebehoort, endat ik, ten opzicht van het ander, als een heime-lyk uitschryver en roover van eens anders werk beschouwd zou moeten worden, als ik, het geen ik overnam, niet nauwkeurig zorg droeg met komma's [,] op de kant te tekenen, en de Schryvers, daar ik die plaatsfen uithaal, aan te wyzen; maar hier door voorkoom ik alle beschuldigingen van dien aart, en geef ik aan de Geleerden, die myn Werk verryken, al den eerbied, dien ik hun schuldig ben.

De Geneesheeren gebruiken de *gepulveriseer*. Uitwendig gebruik der Pissebedden.
 de Pissebedden met goed gevolg in verscheiden gebruik der Pissebedden.
 Ziekten. Men neemt ze als dan inwendig.
 „ Wat het uitwendig gebruik betreft, men ver-
 „ plet-

100 V A N D E P I S S E B E D D.

„ plettert ze, om ze als een pleister op de
„ te leggen, wanneer dezelve inwendig of
„ stookten is. Levendige Pissebedden, op ze
„ re zweeren gelegd, verminderen dezelve,
„ bevorderen de geneezing. De Olie, wa
„ in men een *infusie* van dezelve gemaakt hee
„ dient voor een verzachtend middel in
„ *Hemorrhoides* of Aambeijen.”

DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT.

” Van hier gy, wiens mond tevens hitte en koude ademt!” Met deze onverdiende verwyting verzondt de Sater van de Fabel den armen Reiziger; Hy redencerde als een Wilde; Met hetzelfde Werktuig warmte en koude te kunnen maaken is tevens een voordeel voor ons, en strekt, ter zelfder tyd, een bewys van de wyze eenvoudigheid des Scheppers, die, om de Werktuigen buiten noodzaakelykheid niet te vermeerderen, eene enkele *machine* tegenovergeftelde uitwerkzelen doet voortbrengen; Men moet derhalven den mond, die tevens warmte en koude kan uitademen, niet beschuldigen, nog daar uit besluiten, gelyk deze Sater, dat dezelve een hart aankondigt, ’t welk, naar verandering van omftandigheden, en naar den raad van een laag eigenbelang, nu eens de deugd, dan weder de ondeugd aankleeft, en zig enkel naar baatzuchtige inzichten bepaalt. Daar zyn onverschillige dingen in de Wereld, daar zyn ook verkiezingen, waar over de Voorzigtigheid alleen fchynt te moeten besliffen; Daar zyn omftandigheden, waar in de wysheid en de deugd zelve fchynen te vorderen, dat wy voor hen, welke geen recht hebben;

Aanmerkingen over de oprechtheid.

om ons onze gevoelens af te vraagen, en van welke ken wy zeker voorzien, dat zy onze ontdekkingen, onze openhartigheid ten onzen verdere of tot nadeel van het algemeen, misbruiken zullen, de waare gesteldheid onzer harten onveinzen, en die kwaadaartige of woefte onverscheten om den tuin leiden mogen. Wat zoude dan die gestrengte *Rosab. Moralist* wel gezegd hebben, als hy de Vledermuis beurtelings Muizen of Rotten en de Vogelen als zyn geslachten hadt hooren erkennen en verwerpen, zich nu eens op te geeven tot het één, dan weder tot het ander geslacht te behooren? „ zyt gewislyk een Muis, zegt een Wezel tot den Vledermuis, die zich onvoorzichtig in deszelfs hol begeeven hadt, en durft u vermetele, u dus openlyk voor myn gezigt vertoonen? aan my, aan wien uw geslacht zo veel nadeel heeft toegebracht? Nu zult u 't met den dood bekoopen. Ik ben een Muis, antwoordde de Vledermuis, ik ben een Vogel, zie myne vleugelen; leevte volk, dat de lucht met zyn vlerken klieft. Zy voldeedt het Wezeltje met dien draad, en op dat twyffelachtig bewys liet het zelve haar in vryheid aftrekken, Maar weinige dagen daarna dezelfde onvoorzichtigheid begaande, van onbekende gaten en hooien te willen doorsnuffelen, verviel zy by een ander Wezelje.

Opgehelderd door de Fabel van de Vledermuis.

„ zeltje , 't welk eenig nadeel van Vogelen
 „ geleden hebbende , een geslaagen vyand was
 „ van derzelver geheele geslacht. Hier was
 „ haar leven weder in gevaar. Gy zyt een Vo-
 „ gel , sprak dit Wezeltje , ik haat het geslacht
 „ der Vogelen , en gy moct my *permitteeren*
 „ u den kop af te byten. Ik een Vogel! ant-
 „ woorde nu de Vledermuis ; hebt gy ooit een
 „ Vogel zonder veeren gezien ? en waar zyn
 „ de myne ? Neen ! Ik ben een Muis , en de
 „ Duivel haal de Katten.

Je suis oiseau , voyez mes ailes ;
 Vive la Gent , qui fend les airs !

.....
 Je suis souris : vivent les Rats ;
 Jupiter confonde les Chats !

„ Met dat geestig antwoord , voegt 'er LA FOX-
 „ TAINE by , behieldt zy tweemaal en haar le-
 „ ven , en hy trekt 'er deze leering uit , dat
 „ menig een braaf Man in tyden van oproer ,
 „ als een dom en uitgelaaten Gemeen allen in
 „ zyne woede nederstaat , die niet van hun
 „ party schynen te zyn , om dat zy de ver-
 „ schillen met gematigdheid , met billykheid en
 „ order wenschten uit den weg te ruimen , en
 „ niet het Land in een bloedbad te verande-
 „ ren , dat menig een braaf Man , op dergelyk
 „ eene wyze , zyn leven , ten algemeenen nutte ,
 „ behouden heeft , met een blaauw of geel lint
 „ te

„ te draagen, en zich, naar de partyen, die
 „ ontmoetede, voor Hoeksch of Kabeljauw
 „ te verklaren.

Plusieurs se sont trouvez, qui d'écharpe changent
 Aux dangers, ainsi qu'elle, ont souvent fait la figure
 Le sage dit, selon les gens,
 Vive le Roy, vive la Ligue.

Wat zoude onze strenge Bosch-Moralist
 zulk eene zedekunde gezegd hebben? en
 ter wat is 'er billyk tegen te zeggen? Niet
 zekerlyk zo verachtlyk, niets zo haatelyk,
 een dubbelhartig Mensch. De verkeering
 Menschen, de onderlinge saamenleving
 anders dan eene wederzydsche stroopery,
 een staat van oorlog en plundering, zo
 oprechtheid verbannen wordt. Hoe gemak
 ker het is om de zulken, daar wy mede
 ken, te bedriegen, hoe snooder wy handelen
 met ons daar aan schuldig te maaken, naar
 zy, welken wy bedriegen; geen middel hebben
 om onze strikken te ontsnappen. Men
 zich niet genoeg verwonderen over de geel
 heid van LUCIANUS, die, na dat hy, Mo
 boertende hadt laten zeggen; „ dat de
 „ de hoornen onder de oogen behoorden te
 „ ben, om te beter te kunnen zien, werwa
 „ hy zyne stooten rigten moest, en dat de
 „ zen op raderen behoorden te staan, op dat
 „ men

en de be-
 risping van
 Momus,

„men dezelve konde overbrengen, werwaards
 „men wilde.” Denzelven zyne berispingen
 met dit grootfch denkbeeld doet befluiten;
 „ook behoorde de Mensch een venfter in zyn
 „hart te hebben, op dat men zien konde, wat
 „’er van binnen in het zelve omgaa?” Wy
 zullen ’er byvoegen, dat dit venfter dan van
 binnen echter met een ligt gaas behoorde be-
 dekt te zyn, want zonder te liegen kan men
 zomtyds tot zyn eigen nut, ten nutte van an-
 deren, en zelfs in gevallen, waarin dit aan
 geen Mensch eenige fchade kan toebrengen, de
 waarheid zonder misdaad een weinig verber-
 gen, bewimpelen of ontveinzen; zulke om-
 ftandigheden kunnen ’er gewiffelyk voorkoo-
 men; getuige de Vledermuis, die, niets mis-
 daan hebbende, eene kleine onvoorzichtigheid,
 van in de gemelde hooien te gaan, met zyn le-
 ven zou hebben moeten boeten, en, door deze
 onfchuldige lift, de beide Wezeltjes ontfnap;
 Tufge ook de Vos, welke zich van ’t voorwend-
 zel eener verkouwdheid bedient, om in het ^{wendzel}
 hol van den Leeuw niet verplicht te zyn te ^{van de}
 zeggen wat hy denkt. Zekerlyk kan men uit ^{Vos.}
 dit beginzel afleiden, dat men, om zich in vei-
 ligheid te ftellen voor de kwaadaartigheid der
 Menschen, zyn toevlugt tot onfchuldige kon-
 ftenaryen neemen kan; Maar welke zyn deze
 konftenaryen? En in welke omftandigheden
 zyn

106 DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT.

nader aan-
gedion-
gen.

zyn zy onschuldig? Ik heb dit reeds ten grooten deele bepaald: Ook is de zwaarigheid van zich in dezen te vergiffen, niet zeer groot! Een braaf man, wien men, van zyne jeugd af, een sterke liefde voor de deugd heeft ingeboezemd, kan de misdadige konfienaryen van de onschuldige ligtelyk onderscheiden, en kan dat onderscheid zelfs voelen aan het afgryzen, 't welk hem de eerften inboezemen. Even over-tollig is het dezelve te doen kennen aan Liederen van kwaade trouw; hunne Confcientie koomt genoeg op tegen het gebruik, dat zy 'er van maaken, maar zy verdooven de stemme van hun beschuldigend Geweeten; Zonder dan in ver-dere byzonderheden hier omtrent te koomen blyft het in het algemeen waar, dat het ons zomtyds vryftaat onder den grond te werken, gelyk de Mollen, of zydelings te loopen, gelyk de Krabben en Kreeften, en ons doelwit dus langs omwegen te achtervolgen.

Verscheide
foorten
van Kreef-
ten.

„ Onder alle Schaaldieren, of Schaalviffchen,
„ welken de Grieken *Malacostraca*, en de La-
„ tynen *Crustata* of *Crustacea* noemen, dat is
„ te zeggen, overdekt met een korst, die in
„ zig zelve hard, maar week is in vergely-
„ king der steenachtige Schelpen, of Schilden
„ der *Testacea*, of Schildpaddigen; Onder alle
„ die Schaalviffchen, zeg ik, onderscheidt men
„ 1. De Zee-krab, waar van verscheide soor-
„ ten

DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT. 107

„ ten zyn. 2. De groote Zee-Sprinkhaan,
„ *Langouste* geheeten. 3. De groote Zeekreeft,
„ welke de Normannen *Homar* noemen, en die
„ van de Marfeilliaanen *Lingumbauld* geheeten
„ wordt. 4. De kleine Zeekreeft, *Chevrette*,
„ *Crevette*, *Squilla*, *Bouquet*, of *Sallicoque* ge-
„ naamd; 5. en eindelyk, de Rivier- of zoet-
„ water-Kreeft.

Van deze vyf foorten van Schaalvisfchen zullen wy hier alleenlyk van de eerste en de laatste, namelyk de Zee-krab, en de Rivier-kreeft, handelen.

„ De kleine Zee-kreeft, of Zee-krab heeft Beschry-
ving van
de kleine
Zee-krab.
„ een rondachtig Lichaam, wat breeder dan het
„ lang is, hebbende gemeenlyk negen duim in de
„ breedte, en een half voet in de lengte; Zy
„ is bedekt met een Schaal of Korst, die vry
„ glad en effen is, schoon men daar verheven-
„ heden en diepzels op verneemt, zomtyds
„ zelfs andere schaalen en korsten, die 'er op
„ gegroeid zyn, en boven het overig gedeelte
„ des lighaams als *Reliefs* uitsteeken, om de
„ uitdrukking van *BELON* te gebruiken; Zy
„ groeijen tot de grootte als het hoofd van een
„ Mensch, maar van een platte gedaante;
„ De schaal is zeer hard; de pooten zyn bui-
„ tenwaards gekromd; Zy hebben 'er aan
„ weerskanten vier, bedekt met kort hair of
„ wol, hebbende elk drie geledingen, met
„ lan-

103 DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT.

„ lange en fcherpe nagels; haare armen hebben
„ twee geledingen, en zyn aan het einde in de
„ gedaante van vorken gefpleeten; Het uiteinde
„ der knypers, die men ook tangen of knyp-
„ tangen noemt, is zeer zwart en van binnen
„ ingekeept of getand, gelyk de raden van een
„ Horlogie, om 't geen zy hebben aangevat des
„ te beter te houden, ook zyn zy onvergelyk-
„ lyk ftevig en hebben de hardigheid van been.
„ Zie daar de rede, waarom de Boeren, die
„ ze ter markt brengen om te verkoopen, haar
„ de armen altoos wel vast in een zakje beflloo-
„ ten houden, om te beletten, dat zy malkan-
„ deren de pooten of armen niet afknypen, of
„ geheel om hals brengen. De kleur der le-
„ vendige Krabben is veel helderer dan die der
„ dooden; Schoon men zegt, dat zy geen
„ ftaart hebben, zy hebben 'er echter een, die
„ onder het lichaam toegevouwen is, en zich
„ niet vertoont. Als men haar den bek opent,
„ om alles onderfcheidenlyk op te neemen, zal
„ men daar niet flechts verfcheide tanden vin-
„ den, en Byhangzels, (*) Velletjes, en zo
„ vee

(*) Zo vertaalen wy *Appendices*, het is een gedeelte des Lighaams, 't welk met het overig gedeelte niet verbonden is, maar daar als byhangt, gelyk, by voorbeeld, het letletje van 't oor, ten opzigt van den wang, befchouwd moet worden.

DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT. 109

„ veele kleine geheimen en verborgenheden ,
„ dat men verplicht zal zyn te erkennen, dat
„ de konst, welke de Schepper aan een voor-
„ werp, zo gering, en nietswaardig in den ui-
„ terlyken schyn, besteed heeft, byna onge-
„ looflyk is. De binnenste zelfstandigheid, die
„ van eene roodachtig geele kleur is, en welke
„ men bevindt van een zeer zoeten smaak te
„ zyn, schynt de lever van het Dier te wezen.
„ Men telt aan hetzelfde negen groeven op elk
„ haarer groote armen. De schaal heeft aan
„ wederzyden aan haare randen negen inkee-
„ ping en of insnydingen, halve maanswyze ge-
„ maakt. Haare agt pooten en twee armen
„ zyn kort, naar evenredigheid van het lighaam,
„ maar volgens de waarneeming van R O N D E-
„ L E T (*) is de rechter arm grooter dan de
„ linker, gelyk dit gemeenlyk in alle Krabben
„ en Kreeften plaats heeft, als men ARISTOTE-
„ L E S mag gelooven.

„ De Krab is een Monstreuse Vifch, ver-
„ schriklyk om aan te zien, welke nu eens
„ voor-

(*) RONDELET was een Geneesheer, die meer roem dan verdiensten hadt. Hy wierdt geboren te *Montpellier* in 1507. zyne hardvochtigheid en zyne gulzigheid doen zyn geheugenis oneer aan. Hy ontleedde het lyk van een zyner eigen Kinderen, en stierf door te veel Vygen gegeten te hebben. RABELAIS heeft hem doorgehaald onder den naam van RONDIBILIS.

110 DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT.

„ voorwaards, dan dwars, dan naar de eene
„ of andere zyde loopt, dan weder achter uit,
„ als zy ergens vrees voor heeft; Het is een
„ tweeflachtig Dier, het water is zyn eigen-
„ lyk Element, echter kan het op 't land lee-
„ ven, en men kan het, als men wil, geduu-
„ rende een maand, zelfs twee of drie maan-
„ den, in een Kelder, zonder water, in het
„ leven houden.”

Verande-
zingen der
Aarde,

Gelyk 'er niets nieuws is onder de Zonne, volgens de fraaye uitdrukking van SALOMO, zo is 'er ook niets standvastigs. Het geen voormaals Zee was, is nu Aarde geworden, het geen een Eiland was is met het vaste Land verbonden. De dikke korst, het Gewelf, waar op wy groeijen en leeven, op zommige plaatsen gescheurd en van malkanderen gespleten door de wateren, welke in de aderen der aarde onlooppen, of opgeborsten door het uitbreeken der vuuren, welke in haare ingewanden dan eens smeulen, dan in lichter laye vlammen staan, maakt zontyds geweldige klooven en openingen, waarin geheele bosschen, geheele Provincies, geheele Koningryken, als in een afgrond, nederzinken; Dus verandert alles gestadig van gedaante, en deze schok, zo geweldig, als dikwils hardnekkig aanhoudende, deze botzing der Elementen, en der gemengde Lighaamen, verspreidt zich, door de beweging, die de-

DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT. III

dezelve in de geheele Natuur veroorzaakt, dikwils allerwegen, en wordt een beginzel van vruchtbaarheid, en eene oorzaak, eene geduurig vernieuwde oorzaak, van eene eeuwigduurende jeugd en groey in 't gansch Heelal. Men moet zich niet verwonderen, dat men eenige plaatsen der Aarde, of eenige Zeën, welke door de oudste Landbeschryvers worden opgegeeven, heden niet meer vinden kan: De rede is zo zeker als eenvoudig; Die Plaatsen namelyk zyn 'er niet meer. De Historie bericht ons, dat de ^{en der ver-}oude Grieksche en Arabische Geneesheeren veel ^{blyfplaat-}gebruik maakten van *Duitsche* en *Gallische* Ri- ^{sen der}zee-kreef- ^{ten.}ten, en die worden 'er thans niet meer gevonden, nog in onze Rivieren, nog in die van Duitschland. Men moet hier uit niet besluiten, dat de Historie valsch is, maar alleenlyk, dat men de Rivieren, daar voorheen de Kreeften in gevonden wierden, van dezelve heeft beroofd, of dat die Dieren, door andere bykoomende oorzaaken, zo wel als door eene al te sterke visschery, uit dezelve verdreeven zyn; of, 't geen nog waarschyner is, dat die zelfde Rivieren, door haar eigen zand en slib, en door bykoomende aarde, allengs gevuld zyn geworden, en dat wy heden de plaatsen bewoonen, waar voorheen de Kreeften zich onthielden.

De *Rut*, of koppelyd, maakt deze Schepzels De *Rut* de-
WOE-

zer Dieren, woedend; De Mannetjes houden dan felle gevechten, en stooten malkanderen met de koppen, gelyk de Rammen, gelyk de Hertten, enz. want de liefde, de oorsprong van zo veel vermaak, de oorsprong van het leven aller levende Schepzelen, verspreidt tevens de twedracht, de dwaasheid, en alle de yffelykheden, daar dezelve van verzeld gaan, en brengt deze uitwerkingen in meest alle foorten van Dieren voort, maar inzonderheid onder het Menschelyk Geslacht. Getuigen die beklagelyke slachtoffers eener belagchelyke liefde, welke door het leezen van Romans, of liever door eene ontfelde verbeelding, verloren gaan. Wee den geenen, die eene andere liefde kennen dan eene tedere vriendschap, zonder voeringen, zonder verliefde zwakheden, zonder naaryver, zonder verblindheid voor wezenlyke deugden en gebreken.

Hunne
verandering na
dezelve,

Zo sterk en moedig de Kreeft is vóór de koppeling, en geduurende de *Rut*, zo zwak en vreesachtig wordt zy na dezelve; Zy ontdoet zich in de Lente van haar overkleed of schaal, hoe hard en dik dezelve wezen moge; om welke rede het haar ook vry wat moeite kost. Zo dra zy die lastige *Operatie* ondergaan heeft, verbergt zy zich in het zand, alwaar zy zich eenigen tyd blyft verhouden, in een kwynenden staat, afgemat van moeite, en half dood.

dood, maar wanneer haare nieuwe schaal begint hard te worden, wordt zy stout en geweldig, zy braveert haare vyanden, en vergeet hoe zwak zy nog maar weinige dagen te voren was, en hoe zeer zy het aanstaande Jaar dat weder zyn zal. Zy is in dezen staat juist het afbeeldzel van Menschen, die fortuinen gemaakt hebben, die zich zelve in hunnen staat van grootheid niet kennen, en niet bedenken, dat het schitterendste fortuin verachtelyker, en zekerlyk broffer en onbestendiger is dan de schaal van eene Kreeft, ja verachtelyker en broffer, durf ik herhaalen; want de schaal der Kreeften is het werk der Natuur; zy brengt iets wezenlyks by tot de sterkte, tot de veiligheid, en bygevolg tot de volmaaktheid, en tot het bestaan zelve dezer Dieren; Maar als men dit alles op het fortuin, op eene ydele grootheid toepast, moet men 'er dan niet vlak het tegendeel van zeggen? Maakt dit den Mensch gemeenlyk niet trots en opgeblazen, en dus laaghartig? stelt het hem niet aan meerdere gevaaren, zo wel als verzoeking, bloot? Vermindert het zyne volmaaktheid als Mensch niet inderdaad, naar maate het zyne schynbaare grootheid bevordert? Helaas! dit is niet dan al te dikwils het gevolg.

„ De Kreeften verhouden zich niet dan om- Waar zy
 „ trent moeiljelyke en kwalyk genaakbaare zich ver-
Derde Stukje. H houden.
 „ plaat.

„ plaatsfen, en tuffchen klippen en rotfen in;
 „ Als de Ebbe het water wegvoert, en haar
 „ op het droog laat, trekken zy haar pooten
 „ in, en blyven onbeweeglyk, even eens als
 „ of zy verftyfd van koude waren. Men heeft
 „ beweerd, dat zy de verfchillende invloeden
 „ der Maan, naardat dezelve meer of minder
 „ vol was, konden voelen, en dat dit een mer-
 „ kelyk onderscheid in haar vleefch en fappen
 Fabelach- „ zoude maaken; Men beweert dit insgelyks
 rige ver- „ van alle andere Schaal- of Schelp-dieren, en
 tellingen „ men zegt, dat zy met eene wassende of volle
 van dezel- „ Maan fappiger, dikker en beter zyn, dan
 ve. „ wanneer die Planeet nieuw of in het afgaan
 „ is; maar de ondervinding wederspreekt die
 „ gewaande waarneeming, en heeft 'er de valsch-
 „ heid duizendmaal van aangetoond. Ook is
 „ het niet waar, dat zy de Muzyk beminnen,
 „ en dat zy zig door het geluid van Instrumen-
 „ ten laaten lokken.” En te vergeeffch zou
 Tyrcis de lieflykfte toonen van zyn Herdersfluit
 met de honing-zoetfte woorden vergezellen, om
 de Kreeften of andere Vifchen te overreden,
 van zig door zyn Herderin *Anette* te laaten
 vangen.

. Citoyens de cette onde,
 Laissez votre Najade en sa Grotte profonde;
 Venez voir un objet mille fois plus charmant,
 Ne craignez point d'entrer aux prisons de la belle

DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT. IIS

Ce n'est qu'à nous, qu'elle est cruelle;
Vous ferez traités doucement;
On n'en veut point à votre vie;
Un Vivier vous attend, plus clair que fin cristal;
Et quand à quelques uns l'appas seroit fatal,
Mourir des mains d'Anette est un sort que j'envie.

Vrees niet Bewooners van deez' stroomen
Om in de magt van myne *Anet* te koomen!
Het is aan my alleen, dat zy zich wreed betoont
Gy zult het zyn, die zy beloont
Met alle haar zoetaardigbeden!
Gy; daar z' haar gunst aan zal besteeden!
Een held're Vyver wacht naar u;
En zo gy, voor haar handen schuw,
Door een ontyd'ge vlucht mogt sterven,
Het is *Anette*, daar gy 't leven voor zult derven!

Dit toppunt van dwaasheid, om van een Aanmer-
king over
het sterven
der Dieren schoone hand te willen sterven, kan niet dan
in Menschelyke harsenen vallen; de Dieren,
redelyker en wyzer dan wy, vinden, dat het
zeer naar is te sterven, van wat hand dit dan
ook wezen moge, uitgezonderd alleen van die
der Natuur; Daar aan onderwerpen zy zich
zonder tegenstand, zonder voorafgaande kwel-
ling, zonder blykbaaren wederzin; zy sterven
als zy verzadigd zyn van 't leeven; als zy hun-
nen loopbaan zyn ten einde gekoomen, als zy
aan de oogmerken der Natuur voldaan hebben;

H 2

Zy

116 DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT.

Zy verlaaten het leven, als zy deszelfs bekoorlykheden niet langer genieten, als zy niet langer voelen kunnen dat het aangenaam is; Zy sterven als zy uitgeleefd hebben; De dood is dan niet anders dan een zachte slaap, het is het afvallen van een rype vrucht; Het is een stille avond van een schoonen dag:

. C'est le soir d'un beau jour.

Groote
Kreeften
en Krab-
ben.

„ De Reizigers verhalen, dat in de Levant
„ Kreeften of Krabben gevonden worden van
„ zulk eene grootte, en in zulk eene hoeveel-
„ heid, dat de Menschen 'er bang voor zyn.
„ ALBERT LE GRAND verzekert, dat 'er in den
„ Westelyken Oceaan zulk Monstrachtige zyn,
„ dat zy de Menschen onder Water haalen, zo
„ dra zy hen met haare knypers gevat hebben.
„ RONDELET maakt gewag van eene Krab, die
„ meer dan een groote palm breed, en byna
„ een elleboogs lengte lang was. BELON, die
„ den roem heeft gehad van een zeer waarach-
„ tig *Naturalist* te zyn, het welk geen gemeene
„ lofspraak is, bericht ons, dat de Krabben
„ in den Oceaan zomtyds een voet breed zyn,
„ en dat 'er zulke grooten onder gevonden
„ worden; dat het hem gebeurd is, 'er een in
„ Engeland te zien, welke tien ponden woog.
„ Daar zyn eene menigte deftige Schryvers,
„ die, ten bewyze van de behendigheid der
„ Krab-

Haare be-
hendig-
heid.

DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT. 117

„ Krabben , de volgende byzonderheid , als
„ eene der allerzekerfte , en daar men gerust
„ ftaat op kan maaken , bybrengen. Deze Die-
„ ren befpieden uit hunne Forten , dat is te
„ zeggen , uit de gaten en holen der Rotfen ,
„ daar zy zich verhouden , en op fchildwacht
„ ftaan , de Mosfels en Oesters , om dezelve
„ by de eerst voorkoomende gelegenheid , ge-
„ maklykst machtig te worden , en 'er goede
„ gier mede te maaken ; maar opgemerkt heb-
„ bende , dat hunne knypers of tangen geene
„ fterkte genoeg hebben , om de fchelpen , waar-
„ door deze tedere Visch gedekt wordt , te
„ verbreeken , en insgelyks hebbende waarge-
„ noomen , dat dezelve verfcheiden maalen
„ daags hunne fchelpen openen , om versch
„ water in te neemen , of zich eens te verfris-
„ fchen , voorzien zy zich in tyds met eene
„ onbedenkelyke zorgvuldigheid van kleine
„ ronde fteentjes , welken zy in het zand op-
„ zoeken , en zachtelyk tot de Oesters of Mos-
„ felen naderende , werpen zy haar een dier
„ fteentjes met zo veel behendigheid in de
„ fchelp , terwyl dezelve een weinig open ftaat ,
„ dat de Visch die naderhand niet weder flui-
„ ten kan , en dus een prooy wordt van onze
„ vernuftige Jaagers. Maar dergelyk een ver-
„ haal , hoe wél het door achtenswaardige Schry-
„ vers

118 DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT.

„ vers bevestigd fchynt te worden, heeft ge-
 „ heel het voorkoomen van eene fabel.

Naamen.

„ De groote Zee-kreeft wordt in het Fransch
 „ ook *Cancro* genaamd, met een woord van
 „ het Latynfche *Cancer* herkomstig, welke laatste
 „ benaaming uit het griekfche woord *Karkinos*
 „ geformeerd is. Wat het woord *Krab*, (ME-
 „ NAGE noemt het in zyne fransche *Etymologies*
 „ *Crabble* of *Crable*) betreft; het komt blykbaar
 „ van het Latynfche *Carabus*, 't welk van het
 „ Griekfche *Karabos* moet afgeleid worden.
 „ BELON noemt de *Pagurus Grape* of *Chabre*.
 „ Dezelfde Schryver bericht ons, dat de Nor-
 „ mannen dit dier *Ros*, of *Rouffseau* genaamd
 „ hebben, ter oorzaake van deszelfs *rosse* of
 „ roodachtige *koleur*; anderen hebben het een
 „ *Tourteau* of *Taart* geheeten, omdat het een
 „ geregt is, 't welk zonder eenige verdere by-
 „ voegzelen kan gegeten worden, en 't welk
 „ men, gekookt of gebraden zynde, flechts
 „ op tafel behoeft te zetten, om het met finaak
 „ te nuttigen. De Marfeilliaanen noemen het
 „ *Carabaffe*, of *Fagouille*, de Venetiaanen *Gran-*
 „ *ciporo*, en de Franschen, die langs de kusten
 „ van de Middellandsche zee wonen, een
 „ *Pagull*.

Befchry-
 ving van
 de Rivier
 Kreeft.

„ De Rivier-Kreeft is een Schaal- of Schelp-
 „ visch, of Insect; want men kan haar die beide
 „ naa-

„ men geeven. Zy is langachtig, en byna
 „ rond, meer of min dik naar den ouderdom
 „ en de plaatsfen daar zy valt, voorzien van
 „ een staart, die zich zeer wel vertoont; en
 „ wat breed is; het is een tweeflachtig dier,
 „ dat zo wel op 't land als in 't water leeven
 „ kan, leelyk van gedaante, ysfelyk om het
 „ te zien loopen, van eene groenachtige kleur;
 „ naar het donker bruin trekkende, terwyl het
 „ nog levendig of rauw is, maar van een hel-
 „ der rood als het gekookt is. Deze Visch by
 „ al de waereld bekend, gelykt volmaakt naar
 „ die Zee-Kreeft, welke men *Hommar* of *Ho-*
 „ *mar* noemt, en verschilt 'er niet van dan in
 „ grootte; Hy heeft geen eigenlyk gezegd bloed;
 „ Hy zwemt weinig, maar gaat gaarne 't zy
 „ voorwaards, 't zy zydelings, of achteruit;
 „ Hy woont in gaten of holen van de aarde,
 „ langs de oevers der Rivieren, en Beeken.
 „ Zyn lighaam is bedekt met een Schaal die
 „ niet zeer dik is, en by denzelven de plaats van
 „ vel vervult, en tevens voor beenderen dient,
 „ want daarvan is hy even weinig als van ee-
 „ nige andere opperhuid voorzien. Schoon
 „ GALENUS (*) zegt, dat hy geen hoofd nog
 „ hals

(*) CLAUDIUS GALENUS, wien men doorgaands enkel GALENUS noemt, wierdt omtrent het jaar 131. te Pergamus geboren, (in Natolie of klein Afie). Hy reisde

„ hals heeft, vindt men 'er echter wezenlyk
 Het hoofd „ een hoofd aan, 't welk in der waarheid klein,
 „ maar echter afzonderlyk en van de borst of
 „ het middelstuk onderscheiden is; want daar,
 „ alwaar de oogen, het voorhoofd, en de
 „ hoornen of sprieten geplaatst zyn, daar mag
 „ men ook zeggen dat het hoofd is. Maar nu
 „ deze Vifch heeft voor de oogen, twee sprie-
 „ ten, welke in het begin met giedingen on-
 „ derfcheiden zyn, lang, dun, die allengskens
 „ ongevoelig afneemen, en in een zeer fcherpe
 „ punt uitloopen. Beneden deze twee groote
 „ sprieten zyn vier anderen, aan de gemel-
 „ den gelyk, voor zo verre de gedaante be-
 „ treft;

relde veel, en verzamelde zo veele fraaye kundighe-
 den in de Geneeskonst, dat hy voor een Tovenaar
 wierdt gehouden, en uit Rome gebannen, werwaards
 Keizer MARCUS AURELIUS hem hadt doen koomen;
 Het was op deze wyze, dat men meermaalen, in de
 eeuwen der duifternis, uitfteekende verdienften beloon-
 de. *Galenus* hadt byna twee honderd boeken gefchree-
 ven, waarvan de meeften vergaan zyn in den brand van
 den Tempel der Vrede; Hy hadt het geluk van in zyn
 Vaderland, en in een hoogen ouderdom, te fterven,
 fchoon hy van eene zwakke lichaamsgefteldheid was.
 De verlanging van zyn leven was inzonderheid het
 uitwerkzel zyner foberheid; zyne onveranderlyke grond-
 regel was altoos van Tafel te gaan met een goed over-
 blyfel van Eetluft.

„ treft, maar veel dunner, en zeer kort, waar-
„ van zommigen zich verbeelden, dat de Kreef-
„ ten zich bedienen, om kleine Vischjes na zich
„ te haalen, terwyl de twee eerstgemelden haar
„ strekken om den weg te peilen, en haaren
„ gang met meer gerustheid te richten; uit het
„ midden van het voorhoofd kooimt eene ande-
„ re kleine hoorn te voorschyn, die wat breed,
„ en aan twee kanten getand of gegroefd is;
„ Het voorhoofd is puntig en scherp als een Els.

De andere uitwendige deelen van de Kreeft ^{en verdere}
zyn twee dikke pooten, die haar voor armen ^{deelen.}
dieneu, of voor wapenen om haaren roof aan
te tasten, en zich tegen haare vyanden te ver-
dedigen; Tien andere pooten, eeniglyk geschikt
voor de voortgaande beweging, en yder van
welken eindigt in een kleine puntige nagel of
klauw, gelyk aan den bek der vogelen; en ein-
delyk een breede platte staart, bedekt met
schaaltjes of schubben, welker regelmaatige
opvolging een aangenaam gezicht maakt. Dit
is het Roer van de Kreeft, als zy zwemt.

„ ARISTOTELES meent, dat als een der tan- ^{Langte}
„ gen of knypers van de armen langer is, dan ^{der armen.}
„ de ander, dat dit by enkel toeval kooimt, en
„ een uitwerkzel is van het *bazard*; en echter
„ is het door de ondervinding zeker, dat men
„ die twee knypers byna nooit van gelyke
„ langte vindt.

H 5

„ De

„ De Kreeft heeft, gelyk alle andere Schaal-
 „ of Schelp-viffchen , verscheide breede ope-
 „ ningen , die haar voor longen verftrekken.”

De Schryvers, die het werk *La Matière Mé-
 dicale* vervolgen, voegen hier zeer aartige en
 opmerkelyke byzonderheden by, wegens de
 Steenen der Kreeften, of der Kreefts oogen,
 gelyk zy doorgaans genaamd worden, en over
 de Ruityd, (om het dus te noemen) dezer Die-
 ren. Zy erkennen dezelve getrokken te heb-
 ben uit de uitmuntende Memorien, welke de
 Heeren DE REAUMUR EN GEOFFROY DE JONGE,
 beide Leden van de *Academie der Weetenfchap-
 pen*, over deze gewichtige onderwerpen gegee-
 ven hebben.

Kreefts-
 oogen,

„ Het gemeenfte begrip, raakende dit foort
 „ van Steenen, welke, alleen ter oorzaake van
 „ derzelve figuur, Kreefts-oogen geheeten
 „ worden, is dat dezelve gevonden worden in
 „ de harfenen der Kreeften, en wel der Rivier-
 „ Kreeften; Men vindt ze evenwel meer rond-
 „ om haare maag. VAN HELMONT (*) fchynt de
 eer-

(*) JOHANNES BAPTISTA VAN HELMOND een zeer
 ryk Edelman, wift de Studien met de Rykdommen
 te verbinden, en hadt de zonderlinge verdienfte van
 een goed gebruik van de eene en andere te maaken.
 Hy dorft fttaande houden en bewyzen, dat ARISTO-
 TELES en GALENUS zich zomtyds vergift hadden,
 en dit verwekte hem veel vyanden, om dat men in
 die

DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT. 123

„ eerste geweest te zyn , die dit opgemerkt
„ heeft. Hy hadt waargenoomen , dat tegen
„ het midden van Juny de Kreeften ziek begin-
„ nen te worden , om dat het dan de tyd is ,
„ dat zy van kleederen , om zo te spreken ,
„ of van opperhuid , verwiffelen moeten ; Zy
„ blyven negen dagen , en langer , kwynende ,
„ en als dood , en hy is van gevoelen , dat
„ 'er in dit Tydbestek een nieuw vlies gefor-
„ meerd wordt , 't welk haar maag omvangt ,
„ en dat 'er tuffchen dit vlies en de maag , een
„ melkachtig vocht uitsypert , 't welk van de
„ beide zyden nederloopende , hard wordt , en
„ in dit foort van fteenen verandert. Dit
„ nieuwe vlies kooft hem voor gemaakt te
„ worden door het velletje , of vliesje , 't welk
„ op dit melkachtig vocht kooft , gelyk 'er
„ altoos zodanig een vlies kooft op melk , die
„ heet gemaakt is. Dit vlies nu wordt de
„ nieuwe maag , en de oude , die binnen in is ,
„ zo wel als het overige van dit vocht , en de
„ fteenen zelve , ontbindt zich allengs , en trekt
„ het Dier tot voedzel , geduurende zeven-en-
„ twintig dagen , want zo lang duuren deze
„ Stee-

die ryden , niet minder dan tegenwoordig , liever op
gezag gelooven , dan de Rede raadpleegen wilde.
Hy was geboren te *Binsfil* in 1588. en ftierf in *Hol-*
land in 1644.

„ Steenen; In al dien tyd eet het Dier niet,
 „ en men vindt niets anders in deszelfs maag.

Uit deze waarneemingen en verscheide andere van *Van Helmond*, welke in onze dagen bevestigd zyn door die van *Geoffroy den jongen*, kan men opmaaken, dat de Kreeften in den Ruityd van Maag veranderen, en dat 'er geen ander inwendig deel is, dat in haar verandert.

dikwils
 vervalst. De Heer LEMERY zegt, dat de Steenen der Kreeften of de Kreefts-oogen, die men by de Drogisten koopt, en welke men in de Medicynen gebruikt, meest uit Oost-Indiën koomen, alwaar men dikwils zulk een grooten overvloed aan de oevers der Rivieren en Beeken vindt, dat men ze met handen vol opzamelt. Die, welke uit de West-Indiën koomen, zyn kleiner; daar loopen 'er onder die gemaakt, en anderen die vervalst zyn; want de kwaade trouw is niet alleen vernuftig in het nabootsen van gelaat, handelingen en voorkoomen, maar ook behendig genoeg om zelfs de Natuur in haare werken te volgen, hoe onnavolgelyk men andersints zeggen mag, dat zy is. Men onderscheidt de waare van de valsche Steenen hier in, dat deze minder wit, zwaarder, aardachtiger, of leemachtiger zyn, als men ze verbryzelt, en dat men 'er veele gebrooken onder vindt.

Zy maa- Men leest in de *Ephémérides van Duitsehland*,
 op

op welk eene wyze de Inwooners van *Bessara-ken den*
bie en de *Ukraine* de Kreefts-oogen, welke in ^{voor-}naamsten
 grooten overvloed in hunne Rivieren zyn, verhandel in
 zamelen. Zy verwaarloozen het bouwen hun- ^{Besfarabie.}
 ner, schoon andersints vruchtbaare, Landeryen,
 om dat dezelve dikwils door vyandlyke wape-
 nen verwoest zyn; Zy zyn Dronkaarts en Die-
 ven, en bygevolg ongevoelige, luye, en arme
 Schepzels. De Kreeften zyn de eenige eerly-
 ke toevlucht, welke zy zich hebben weeten te
 bewaaren, of te vinden. Zy doen 'er een
 grooten handel in; Zy zouden zelfs geen de-
 zer Dieren durven eeten, uit vrees van derzel-
 ver getal te verminderen. In den Ruityd
 maaken zy by de Rivieren groote kuilen, die
 zy met Kreeften vullen; zy slaan ze daar met
 hamers stuk, trappen ze, gelyk men in Vrank-
 ryk en elders de Druiven doet, laten ze daar ^{Hoe zy de-}
 verrotten, en eenige maanden daar na, als zy ^{zelve in}
 door de warmte der Zonne gedroogd, en byna ^{zamelen?}
 tot stof gebragt zyn, doen zy 'er het vuil af,
 door dit stof te ziften, en dan houden zy van
 hunne Kreeften niets dan de Steenen over.

Deze byzonderheid, welke de Heer *Geoffroy* ^{Aanmer-}
de jonge insgelyks verhaalt, kan veele droe- ^{king daar}
 vige, maar tevens ook nuttige, aanmerkingen ^{over.}
 verschaffen over de dwaasheid en het onbe-
 staanbaar en slydig gedrag der Menschē, die
 in yder Land hunne byzondere gebreken en
 zot-

zotternyën hebben. De Cofakken (dit zyn de Bewooners van de Ukraine) in plaats van die Vifch te eeten, welke een zeer goed voedzel voor hun verftrekken zoude, verzamelen dezelve in menigten, fmyten ze te hoop in kuilen, alwaar zy de lucht bederven, befmetting en ongezonderheid voortbrengen, en hun te nauwernood verfehaffen, waar mede zy hun kwynend en verachtlyk leven kunnen rekken, 't welk zy door een beter gedrag, door meerder yver, en gezelliger zeden oneindig aangenamer zouden kunnen maaken. . . . Maar neen! zy zouden dit niet kunnen doen, zy zyn onophoudelyk genoodzaakt om zich op hunne hoede te houden, en zich alle oogenblikken tegen hunne Vyanden te verdedigen. Zy zyn omringd van Volkeren even ondeugend en kwaadaartig als zy zelve; By aldien zy derhalven goed waren, zou men ze onderdrukken; Indien zy hunne Landeryen beteelden, zou men dezelve met de wapenen in de vuift-koomen afnaeijen. Laat ons de verborgen oogmerken van het Opperwezen eerbieden, 't welk, ter zelfder tyd, dat het aan den onfchuldigen Menfch het gelukkig vermogen heeft gefchonken, om de Natuur te volmaaken, om eene behaagelyke en nuttige order te maaken in de voortbrengzelen der *Phyfique* Wereld, aan den fchuldigen, den ondeugenden Menfch, de nood-

noodlottige vryheid heeft toegestaan, om de zedelyke Wereld in de war te brengen, en alles t'onderst boven te werpen.

De Volkeren, die de oevers der Rivieren en De Pooten der Zeën bewoonen, hebben langen tyd verze- der Kreef-kerd, zonder dat men hen heeft willen gelooven, ten groei-den jen weder dat als een Krab of Kreeft een haarer groote aan, pooten of armen wierd afgebrooken, dezelve weder een anderen in de plaats kreeg; Men weigerde hier geloof aan te geeven, om dat het alleenlyk door gemeen Volk verzekerd wierdt. Die beweegoorzaak van ongeloovigheid, of liever van wantrouwen, is zeer billyk en goed, mits dat 'er eene andere die meerder grond heeft, bykoome; maar op haar zelve alleen is zy niet genoeg. Het Volk, de goede eenvoudige Liederen, die alleenlyk onkundig en dom zyn, om dat de dwingelandy der geenen, die zich hunne Meerderen gelooven, hen zodanig gemaakt heeft, bedriegen zich niet altoos. De herhaalde waarneemingen van den Heer *de Reaumur* en andere Geleerden bevestigen, dat als men eene Kreeft, na haar een poot te hebben afgenoomen, wél voedt, zy eene andere in de plaats krygt, welke allengs aangroeit en grooter wordt, tot dat zy omtrent met de vorige gelyk is, en dezelfde grootte ten naasten by heeft, als die, welke is overgebleeven. Ik geloof echter, dat als men haar de
bei-

beide pooten te gelyk ontnam, zy niet zoude kunnen leeven, om dat haar als dan de werktuigen ontbreken zouden, om haar voedsel te vatten.

als zy in het gelid zyn afgebrooken.

Aanmerking over Gods wyze schikkingen.

De plaats, alwaar de poot moet afgebrooken worden, om gemaklykft weder uit te groeijen, is die van deszelfs aanvang of naaft aan het lighaam; Dit is eene inkeeping, alwaar dezelve met een dun draadje, en als met niets fchynt vast te zitten. Als men dezelve verder afbreekt, heeft de Kreeft de voorzorg van zelve de breuk te vernieuwen, en daar ter plaatse te brengen, als men haar de vryheid daar toe laat, om dat zy weet, dat de aangroei als dan beter voortgang hebben zal; De kleine pooten, welken wy gezegd hebben alleenlyk tot de voortgaande beweging van het Dier te dienen, groeijen insgelyks weder aan, als zy afgebrooken worden, maar moeiljeker, en de rede dezer schikking fchynt te wezen, om dat zy minder gevaar loopen van af te breken, want de Goddelyke wysheid heeft op alles acht gegeven, en de minfte kleinigheid ontsnapt haarer voorzorg niet. Om die zelfde rede gaat de staart van de Kreeft, die sterk is, en wel vast zit aan het lighaam, daar niet ligtelyk van los, maar als men 'er denzelven met geweld afscheurt, groeit hy niet weder aan, en de Kreeft sterft.

Als

Als men een Kreeft by een der pooten wil vatten en vangen, laat zy u dezelve, vlugt en behoudt haar leven door een gedeelte van haar lichaam op te offeren, en wel een gedeelte, 't welk zy zeker is van eerlang weêr te zullen krygen. „ Dit heeft Vader DU TERTRE (*) „ niet onaartig doen zeggen, dat het insge- „ lyks een groot gemak voor de Beurfesnyders „ of zakrolders zyn zoude, als zy even eens „ hun arm konden laten, wanneer men hen „ aangrypt.

„ Als wy het oogenblik der geboorte van Hoe lang
 „ yder poot willen noemen dat tydftip, waar- de pooten
 „ in dezelve zig losmaakt van het vlies of be- groeijen.
 „ kleedzel, daar zy in bewonden was, zo kan

men (*) JOHANNES BAPTISTA DU TERTRE wordt gebo-
 ren te Calais in 1610. hy verliet zyne Letter-oeffenin-
 gen, om in den Krygsdienst te treden, en reisde met
 een Hollandsch Schip naar verscheide Landen In
 Frankryk terug gekeerd, wierdt hy Monnik onder
 de Dominikaanen te Parys in 1685, en vyf Jaaren
 daarna werdt hy in eene *Misfie* gezonden naar de Ame-
 rikaansche Eilanden, alwaar hy met veel yver arbeid-
 de ter voortplanting van den Godsdienst. Hy kwam
 van daar terug in 1687. Na zyne algemeene Historie
 van de Eilanden van St. Christoffel &c. verbeterd te
 hebben, gaf hy dezelve in veel grooter volmaakt-
 heid uit, onder den tytel van *Algemeene Historie der*
Antilles, die door de Franschen bewoond worden, in vier
 stukken in 4to.

Derde Stukje.

130 DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT.

„ men zeggen, dat een poot, dewelke in den
„ Zomer vyf of zes weeken, na dat de oude
„ was afgebrooken, weder voor den dag koo-
„ men of beginnen zoude te groeijen, in een
„ ander jaargetyde daar wel agt of negen maan-
„ den toe werk heeft. Dit is eene byzonder-
„ heid, waar van het niet zeer moeiljelyk fchynt
„ eene goede rede te geeven; want welk ook
„ de formeerende oorzaak, als wy ons van
„ zulk eene duistere term bedienen mogen, zyn
„ mag, dezelve kan niet werken, of een nieuw
„ been te voorfchyn brengen, dan in een tyd,
„ dat zy genoegzaame ftoffe daar toe vindt.
„ Maar de Kreeften, fchoon vlees-vreetende
„ en gulzige Dieren, eeten weinig of geheel
„ niet geduurende byna zeven of agt maanden
„ van het Jaar; Zy zyn derhalven in al dien
„ tyd niet in ftaat om fappen te verffchaffen,
„ waar uit het nieuw been geformeerd moet
„ worden, en wel verre, dat zy den noodigen
„ overvloed daar toe hebben zouden, hebben
„ zy genoeg te doen haar leven op te houden.
„ Geduurende den winter voegen zy zich met
„ troepen in een zelfde gat, het welk zy zel-
„ den voor de Lente verlaaten.

Het voed- „ Ik heb deze Dieren ftraks vleefch-vreeten-
zel der „ de genaamd, zy houden byzonderlyk veel
Kreeften. „ van de Kikvorschen, zy hechten zig aan de
„ Lyken der Honden en der Paerden, zy vree-
„ ten

„ten zelfs malkanderen, zomtyds ook wei-
 „den zy het gras af, volgens het bericht, 't
 „welk ons de Visfchers daar omtrent gee-
 „ven.”

Daar zyn verscheide manieren van ze te vis- Wyze van
 fchen; de beste wyze volgens den Schryver ze te van-
 van *het nieuwe Landhuis*, (LA NOUVELLE MAI- gen.
 SON RUSTIQUE) is in het water, daar zy zich
 verhouden, een half verrotten Haas, of een
 Abberdaan te werpen. Men haalt dezelve den
 volgenden dag op, bedekt met al de Kreeften,
 die bezig zyn met dit vleesch, of dezen visch
 te eeten; Men werpt 'er, na zich meester van
 deze Kreeften gemaakt te hebben, het zelfde
 Lokaas weder in, en men herhaalt dit, zolang
 hetzelfde duurt.

Sterk Water, of slechts Brandewyn, op de
 Schaal van een Kreeft gestort of gevreeven,
 maakt dezelve zo rood als of ze gekookt
 was.

Zommige *Naturalisten*, die veel van het won- Fabelach-
 derlyke houden, beweerden, dat de afch van de tige ver-
 Kreeften eene oneindige menigte kleine Kreef- telling.
 ten voortbrengt, die men met bloed van een
 Rundier, 't zy Stier, Os, of Koey, moet
 voeden, maar die beuzelingen waren alleen
 goed te vertellen in dien tyd, toen men geloof-
 de, dat een dood Kalf zwermen Byën voort-
 bragt.

132 DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT.

Kreeft-
kweekery.

„ Daar zyn, zeggen de Geleerde Vervol-
„ gers van de *Matiere Medicale*, laage plaat-
„ sen, vol bronnen en wateren, groot genoeg,
„ om in iemand het denkbeeld van eene
„ Kreeft-kweekery te doen geboren worden,
„ dat is te zeggen, een konst verblyf voor
„ Kreeften, alwaar men dezelve teelt, en on-
„ derhoudt door middel van verscheide kleine
„ kanaalen van een levendig en loopend wa-
„ ter, geboord met kleine paalen, of affchut-
„ zelen, geschikt om de Kreeften te besluiten,
„ en welke gemeenschap kunnen hebben met
„ groote verlaatbakken, alles omringd met
„ muuren, en vercierd met gras-zooden, in de
„ gedaante van een bloemperk. Wy kennen
„ een Liefhebber, die nog moeite nog kosten
„ gespaard heeft, om dergelyk eene kweekery
„ aan te leggen, en te volmaaken; Hy geniet
„ thans de vruchten van zyn arbeid; Hy ge-
„ niet het streeklend vermaak van onder zyne
„ oogen eene verbaazende menigte van Kreef-
„ ten te zien geboren worden, groeijen en
„ voortteelen; Hy heeft het genoeg van zyn
„ Tafel en die zyner Vrienden met de lekker-
„ ste Spyze te voorzien, welke hy zelve,
„ om zo te spreken, in wezen heeft gebragt,
„ en hy zou zich, in geval van noodzaakelyk-
„ heid, hier een inkooten van kunnen maak-
„ ken, 't welk geenzins gering zoude wezen.

„ De

DE ZEEKRAB, EN DE KREEFT. 133

- „ De Kreeft heet in 't Latyn *Astocus* of *Gam-* Naamen
 „ *marus*; In 't Italiaanfch *Gammarella*, of *Gam-* der Kreef-
 „ *baro*, in 't Hoogduitsch *Krebs*, in 't Vlaamsch
 „ *Krevits*, in 't Engelsch *Crevice*, in 't Fransch
 „ *Ecreviffe*. Zommige *Etymologiften* beweerden,
 „ dat dit Fransche woord *Ecreviffe* kooimt van
 „ *Scorabifca*, 't welk afftamt van *Searabus*, dat
 „ men voor *Carabus*, (*Crabbe*) heeft gé-
 „ bruikt.”

Het vleefch der Kreeften, behalven dat het Eigen-
 een lekker eeten is, bevat een Olyachtig en fchappen
 balsamiek fap, 't welk het bloed zuivert, en de van haar
 ziekte-ftoffen, de gift, om zo te fpreken, of vleefch.
 de beginzelen van dreigende ongeftehdeden,
 door de Piswegen uitdryft. Het eenige gebrek
 der Kreeften is, dat zy moeijelyk te verteeren
 zyn, het welk de rede is, dat oude, en zelfs
 jonge, Lieden, die niet van een heet en gal-
 achtig geftel zyn, dezelve met zeer veel voor-
 zichtigheid, en in een kleine hoeveelheid eeten
 moeten.

Indien de Kreeft onder de Schaalviffchen (*) en van dat
 de

(*) Ik wenschte dat men die onderscheiding tuffchen
 Schaal- en Schelp-viffchen in het Nederduifch klaar-
 der uitdrukken konde, of dat dezelve meer bekend
 ware. Die onderscheiding wordt in 't Fransch en La-
 tyn dus gemaakt. Men noemt *Cruftacée*, of *Crufta*
teftus, korftig, of met een korft bedekt, een Vifch
 wel-

der Schild- de eigenschap heeft van het bloed te zuiveren,
 padden. de Schildpad heeft die zelfde hoedanigheid onder de Schelpviffchen. Ik weet door het bericht van een zeer bekwaam en kundig Man, dat als iemand met een kwaad en bedorven bloed, (’t welk geenzints zeldzaam is) uit Vrankryk naa de Eilanden gaat, hy zich, ter plaatse van zyn verblyf gekomen zynde, een geheel nieuw, zeer zuiver, en zeer gezond, bloed kan maaken; en dat hy, ten dien einde, niet anders te doen heeft, dan dagelyks een bouillon van Schildpadden te gebruiken.

welke overdekt is met een dunne fchaal of korst, gelyk de Kreeft en de Krab. Men noemt *Testacé*, of *Testa tectus*, Schild of Schelp-viffchen, de zulken, die met eene groote Schelp overdekt zyn, onder dewelke zy, als onder een dak, haar verblyf houden, die haar tot een huis verftrekt, ’t welk ten naaften by de gedaante heeft, als twee bodemen van potten of stukken van een kruik met de randen of het holle tegen malkander aangelegt; hier van is ook de benaaming gekoomen; *Testa* heet een kruik in het Latyn, welk woord men, uit hoofde dezer overeenkomst, gebezigt heeft, om dit foort van viffchen uit te drukken; Tot deze Schelp-viffchen behooren de Schildpad, de Oester, de Mossel, enz.

DE OESTER.

Een Italiaansch Schryver heeft zeer geestige saamen-
 ge saamen-spraaken uitgegeeven tusschen spraak van
 CIRCE', ULYSSES, en zyne Makkers; De laat- ULYSSES
 sten waren voor heen door *Circé* in Dieren met de
 veranderd, en konden thans door tusschen-
 spraak van *Ulysses* by de verliefde *Circé*, de ge-
 daante en staat van Menschen weder krygen,
 mits dat zy dezelve begeerden; om dit te on-
 derzoeken kreeg *Ulysses* vryheid, om het hun
 één voor één te vraagen, en werdt dezen Dier-
 ren, ten dien einde, het vermogen der spraak
 en Rede, voor dien tyd, vergund, maar allen
 wenschen zy in hunnen tegenwoordigen Dier-
 lyken staat te blyven, geen derzelve kan be-
 sluiten, om, terwyl dit aan hem staat, weder
 Mensch te worden. Waarom hebben wy dit
 eerwaardig karakter, dien verheven rang, zo
 schandelyk onteerd, zo diep verlaagd door on-
 ze dwaasheid en ondeugd! GUILLAUME ROU-
 ILLE, een Fransch Autheur van de zestiende
 eeuw heeft deze saamen-spraaken overgezet, en,
 door de schandelykste en laagste vleijery, op-
 gedraagen aan eene andere *Circé*, aan CATHA-
 RINA DE MEDICIS, welke hy met losspraaken

overlaadt. Voor drie of vier Jaaren is 'er eene nieuwe en zeer aangename Franfche overzetting van in 't licht gekoomen, waarvan de Maaker zich niet verkoozen heeft te noemen. Deze voert den tytel van *Dialogues des Animaux, ou le Banheur*, en is aan den Koning van Pruiffen opgedraagen.

Elk dezer Dieren van die nieuwe Schepping is bekleed met een karakter overeenkomstig met het beroep, dat hy te voren oeffende, of in zulk een Dier veranderd, dat de meeste gelykheid met dat beroep fchynt te hebben. De Geneesheer is een Slang geworden; De Boer een Mol; De Viffcher een Oefter. Gelyk 'er zekerlyk veelen onder myne Lezers zullen zyn, die de Fabel der Reisgenooten van *Ulyffes* niet geleezen zullen hebben, zo meene ik, ten vermaake van dezen, een fraai ftuk uit dezelve hier, te moeten inlaffchen, eer ik de rede-neering van de Oefter, (want over deze fchynt men zich byzonderlyk te moeten verwonderen, dat zy geen Menfch wilde worden) voorftelle. Het is de Beer en de Wolf, wien ik uit de gemelde Fabel ten toneele voeren zal. *Comme te voila fait!* „ wel gy ziet 'er fchoon uit in deze „ miffelyke gedaante, „ zegt *Ulyffes* tot een zyner Togtgenooten, in het eerste dezer Dieren veranderd, en de Beer antwoordt hem in dezer voegen.

Ah!

Ah ! vraiment nous y voici,
 Reprit l'Ours a sa maniere ;
 Comme me voila fait ! Comme doit être un Ours ;
 Qui t'a dit , qu'une forme est plus belle qu'un autre ?
 Est ce a la tienne de juger de la notre ?
 Je m'en rapporte aux jeux d'une Ourse ; Mes Amours !
 Te deplaisje ? Va t'en ; suis ta route , & me laisse :
 Je vis libre , content sans nul soin , qui me presse ,
 Et te dis tout net , & tout plat :
 Je ne veux changer d'état .
 Le Prince Grec au Loup va proposer l'affaire ,
 Il lui dit , au hazard , d'un semblable refus :
 Camerade ! Je suis confus
 Qu'une jeune & belle Bergere
 Conte aux echos les appetits gloutons ,
 Qui t'ont fait manger ses moutons ;
 Autrefois on t'eut vu sauver la Bergerie ,
 Tu menois une honnette vie ;
 Quitte ces bois & redeviens ,
 Au lieu de Loup , homme de bien
 En est-il ? dit le Loup , pour moi , je n'en vis guere ,
 Tu t'en viens me traiter de bete carnaciere ,
 Toi qui parles , qu'es tu ? N'amiez vous pas sans moi ,
 Mangé ces animaux , que plaint tout le village ?
 Si j'etois , homme par ta foi
 Aimerois-je moins le carnage ?
 Pour un mot quelque fois vous vous étrangles-tous .
 Ne vous êtes vous pas l'un a l'autre des loups ?
 Tout bien consideré , je te soutiens en somme ,
 Que scelerat pour scelerat ,
 Il faut mieux être un Loup , qu'un Homme :
 Je ne veux point changer d'état .

Byzonder- „ Gy ziet 'er fraai uit, gy Beer, in deze ge-
 lyk met „ ftalte! Gewiffelyk ja, antwoordt deze, ik
 den BEER „ zie 'er uit, gelyk 'er een Beer moet uitzien;
 en den „ Wie heeft u geleerd, dat de eene geftalte in
 WOLF. „ de oogen der Natuur fraaijer is dan de ande-
 „ re? of ftaat het aan uw geflacht om andere ge-
 „ ftaltens te beoordeelen, en de fraayheid van
 „ de onze naar de uwe af te meeten? Ik wil dit
 „ aan het oordeel van eene Beerin ftellen;
 „ myne waarde! mishaag ik u met myne ge-
 „ ftalte; zy zoude u uitlagchen over uwe ver-
 „ waande dwaasheid, zo zy konde; Ga der
 „ halven uwen weg, en laat my met vrede.
 „ Ik leef vry, vernoegd, en zonder eenige
 „ drukkende zorg, en zeg u rond uit, dat ik
 „ niet van ftaat veranderen wil. De Griek-
 „ fche Prins ging daarop het zelfde voorftel
 „ aan den Wolf doen, en fprak hem, op *ba-*
 „ *zard* van eene dergelyke weigering te kry-
 „ gen, in dezer voegen aan. Kameraad! ik
 „ ben befchaamd van uwent wegen, dat een
 „ jonge en fchoone Herderin de Echo van uwe
 „ wreede gulzigheid doet wêergalmen, waar-
 „ mede gy haare Schaapen hebt verfcheurd en
 „ opgevreeten; Voorheen zoudt gy zelve de
 „ mangeweest zyn, die eene geheele Schaaps-
 „ kooy zoudt verdedigd hebben tegen het ge-
 „ haat geflacht, daar gy nu onder behoort;
 „ Gy leidde een eerlyk leven, nu zyt gy een
 100-

„ roover, een gevloekte wreedaart; Hoe laag
 „ zyt gy gevallen! Maar gy kunt hersteld wor-
 „ den; Verlaat deze bosschen, neem myne aan-
 „ bieding aan, en wordt, in plaats van Wolf
 „ een braaf Mensch. . . . Zyn 'er dan brave
 „ Menschen, antwoordde de Wolf; Ik heb
 „ 'er zo weinig gevonden, dat gy my myne
 „ vraag niet kwalyk neemen moet. Gy noemt
 „ my een vernielend Roofdier, maar gy, die
 „ my dit ten misdaad rekent, wat zyt gy zelf?
 „ Zoudt gy niet, had ik u niet voorgekomen,
 „ die zelfde Schaapen, daar uwe Herderin zich
 „ zo byster over beklaagt, hebben opgege-
 „ ten? Als ik nu weder Mensch wierdt, zoude
 „ ik dan minder gesteld zyn op het eeten van
 „ onschuldige Dieren? zoude ik zelfs minder
 „ wreed en vernielend zyn? Om een onvoor-
 „ zigtig, dikwils onbeledigend, woord, stoot
 „ gy malkanderen de hart-aâr af; Gy zyt Wol-
 „ ven voor alle andere Schepzelen, en gy zyt
 „ nog daarenboven Wolven voor malkander;
 „ Alles derhalven wel gewoogen zynde, ben
 „ ik vastelyk van gevoelen, en durf ik u, zon-
 „ der omwegen, in uw aangezicht zeggen, dat,
 „ verwoester en wreedaar tegen verwoester
 „ en wreedaart overgesteld, het beter is Wolf
 „ dan Mensch te zyn, en ik begeer niet te
 „ veranderen van staat.

De redenceringen van den Beer en den Wolf
 heb-

hebben eenigen fchyn, maar wat, zou men zeggen, kan de Oefter ten zynen voordeele inbrengen, en waar mede kan hy zyne dwaasheid verdedigen van liever Oefter te willen blyven, dan een Mensch, een vry Mensch, te worden, of ten minften niet dan van den arbeid zyner handen af te hangen? Laaten wy het hooren.

En met de OESTER. „ Gy beklagt my, zegt de Oefter, dat ik „ niet meer het vermogen hebbe om my van „ de eene plaats naar de andere te begeeven, „ van niet beter gedekt te zyn, geen ruimer „ verblyf te hebben, geen meer verscheiden- „ heid van gerechten te krygen, en ik weet „ niet, welke ingebeelde voordeelen meer, „ en evenwel beweer ik, dat de Natuur ons „ meer bemint, en beter voor ons gezorgd „ heeft, dan voor uw dwaas en ongelukkig „ geflacht; en dat zy ons derhalven hooger „ acht, om dat wy beter zyn. Gylieden „ koomt naakt ter wereld; Niets dat u voor „ de ongemakken der lucht kan befchermen; „ wy koomen ten minften in zulk een ftaat te „ voorfchyn, dat, wy, van het oogenblik on- „ zer geboorte af, beveiligd zyn voor de aan- „ doeningen van al te groote hitte en koude; „ wy zyn bewaard door een fchild, of liever „ door een kleed of huis, zo als gy het noe- „ men wilt, van ftevig leder, (want zodanig „ is

„ is het nog in dien eersten staat) 't welk de
 „ Natuur ons, om onze geboorte straks met
 „ blyken haarer liefde te vergezellen, met de-
 „ zelve geeft. Welke verwoestingen maakt gy-
 „ lieden niet in het Heelal, om u van kleede-
 „ ren te bezorgen, en u Lyf-schutzels toe te
 „ eigenen, welke de Natuur voor ons Dieren
 „ alleen gemaakt hadt. Welke vermoeijingen,
 „ zorgen, arbeid kost dit alles nog daarenbo-
 „ ven voor u zelve, en hoe deerlyk flooven
 „ de meesten uwer, om zich van de noodige
 „ kleeren te voorzien, of een nuttelooze en
 „ zelfs lastige pracht te voldoen! Hoe zuur is
 „ my dikwils myn werk gevallen, en hoe
 „ smartelyk was het my te zien, dat myn
 „ vrouw zulk een groot gedeelte van myne
 „ geringe winstjes aan klederen voor haar en
 „ onze kinderen verspilde, welken zy of ge-
 „ heel niet, of ten minsten niet zo kostbaar
 „ noodig hadden. Ik kan nu weinig van plaats
 „ veranderen, maar ik ben van dien lastigen
 „ arbeid onthoeven, daar ik voorheen onder
 „ kromde, en welke my voor alle uiterstens
 „ van hitte en koude, van nat en winden bloot
 „ stelde, en my zelfs als visscher belette de
 „ den nacht, welken de Natuur voor myne
 „ rust geschikt hadt, daar aan te wyen. Wat
 „ onze Wooningen betreft, daar in hebben wy
 „ zekerlyk oneindig boven u voor uit. De-
 „ „ zel-

„ zelve zyn ons groot en gemaklyk genoeg;
 „ om dat zy aan alle onze behoefkens voldoen;
 „ wy leeven 'er vry van die zorgen, die u in
 „ uwe prachtige huizen verteeren; Welk eene
 „ moeite hebt gyliden, om eene wooning te
 „ bekoomen, en hoe zelden is dezelve naar uw
 „ zin! Wy daar en tegen behoeven nooit te
 „ vreezen, van daar gebrek aan te zullen heb-
 „ ben; Indien de plaats, daar wy ons verblyf
 „ genoomen hebben, ons niet behaagt, wy
 „ blyven 'er niet lang, wy kunnen geene groot-
 „ te tochten doen, maar wy zyn niet volstrekt
 „ telyk aan dezelfde plaats bepaald, wy zoek-
 „ ken en vinden eene andere. Hoe gelukkig
 „ zoudt gy zyn, kondt gy ons daar in navol-
 „ gen! Maar neen! Gy verveelt u in uwe
 „ buurt; Een lastig Nabuur heeft zyn vermaak
 „ in u te kwellen; Een Handwerks-man doet
 „ u de harffens kooken door 't geraas zynet
 „ hamers; een Fabriek vervult uw verblyf met
 „ rook en stank, de voorbygangers neemen
 „ uwen aandagt weg door hun geschreeuw;
 „ Een kwelgeest overloopt u gestadig, wegens
 „ de nabyheid zynet wooning! wat kunt gy in
 „ dit alles doen? Lyden, geduldig lyden; want
 „ verandert gy, gy vindt ligt erger, in de steê
 „ van beter. . . . Maar uwe Gerechten! ô!
 „ uwe gerechten begeer ik niet; myne spyze
 „ vloeit my van zelve in den mond; de dauw
 „ valt,

„ valt, en ik voed my zonder ongerustheid,
 „ zonder zorg, die my, toen ik mensch was,
 „ van den ochtend tot den avond prangde, om
 „ een stuk brood te bekoomen. Van dit Arti-
 „ kel behoort gy vooral niet te reppen; Het
 „ is een kwaade saus, dunkt my, by uwe ge-
 „ rechten, het zweet, waar mede gy dezelve
 „ vooraf moet bedruipen; Neen, myn vriend;
 „ nooit zult gy my beweegen, om dat elendig
 „ leven van Mensch weder aan te vangen; wilt
 „ gy wél doen, laat my in rust; Ik ga eeten,
 „ waar na ik, in myn schelp beslooten, een
 „ slaapje denk te neemmen; een slaap veel ge-
 „ ruster, dan gy moogelyk ooit genooten hebt;
 „ Ik word nooit door zorgen wakker gemaakt,
 „ en geene kwelling of hartseer beneemt ooit
 „ myne rust het minste van haar zoetigheid.
 „ Ik leef vernoegd; Dit kunt gy my in den staat
 „ van mensch niet verschaffen! Neen! alles, wat
 „ gy my kunt belooven, kan niet opweegen
 „ tegen eenen dag van myn tegenwoordig ge-
 „ lukkig leven. Vaar wel.”

Welk eene vernedering voor den koning der Dieren, te moeten hooren, dat de geringste zyn er onderdaanen, zyn lot boven dat van zyn vorst en meester verkiest; de beweegredenen van die verkiezing te hooren voorstellen, en met bondige bewyzen aan te dringen, dat dezelve billyk en gegrond is. Dat wy door onze deugd

Aanmerking.

deugd dien aanzienlyken rang poogen weêr te krygen, daar wy uit vervallen zyn, en dat ten minften de geringfte en laagfte der Schepzelen geene rede hebben om zich over hunne meerderheid en geluk boven ons te verheffen!

Het ge-
flacht der
Oesters.

„ Men telt verscheide foorten van Schelp-
„ visfchen, dat is te zeggen, die twee schel-
„ pen hebben, tusschen welken zy haar ver-
„ blyf houden, en welken zy naar welgevallen
„ openen en sluiten kunnen. Men kan dezen
„ allen onder het Geslacht der Oesters betrek-
„ ken, maar wy zullen hier niet, dan van de
„ gewoone Oesters, en van de Paarlemoer-
„ oesters handelen.”

Gebrek
van weet-
lust in de
Menschen.

Drie vierde deelen der Menschen eeten Oes-
ters, ten naaften by, gelyk de Ezels Hooy ee-
ten, dat is te zeggen, zonder eens in bekooring
te koomen van te onderzoeken, wat het verwon-
derlykste in de gestalte, en in het maakzel van
deze Schelpvisfchen is. Het zou bezwaarlyk
vallen dit gebrek van nieuwsgierigheid, die laa-
ge ongevoeligheid, overeen te brengen met het
denkbeeld van een vernuftig Schepzel, als men
niet wist, dat zy alle deze drift besteedden aan
de nieuwstydingen van den dag, aan beuzel-
ingen, die wel verre van hen wyzer en beter te ma-
ken, hen integendeel onbekwaamer doen wor-
den voor wezenlyke kundigheden, terwyl zy,
ter zelfder tyd, hun gemoed verlaagen en beder-
ven.

ven. Welk een nadeel, welk een ongelyk inderdaad doen zy zig zelve niet, door zich den gheele tyd op te houden met de dwaasheden of ongelukken hunner medemenschen, met dezelve te hooren, te vertellen, en 'er zich met een kwaadaartig genoegen in te verheugen, en de groote wonderen der Natuur, de verbaazende werken van hunnen Schepper, te verwaarloozen, tot welker kennis en bespiegeling zy eigenlyk verordend zyn.

„ Daar zyn Schryvers, die niet geschroomd hebben, om de Oesters onder de *Zoopbyten*, of Dierplanten te plaatzen, als zynde van een gemengd of twyffelachtig soort van Schepzelen. ARISTOTELES noemt dezelve Waterplanten, om dat zy geene voortgaande beweging hebben. Het is een maakzel van schelpen, dat dik, sterk, zwaar, van eene byna ronde gedaante, gemeenlyk ruuw en oneffen is, met ongelyke kleppen, om zo te spreken, welke beide, schoon onzienlyk en grof van buiten, van binnen echter glad en verglaasd, en als verzilverd zyn; verder is een derzelve hol en de andere gemeenlyk platachtig, en zy zitten met een soort van kleine scharnier vast.

De Oesters
zyn we-
zenlyke
Dieren.

Een schoone boom, welke men niet te veel vermeenigvuldigen kan, die boom, die volgens de verheven uitdrukking van LA FONTAINE.

Haar oorsprong.

Derde Stukje.

K

TAL-

TAINÉ, zyn hoofd tot in de wolken heft, en wiens voeten tot in het Ryk der dooden, tot in het hart der Aarde fchieten, de Eikeboom, met één woord, is geheel in een Ekel beflooten. De Mostert-fruik, waar van onze Zaligmaaker een fchoone gelykenis ontleent, en welke ons een denkbeeld kan geeven van zyn Ryk, dat is te zeggen, van den Godsdienst, dien hy kwam verkondigen, is in den beginne flegts een klein zaadje, 't welk naderhand tot een boom wordt, wiens takken zich naar alle kanten verfpreden. De Schepper fchynt zyn Almagt dus te willen vertoonen in de grootfte zaaken uit de geringfte beginzelen te doen voortkoomen, en uit het kleinste zaadje een boom te doen groeijen, in wiens lommer de menfchen zich verfrifchen, op wiens takken de Vogelen des Hemels koomen rusten. De Olyphant en alle viervoetige Dieren zyn eerst begreepen in een eitje, kleiner dan dat eener Vlieg; In het eitje van een Oester vindt men een Oester in het klein, met alle zyne deelen wel onderscheiden, zonder zelfs de fchelpen uit te zonderen. „ Eerst zyn dezelve week, „ maar allengs worden zy harder, naar maate „ zy in grootte toeneemen, De peesachtige „ of *tendineufe* vezels van de middelste faamen- „ vooging trekken zich te faamen, en flui- „ ten dus de Schelpen naauwkeurig, of zy ver- „ flap-

„ flappen zich om die schelpen te laten open-
 „ gaan. Men ontdekt tusfchen de kiewen van
 „ den Vifch de opening van derzelve mond,
 „ vervolgens den *Oefophagus*, of Slokdarm, dat
 „ is de buis, waar door het voedzel gaat om
 „ in de maag te koomen, dan de maag zelve,
 „ welker omtrek vry ruim en groot is. Men
 „ merkt op, dat de Ingewanden langer om-
 „ weg in de Oesters maaken, dan in eenig an-
 „ der Dier, op dat zy haare uitwerpzelen in
 „ den tyd, dat zy droog liggen, langer kun-
 „ nen inhouden, naardien deze in dien tyd,
 „ terwyl zy niet door bykoomend water wier-
 „ den weggespoeld, het water 't welk zy in
 „ haare schelpen by zich hebben, en daar zy
 „ thans alleen van teeren moeten, bederven
 „ zouden, als zy dus ontydig haare ontlastin-
 „ gen kwamen te maaken.

„ De kiewen overtreffen in omtrek alle de an-
 „ dere ingewanden, om de ademhaaling des te
 „ beter te bevorderen, door uit de lucht, welke
 „ in het water bevat is, eene grooter hoeveelheid
 „ falfpeterachtige lichaampjes te gelyk te haalen,
 „ met behulp der kringfwyze Sprieten, die zich
 „ beurtlings faamentrekken en ontspannen.”
 De Oesters, die men uit het water haalt,
 neemen 'er zo veel van in, als haare schel-
 pen bevatten kunnen. Zy zwemmen, zy lee-
 ven in dezen kleinen Oceaan; Als zy ze daar
 niet

met een wysgeerig oog beschouwen, vertoopen zy ons een fraay zinnebeeld, dat naamelyk van een wyzen, die, wanneer hy niet in ruime zee kan vaaren, dat is te zeggen, als de Fortuin hem niet begunstigt, of zelfs onthoudt het geen zy hem billyk verschuldigd was, „zich deswege „gen ligtlyk troost, zich in zyn eigen deugd „bewindt, en zich zelve geniet in eene armoede „de, welke hy eerwaardig weet te maaken.

. Refigno, quæ dedit,
Virtute me involvo, prebamque
Pauperiem sine dote quaero.

HORATIUS Libr. III. Od. XXIX.

Ja zulk een Wyze, gelukkig in zich zelve, begeeft geene schatten, dan om anderen gelukkig te maaken.

Voortteeling.

Tegen de maand van May werpen de Oesters haar Schot of Lil, een taaye lym- of liever lil-achtige zelfstandigheid, waar mede de meeste vischen haare eitjes besmeeren, om zo te spreken, of met de welke zy die werpen, om ze aan malkanderen te doen vast hangen; men kan dit duidelykst in het schot der Kikvorschen zien; Dit Lil hecht zig vast aan de Rotfen, aan Steenen, aan oude Schelpen; Men kan dit Lil zeer gemaklyk onderscheiden van de kleine Eitjes, waarin men, met behulp van het Vergrootglas, de Oesters met haare schalen reeds geheel geformeerd ziet.

„ In

„ In de maand van May staat het den Visfchers, Tyd van
 „ volgens de Reglementen, vry, om alle foorten ^{ze te vis-} ^{fchen.}
 „ van Oesters te visfchen, en gelyk men dik-
 „ wils op een enkelen steen, of op een enkele
 „ schelp, twintig kleine Oestertjes telt, belast
 „ hen de Wet, dat zy deze, ter behoudenis en
 „ voortplanting van het Geslacht, weer in zee
 „ zullen werpen. Na de maand van May staat
 „ het hun niet vry om Oesters, dan van eene
 „ ordentelyke grootte, te visfchen. Wat het
 „ Lil of Schot betreft, 't welk zy van de stee-
 „ nen hebben afgedaan, gelyk ook de kleine
 „ Oestertjes, welke zy mede ophaalen, zy
 „ leggen dit alles in zekere Zec-engtens als in
 „ bewaar-plaatsen, alwaar dit Zaad, als ik het
 „ zo noemen mag, en deze kleine Oestertjes
 „ groeiën en vet worden, en binnen twee of
 „ drie Jaaren haare volmaaktheid verkrygen.
 „ Om ze groen te maaken, besluiten zy ze, ^{Groene}
 „ langs de oevers der zee, in graften van drie ^{Oesters.}
 „ voeten diep, welke niet dan met springtyën
 „ onderloopen, als met nieuwe en volle Maan;
 „ zy leggen daar een foort van Sluizen in,
 „ waar door zy het water weder weg laten loo-
 „ pen tot dat het op de helft gevallen is. De-
 „ ze graften nu worden groen, zo wel door
 „ den aart van den grond, als door de straalen
 „ der zonne, en deelen deze kleur in den tyd
 „ van drie of vier dagen aan de Oesters mede.

„ Maar om haar den tyd te laten van ter dees
 „ groen te worden, gebruikt men de voorzorg
 „ van ze daar zes weeken of twee Maanden in
 „ te houden.” Zy moeten inderdaad, zonder
 dat zy een beteren smaak hier door bekoo-
 men, schadelyke eigenschappen in dit stilstaand
 en rustend water aanneemen; misfchien zal dit
 voor dwaaze gulzigaarts een prikkel te meer
 zyn, om ze te eeten, en misfchien zullen zy
 om myne ontydige waarfchouwing lagchen.

Vyanden der Oesters.
 „ De Oesters hebben tot vyanden de Krab-
 „ ben, de Zeeftarren, de Vifch-Kikvorfch, de
 „ *Petoncles*, (*Peften*, of *Petunculus*) en de
 „ Mosfels. Het Weër en het Slib doen ze in
 „ haare geboorte omkoomen.”

De Oesters hangen niet af van den invloed der Maan.
 Verwaande Pedanten redeneeren gaarne over
 dingen, die zy niet verftaan, en welke boven
 hun begrip, en zelfs boven dat van al de wer-
 reld zyn. Die laafte byzonderheid is hun
 voordeelig, om dat zy zich verbeelden, dat
 dewyl anderen 'er niëts meer van weeten dan
 zy zelve, zy 'er hen niet over uitlagchen kun-
 nen, en zich daarentegen over hunne gewaande
 fchranderdheid verwondèren zullen; Dit gelukt
 hun by 't Volk, by den grooten hoop, die zo-
 dom is als zy verwaand zyn. Dit is de rede,
 dat dit verachtelyk geflacht van Menfchen, 't
 welk in alle eeuwen het verftandig gedeelte van
 het Mefchdom verveeld heeft, altoos meer
 ver-

verkoozen heeft om den Hemel, dan om de Aarde tot het voorwerp hunner gewaande weetenfchap te nemen. Dit is de rede, dat zy in de eerfte als hunne geftoelte oprechten, hunne Comptoiren maaken, en, daar in gezeten, de oorzaaken van al wat zy niet weeten, uit den Hemel doen nederkoomen; Zy slaan hunne boeken op, of kyken rondom, en zien, welke voorwerpen 'er in de hoogte zyn, die de aardfche gebeurteniffen en fchikkingen regelen kunnen? De Maan, de Starren, de Dwaalftarren, de Cometen zyn hun van een oneindigen dienst. Wy moeten, volgens hunne beffiffingen, niet alleen gezond of ziek zyn, naar maate wy ons onder zulk of zodanig een *Aspekt* van de Zon of de Maan bevinden, maar de laafte byzonderlyk, welke men als de groote Sleutel kan aanmerken, daar zy alle verborgenheden mede ontfluiten, brengt alle de natuurlyke, ftaatkundige en zedclyke uitkomsten voort; tot de Oesters, die geringe Schepzelen, die in het diep der wateren leven, tot de Oesters toe, alles moet aan derzelve onweerftaanbaaren Invloed onderworpen zyn; Zy beweerden, in weerwil van onze oogen; en van alles, waarmede wy de uiterlyke voorwerpen meeten, dat dezelve met de Maan groeijen en afncemen; Laaten wy ze niet boos maaken met hen aan te toonen, dat zy ongelyk hebben; zy zouden dan

dan misschien nog verder gaan, en dryven, dat wy zelve, en alles wat ons omringt, dat onze maaten insgelyks aan deze wet onderworpen zyn.

Fabelachtige verhalen wegens de zelve Voortplanting.

De Jesuit MARTINI in zyne *Historie van China* en verscheide andere Schryvers zeggen, dat de Chineesen de Oesters verbryzelen, dat zy 'er het Schot uitdrukken, (zie daar in het voorbygaan reeds iets, dat zeer moeiljelyk, zo niet volstrekt onmoogelyk, is) en dat zy hetzelfde dan by druppen in de Meeren uitstorten, waar uit dan een overvloed van Oesters geboren wordt. ROSINUS LENTILIUS heeft de zotterny van dit belagchelyk verhaal getoond; zo hetzelfde waarachtig was, zou men ook kunnen gelooven, dat het bericht, wegens de tanden door CADMUS gezaaid, en in Menschen veranderd, eene zekere en echte Historie ware, en wy zouden mogen hoopen, dat wy met eene dergelyke methode te volgen, onze tuinen zouden kunnen dwingen om ons Hoenderen, Kalkonen, en andere Dieren te leveren. Zich te verbeelden, dat de Natuur dus haare voortbrengzelen aan onze grillige verkiezingen onderwerpen zoude! Welk eene ongerymde wyze van denken.

Oesters die op de Boomen groeijen.

„ Vader DU TERTRE, een Dominikaaner
 „ Monnik, verzekert in zyne *Algemeene Historie van de Antilles*, dat hy op een klein Eiland.

„ land, 't welk by *Guadeloupe* ligt, gezien
 „ heeft, dat een groote menigte boomen der-
 „ wyze met Oesters beladen waren, dat'er
 „ hunne takken van braken. Men vindt 'er
 „ onder anderen op een zekeren boom *Paletu-*
 „ *vier* genaamd, en welke aan de oevers der
 „ zee wast; daar hechten zich ook andere
 „ Schelpvischen aan dezelve; Men ziet het
 „ zelfde verschynzel naby *Plymoub*, het is
 „ niet moeijelyk de rede van deze byzonder-
 „ heid te giffen: te weeten, de boomen, waar
 „ aan of waarop men die Oesters vindt, digt
 „ by het zeestrand staande, maaken de golven,
 „ die zich daar rondom verheffen, derzelver
 „ takken, welke het laagst nederhangen, nat,
 „ en brengen daar het Schot der Oesters, 't
 „ welk zich daar aan vast hecht, kleeft, en als
 „ geplakt wordt, en waar uit vervolgens klei-
 „ ne Oestertjes voortkoomen. Wat het voed-
 „ zel dezer Diertjes betreft, dat is gemaklyk
 „ te vinden, want haare Schaalen dwingen de
 „ takken van den boom, daar zy op zitten,
 „ door haare zwaarte nederwaards te krom-
 „ men, en zy worden dus tweemaal daags
 „ door den Vloed der Zee verfrischt. Het is
 „ opmerkelyk, dat deze Oesters, welke men
 „ op de boomen gehecht vindt, hier in van de
 „ gemeene verschillen, dat haare Schelpen klei-
 „ „ ner

„ ner en dunner zyn, en dat zy ruim zulk een
 „ goeden fmaak hebben.

Verschil- „ De Oesters verschillen van malkander in
 lende foort- „ grootte en in kleur, volgens de plaatsfen,
 ten van „ daar zy vallen. De Spaansche Zee levert
 Oesters, „ roode op, en op andere plaatsfen zyn de
 „ schelpen en het vleesch der Oesters zwart.

„ Nog onderscheidt men twee foorten van
 „ Oesters, de vruchtbaare en onvruchtbaare.
 „ De eerste zyn genoeg te onderscheiden aan
 „ een foort van kleine zwarte of zwartachtige
 „ franje, welke haar omringt. De Lekkerbek-
 „ ken eeten dit foort lieft; zy vinden, dat zy
 „ de sappigste zyn. In den tyd, dat de vrucht-
 „ baare Oesters haare eitjes werpen, of, zo als
 „ de Vischers spreken, haar zaad storten,
 „ zyn zy melkachtig, fmaaken onaangenaam,
 „ en zyn ongezond; In zommige Landen zelfs,
 „ gelyk in Spanje, is het verboden de Oes-
 „ ters in dien tyd te vischen, of ter markt te
 „ brengen, ter oorzaak van de toevallen, die
 „ 'er door veroorzaakt zouden kunnen worden,
 „ als onvoorzichtige Menschen daar wat ryke-
 „ lyk van aten. LEMERY zegt, dat zy, die
 „ des nachts in groote hopen Oesters roeren,
 „ op haare schelpen zomtyds lichtende deel-
 „ tjes bemerken, even als kleine Starretjes,
 „ van eene blaauwachtige kleur; Dat dit licht
 „ koomt van zekere kleine flikkerende Worm-
 pjes,

Zy hebben
 Wormen,

„ pjes, welke zich aan de schelpen vast hech-
 „ ten, en dezelve knaagen. Dat men deze
 „ kleine Wormpjes, met behulp van een Ver-
 „ groot-glas, zeer gemaklyk kan ontdekken, en
 „ dat verscheide andere Visfchen insgelyks licht
 „ uitgeeven, maar dat het niet waarschylyk
 „ is, dat dit altoos door Wormpjes veroorzaakt
 „ wordt.” Al de wereld weet byzonderlyk,
 „ dat de Haring een zeer helder licht van zich
 „ geeft, zodanig zelfs, dat de kusten, daar
 „ men ze vangt, 'er door verlicht worden.
 „ Nog vindt men, behalven de Wormpjes, ^{die licht}
 „ daar wy nu van spreekken, nog een ander ^{van zich}
 „ foort van witachtige en lichtende Wormen ^{geeven.}
 „ in de Oesters, welke aller eerst ontdekt zyn
 „ door den Heer DE LA VOYE, Opper-Inge-
 „ nieur te Brest. Deze Wormpjes gelyken
 „ naar een groote speld in de dikte, en zyn
 „ verder vyf of zes tot acht linies lang; Niets
 „ is mocijelyker, dan deze Wormen in hun
 „ geheel te onderzoeken, want op het minste
 „ aanraaken, op den minsten schok, worden zy
 „ ontbonden, en vloeijen weg in de gedaante
 „ van een lym, en waterachtige zelfftandig-
 „ heid, welk aan de vingers vast gaat zitten;
 „ Dit is de rede, dat de vingers als dan schit-
 „ teren en licht van zich geeven, even als kor-
 „ rels Phosphorus doen, wanneer dezelve op wit
 „ papier verbryzeld worden. Maar alle Oes-
 „ ters

„ ters zyn niet geschikt voor deze Proefneem-
 „ ming. Onder eene Party van drie honderd
 „ vindt men nauwelyks twintig of vyfentwin-
 „ tig, welke deze verlichtende Wormen by
 „ zich hebben, en nog hebben zy die niet in
 „ alle jaargetyden; Daar gaan zelfs jaaren voor
 „ by, dat men 'er geene verneemt”

[Niemand vermoedt, als hy een Bak Oesters eet, dat hy eene groote menigte Wormen doorzwelgt, en egter is dit meenigmaalen het geval. Het bericht, 't welk de Heer DE LA VOYE in het JOURNAL DES SCAVANS daaromtrent heeft gegeven, en de waarneemingen, welke hy heeft medegedeeld in een brief aan den Heer *Auzout*, gedateerd 31 Maart 1666, zullen onzen Lezeren niet onaangenaam zyn, hier kortelyk saamgetrokken te vinden; Hy heeft verscheide soorten van Wormpjes in de Oesters gevonden, meest alle zeer dun, maar wel vyf of zes liniën lang; Onder anderen drie soorten, waar van het eerste wit van kleur is, gekloofde voeten, en die voeten zelfs in grooten getale, heeft, en in den donker licht van zig geeft. Een ander soort, dat rood van kleur is, heeft plooijen op den rug, een bek, naar die van een Hond gelykende, en een zwarte vlek aan de zyde van het hoofd, welke de Waarneemer een oog acht te zyn. Het derde soort, eindelyk, is rood, heeft een platten spits af-

afloopenden kop, en witte baarden of knevels aan den bek. Deze allen lichten in den donker, maar dan zyn 'er nog anderen, die dikker, graauw van kleur zyn, een zwaarderkop, en twee hoorntjes aan denzelfen, hebben, gelyk de Slakken, de beide kanten hunner lighaamen zyn met zeven of agt pooten voorzien, en die lighaamen zyn agt of negen liniën lang; Dit foort geeft geen licht in 't donker, ook is het veel fteviger, en daarom gemaklyker waar te neemen, want de andere, inzonderheid de witte en roode, Wormpjes zyn zo teder, dat zy, op de minfte roering, breeken, en tot een flinkend wateragtig vogt wegvloeijen, het welk deze eigenschappen heeft, dat als men het zelve aan den vinger brengt, het daar aan, wel twintig feconden lang, licht van zig uitgeeft; Als men door fterk fchudden der Oesters een druppel van dit Vogt op de vloer doet vallen, is het even eens of men een vlammetje van een zwavelftok verneemt, en als men de Oesters, daar zy in zyn, fchielyk rondom draait, befeurt men een vuurigen kring.

De Heer DES LANDES heeft die Waarneemingen naderhand hervat, en bevonden, dat niet alle Oesters, maar zulken alleen, welke het geflagt voortplanten, die Wormpjes hebben, en deze zelfs niet op alle tyden, maar dan alleen, als zy hun broed of zaad, dat is

te

te zeggen de jonge Oestertjes, van zig uitftooten, waar uit hy gist, dat deze Wormpjes misfchien verordend zyn, om de Leden, tot de voortteeling gefchikt, te prikkelen, en die voortteeling daar door te bevorderen. Wat daar van zyn moge, men ziet uit deze byzonderheden, hoe zeer alles met Infeften vervuld is, en hoe overvloedig men dezelve dikwils aantreft by die Schepzelen, daar men 'er ganschelyk geene vermoed hadt.]

Naams-
oorsprong
der Oes-
ters.

„ Het Fransche woord Oester ftamt af van
„ het Latynfche *Ostrea* of *Ostreum*, 't welk
„ van 't Griekfch *Ostreon* of *Ostracon* kooft.
„ Men heeft dezelve *Oueftre*, *Oeftre*, of *Oiftre*
„ geheeten, en hier is waarfchynlyk ons Ne-
„ derduitsch O E S T E R van gefprooten, zo als
„ uit dit Fransche O I S T R E, vervolgens
„ H U I S T R E en H U I T R E is gemaakt, gelyk
„ van *Oftium Huis* is voortgekoomen.

Zy zyn een
der fcha-
kels in het
Ryk der
Dieren.

Het fchynt dat God, om eene volmaakter en treffender eenheid tuffchen alle de onderscheidene Wezens te maaken, de *Nuances*, welke den overgang van het groeiend tot het Dierlyk en Mineraal Ryk maaken, niet alleen byna onmerkbaar heeft willen doen zyn, maar dit zelfde daarenboven in acht neemen ten opzichte van de rangen en foorten, welke deze drie Ryken bevatten. Dus deelt de Schalbyter te gelyk aan de Natuur van een vliegend Infeft, en

en aan die van een Schelp-Infect; zo hy niet in 't water leeft, hy bemint ten minsten vochtige plaatsen. Dus is de Kikvorsch ook half een viervoetig Dier en half een Vifch. Daar zyn onder alle foorten van Schepzelen tweeflachtigen, gefchikt om de vorige aan de volgende klassen te verbinden, en een byna onmerkbaaren overgang te maaken; waardoor het ganfch Heeläl tot zulk eene eenvoudige en verwonderlyke verzameling gemaakt wordt, dat men hetzelfde niet kan befchouwen, zonder zich in diepen eerbied voor dezelfs aanbidyken Schepper neêr te werpen. Dus zouden wy ook de Ongeloovigen en Boozen, die hem braveeren zich voor hem zien nederwerpen, byaldien zy niet, verblind door hunne driften, hun geheele leven lang de Natuur zagen, zonder dezelve ooit te zien befchouwen.

Verscheide Vifchen leven even eens in de Zee zo wel als in de Rivieren; en zy voegen dus die twee foorten by malkander. De Forel, of Salm-Forel onthoudt zich gaarne aan de monden der Rivieren, om uit dezelve in het zout water te kunnen overgaan. Wegens eene tegenftrydige oorzaak gaat de Salm, die zich insgelyks in de Rivieren onthoudt, gemeenlyk hooger op om het zout water te vermyden. De Oester mest zich beter en neemt een fyner fmaak aan, als men dezelve in Meiren overvoert;

Dit nader
opgehel-
deid.

voert; maar zy moet daar in een levendig en helder water gezet worden, en zy zoude veel van haar hoedanigheid verliezen als men haar in een slibbig en stilstaand water plaatste: want het is met dit water even eens gelegen, als met sombere, achterhoudende, stilzwygende karakters; men kan 'er nooit iets goeds uit haalen, voor dat men ze ten eenemaal veranderd heeft, en men kan die verandering, ten minsten in de jeugd, door bekwaame middelen uitwerken, gelyk men de stilstaande en vervuilde wateren, met behulp van doorspoeling en onbclemmerden stroom, geheel verbeteren kan.

De beste Oesters, „ De beste Oesters, en die in de meeste
 „ achtting gehouden worden, zyn die, welke
 „ men in Engeland vischt, en wel dicht by het
 „ Strand; men brengt ze ook over *Xaintonge*,
 „ in frissche Meiren, alwaar zy, na daar eeni-
 „ gen tyd geweest te zyn, aangenaamer voor
 „ het oog en den smaak der Liefhebberen wor-
 „ den; Haar vleesch krygt een groenachtige
 „ kleur, en veel lekkerder smaak, dan het te
 „ voren hadt. Deze groene Oesters worden
 „ zeer gezogt, en met reden; maar gelyk het
 „ bedrog in alle soorten van Handel sluip-
 „ wordt men 'er dikwils deerlyk mede betrok-
 „ ken, en de Doctör ROSINUS LENTILI-
 „ US bericht ons, dat zeker Ambassadeur van
 „ een

Bedrog
 met dezel-
 ve.

„ een groot Vorst, in den Haag resideerende,
 „ enige Perfoonen van distinctie, van beide
 „ Sexen, genodigd hebbende op een prachtige
 „ maaltyd, op dezelve groene Oesters deedt
 „ opdifchen, welke men meende, dat van de
 „ Engelsche Kusten gekomen waren, en dat al-
 „ le die geenen, die 'er van aten, zich onge-
 „ steld bevonden onmiddelyk na de Maaltyd,
 „ lydende ysfelyke benauwdheden, en met een
 „ onuitsprekelyk geweld alles overgeevende,
 „ wat zy genuttigd hadden, zo dat zy niet
 „ dan met veele moeite herstelden; Men deedt
 „ nauwkeurig onderzoek naar de oorzaak van
 „ 't kwaad, en men ontdekte eindelyk, dat de
 „ verkooper dier Oesters dezelve onmiddelyk
 „ vooraf eene groene kleur gegeven hadt, met
 „ ze in een trekzel van Spaansch groen, of
 „ Koperrood te werpen, om ze voor oprechte
 „ Engelsche Oesters te doen doorgaan." Ver-
 „ scheide Menschen te vergeeven, om een klei-
 „ nigheid meer te winnen op een bak Oesters;
 „ onderfelt eene onverbeterlyke ongevoeligheid,
 „ eene verouderde bedorvenheid des harten, eene
 „ beredeneerde schurkery, en welke derhalven
 „ den dood zekerlyk verdiende. Hy, wiens ziel
 „ zo verre ontaard en verbasterd; Hy, die zo
 „ onmenschelyk is, verdient gewisfelyk uit de
 „ faamenleeving der Menschen gebannen te wor-
 „ den. Gelukkig de Rechter, die nooit een Mis-
 „

daadiger op minder blykbaarheid van ſchuld veroordeeld heeft!

Wie de Oesters al of niet eeten mogen? Het is met de Oesters op dezelfde wys gelegen als met Meloenen, Kaas, Koffy, rooden Wyn, ſterke Dranken, en eene menigte andere dingen, die voor den een eene lekkerny, voor den anderen een walging verftrekken: de Afkeer, met welke wy dezelve de eerſte reize proeven, is een waarſchouwing, welke ons de Natuur geeft, om 'er een zeer matig gebruik van te maaken, en miſſchien om dezelve niet te eeten.

Welke werking zy hebben?

„ Volgens het gemeenſt aangenoomen gevoelen, wekken de Oesters den ecluſt op, en „ dryven het water af: maar zy voeden weinig, „ en de verteering, die men 'er in de maag „ van maakt, is meer eene enkele ontbinding, „ dan eene volkoomen verteering; dat is te „ zeggen, dat de Oesters in de Maag ſmelten „ en in dien zin verteerd worden, maar weinig of geen Chyl voortbrengen: zy gaan „ byna geheel tot water over, welk water van „ denzelfden aart is als dat, waar mede de „ Oesters zich in de Schelpen voeden, namelijk wat prikkelende, en daar door eenige „ meerdere beweging aan de vezelen der „ Maag en de Ingewanden by zettende, waar „ door het belet wordt een lang verblyf in de „ maag te houden, en om welke zelfde oorzaak men 'er een vry groote menige van eeten kan, zonder daar bezwaard van te worden,

den, inzonderheid als men 'er, in plaats van
 „wyn, bier op drinkt, want de wyn verhardt
 „ze, en maakt ze hoornachtig in de maag, en
 „gevolgelyk moeilijker om te verteeren.”

Het sta my vry hier, in 't voorbygaan, een Aanmerking over het Bier.
 kleine aanmerking by te voegen. Ik ben geboren in een Land, daar men niets anders dan
 Bier drinkt, in *Artois* namelyk, en ik heb langen tyd niets anders dan Bier gedronken; maar ik kan niet begrypen, dat Menschen, wier verhemelte niet bedorven is, en die eenig werk maaken van kiesheid in hunnen smaak, bier kunnen drinken, zonder daar onmiddelyk iets op te eeten, om den leelyken smaak uit hun mond te verdryven. De Oesters, en al wat prikkelende en zuur is, maaken die smaak nog lelyker; Als men derhalven de Oesters op de minst schadelyke wyze zal eeten, mag men met rede vraagen, of de Lekkerbekken meer vermaak van het eeten, of onaangenaamheid van het drinken zullen hebben?

De Geneeskunst vindt niets in het vleesch De Oesters zyn niet Medicinaal,
 der Oesters, 't welk verdient, dat zy 'er gebruik van maak; maar de onderste schelp, dat is te zeggen, de holle, verschaft haar een middel, daar zy zich inzonderheid met goed gevolg van bediendt voor de Kinderen, voor dat schoone en onschuldige gedeelte van ons Geslagt, 't welk des te meer verdient van ons

gcholpen te worden, als het meer onderhevig is aan ziekten, zonder te weten waarom? zonder dezelve verdiend te hebben, en enkel om dat wy het zelve de onze hebben overgezet, of het doen leeven gelyk als wy.

Maar wel „ Neem, zegt de Heer HOMBERG, (*) dat
de Schel- „ gedeelte van een Oester-Schelp, 't welk hol
pen, „ is, werpende de platte helft, of de bovenste
„ der twee Schelpen, weg. Wasch het wel
„ van de uitwendige vuiligheden, en laat het
„ gedurende eenige dagen in de zon droogen;
„ wél gedroogd zynde, stamp het in een mar-
„ meren Vyzel, en gy zult 'er een pap van
„ krygen. Stel het op nieuws voor de zon
„ bloot om te droogen; vervolgens voleindig
„ met het volkoomen fyn te stampen, en
„ zift het stof of poeder, dat gy 'er van be-
„ koomt. De Dosis is van twintig tot dertig
„ grein, in vyf of zes lepels vol witte wyn,
„ of

(*) WILLEM HOMBERG, geboren te Batavia, op het Eiland Java in 1652. kwam in Vrankryk, alwaar de groote COLBERT hem, door aanmerkelyke aanbiedingen, hieldt. Wlen de HERTOG VAN ORLEANS, gaf hem een zeer ryk Kabinet van Natuurkunde, om hem aan zich te verbinden. Hy was Lid van de Academie der Weetenschappen, en de Heer de FONTENILLE heeft zyn' Eloge gemaakt: elk dier voordeelen zoude op zich zelve genoeg zyn, om hem beroemd te maken. Hy stierf in 1715.

„ of Meliffe water, 's morgens nuchteren; men
 „ moet 'er drie weeken of een maand mede
 „ aan houden.

„ Dit middel is voornaamelyk dienftig voor Waar toe
 „ kinderen, die melk en melk-fpyzen nuttigen, die die-
 „ en daardoor meer aan het zuur in de maag nen?
 „ onderhevig zyn. Doctor HARRIS, een En-
 „ gelfch Geneesheer, heeft eene uitmuntende
 „ verhandeling over de fcherpe of fchielyke
 „ Ziekten (*) [*morbi acuti*] der kinderen uitge-
 „ geeven, waarin hy doet zien, dat dezelve
 „ meeft al uit dit beginzel haaren oorfprong
 „ hebben. Daar zyn Scheykundigen of Apo-
 „ thekers, dewelke, in plaats van het poeder
 „ der Oefter-fchelpen, enkelyk in een marme-
 „ ren Mortier geftampt en gezeefd, gelyk de
 „ Heer HOMBERG voorfchryft, het zelve daar-
 „ enboven *Calcineeren*, dat is verbranden, en
 „ tot kalk maaken; maar dit is eene kwaade
 „ manier van bereiden. Men gebruikt dit poc-
 „ der, met varkens-reuzel gemengd, daaren-
 „ boven nog met den gelukkigften uitflag, om
 „ 'er een Zalf of Smeerfel, tegen de Hæmor-
 „ rhoïdes, van te maaken, welken het ver-
 „ zacht, ontbindt, en waarvan het de pynen
 „ in korten tyd ftilt. (*Mat. Med. Tom. XI.*)

By-

(*) In tegenftelling van Tyd- of fleepende Ziekten.
 (*Morbi Chronici*.)

Aanmer- Byaldien iemand de voorschriften, tot de
king over Genees- en Heekunde betreklyk, welke wy van
de Recep- tyd tot tyd in ons werk inlasfchen, kwalyk ge-
ten in dit plaatst mogt achten, den zodanigen kunnen wy
Werk. geeven, *Voor eerst*, moet men den jonge Lieden
van alles wat poogen te leeren, dit is het eenige
middel om zeker te ontdekken, waar zy de
meeste geeljktheid voor hebben *Vervolgens*;
Zal de Natuurlyke Historie niet, gelyk zommi-
ge andere Weetenschappen, een dorre bespie-
geling wezen, zo moet men dezelve, gelyk wy
trachten te doen, zo veel moogelyk ter verber-
tering der zeden, en ter behoudenis van het
leven en der Gezondheid aanwenden.

Wy hebben tot nu toe de Oesters der Lekker-
bekken beschreeven: Wy moeten nu ook die
der Prachtigen en die der Gierigaarts, de PAAR-
LEMOER-OESTER, of de Oester met Paarlemoer-
Schelpen, eens bezigtigen.

Paar-
moer-Oes-
ters.

„ Dit is een soort van twee-leedige Schelp,
„ dat is te zeggen, die, met twee Schelpen op
„ malkander sluit, sterk, zwaar, van buiten
„ grauw, oneffen en ruw, wit of van een zil-
„ ver kleur, glad, en glinsterend van binnen;
„ van een harder en steviger zelfstandigheid dan
„ de Paarlen, die zy voortbrengt, en welke
„ haar den naam van Paarlemoer-Schelp gegee-
„ ven

„ ven hebben; een weinig groenachtig van
 „ eene platte en kringwyze gedaante, heb-
 „ bende in het midden het merkteken van eene
 „ Oester, die er afgetrokken is, en welke van
 „ verschillende grootte in de Oosterlyke Zeeën
 „ gevangen wordt.

„ De Paarlen zyn steenachtige, ronde, of Paarlen,
 „ hoekige zelfstandigheden; als korrels of zaa-
 „ den, doorschynende, van een aardachtigen
 „ sijnak.

„ De Autheuren verschillen over den oorsprong derzelve
 „ sprong der Paarlen. Zommigen denken met oorsprong;
 „ PLINIUS, dat dezeive in den tyd van een maand
 „ geformeerd worden van den dauw, die van den
 „ hemel valt, en welken de Oesters koomen
 „ inneemen op de oppervlakte der zee. Ande-
 „ ren beschouwen ze als een soort van melaats-
 „ heid, als uitslag of uitwassen der Oesters;
 „ Zommigen als eene saamenspanning en ver-
 „ harding van het voedend Sap, 't welk zich
 „ formeert in Oesters, die al te oud of van
 „ andere ziekten aangetast zyn, op dezelfde
 „ wyze omtrent, als de *Calculus* of de Steen
 „ zich by ons formeert, van eene verzameling
 „ van zand in de Nieren of de Blaas. Dit
 „ laatste gevoelen koomt ons, gelyk ook aan
 „ SAMUEL DALO, en verscheide andere goete
 „ Natuurkundigen, zo niet het waarachtigste,
 „ ten minsten het waarschynlykste voor. Het
 „ „ sap

„ sap of slym, 't welk de Oesters dient, om
 „ door de doorwaassening, de beginzelen en
 „ vergrooting van haare schelpen te formeeren,
 „ loopt zomtyds buiten zyn natuurljke verlaat:
 „ bak, als ik het zo noemen mag, of buiten
 „ die vergaderplaats, welke geschikt was om
 „ het te ontvangen en te bewaaren; het hoopt
 „ zich daar met druppels op, het verdikt of
 „ stolt met kleine hoöpjes, of bolletjes van de
 „ kleur als de Oester-schelp van binnen is, en
 „ zie daar de Paarlen geheel geformeerd.” Die
 Paarlen zyn dan niet anders dan een bedorven
 vocht, 't welk zich in de slechtste Oesters ver-
 zamelt; want men eet die, welke de Paarlen
 geeven, niet, omdat men dezelve niet vindt
 dan in die plaatsen, alwaar de lucht het meest
 beladen is met dampen, en het ongezonder,
 en omdat die Paarel-Oesters daarenboven een
 zeer onaangenaamen smaak hebben.

Waar zy
 vallen?

De schoonste Paarlen zyn die, welken men
 vischt in de Oostelyke en Westelyke Zeën. De
 Oesters zyn niet de eenige Schelpdieren, die
 Paarlen verschaffen; Men vindt ze ook in de
 Mosselen van de Baltische zee, van Noorwe-
 gen, van Lapland, van Silesie; Maar alle deze
 Paarlen, zelfs die der Oesters, wanneer zy niet
 uit de Oostelyke en Westelyke zeën koomen,
 zyn minder wit, of, zo als men zich gewoon
 is hier omtrent uit te drukken, van een minder
 fraay.

fraay water, en van eene onregelmaatige gedaante; want de ronde, weet men, dat voor de volmaaktsten gehouden worden, en 't meest kosten, om dat zy zeldzaamst zyn.

Hoe kan men van zyn hart krygen, om de minste Suiker te nuttigen, als men weet, wat het den ongelukkigen kost, die in de Suiker-Plantagies gebruikt worden, om ons dezelve te bezorgen! Wy zullen misschien gelegenheid hebben, om elders dit vervaarlyk Schildery te maaken, en te doen zien, hoe veel voordeliger het in allen opzichte wezen zoude, om den Honing in de plaats van de Suiker te stellen, en de Negers, overeenkomstiger met de regels der Menschelykheid, tot ander werk te gebruiken; Dit zullen wy derhalven voor tegenwoordig niet verder aanroeren; Maar, hoe staat men niet geheel van het gebruik der Paarslen af, als men weet, wat zy den ongelukkigen, die dezelve visschen, kosten? Zy daalen tot den grond der Zee neder; alwaar de Oesters gemeenlyk op de Rotsen vast zitten; „Zy daalen derwaarts neder in een mand, daar een groote steen aan is, welke omtrent dertig ponden weegt, en zy maaken, om laag gekoomen zynde, de Oesters met een mes, of ander yzer Werktuig, los; Als zy hunne mand vol hebben, geeven zy het teeken aan hunne makkers, door middel van een koord, „ en

„ en men haalt ze ftraks naar boven. Schoon
 „ deze Duikers zomtyds meer dan zeffig voe-
 „ ten diep nederdaalen , verzekeren zy echter,
 „ dat het zo licht is in de diepte , en dat men
 „ daar zo klaar zien kan , als op de oppervlak-
 „ te. Zodra zy op den grond zyn , loopen zy
 „ rondom op het zand , haalende de Oeffers
 „ van boven de fteenen en de punten der rot-
 „ fen weg; Men begrypt ligulyk , dat zy hun
 „ werk altoos met allen moogelyken fpoed ver-
 „ richten , want zy hebben geen tyd te verlie-
 „ zen , de befte Duikers blyven echter een half
 „ uur onder water , maar de meeften kunnen
 „ het niet langer dan een quartier uurs uithou-
 „ den. Op zommige plaatsfen bedienen zy zich
 „ om te ademen , van een Sponfje met olie door
 „ trekken , en aan den arm vafst gemaakt , daat
 „ zy van tyd tot tyd met de neus of mond de
 „ lucht uithaalen; Op andere plaatsfen gebrui-
 „ ken zy daar noch olie , noch iets anders toe;
 „ Zy houden hun adem alleenlyk in , waar aan
 „ zy zich , van hunne vroege jeugd af , gewen-
 „ nen. Jonge , fterke , en gezonde Lieden ,
 „ zyn daar befte toe. Voor het overige zyn
 „ deze arme menfchen aan groote gevaaren
 „ bloot gefield: want , behalven de zwarighe-
 „ den van al te diep in de zee neêr te daalen ,
 „ van hier of daar , aan een Rots te blyven
 „ hangen , van zich te verminken door ftooten ,
 „ of

„ of zelfs een arm of been te verliezen, ja,
 „ om hals te raaken, door te schielyk op een
 „ steen, of de uitsteekende punten eener Rotse
 „ neêr te koomen; behalven de zwaarigheid
 „ van de *Tramontane* (*) kwyt te raaken, door
 „ de vrees, of slauw te worden by gebrek van
 „ lucht, loopen zy ook nog een merkelyk ge-
 „ vaar, dat groote Visschen, als Requins,
 „ Hayen enz., hen aantasten, en geheel of ge-
 „ deeltelyk opvreeten zullen.”

De Wysgeer, die uit zyne afgezonderde cen-
 zaamheid een oog van medelyden werpt op de
 kusten, alwaar die yffelyke Visschery geschiedt,
 zou moeite hebben om te beslissen, of de Koop-
 lieden, die de Paarlen open visschen, wreeder,
 dan of de Duikers, die het zelve verrichten,
 dwaazer zyn: Die dwaasheid, inderdaad, schynt
 de wreedheid te evenaaren; Maar wat moet hy
 dan oordeelen over haar, die, wetende hoe
 de

Dwaas-
heid en
wreed-
heid in
dezen.

(*) Ik kan de begerte niet weêrstaan, om myne
 Lezers, wegens den oorsprong van dit woord *Tramontane*, te onderregten. De Italiaanen noemen *Tramontane*, (van het Latynsch *Trans montana*,) een Star en een Wind van het Noorden, om dat het Noorden van Italie is aan geene zyde der bergen, welke het zelve van dien kant bedekken; (want *Tramontane* betekent overbergsch) De TRAMONTANE te verliezen, wil dan in een figuurlyken zin zeggen, „ het Noorden te verliezen; Niet langer te weteen waar men is; verbysterd te zyn.”

de Paarlen ons toekoomen, des niettegenstaande echter haaren voornaamften opschik daar van maaken, en 'er schatten aan besteeden, welke zy het arm en ongelukkig gedeelte hunner medemenschen verschuldigd zyn? Hy vindt dezen ter zelfder tyd schuldig aan de wreedheid der Kooplieden, en aan de dwaasheid der Duikers.

„ Als de Oesters uit zee zyn opgehaald, legt
 „ men ze in de zon, en men wacht tot dat zy
 „ van zelf open gaan, want als men ze met
 „ geweld opende, gelyk wy onze Oesters doen,
 „ zou men de Paarlen kunnen beschadigen en
 „ doen splyten.

verscheide
 soorten
 van Paar-
 len.

„ Men vindt Paarlen van verschillende kleur-
 „ ren. Sommige wit, andere naar den geelen
 „ of den groenen, trekkende; Andere zyn lood-
 „ kleurig, even als of ze met loot overdekt
 „ waren, of daar geheel uit bestonden. TAV-
 „ ERNIER (*) zegt, dat hy 'er zes gehad heeft,
 „ die volmaakt rond waren, maar zo zwart
 „ als

(*) JAN BAPTISTA TAVERNIER, zoon van een Geographus te Antwerpen, en te Parys woonende, hadt, van zyn jeugd af, zyne verbeelding verhit door eene sterke begeerte tot reizen, hy ging zesmaal naar de Indien, en kwam 'er noch wyzer, noch gelukkiger weder van daan. Hy stierf te *Muscon*, op zyn zevende reis in den jaare 1689. Hy hadt toen den ouderdom van 84 jaaren. De Historie van zyne reizen is in 't algemeen niet zeer in achtig.

„ als git; de witte kleur is de natuurlykste; de
 „ geele of groene koomt van deze oorzaak,
 „ omdat de Visschers hunne Oesters, by hoo-
 „ pen verkoopende, dezelve dikwils te lang op
 „ malkander laten liggen, en de kooplieden
 „ daarenboven meermaalen veertien dagen wach-
 „ ten, om dezelve te koomen weghaalen, in
 „ welken tyd verscheide Oesters, die niet ge-
 „ drukt liggen, zich openen, en haar water
 „ laten wegloopen; men moest ze als dan van
 „ haare Paarlen berooven; maar dus blyvende
 „ liggen, bederven zy en slaan aan 't rotten,
 „ waardoor de Paarels geel of groen worden
 „ van de besmetting. Dit is zo waar, dat in
 „ alle de Oesters, die haar water behouden
 „ hebben, de Paarel wit is. De Paarlen, van
 „ eene loot- of zwartachtige kleur, worden
 „ weinig elders dan in Amerika gevonden; en
 „ deze kleur is aan den aart van den grond-der
 „ zee te wyten, welke meer met Slib vervuld
 „ is, dan in het Oosten.

De volmaakt ronde, gladde, witte, glinstere-
 rende of doorschynende Paarlen, de Paarlen
 van een schoon water worden voor de dierbaarste
 gehouden, en zyn van een hooge prys; Zy
 worden gemeenlyk alleen tot halskettingen en
 brafeletten voor de Dames gebruikt, en zyn
 dus regte zinnebeelden van de Slaverny; waarin
 zy, die dezelve draagen, leeven; eene Slaver-
 ny

ny zo veel verachtlyker, als dezelve niet het
lichaam maar den geest betreft.

Het Medi-
cinaal ge-
bruik der
Paarlen

„ Men bedient zich in de Geneeskunst van
„ de kleine Paarlen, welke men het zaad der
„ Paarlen, schoon zeer oneigenlyk, noemt.
„ omdat zy naar Zaadkorreltjes gelyken. Zy
„ hebben geen minder kracht dan de grooten,
„ en kosten, op verre na, zo veel niet. Men
„ moet 'er evenwel oostersche, witte, heldere
„ doorschynende, zuivere toe verkiezen. Men
„ bereidt ze met ze in een Porphieren of Mar-
„ meren vyzel te stampen, tot zo lang, dat ze
„ tot een zeer fyn ongevoelig stof gebragt zyn.
„ Wat de schelpen betreft, men verkiest de
„ schoonste en de glinsterendste; Men fazoet
„ neert ze, en men maakt 'er lepels, dobbel-
„ steenen, en verscheide andere kleine gladder
„ werkjes van, die glad zyn, zacht om aan te
„ raaken, glinsterende, en zeer aangenaam
„ voor 't gezicht. Men stampt ze insgelyks
„ fyn, of verbryzelt ze om 'er een ongevoelig
„ stof van te maaken, en dit stof is het, dat
„ men in de Geneeskunst *bereide Paarlemoer*
„ heet; De vrouwen gebruiken het voor blan-
„ ketzel." Welk eene verkiezing van onze
Dames! Haar vel te bederven, om het te ver-
fraaijen! Laaten wy haar echter regt doen; Zy
gebruiken het niet allen; Zommigen hebben
moeds genoeg om niet te willen behaagen, dan
door

door haare natuurlyke bekoorlykheden en Deugden, omdat zy weeten, dat zy hier door alleen bestendig behaagen kunnen, en dat zy om haar zelve bemind zullen worden.

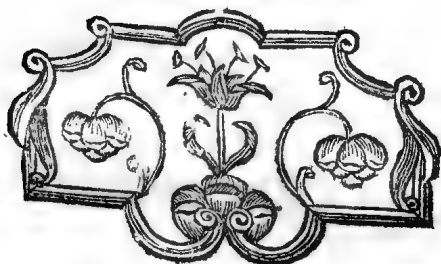
„ De Ouden hebben de Paarlen in 't Latyn „ *Uniones* genaamd, om dat zy meenden, dat „ men nooit meer dan eene van yder Oester „ kreeg; maar zy hebben zich vergift, want „ men vindt 'er tot zeven in eene enkele „ Schelp.” MICHAEL BERNARD VALENTINI „ meent, dat de Paarlen kleine Eytjes zyn, welken men niet dan in de vrouwelyke schelpen vindt; hy brengt hier omtrent nog verscheide andere even belachelyke zotternyen by.

„ De Paarlen dienen in de Geneeskunst om is beuzelachtig. „ de pracht en de prys van verscheide genees- „ middelen te vergrooten; zonder dat zy veel, „ of misfchien eenig, nut doen, of de kracht „ der geneesmiddelen in 't geringst vermeerderen, want zy hebben geene andere deugden, „ dan die de schelpen reeds bezitten. De Apothekers vinden 'er hun rekening by, met de „ geneesmiddelen aan te rekenen, als of zy „ daar de grootste en schoonste Paarlen van „ het Oosten toe gebezigd hadden, en de Ly- „ der stelt zyn geest gerust, om dat hy zich „ vastelyk verbeeldt, dat zulke duure middelen „ hem veel goed moeten doen. Voor het overige hebben verstandige Geneesheeren genoeg „ ge-

„ gefchreeven over deeze kwakzalvery , om ons
 „ te ontflaan van 'er meer van te zeggen ; Schoon
 „ men verwachten zoude, dat het de heele wereld
 „ tamelyk duidelyk moest voorkoomen , dat , zo
 „ de duurste middelen de meefte krachten had-
 „ den en de befte waren , de Armen van der
 „ zelve gebruik zouden beroofd blyven , en
 „ geene andere dan de Ryken spoedig en ge-
 „ maklyk geneezen zouden ; maar dit zoude
 „ ftryden met de goedheid van het Opperwee-
 „ zen , en met de blykbaare order zyner Voor-
 „ zienigheid , dewelke de Geneeskunde en Ge-
 „ neesmiddelen zekerlyk verordend heeft ten
 „ nutte van alle menfchen , die alle zyne Kin-
 „ deren zyn , en die om deze rede uit dingen ,
 „ welke in fchyn de vrachtelykfte zyn , de
 „ algemeenfte en befte hulpmiddelen voor ver-
 „ fcheide kwaalen doet voortkoomen.” *Mat.*
Med. Tom. XI.

De edelmoedige bekentenis , welke de Hee-
 ren ARNAULT DE NOBLEVILLE en SALER-
 NE , Schryvers van de MATIERE MEDICALE ;
 (waaruit wy dit Artykel , en eenige der voor-
 gaande getrokken hebben) hier zo onbelem-
 merd doen , en welke door zo veele andere be-
 kwaame Geneesheeren , zo wel by monde als
 in hunne Werken bevestigd wordt , moet ons
 op onze hoede doen zyn tegen de kwakzalvery
 der Apothekers , welke de Geneesheeren maar
 al

al te dikwils begunstigen. Maar weinig Lieden zullen door deze aanmerkingen bevoordeeld worden, om dat weinigen 'er gebruik van zullen maaken; weinigen zullen ophouden Kwakzalvers te zyn, en weinigen zich wachten om zich niet te laten bedriegen.

DE MOSSSEL EN DE ZEE-PIN.

De Liefde
tot het Va-
derland,

Het is te vergeefs, dat de Trotsheid, de Gierigheid, of andere Hartstochten ons verre van ons Vaderland verwyderd houden, en dat zy ons poogen te vertroosten, dat wy 't zelve verlaaten hebben; Zy slaegen daar zelden gelukkig in; De Natuur herneemt haare rechten, in weerwil van alle derzelve schynredenen; Zy heeft aan elk schezepzel de plaats aangewezen, die het zelve op aarde beslaan moet; Elk Wezen heeft een vaderland; en die order kan niet, dan ondanks de Natuur, gebroken worden: Zy wil dat het zelve ten naasten by op die plaats, althans in dat Land, blyve, dat zy voor het zelve bepaald heeft; De Boom, en alle andere planten verlangen haare wortels, verspreiden dezelve allerwegen onder den grond, zoeken op deze wyze de sappn der aarde op, terwyl derzelve takken, scheuten, of bladen, die boven den grond zyn, zich even eens verspreiden en uitsprekken, om het voedzel des Hemels te bekoomen; (want het is een bewezen waarheid, dat de boomen meer voedzel uit de lucht, dan uit de aarde haalen.) Men kan derhalven zonder de planten in het algemeen, maar de boomen in 't byzonder, te benadecken,

len, zonder derzelver groey te vertraagen, hen niet van de eene plaats naar eene andere overbrengen; Zy kunnen dien groey, wel is waar, door eene ruimer plaatzing, door een vetter grond, of dergelyke oorzaaken, met dubbel voordeel naderhand weder inhaalen; dog dit ziet mén blykbaar, dat konstbehandeling, en niet eigenlyk het werk van de Natuur is. De Dieren, zelfs die het wildste, die het snelste ter been zyn, als het Hert, de Das, de Haas, enz. verwyderen zich weinig van de plaatsen daar zy geboren zyn, en koomen altoos derwaards weder, als zy 'er de vryheid toe hebben. Indien, door eene andere schikking der Natuur, welke haare werken op allerhande wyzen verscheiden zoekt te maaken, zommige Vogelen, en zommige viervoetige Dieren twee vaderlanden schynen te hebben, zo bepaalen zy zich echter tot eene zekere plaats, en koomen alle jaaren derwaards weder. Eene Zwaluw, welke werkelyk bezig is om zyn nest in myn Venster te maaken, zal die zelfde plaats toekomende jaar weder koomen opzoeken, zal dat zelfde nest weder betrekken, of zal daar een ander maaken, als zy het vorige niet vindt. De Mosfel zou ten minsten kleine reisjes kunnen doen rondom haare Rots; Zy kan niet dan langzaam voortkoomen, maar zy kan echter voortkoomen, en zy zou, naar onze wyze van

is algemeen in alle Schepzelen,

byzonder in de Mosfel,

denken; eene genoegzaame vergoeding van haare moeite vinden in de nieuwe voorwerpen, welke zy op die kleine tochtjes zoude zien; zy denkt 'er anders over; zy wil liever altoos dezelfde voorwerpen zien: zy heeft noch onze grillen, nog onze onbestendigheid. Daar is het zelfde verschil tusfchen haar en ons, als tusfchen die twee Menschen, waarvan de een zyn fortuin filletjes afwacht in zyn Dorp, en de andere het zelve in de nieuwe Wereld gaat zoeken, welke LA FONTAINE in de *twaaalfde fabel* van zyn *zevende boek* vertoont, en waar van het flot is, zo als de Mosfel fchynt te voorzien, dat het Fortuin voor de deur zit, van hem die het zelve in een gerusten flaap ligt af te wachten.

die geen
fortuin
zoekt.

Deformais je ne bouge, & ferai cent-fois mienx:

En raifonnant de cette forte,

Et contra la fortune ayant pris ce conseil,

Il la trouva assise a la porte

De son ami, plongé dans un profond sommeil.

De Mos-
fels

„ De Mosfel, of Zee-Mosfel, (welke ook
„ Caieu by de Franschen genaamd wordt, is
„ eene kleine langachtige Schelpvisch, van dik-
„ te als een heel groote boon, van eene ge-
„ daante, die min of meer naar een Spier of
„ Muskel gelykt, van waar zy moogclyk ook
„ haar naam gekreegen heeft.

„ De Heer DE REAUMUR, bericht ons in ee-

„ ne

„ ne Memorie over de voortgaande beweging
 „ van verscheide soorten van Schelpvisfchen,
 „ dat de Zee-Mosfels, schoon gemeenlyk aan
 „ de steenen of aan malkander vast zittende met
 „ verscheide draadjes, echter niet nalaaten het
 „ vermogen van beweegen te hebben, en hy
 „ brengt, om het te bewyzen, de volgende
 „ byzonderheid by! In den tyd, dat het niet
 „ heet genoeg is om Zout uit de zoute Meiren
 „ te bekoomen, werpen de Visfchers zomtyds
 „ Mosfelen in die Meiren, welke zy op de
 „ Oevers der zee gevangen hebben. Zy gee-
 „ ven voor, dat zy derzelver vleesch daar lek-
 „ kerder mede maaken, door ze in een minder
 „ zout water te doen leeven, want het Regen-
 „ water, 't welk in deze Meiren valt, welken
 „ men in dien tyd geene gemeenschap met de
 „ zee laat behouden, maakt derzelver zout
 „ water flapper, en minder zout door deze
 „ vermenging. Wy hebben aangemerkt, dat
 „ het door het zelfde middel is, dat men het
 „ vleesch der Oesters groen maakt. Maar de
 „ Visfchers werpen daar de Oesters in, los en
 „ afgescheiden van malkanderen, en op ver-
 „ scheiden afftanden, en als zy dezelve ver-
 „ volgens gaan opvisfchen, vinden zy ze met
 „ groote bundels aan malkander vast; Nu wyst hebben ee-
 „ het zich zelve, dat deze Mosfels dus niet ^{nige} voortgaan-
 „ tot malkander hebben kunnen naderen, om ^{de beweeg-}
 „ „ zich ^{ging}

„ zich aan den anderen vast te maaken, zonder
 „ zich te bewegen; want zy zyn niet in een
 „ loopend water. Daar blyft derhalven over
 „ te weeten, welk deel zy tot dat einde gebrui-
 „ ken; Om hier omtrent nader onderrechting
 „ te bekoomen, behoeven wy slechts de Schelp
 „ eener Mosfel aan de zyde te openen, alwaar
 „ zy natuurlyk open gaat. Niets verthoont zich
 „ dan onderscheidenlyk in het ligchaam van dit
 „ Dier, dan een zeker zwart of bruin gedeel-
 „ te, waarvan de *basis*, of het onderste stuk
 „ ten naaften by in het midden der andere deel-
 „ len is geplaatst, en de punt naar het bovenste
 „ der schelp gekeerd; De langte daar van is
 „ van omtrent zes of zeven linies. Men zal
 „ zich een vry wél gelykend beeltenis van des-
 „ zelfs gedaante vormen, als men het zich
 „ gelyk de Tong van een Dier voorstelt. Dit
 „ zwarte stuk nu is het, 't welk men het been
 „ of liever den arm van de Mosfel kan noe-
 „ men, naardien zy door dit middel zich eer-
 „ der voorttrekt dan gaat. Als de Mosfel zich
 „ derhalven gereed maakt om van plaats te ver-
 „ anderen, begint zy met haare schelp te ope-
 „ nen; vervolgens ziet men op haare randen
 „ de punt van dat gedeelte, 't welk wy gezegd
 „ hebben naar een Tong te gelyken. Het dier
 „ geeft daar wel haast meerder grootte aan,
 „ breidt het uit, en verlangt het zomtyds tot
 „ an-

door mid-
 del van
 een Tong.

„ anderhalf linie van de randen zyner schelp;
 „ dan gebruikt het dit werktuig, om rondom
 „ te tasten, en den grond rechts en lings te
 „ bevoelen, het welk gedaan zynde, het zelve
 „ het buitenste uiteinde van die tong als
 „ toevouwt, en dus vast plakt, het welk te
 „ beter geschieden kan, omdat het zelve vleesch-
 „ of spierachtig, en dus zeer buigzaam is; Zo-
 „ dra het Dier verzekerd is, dat de punt van ^{Hoe zy}
 „ die tong vast genoeg kleeft, brengt het de ^{daar mede}
 „ zelve ten naasten by tot haare natuurlyke ^{werken!}
 „ lengte, dezelve steeds gehecht houdende
 „ op het ligchaam, waar op het de punt heeft
 „ vast gemaakt; Met andere woorden, het Dier
 „ doet zyn tong of arm inkrimpen, en dwingt
 „ daar door de schelp tot dat ligchaam, daar
 „ dezelve aan vast zit, - te naderen. Dus kan
 „ men begrypen, dat de voortgaande bewe-
 „ ging, waar van zich een Mosfel bedient, vry
 „ veel gelykt naar die van een Mensch, die
 „ op den buik liggende, tot eenige plaats zou
 „ willen naderen, en daar toe niet anders dan
 „ zyn arm gebruiken; hy zou met zyn hand
 „ iets aanvatten en zich voortsleepen, door
 „ middel van zyn arm toe te trekken, en zyn
 „ ligchaam te dwingen voorwaards te koomen;
 „ Even eens doen de Mosfels, door middel
 „ van dit bruin of zwartachtig gedcelte, en 't
 „ is om deze rede, dat wy het zelve straks
 M 4 den

„ den arm van de Mosfel noemden, omdat het
 „ op die zelfde wyze werkt, als onze arm, in
 „ een gelyk geval, werken zoude, en het uit-
 „ einde of de punt juist den dienst van onze
 „ hand verricht; Al het verschil, 't welk 'er
 „ tusfchen het gebruik dat wy van het een zou-
 „ den maaken, en dat de Mosfel van het ander
 „ maakt, beftaat hierin, dat de laafte haar
 „ fpierachtig gedeelte wezenlyk intrekt en ver-
 „ kort, daar wy alleenlyk den arm toevouwen.
 Zy bedie- „ De Mosfelen ondertusfchen bedienen zich
 nen 'er zich „ niet veel van het vermogen, dat zy hebben,
 echter zel- „ om van plaats te veranderen, want zy zyn
 den van. „ gemeenlyk, de eene aan de andere, of aan
 „ andere vrcemde ligchaamen, met verfcheide
 „ draaden, vast, en het is dan alleenlyk, wan-
 „ neer deze draaden gebroken zyn, dat zy
 „ zomtyds gebruik maaken van dit foort
 „ van armen, en eene andere plaats opzoeken.”
 Zodra zy 'er eene gevonden hebben, die ge-
 meenlyk zeer dicht by is, hechten zy zich daar
 weder vast, om voor de beweging der golven,
 en der Getyën beftand te zyn, en deze zelfde
 Tong of Arm dient haar alsdan tot deze nood-
 zaakelyke voorzorg, want dezelve is als dan de
 vorm, waardoor zy het kleverig vocht laaten loo-
 pen, waaruit de draadjes, of de Kabels, daar
 zy aan vertuid liggen, moeten geformeerd wor-
 den, terwyl de vrcemde ligchaamen de fteen,
 rots

rots enz. daar zy dezelve aan vast hechten, we-
zenlyk als een Anker beschouwd kunnen wor-
den. De Heer DE REAUMUR zegt, zoimtyds ^{Haare draaden,}
meer dan honderd en vyftig van deze draaden
rondom eene enkele Mossel geteld te hebben;
de langfte zyn niet meer dan anderhalf duim,
omdat zy niet langer kunnen zyn, dan de vorm,
waar door zy getrokken worden, en dat deze
vorm, welke haar arm is, gelyk wy zeiden, niet
meer dan ten hoogften anderhalf duim in de
lengte heeft.

„ Dus kan men met waarheid zeggen, dat en derzel-
„ de zee haare Spinfers heeft in de Mos- <sup>ver ver-
fel met</sup>
„ felen, gelyk de aarde in de Zywormen, in ^{die der}
„ de Rupsen, en in de Spinnen. Hieruit ziet <sup>Zywor-
men, enz,</sup>
„ men, dat het zelfde deel tot zeer verschil-
„ lende gebruiken verordend is, naardien het
„ de Mosselen dan eens voor Arm of Been
„ dient, om te gaan, en dan voor vorm, om
„ haar draad door te haalen. De Zywormen,
„ de Rupsen, de Spinnen haalen, uit haare
„ lighaamen, draaden zo lang als 't haar be-
„ haagt, met dezelve door een gat van haar
„ trekyzer te doen gaan; Haare manier van
„ doen gelykt naar die van een Gouddraad-
„ trekker; daar integendeel de wyze van wer-
„ ken der Mosselen gelykt naar die der Ar-
„ beiders, welke het goud in vormen gieten.
„ De buis van haar Trekyzer is eigenlyk een

„ vorm, waarin de draad eene bepaalde figuur
 „ en bepaalde langte krygt.

Aanmer-
 king over
 onze kund-
 digheden.

Onze beste en klaarste kundigheden hebben
 duistere kanten, en misschien dat, als wy zo ver-
 re koomen van die nevels te verdryven, het
 gevolg dier groote pooging zal zyn ons te over-
 tuigen, dat onze meeste kennis ydel en bedrie-
 gelyk is. Deze ontdekking zou zekerlyk van
 gewicht zyn, zy zoude ons ganschelyk leiden
 tot de deugd, zy zoude ons wys en nedrig maak-
 ken, zy zoude ons de konst leeren om geluk-
 kig te zyn. Maar niets dan onzekerheden van
 alle zyne pogingen en arbeid te bekoomen, is
 dat niet een droevig gevolg? Het is een gevolg,
 dat minder vermaak geeft, maar misschien geen
 minder nut doet, dan het ander, dat ook me-
 nigwerven uit onze studiën voortvloeit; eene
 nieuwe ontdekking namelyk. Laaten wy dan
 onze oefeningen met denzelfden yver voort-
 zetten, welke uitwerkingen dezelve hebben
 mogen; die uitwerkingen kunnen ons altoos
 voordeelig zyn; Laaten wy door de twyffelin-
 gen, waarin wy dikwils blyven moeten, niet
 afschrikt worden, om steeds de wonderen
 der Natuur te beschouwen; Terwyl zommige
 beroemde Waarneemers den Mosselen het ver-
 mogen geeven van te gaan, weigert een ander
 Waarneemer haar dat volstrektelyk; De Heer
 MERCIER DU PATY namelyk, in eene memo-
 rie,

De bewee-
 ging der

rie, voorgelezen in de Koninglyke Academie der fraaye letteren te *Rochelle*, spreekende van de Mossel-kweekeryën, welke op dezelfde wyze ten naasten by zyn aangelegd, als wy onder het Artykel van de Oesters hebben voorgesteld, poogt te bewyzen, dat de Mosselen niet van plaats veranderen, en hy dringt zyn gevoelen aan met redeneeringen en proeven, welke het moeiljyk is te wederleggen.

Mosselen
is twyffel-
achtig.

„ Men vindt de Mosselen in groote menigte
 „ langs onze Zeekusten; Deze kleine Vifch
 „ heeft ook, gelyk meest alle Dieren, haare
 „ vyanden; want behalven dat 'er de Visschers
 „ een menigvuldig gebruik van maaken onder de
 „ gedaante van Aas, om andere Visschen me-
 „ de te vangen, zo heeft de Heer DE RE-
 „ AUMUR ook waargenoomen, dat 'er eene
 „ kleine Schelpvifch is van dat soort, 't welk
 „ men in 't Latyn TROCHUS noemt; en welke
 „ wy elders, volgens SWAMMERDAM, ge-
 „ draaide of gehoornde Slakken genaamd heb-
 „ ben, welker Schelp uit één stuk bestaat, en
 „ als een Spiraal of Krullyn gedraaid is, ge-
 „ lyk die der Slakken, welke 'er haar prooy
 „ van maaken. Dit Diertje hecht zich, ten dien-
 „ cinde, vast aan de schelp eener Mossel, door-
 „ boordt dezelve met een vry groot gat, 't
 „ welk omtrent een linie middellyns heeft, en
 „ brengt daar een soort van Snuit, of Cylin-
 „ der-

Vyanden
der Mossel-
len.

„ derachtig Ingewand door , lang vyf of zes
 „ liniën , 't welk het als een krullyn draait , en
 „ waarmede het de Mossel zuigt Onze be-
 „ roemde Academist heeft zomtyds verscheide
 „ gaten op dezelfde Mossel gevonden , en als
 „ hy de Mosselschelpen ledig heeft aangetrof-
 „ fen , heeft hy 'er byna altoos van deze gaten
 „ in gezien , het geen hem met rede heeft doen
 „ besluiten , dat deeze Schelpdiertjes niet wel-
 „ nig toebrengen om de Mosselteelten te ver-
 „ nielen.

Groote
 Mosselen,

„ Men vertelt , dat men op zommige plaat-
 „ sen van Brasilën , zulke groote Mossels
 „ vindt , dat zy , van haare Schelpen afgeschel-
 „ den zynde , zomtyds tot acht Oncen het stuk
 „ weegen , en dat de Schelpen dier groote
 „ Mosselen ten uitersten schoon zyn. LISTER
 „ bericht ons , dat onder zommige bewoners
 „ van den omtrek van *Lancastre* in *Engeland* ,
 „ het voornaamste gebruik der Mosselen is om
 „ de Landeryën , die naast aan Zee liggen , te
 „ bemesten , en dat men ze ten dien einde met
 „ karren uit zee haalt en over die Landeryën
 „ strooit ; Dus zegt ook de Heer LINNÆUS ,
 „ dat de grond of het terrein van de Provin-
 „ cie van *Helsingen* of *Helsingland* , onder
 „ *Zweedén* , ten grooten deele uit die zélfsde
 „ Schelpvisschen bestaat. Hy voegt 'er by , dat
 „ de Vlaamingers de Mosselen eeten even als
 „ de

„ de Engelschen, maar dat dezelve van de Zwec-
 „ den niet gegeten worden,

De Mosselen zyn ongezond, en wel geschikt ^{Mosselen}
 om koortsen te veroorzaaken. Men moet 'er ^{zyn een}
 zeer maatig van eeten. Zy zyn zomtyds ver- ^{slecht}
 giftig, inzonderheid als de voorgegaane Win- ^{voedzel.}
 ters zeer koud geweest zyn, om dat de Vifch,
 die door de koude is omgekoomen, in het
 voorjaar verrottende, de Mosselen besmet, de-
 welke in dit zelfde water, door zo veel ly-
 ken bedorven, leeven moeten, en hier van
 zeer schadelyke eigenschappen overneemen.
 Dus dreigt ons de Dood en wacht ons, om zo
 te spreken, op in onze allereenvoudigste Ge-
 rechten: Laaten wy dan leeren denzelven ook
 zonder vreeze te verwachten; wy hebben hier
 toe twee middelen voor handen, dat namelyk
 van ons ter deugd te bevlytigen, en van het
 leven onschuldig te genieten: want als men 'er
 geen genot van heeft gehad, verlaat men het
 met een spyt en wederzin byna zo groot, als
 of men het misbruikt hadt; maar nogmaals,
 laat ons zorg draagen, om het onschuldig te
 genieten, dat is te zeggen, ons van alle on-
 zondige geneugtens, (maar geene andere,) ^{als}
 als zy ons voorkoomen, te bedienen, en zelfs
 deeze niet na te loopen, en te bejaagen.

De Zee-
Pin.

De Zee-Pin een twee-schelpige Schelp-vifch; dat is, die even eens als de Oesters, de Mossels, enz. twee Schelpen heeft, die zy openen en fluiten kan, en tuffchen welke zy haar verblyf houdt, heeft veele overeenkomst met de Mossel, onder andere die, van zich met draaden vast te maaken aan de lighaamen, waarvan zy omringd is; maar de draaden van de Zee-Pin zyn veel langer, dan die van de Mosselen; ook zyn zy in grooter getal en fyner. De Ouden maakten 'er een fraaije stoffe van, welke zy *Bessus* noemden ('t welk ook fyn linnen betekent;) men maakt 'er nog, op 't Eiland Sicilie, Stoffen en andere Werken van.

Haare
Krabbetjes.

„ Men vindt in de Zee-Pin, gelyk in de Zee-
„ Mosselen, zomtyds drie kleine Kreeftjes of
„ Krabbetjes, zomtyds twee, maar de meeste
„ reizen slechts één; Het geen aanleiding heeft
„ gegeven tot een kwalyk gegrond begrip, als
„ of de Zee-Pin zich met Vifch voedde, en dat
„ als haar kleine Krab *Pinophylax*, (als of men
„ zeide Pin-wachter, of Pin-bewaarder) ge-
„ heeten, eenige kleine Vifchjes in haare Schel-
„ pen zag, dezelve haar kennis gaf, om haare
„ schelpen te fluiten, en dat zy den buit ver-
„ volgens faamen deelden”.

Haare
Grootte.

De Zee-Pin van de kusten van *Provence* is omtrent een voet lang; Men vindt 'er op de kusten van *Italie*, die byna eens zo veel lengte hebben.

 DE ZEE-SCHUIM-VISCH. (*)

Als HOMERUS en VIRGILIUS hunne Goden en Helden in dikke wolken bewinden, om ze voor de oogen der Stervelingen te verbergen, verwondert men zich over het ver-
 nuft en de verbeelding dier verheven Poëten; Men verwondert zich over de grootfche Schilderyën, welke zy met zo levendige kleuren hebben weeten te fchilderen, en men is onvol-
 daan, als men bedenkt, dat het niet dan enkele verdichtfelen zyn; Maar het geen niet dan een
 bloot verdichtzel is in de Fabelkunde wordt wezenlyk in de Natuur; Zy maakt de gering-
 fte haarer voortbrengzelen, de minfte Wezens, vatbaar voor wonderwerken, welke alle de
 Goden der Poëten niet verrichten konden. Nooit heeft ENEAS den Tempel van *Carthago*
 doorgeloopt in eene wolk, die hem onzichtbaar maakte, maar alle dagen verspreidt onze passen op
 SEPIA, of ZEE-SCHUIM-VISCH rondom haar de SEPIA.
 een regen van zwart vocht, dat haar voor het oog

De *filices*
 van HOME.
 RUS &c.

(*) De Franfchen noemen dezelve SÉCHE, of SFICHE; De Engelfchen CUTTLEFISH; De Duitfchers BLACKFISH, of DINTENFISH; In het Latyn heet dezelve SEPIA, en de OSSA SEPIÆ zyn zo wel bekend, dat wy niet gefchroomd hebben onze Neder-
 daitfche benaaming daarvan te ontleenen.

oog verbergt, als zy of haare vyanden ontvlieden, of haar prooy bemachtigen wil.

Zy zyn
loos en on-
deugend,

De Sepia en alle andere vleesch-vreetende Dieren zyn gemeenlyk vernuftig, loos, vol konstenaryën, en, om zo te spreken, kwaadaartig volgens beginzels, en ondeugend met overleg. Het Schaap, de Ezel, het Rundvee, het Paard, het Hert, enz. die niet dan van Gewassen leven, hebben een soort van Openhartigheid, Opreghtheid en Goedaartigheid; Uit deze waarneeming zou men kunnen besluiten, dat de Menschen oorspronkelyk de vleeschvreetendste of verslindendste Dieren van allen moesten zyn, indien de ontleedkunde niet tegen dit gevolg, uit hunne gcäardheid en gedrag getrokken, op kwame, en de Ontleedkundigen uit het maakzel van hunnen mond niet toonden, dat zy even eens vleesch- en vrugt-eetende Schepzelen zyn; Daar moet dan ecnige andere oorzaak wezen, waar door hunne natuurlyke wreedheid en kwaadaartigheid vermeerderd is; Die oorzaak kan niet anders dan de Rede zyn, zonder deze zouden wy, gelyk de Dieren, tot het enkel *instinct* bepaald zyn, en wy zouden geen ander kwaad doen, dan 't welk de noodzaaklykheid om te leeven ons dwingen zoude jegens anderen te pleegen, daar wy hen nu integendeel meenigmaalen ook uit andere bewegredenen, dikwils ook zonder beweegredenen, be-

beschadigen. Ach! naardien de Rede het *in-*vermaa-
stint kan versterken, naardien zy het kan ver-ning des-
 anderen, dat zy het dan niet verandere, dan wegen.
 alleenlyk om ons beter te maaken! wy begin-
 nen reeds te voelen, hoe noodzaakelyk dit is,
 wy zullen wel haast beginnen die noodzaake-
 lykheid te volgen, en ons te verbeteren. De
 Godsdiensf tot die eenvoudige en eerwaardige
 gestalte gebragt, waar in God ons verwaardigd
 heeft denzelven te geeven, zal voltoojen het geen
 de Rede begonnen heeft, en die Rede, welke
 ons zo lang doodelyk is geweest, zal ons ein-
 delyk nuttig beginnen te worden.

Men zal ons deze uitweiding, hoop ik, ten
 goede houden; Zy brengt haare verschooning
 mede, dewyl zy gemaakt is uit Menschlieven-
 heid, uit een zugt om onzen gang op het pad
 der Deugd, en gevolgelyk op dat van het waar-
 gelukt te verhaaften. Laat ons tot het eigen-
 lyk onderwerp van dit Artikel wederkeeren.

„ De Sepia, of Zee schuim-visch is van het Beschry-
 ving van
 de SEPIA.
 „ geslagt der wecke Visfchen, die, schoon
 „ hard genoeg van zelfstandigheid in haar
 „ zelve, echter nog schaalen, nog schel-
 „ pen hebben, nog met eenig soort van
 „ korst bedekt zyn. Het is een Zee-visch, gé-
 „ meenlyk omtrent een of twee voeten lang,
 „ zomtyds echter langer, en wel tot omtrent
 „ twee elleboogs lengte, overdekt met een
 Derde Stukje. N duri,

- „ dun maar vast vel, lelyk en afzigtelyk, gely-
 „ kende veel naar een *Zee-polypus* of naar de
 „ *Calmar*, maar wat breeder, hebbende een
 „ lichaam vleezig van buiten, maar van bin-
 „ nen voorzien met een soort van vry stevi-
 „ ge schaal, of een been, van grootte als een
 „ hand, in 't midden een duim dik, dunder
 „ aan de kanten, wit, ondoorschynend, ligt,
 „ effen, van een zouten en scherpen smaak,
 „ zonder reuk, gemeenlyk bekend onder den
 „ naam van *OSSA SEPIÆ*, of *ZEE-SCHUIM*.
 Pooten. „ Het Dier heeft aan zyn kop agt pooten, of
 „ liever agt armen, geplaatst op een gelyken
 „ afstand den een van den anderen, rond,
 „ dikst in 't begin aan 't lichaam, en vervol-
 „ gens naar de einden allengs afneemende en
 „ dunder wordende, tot dat zy ten laatsten
 „ in een punt uitloopen; Allen zyn zy wat
 „ omgeboogen naar den binnen kant, welke
 „ naar den mond gekeerd is, en voorzien van
 „ verscheide ryën kleine beweegbaare Haakjes
 Zuigers. „ of Zuigers, welke het Dier dienen, om zyn
 „ prooy wel te vatten, en stevig vast te hou-
 „ den, om te zwemmen, en om het voedsel
 „ aan den mond te brengen, daar zy digt by
 „ gelegen zyn. Daarenboven hebben zy twee
 „ foorten van Snuiten, of twee andere armen,
 „ langer dan de vorigen, maar ook tevens dun-
 „ der, rond, overal glad, behalven aan het
 „ uit.

„ uiteinde, alwaar zy insgelyks met Haakjes,
 „ of Zuigers voorzien zyn, waarvan de mee-
 „ sten grooter zyn dan die der anderen, wel-
 „ ke tot dezelfde gebruiken dienen; de rede
 „ hier van is, om dat deze verder reiken moe-
 „ ten. Deze armen dienen het Dier om zich
 „ aan de Steenen en aan de Rotsen vast te
 „ hechten, gelyk als met Ankers, waar door
 „ de Zee-golven belet worden, het zelve ge-
 „ duurig ginds en herwaards om te voeren.”

De Sepia heeft omtrent honderd haakjes aan
 elk haarer kleine Armen, en meer dan honderd-
 en-twintig aan elk der groote. Het gebruik
 der meesten is om haar prooy vast te houden,
 en zich daar op te hechten, op dezelfde wys
 als een stuk nat leder; een *Zuig-leër* by de
 kinderen geheeten, zig op een gladden steen
 vasthecht; want schoon ik den naam van haakjes
 straks. gebezigd, en die by de benaming van
 zuigers geplaatst heb, om het wonderlyke en
 onbegrypelyke des te verstaanbaarer te maaken,
 zo had ik my echter eigenlyk tot het laatste
 woord alleen moeten bepaalen, om deze werk-
 tuigen uit te drukken, naar dien dezelve,
 schoon den dienst van haakjes bewyzende, in-
 derdaad echter als zuigers werken, op dezelf-
 de wyze, als ik straks met de zuig-leëren heb
 opgehelderd. „ In het midden der Armen ligt

Derzelver
groot ge-
tal.

„ de Bek, bestaande uit eene zelfstandigheid, Armen en
Bek.
welke

- „ welke vry wat overeenkomst heeft met hoorn;
 „ Deze bek gelykt, ten opzicht van de kleur
 „ en gedaante, zeer veel naar die der Roof-
 „ vogelen, en byzonderlyk naar die van een
 „ Papegaay; De oogen zyn aan de beide kan-
 „ ten van het hoofd, op een zekeren afftand,
 „ geplaatst; binnen in de holte van den bek is
 „ een sponsachtig vleesch, allerwegen met poo-
 „ ren, van den aart omtrent als de Paddestoef-
 „ len; Dit is het gevoelen van RONDELET,
 „ maar volgens den Heer NEEDHAM is dat ge-
 „ waande vleesch een vlies, voorzien met ver-
 „ scheide ryën tanden, van dewelke, door een
 „ goed vergrootglas gezien, zommigen zich
 „ stomper vertoonen, en zeer wel naar kiezen
 „ gelyken, terwyl anderen veel langer, eene
 „ kegelachtige gedaante hebben, en in een vry
 „ spits punt uitloopen, gelykende, ten opzich-
 „ te der gedaante, niet kwalyk naar de Slag-
 „ tanden van een wild Zwyn, en waar van de
 „ Sepia zich bedient, om het voedsel, dat zy
 „ gebruikt, te hakken of te snyden.
- Tanden. „ Verder heeft zy in haar onderste gedeelte
 „ een blaas, 't welk een zwartachtig vocht
 „ bevat, waar aan CICERO den naam van Inkt
 „ geeft." Men kan dit blaasje met de galblaas
 „ vergelyken, en het vocht, dat daarin bevat
 „ wordt, met de gal zelve; Als men dit vocht,
 „ dit soort van gal, (*Sanies* of *Hef* by sommigen
- Blaas. „
- Zwart vocht. „

gen genaamd,) voor de zon bloot stelt, of slechts maar in de open lucht zet, wordt het dik en hard, en verandert in een brosse zelfstandigheid, naar houtskool gelykende, maar zy verschilt hier in van houtskool, dat zy zich in water laat ontbinden.

„ De Kunne van de Zee-schim-vifch is ge- Kunne.
 „ maklyk te onderscheiden; het Mannetje is
 „ bonter gekleurd dan het Wyfje, deszelfs
 „ rug is zwarter, het geheele lichaam ruwer,
 „ en de staart spitser; Daarenboven heeft het
 „ Wyfje twee foorten van Mammen, die het
 „ Mannetje niet heeft. Zy legt haare Eitjes
 „ in het voorjaar, en doet dit met verscheide
 „ herhaalingen, als of zy rust in dezen arbeid
 „ nodig hadt. Ondertuffchen volgt het Man-
 „ netje het Wyfje geduurig op 't fpoor, en
 „ verfpceidt zyn hom of fchot over de versge-
 „ legde eitjes; Die eitjes hebben de grootte
 „ van Druivenkorrels, of Myrtebesjes. Eerst
 „ zyn zy geheel wit, en gelyken dan niet kwa-
 „ lyk naar fyne hagel-fteentjes. Maar zo dra
 „ het Wyfje daar haar Inkt over gefort heeft,
 „ worden zy zwart en grooter. Als men ze
 „ opent voor dat zy droog zyn, bemerkt men
 „ 'er ligtelyk het kleine Vifchje, in zyn
 „ geheel, van binnen in, en men onder-
 „ fcheidt, zelfs zonder mikroskoop, zyn oo-
 „ gen, zyn lighaam, het been, 't welk daar

Oorzaken
van het
uitstorten
van het
vocht.

„ alsdan om, naderhand binnen in, zit, en
 „ welk dan al reeds vry hard is, de zak of blaas,
 „ waarin het zwarte vocht bewaard wordt, en
 „ verscheide andere deelen van het Dier.
 „ De Natuurkundigen, en Schryvers van de
 „ Natuurlyke Historie koomen niet overeen
 „ wegens de oorzaak, waarom de Sepia, gelyk
 „ ook de Calmar, haar zwart vocht, in tyd van
 „ nood, van zich werpt; Byna alle de Ouden
 „ zeggen, dat het een listigheid van het Dier
 „ is, waar door hetzelfde wordt aangezet, om
 „ door dit foort van Inkt het water troebel, en
 „ zich zelve onzichtbaar te maaken voor de
 „ vyanden, die haar vervolgen, en nu op het
 „ punt stonden van haar te vangen, volgende
 „ in dezen de Goden van *Homerus* na, welke
 „ insgelyks die geenen, die zy begunstigen en
 „ behouden willen, in een dikke wolk bewin-
 „ den, en, door hen onzichtbaar te maaken,
 „ voor de dreigende gevaaren beveiligen. An-
 „ deren geeven eene meer Natuurkundige rede
 „ van dit verschynzel, en verbeelden zich, dat
 „ naardien deze Dieren van Natuur vreesach-
 „ tig zyn, het de vrees is, waar door de Shuit-
 „ spier van de blaas, daar het zwarte vocht in
 „ bevat is, wordt toegetrokken, en deszelfs
 „ uitstorting dus als een gevolg hunner vrees,
 „ en niet onmiddelyk, volgens hun oogmerk,
 „ wordt voortgebracht; gelyk men dergelyke
 uit.

„ uitwerkzelen in zommige vreesachtige Men-
 „ fchen bespeurt, waarin de vrees de fluit-
 „ spieren van de Pisblaas en de Anus derwyze
 „ verslapt, dat de urine en de uitwerpzelen
 „ dezer Lieden tegen wil en dank, of liever
 „ buiten hunne kennis en bedoeling, ontloo-
 „ pen. Anderen eindelyk meenen, dat deze
 „ Viſſchen het water troebel maaken, met
 „ oogmerk om te beletten, dat haare prooy,
 „ die zy vervolgen, haar niet ontkoome, en niet
 „ om zich zelve aan de vervolging haarer vy-
 „ anden te onttrekken, gelyk de eerſten van
 „ gedachten waren, en gelyk vry algemeen
 „ geloofd wordt. Het geen zeker is in dezen,
 „ is, dat de overblyfzels van Spyzen, welken
 „ men in haar Maag vindt, aantoonen, dat zy
 „ zich met Dieren voeden, en dat zy onder ande-
 „ ren jacht maaken op de *Pelamides*, of jonge
 „ Tonynen, op de *Meletten*, of Koorn-aair-vis-
 „ ſchen, (diczelfde, welken de Ouden *Atberna*
 „ noemden) op de Zee-kreeften, en andere kleine
 „ Viſchjes, welke zich in de ondieptens verſtee-
 „ ken, om voor de Sepia, en de Calmar verborgen
 „ te blyven, welke haar driftig vervolgen,
 „ terwyl zy zelve op haar beurt vervolgd wor-
 „ den door de Zee-wolven en andere vleefch-
 „ vreetende en vernielende Viſſchen, die veel
 „ werk van haar vleefch maaken.”

De-

Zedekun-
dige lee-
ring

Deze trek van de Natuurlyke Historie leidt ons tot eene droevige, maar nuttige zedelyke aanmerking; Dit laatste, het nuttige, behoort het over te haalen, wy zullen dezelve dan niet overflaan; alleenlyk zullen wy, om onze Lezren en ons zelve de zedekunde des te gemaklyker, en de leering des te minder aanstootelyk te maaken, dezelve van wat verder op haalen.

in een Fra-
be ge-
toond.

LA FONTAINE, na de boersche maalyd geschilderd te hebben, welke PHILEMON en BAUCIS aan de Goden kwamen aanbieden, die hen wegens hunne deugd, in hunne geringe hut waren komen bezoeken, maakt vervolgens dit andere Schildery.

Les Dieux sortent enfin, & font sortir leurs hotes.
De ce Bourg, dit Jupin, je veux punir les fautes:
Suivez nous. Toi mercure, appelle les vapeurs,
ô Gens durs, vous m'ouvrez ni vos logis ni vos
cœurs!

Il dit: & les Autans Troublent deja la plaine
Nos deux epoux suivoient, ne marchant qu'avec
peine.

Un appui de roseau soulageoit leurs vieux ans,
Moitié secours de Dieux, moitié peur, se hatans,
Sur un mont assez proche enfin ils arriverent,
A leur pieds aussitot cent nuages creverent;
Des ministres du Dieu les Escadrons, flottans
Entrainerent, sans choix, animaux, habitans,
Arbres, maisons, vergers, toute cette demeure;

Sans

Sans vestiges du Bourg tout disparut sur l'heure;
 Les vieillards deploroient ce sévère destin,
 Les aînés perir! Car encore les humains
 Tous avoient dû tomber sous les célestes armes.

„ Jupiter en Mercurius gingen, onder de
 „ gedaante van Reizigers, naar zeker Dorp,
 „ om de Gastvryheid der Inwooneren te be-
 „ proeven; Niemand boodt hun zyn huis nog
 „ eenige verversching aan, dan alleen de vroome
 „ *Philémon*, en zyn vrouw *Baucis*. Deze
 „ onthaalden de Goden met zulk eene hartely-
 „ ke gulheid, dat hunne Hut tot een prachtig
 „ gen Tempel verheven, en zy tot Opper-
 „ priester en Priesteres in dezelve aangesteld
 „ wierden, terwyl voor het overige het ge-
 „ heele Dorp, tot straffe van deszelfs on-
 „ vriendelykheid, wierdt omgekeerd. De
 „ braave oude Lieden beklagen de Dieren,
 „ welke mede in dit gestrengte noodlot waren
 „ ingewikkeld, en met de andere Inwooners
 „ omkwamen; Moeten de Dieren ook snee-
 „ ven!” roepen zy. Dat het ons vry sta,
 „ ons even eens aan de bewegingen onzer ge-
 „ voelige harten over te geven, en ons over de
 „ gestrengheid, over de hardigheid der Natuur te
 „ beklagen, terwyl wy echter de ondoorgronde-
 „ lyke, geheimen van derzelve Maaker altoos
 „ met diepen eerbied blyven aanbidden. Dat de
 „ vleesch-vreetende Dieren malkanderen vernie-
 „ len,

len, dat fchynt in de order, maar waarom is het onnozel Schaap, 't welk zich niet dan met kruiden voedt, de prooy der wilde Beesten? — Laaten wy de oogen op de Maaſchappy ſlaan, wy zullen daar iets even yffelyk zien gebeuren, 't welk ons van nader by betreft, en 't welk zelfs, als wy wel wilden, geenzints een kwaad zonder hulpmiddel zoude wezen. Gelyk het Lam of het Schaap, die niet dan Kruiden eeten, door den Wolf verſlonden worden, zo wordt ook de weêrlooze Boer, die zich tot brood en veldvruchten bepaalt, door de Pachters, Tolmeesters, en Tolbedienden niet zelden vernield. Men zoude de hebzucht dezer Menſchen, welke aan hun beroep verknocht fchynt te zyn, en welke veelligt een uitwerkzel is van de ſchatten, die zy reeds ſaamgeſchraapt hebben, miſſchien op eenige andere, min onrechtvaardige en ſcharde'lyke, wyze kunnen voldoen; maar waarom moet dezelve voldaan worden? waarom taſten wy het kwaad niet in zyn oorſprong aan? waarom beſnoeijen wy de weelde en verkwistingen niet, en bepalen de voordeelen der rykdommen inzonderheid tot het gebruik, daar zy eigenlyk voor geſchikt zyn, tot onderſteuning namelyk der behoeftigen, tot trooſt der ongelukkigen, en tot wezenlyke verkwikking? Dan zou-

zoude men dezelve met gemaatigheid bejaagen, en, om deze rede zelfs, zoude het getal der ongelukkigen zeer veel verminderen; men zoude dien eenvoudigen, maar gezonden, itelregel van het gemeene volk volgen, „ men „ moet leeven en laaten leeven.

„ Het zwarte vocht van de Sepia kan van Gebruik
 „ gebruik zyn in de konsten; By voorbeeld van 't
 „ voor Inkt, om mede te schryven, of om zwarte
 „ mede te drukken, en wy leezen in de He- Sepia.
 „ keldichten van PERSIUS, dat de Romeinen
 „ in zyn tyd 'er zich van bedienden om te
 „ schryven. Als men HERMAN in zyn *Met.*
 „ *Med.* mag gelooven, zo vermengen de Chi-
 „ neesen dit sap met een afkookzel van Ryft,
 „ of eenige andere Peulvrucht, om het dikker
 „ te maaken, en 'er eene *Compositie* uit saam
 „ te stellen, die zy de geheele wereld zenden,
 „ onder de benaaming van *Cbineesche*, of *Oost-*
 „ *Indische Inkt*.

„ Men vifcht de Sepia op de oevers van den Hoe men
 „ Oceaan, en van de Middelandfche Zee; haar vangt.
 „ volgens GESNER (*) wordt 'er eene groo-
 „ ter hoeveelheid van gevonden in Vrankryk
 „ dan in Italie. Het Mannetje is zeer gehecht
 „ aan

(*) COENRAAD GESNER; daar is in het eerste Arry-
 kel van dit Werkje van dien geleerden Natuurkenn-
 er al gewag gemaakt.

„ aan het Wyfje, en die verknochtheid boe-
 „ zemt hetzelve moed in. Als het Wyfje ge-
 „ kwetst is, koomt het Mannetje t'haarer hul-
 „ pe toefchieten, daar het Wyfje integendeel
 „ wegvlucht; zodra zy bemerkt, dat het Man-
 „ netje een wond ontvangen heeft. Deze
 „ Dieren hebben de gewoonte twee aan twee
 „ te gaan. [OPPIANUS (*) zegt in zyne *Haliu-*
 „ *ticon* of gedicht over de viffchery, dat men,
 „ om een Sepia te vangen, noch vifchkorf,
 „ noch net van nooden heeft, maar dat men
 „ slechts een Wyfje, aan een koord, door het
 „ water behoeft te trekken; want van hoe
 „ verre het Mannetje haar bemerkt, loopt
 „ het aanftonds na haar toe, het geen den Vis-
 „ fcher eene gemaklyke gelegenheid verfchaft,
 „ om hem te vangen." Men zou de Mannen
 ten naaften by op dezelfde wyze vangen, als
 zy Viffchen waren, en de Vrouwen zouden ge-
 meen-

(*) OPPIANUS; Een Griekfch Poëet van de elfde
 eeuw, heeft ook een Gedicht over de Jacht ge-
 maakt; Hy boodt die beide Werken den Keizer CARA-
 CALLA aan, die 'er zo over voldaan was, dat hy
 hem de waarde van een goude Fransche Kroon deedt
 geeven voor yder vaars; van waar men gelooft, dat
 de Vaarzen van *Oppianus* den naam van gouden Vaar-
 zen gekreegen hebben. Hy ftierf aan de Pest, die in
 zyn Land woedde, in den ouderdom van dertig jaa-
 ren.

meenlyk moeds genoeg hebben, om van het lokaas af te zwemmen. Ik herinner my twee kleine Histories, die hier niet ongevallig voor eene *Episode* dienen kunnen.

„ Zekere Vrouw, die misschien, als de ge-
 „ legenheid zich daar toe hadt aangeboden, niet Leerzaame
vertelling.
 „ minder gedaan zou hebben dan de twee We-
 „ duwen, en de Egyptische van ZADIG, stel-
 „ de haar eer, gelyk deze, in veel tederheid
 „ te hebben; zy hadt haar minnaar op zeke-
 „ ren dag doen opmerken, dat een Mufch,
 „ na zyn Wyfje veel gestreeld en gevléid te
 „ hebben, was weggevloogen, en haar alleen
 „ gelaaten. Dat behoort zo, gaf hy haar ten
 „ antwoord, zyn drift is voldaan, en hy gaat
 „ zich nu met gewichtiger zorgen bezig hou-
 „ den, hy gaat een Nest maaken. Zyn Wyfje
 „ schynt neêrflachtig; ook zal zy hem wel
 „ haast volgen, op dat hy haar op nieuw *ca-*
 „ *resseere*, maar laat hem eens gekwetst wor-
 „ den, laat hem eenig ongeluk overkoomen,
 „ zal zy wel ter zyner hulpe toevliegen? Voor
 „ het overige wil ik u wel toestaan, zo gy het
 „ begeert, dat dit Wyfje, en uwe geheele
 „ Sexe meer standvastigheid, meer liefde heeft,
 „ dan de onze, en ik zal zelfs beleefd genoeg
 „ wezen van niet te onderzoeken, of het in
 „ het gestel of in het hart is, dat men de oor-
 „ zaak van dit verschil moet zoeken. Mis-
 „ schien

„ fchien biedt 'er zich in het vervolg wel eens
 „ eene gelegenheid aan, om u te toonen, dat,
 „ als wy het gemelde voordeel van meerder
 „ liefde en standvastigheid al niet hebben mog-
 „ ten, de Natuur ons hieromtrent genoeg scha-
 „ deloos gesteld hebbe, door ons een *beter*
 „ liefde en meer edelmoedigheid te schenken.
 „ Eenigen tyd daar na was hy met zyne
 „ meesteres op den oever der Zee, dezelve
 „ was stil, en men zag daar veele Zee-schuim-
 „ visschen zwemmen. Hy hadt 'er een Wyf-
 „ je van laten vangen; Hy lag het op den kant
 „ van het water; Haar mannetje, 't welk haar
 „ met ongerufftheid zocht, kwam zich vrywil-
 „ lig werpen in de hand van den Visscher, die
 „ haar hielt; Hy neemt het mannetje op en
 „ laat het wyfje los, het welk op het eigen
 „ oogenblik, en zonder eens haar hoofd te
 „ wenden naar den ongelukkigen, die zich
 „ voor haar hadt opgeofferd, zich aan een an-
 „ der mannetje overgaf. — Wel nu, zeide
 „ de gewrooken minnaar, geeft myne Sepia u
 „ uwe Mofch niet met woeker weder?”

Eene an-
 dere uit
 ZADIG.

Ik hoop dat de schoone Sexe het my niet
 kwalyk neenen zal, dat ik hier nog eene ande-
 re historic byvoege uit ZADIG, daar ik
 straks van gewaagde; Het is aan den Heer DE
 VOLTAIRE, dat wy dezelve verschuldigd
 zyn, en zo 'er misdaad in steekt, verwacht
 ik

ik, dat men al zyne gevoeligheid voor den Auteur zelven bewaaren zal.

„ ZADIG, jong en ryk, en bygevolg be-
 „ minlyk, wist de liefde te winnen van SE-
 „ MIRE, dochter van eenen der Grooten te
 „ Babylon; Hy stondt op 't punt van haar te
 „ trouwen, als de Prins ORCAN Zoldaat
 „ afzondt, om haar op zekeren dag, als zy
 „ alleen met Zadig wandelde, op te ligten.
 „ Deze doet wonderen van dapperheid voor
 „ haar, en verloft haar eindelyk; Hy ontving
 „ een pyl in het oog, geduurende het gevecht,
 „ waar door hy in hetzelfde gekwefst wierdt en
 „ gevaar liep van zyn oog te verliezen; Dit
 „ voorfpeelde hem zelfs de Geneesheer, wel-
 „ ken men t'zyner hulpe haalde, dat het ge-
 „ volg der wonde zyn moest, hy voorfpeelde,
 „ dat *Zadig* maar één oog hebben zoude, en
 „ *Semire*, die niet van Een-oogigen hieldt,
 „ trouwde, om geen tyd te verliezen, onder-
 „ wylen *Orcan*. *Zadig* genas in spyt van den
 „ Doctor, en troostede zich over het gelukkig
 „ verlies, dat hy van *Semire* kwam te lyden;
 „ Hy trouwde eene eerlyke en deugdzaame
 „ Borger-vrouw, AZORA genaamd. Eenigen
 „ tyd na hun huwelyk, vertelde zy hem met
 „ eene geweldige verontwaardiging, dat de
 „ jonge weduwe COSROU bezig was met een
 „ beek af te leiden, om een Eed buitenkracht

„ te

„ te stellen, welken zy gedaan hadt van by
 „ het graf van haar man te blyven, zo lang
 „ deze beek haan loop zou volgen. De praal
 „ en vertooning van deugd, welke *Azora* in
 „ haar verhaal deedt zien, mishaaagde aan *Za-*
 „ *dig*, die daar door eenigzints wantrouwig
 „ geworden, besloot haare standvastigheid te
 „ beproeven; (welk eene onvoorzigtigheid!
 „ welk een besluit! kon dit anders dan hem be-
 „ rouwen?) Geduurende twee dagen, dat hy
 „ haar op het Land laat doorbrengen, neemt
 „ hy eenigen zyner Bedienden, en zyn vriend
 „ *CADORIN* in zyn geheim; Zy komt we-
 „ der van het Land terug; Men vertelt haar,
 „ dat *Zadig* schieelyk gestorven is, en dat men
 „ hem in 't graf zyner vaderen gelegd hadt;
 „ Zy schreit geweldig; *Cador* poogt haar te
 „ vertroosten, en slaagt daarin naar wensch;
 „ Hy klaagt vervolgens over eene geweldige
 „ mild-pyn, waar voor het beste middel, zeide
 „ hy, was, de neus van een Manspersoon, die
 „ maar vierentwintig uren dood geweest was,
 „ op dat gedeelte des Lighaams te houden.
 „ *Azora* loopt naar 't graf van *Zadig*, en
 „ maakt zig gerced om hem de neus af te sny-
 „ den; Hy houdt haar tegen, doet haar een
 „ kleine aanspraak, waarin de beek van de
 „ jonge *Cosrou* niet vergeten wierdt, en ver-
 „ liet haar; Hy gaat afgezonderd op het Land
 „ lec-

„ leeven; aldaar, sprak hy tot zich zelve,
 „ leeft een recht Wysgeer geruft, en gelukkig,
 „ hy is niet bang voor de Mannen, en zyne
 „ tederhartige Echtgenootte koont hem de neus
 „ niet affnyden.

Ter tyd toe, dat men de jonge Juffrouwen Aanmerking daar over.
 eene betere opvoeding geeven, dat men haar
 leeren zal om zich te wachten voor de verach-
 telyke laffernyën, en nog meer voor de mis-
 dadige konftgreepen, welke tevens de fchand-
 vlekken der Natuur en der Liefde zyn; Ter
 tyd toe, dat men den Jongelingen zal leeren,
 dat de Liefde levendig en kiesch, maar zonder
 zwakheden wezen moet; Tot dien tyd toe, zeg
 ik, zal de een en de andere Sexe grove fout-
 ten begaan, en zich groote onheilen op den
 hals haalen.

L'Amour est un etrange maitre;
 Heureux, qui peut ne le connoitre,
 Que par recit: Lui, ni les coups!

„ De Liefde is een wonderlyk meester! Ge-
 „ lukkig Hy, die hem of zyne ftreeken niet
 „ dan van hooren zeggen kent!

„ De Heer LYONNET, in zyne aanmerkingen De Sepia
 „ over de Godgeleerdheid der Insecten, (zyn geen *The- Zoöphyten*
 „ ologie des Insectes) van den Heer LESSER,
 „ spreekende van het Systema der Natuur, vol-
 „ gens de rangfchikking van LINNÆUS, zegt, dat
 Derde Stukje. O „ het

„ het geheel niet zeker is, dat 'er Insecten ge-
 „ vonden worden, aan welken de naam van
 „ ZOÖPHYTEN toekomt, (dat is van DIER-
 „ PLANTEN, zynde zekere geörganiseerde
 „ lichaamen, en die half Dieren, en half Plan-
 „ ten zynde, de scheids-linie tusschen deze
 „ twee soorten van Wezens maaken,) en die
 „ tevens van Leden voorzien zyn; Dat deze
 „ naam ten minsten niet behoort gegeven te
 „ worden aan de *Sepia*, aan de *Zee-sterren*, de
 „ *Zee-netels*, enz. dewyl dit wezenlyke Die-
 „ ren zyn, inderdaad wel van een zeer won-
 „ derlyken vreemd maakzel, maar evenwel be-
 „ kwaam voor alle Dierlyke verrichtingen, die
 „ eene voortgaande beweging hebben, en niets
 „ van den aart der Planten vertoonen.”

Schoon de *Sepia* hard is, leerachtig, van een
 kwaaden smaak, en zeer moeyelyk te vertee-
 ren, eet men ze echter op verscheide plaatfen;
 Men schaft ze op zeer goede, dat is te zeggen,
 op ryke en prachtige tafels; op tafels derhal-
 ven, die voor zulke gerechten geschikt zyn,
 voor vergiften van allerhande soort, onder
 vreemde gedaanten, of modische benamingen.
 Men maakt het vleesch van de *Sepia* weeker
 en malscher in zout water, met levendige kalk
 en asch gemengd; men zal 'er misschien wel
 heeft zeep, of eenige speceryen bydoen. Men
 zoude ongetwyffeld veel beter doen, met goe-
 de

de groentens , jonge peulvruchten , gezonde wortels en lekker moes te eeten ; maar men moet visch hebben , welk foort het dan ook wezen moge , om dat het verhemelte moet geprikkeld worden.

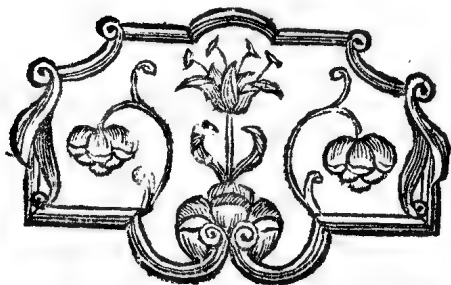
Het binnenste en sponsachtige gedeelte van de *OSSA SEPIÆ*, van het zogenaamde ZEE-SCHUIM, of het been van de *Sepia*, komt op meer dan eene wyze, in de konsten, endagelyksche gebruiken te pas. De Zilvermits gebruiken het om 'er vormen voor Lepels, Vorken, Ringen, enz. mede te maaken; Men geeft 'er 's avonds een stukje van aan de Kanariëvogeltjes tusschen de tralies van hunne kouw-
tjes. Het harde gedeelte van dit zelfde been, komt in meest alle Tandpoeders en in de drooge Oogmiddelen, welken men in de oogen blaast, om parels of vliezen, die zich op het hoornvlies zetten, te verteeren en weg te neemen.

De *SEPIA*, (waarvan de Fransche benaa-
ming *SÉCHE*, of *SEICHE* komt,) wordt in dezelfde taal ook *BOUFRON* geheeten, met een Grieksch woord, 't welk *zeer voorzichtig* betekent, eene eigenschap, welke men aan de Zee-schuim-
visch toeschryft, inzonderheid aan het Wyfje, 't welk zich nooit voor eenig gevaar blootstelt, zelfs niet als de Liefde haare verschooning zou
kun-

kunnen maaken; Zy is niet van die zotte Dieren, gelyk als de Leeuw, de Mensch, en de meeste anderen, die alle dag deze droevige waarheid ondervinden

Amour! Amour! Quand tu nous tiens,
On peut bien dire, adieu Prudence!

ô Liefde! Liefde! als gy ons vleit,
Is 't doorgaands uit met wys beleid.

DE KRIEK OF HUISSTAPEL.

Hy zoude een schitterenden, ja een onsterfelyken naam behaalen, die ons verlossen konde van de lastige aanvallen der Vliegen, der Muggen, der Mieren, der Huisstapels, &c., en voeg 'er vryelyk, zeide my iemand, wien ik dit voorlas, by, der *Coquetten*, der *Petit-maitres*, der *Pedanten*, der *Vleiers*, der *Vertelders*, der *Kwelgeesten*, en zo veel andere Huißfelyke Infekten van dien aart. Men zal de naamen van veroveraaren en veele anderen, die thans gerucht maaken, vergeeten, maar de naam van dien weldoener des Menschelyken Geslachts zou leeven zo lang de wereld staat. Het schynt, dat God, na dat hy, uit medelyden, den Leeuw, den Tyger, en andere wilde Beesten verre van ons geplaatst heeft, en ons beveiligd voor de woede van Schepzelen, waarvan de naam alleen ons doet beeven, om onzen hoogmoed voor te koomen of te vernederen, ons aan de magt en woede van een veel verachtlyker soort van Schepzelen, van Vliegen, Muggen, Vloojien, enz. heeft willen blootstellen. Dit zyn Geeffels onzer waardig, en geeffels, die waarlyk vreesfelyk zyn.

Aanmerking over het ONGEDIERTE.

dien de legers van Sprinkhaanen, die de Velden koomen verwoesten, hunne woede tegen de Menschen keerden, zy zouden 'er inderdaad hun voedzel niet van kunnen maaken, om dat zy vrucht-eetende Dieren zyn, maar zy zouden ze plaagen en dooden; Als, in plaats van twee of drie Vliegen tevens, die ons op de neus of wangen, de lippen, de oogleden, enz. koomen prikkelen, alle die geenen, die rondom ons speelen, ons kwamen aantasten, als, in plaats van eene of twee Muggen, die ons des nagts op onze legerfteden verveelen, die geheele zwermen, die voor onze huizen dansen, zich vereenigden, om ons te steeken, en ons bloed te zuigen, zouden wy niet in staat zyn om haar tegenstand te bieden, wy zouden haar het Slagveld overlaaten, en haar ontvluchten moeten op eene wyze, welke ons buiten staat zoude stellen om onze verrichtingen waar te neemen, wy zouden ons te water begeeven, en daar in verhouden moeten, of onder haaren angel sneuvelen; Als een zwarm Byën, door eenige oorzaak getergd, in haare woede op ymand kooft aanvallen, is 'er geen beter middel, dan dit, om zich te redden, daar men buiten hetzelfde inderdaad ligt gevaar zou loopen, van 'er den hals by in te schieten; Als een wolk zwarte en walgelyke Krieken uit een Schoorsteen kwam nederstorten, en zich door het geheele huis verspreiden, wat zou-

zoude 'er worden van hen, die 'er zich in ont-
houden? Laat ons de Voorzienigheid danken,
dat zy de Infekten niet, gelyk ons, behandeld
heeft, dat zy dezelve niet toegelaaten heeft, dat
hunne kwaadaartigheid ten naaften by hun ver-
mogen om kwaad te doen zoude evenaaren,
en laat ons erkennen, dat de Koning der Die-
ren, met alle zyne verwaandheid en hoogmoed,
zelf een zwak Dier is.

„ Daar zyn twee foorten van Krieken, de ^{Beschry-}
„ wilde of veld-krieken, en de Huis-stapels. ^{ving van}
„ Dit laafte is een Infekt, 't welk een weinig ^{de KRIE-}
„ heeft van de Kreckel en de Sprinkhaan, van ^{KEN.}
„ eene kaftanjebruine kleur, langachtig, te-
„ der en week, bestaande uit verscheiden rin-
„ gen. Zyn hoofd is rond, glinsterende, voor-
„ zien aan de zyden met twee zwarte oogen,
„ die tamelyk wel te voorschyn koomen, en
„ met twee kleine hoornen, of enkele spric-
„ ten, bestaande uit eene menigte geledingen,
„ waar door dezelve op allerhande wyze be-
„ weegbaar zyn; Verder is deszelfs bek wat
„ breed, en bestaat uit twee kaakebenen; ge-
„ wapend met tanden, waar mede het Dier
„ zyn prooy sterk aanvat; Deszelfs borststuk
„ is, aan de eene zyde, wel saamgevoegd met
„ het hoofd, met vooren of groeven aan de
„ randen, en een weinig ruig. Eindelyk is
„ zyn lichaam saamgesteld uit twaalf ringen,

216 DE KRIEK OF HUIS-STAPEL.

„ die malkanderen raaken, en wel gewricht,
„ of *gearticuleerd* zyn met malkander, van
„ boven bekleed met vier witachtige vleugelen,
„ in de lengte toegevouwen, waarvan de twee
„ onderfte nauwer en langer zyn dan de bo-
„ venfte. Onder de borst en den buik zyn
„ zes ruige pooten, waarvan de twee agter-
„ fte fterk, en driemaal langer zyn dan de an-
„ dere; en yder voet, die aan het einde met
„ vyf kleine geledingen buigt, loopt uit in
„ een fchaar of tang, op de wyze als een
„ vifchhaak; De ftaart is gevorkt, gemaakt
„ van twee ftoffen, geplaatst aan de beide kan-
„ ten van het aarsgat, ruig en takkig, of doorn-
„ achtig.

Eytjes. „ Men vindt in het Wyfje een oneindig ge-
„ tal glinfterende Eitjes, van een gedaante ge-
„ lykende naar Comynzaad, maar veel klei-
„ ner.

Het Mannetje zingt, en 't is niet door de
vryving zyner vleugelen, dat het geluid ver-
oorzaakt wordt, gelyk zommige Ontleedkundigen,
die hetzelfde niet wél waargenoomen heb-
ben, hebben voorgegeeven; Deze zang inte-
gendeel gefchiedt door een werktuig, gelyk aan
dat van een Mannetjes Sprinkhaan. Zyn zang,
die ons droevig en eentoonig voorkomt, ver-
vrolykt het Wyfje, om dat het voor haar een
liefdens-zang is. Daarenboven deze Graf-
mu-

muzyk is overeenkomstig met de naargeestigheid, die zy noodzaakelyk moet opdoen in de naare en sombere plaats, daar zy zich altoos verhoudt.

„ Men kan byna niet twyffelen, zegt de Heer ^{Gehoor en}
 „ LYONNET, of de Insecten, waar aan de ^{Gehoor-}
 „ Natuur een foort van stem gegeven heeft, ^{deelen.}
 „ of om naauwkeuriger te spreken, waaraan
 „ zy het vermogen heeft vergund om zekere
 „ geluiden te formeeren, gelyk aan de Krekels,
 „ de Huisstapels, de Sprinkhaanen, en aan
 „ verscheide Torren, ook niet het zintuig
 „ van 't Gehoor gekreegen hebben, om deze
 „ geluiden te verstaan; Wy vinden 'er, 't is
 „ waar, geene uitwendige ooren aan, maar
 „ men kan daar uit niet inbrengen, dat zy 'er
 „ geene hebben; Dezelve kunnen verborgen
 „ en voor ons onkenbaar zyn door hunne ge-
 „ daante, en door de plaats daar zy zitten.
 „ Dieren, welker stem niet door de strot ge-
 „ formeerd wordt, die adem haalen door het
 „ borststuk, door de zyden, of het achterste ge-
 „ deelte hunner lichaamen; Dieren, onder welken
 „ men 'er vindt, die de oogen op den rug heb-
 „ ben, en de teeldden aan het hoofd; (de
 „ Slak heeft ze aan den hals, en de Spinnen
 „ in de Sprieten) Dieren, zeg ik, van dit foort
 „ kunnen zeer wel de ooren overal elders ge-
 „ plaatst hebben, dan daar men dezelve zoe-

„ ken zoude; Het gebruik van alle de Le-
 „ den der Infekten is ons niet bekend. Mis-
 „ fchien zyn 'er onder die leden, waar van
 „ wy de verordening nog niet weeten, zommi-
 „ gen die geschikt zyn, om geluiden te ontfan-
 „ gen, en voor ooren te dienen; Nog minder
 „ kunnen wy met zekerheid weeten, dat de
 „ Infekten geene ooren van binnen hebben;
 „ Dit werktuig van Gehoor, zo zy het hebben,
 „ moet in hun zo teder en zo klein wezen, dat
 „ het voor ons onmogelyk is hetzelve te on-
 „ derscheiden. Wy kennen derhalven de In-
 „ fecten niet genoeg, om te kunnen verzeke-
 „ ren, dat zy van Gehoor, of van de noodige
 „ werktuigen daar toe, ontbloot zyn, ik zeg
 „ van de noodige werktuigen tot het Gehoor,
 „ want onze onkunde zoude het even dwaas
 „ maaken te verzekeren, dat zy zonder die
 „ werktuigen hooren.

De wilde
Kriek.

„ De wilde of Veld-Kriek is zwartachtiger
 „ en dikker dan de Huis-Stapel; Zy is zeer gul-
 „ zig, zy is zelfs vleeschvreetende, en in haar
 „ honger verschoont zy haars gelyken niet;
 „ Dikwils sluipt de jalouzy onder de Mannen-
 „ tjes, die dan met verwoedheid malkanderen
 „ bevechten en dooden, zingende onder het
 „ gevecht en na de overwinning. De Krieken
 „ eeten gaarne Mieren. PLINIUS bericht, dat
 „ als wy dezelve vangen willen, wy een Mier
 „ met

„ met een dun fyn draadje, of een hair, mid-
 „ den om haar lichaam vastgemaakt; op den
 „ kant van het gat moeten plaatfen, alwaar
 „ de Kriek zich verhoudt, na aldaar eerst al
 „ het ftof weggeblaazcn te hebben, opdat zy
 „ de Mier des te beter zien moge; Dan moet
 „ men wachten, tot dat de Kriek de Mier wel
 „ vast heeft, waarna men niet anders te doen
 „ heeft, dan den draad aan te haalen, en de
 „ Kriek te vangen; Nog kan men haar uit
 „ haar gat doen koomen, met daar by her-
 „ haalde reizen een klein vezeltje van een
 „ grasje, of iets dergelyks, in te brengen, het
 „ geen zy dom genoeg is, om voor een Mier
 „ te neemen; waar van het spreekwoord ge-
 „ koomen is, *zo dom als een Kriek.* (*Mat Med.*
 „ *Tom. XI.*

De wilde Kriek, even als de Wesp, de ^{Waar zich} Micr, en andere Insecten, die zich op wei- ^{lieft ont-} houdt; nig diepte onder de aarde verhouden, zoekt afhellende plaatfen, om het water te kun-
 nen loozen, ook houdt zy van die plaatfen, daar het minste gras is, en die voor de zon bloot liggen; Men vindt echter ook Krieken in de Weiden en elders. „ Ik heb zomtyds,
 „ zegt SWAMMERDAM, geheele velden vol
 „ met deze Krieken gezien, welke zich elk een
 „ gat van omtrent twee vinger diep in de aar-
 „ de

„ de gemaakt hadden, aan den ingang van 't
 „ welke zy haar verblyf hielden, en een on-
 „ verdraagelyk geluid maakten door het schud-
 „ den haarer vleugelen, zy begaven zich eens-
 „ klaps na het diepst van haare gaten, zodra
 „ zy iets buitengewoons vernamen.” COL-
 LECT. ACAD. de *Dijon Tom. V. de la partie*
etrangere. MAT. MED. T. XI.

Gezang.

Daar zyn ongetwyffeld in den zang van dit Insect, golvingen, verheffingen, en kleine vallen, daar de grove werktuigen van ons gehoor niet aandoenlyk genoeg voor zyn, om ze te onderscheiden, want het is niet in de order, dat deze Diertjes hunne gevechten en vermaaken op dezelfde toonen zingen zouden, en geen onderscheid maaken in de klanken, die hunne overwinning of afzondering, hunnen toorn of liefde, hun vermaak of smart te kennen moeten geeven. Men merkt op, dat als het Manetje het Wyfje roept, hy dit eerst met harde geluiden, en als schreeuwende, doet, maar dat hy zyne stem eenige toonen laat vallen, naar maate hy bemerkt, dat zy tot hem nadert, en dat hy, als zy dicht by hem is, niets meer zegt. Men kan hier uit opmaaken, dat hy ook andere middelen heeft, om zyne harts-tocht uit te drukken.

Wyze van
 bewegen.

DERHAM in zyne *Natuurkundige Godgeleerd-
 beid,*

heid, merkt aan, dat de Sprinkhaanen en de Krieken dikke en sterke dyën hebben, en lange en dunne, maar sterke pooten, en dat zy daar door in staat zyn om zeer vaardig te loopen. Die waarneeming gaat niet door; De Kriek heeft of van de Natuur het vermogen van een vaardigen gang niet ontvangen, of zy maakt 'er geen gebruik van; Maar geen gebruik te maaken van de geschenken der Natuur is alleen het onderscheidend karakter van den Mensch; Het is derhalven te vermoeden, dat de Kriek niet beschonken is met die vaardigheid, welke *Derham* haar toeschryft; zy gaat langzaam, zy vliegt weinig, of, om beter te zeggen, zy doet niets dan springen, zy gaat dan eens voorwaards, dan achterwaards; Zy zet haare achterste pooten met bevalligheid uit, zy schopt gelyk een jong Paard; zy byt niet, dan als men haar tergt, en haar beet is van weinig belang. Daar zyn evenwel Lieden, die beweeren, dat zy de Koekkoek tot in haar nest ^{valsche} ^{betichten.} gaat opzoeken, en hem doodt; maar hun gezag bewyft niet veel; Het is het zelfde slag van Menschen, die verzekeren, dat zy het geluk van een huis vermeerdert, alwaar zy zich verwaardigt haar fraaye zang te laten hooren, en haar geslacht te koomen voortplanten. Men zal veel wysheid vinden in de manier, welke de Heer LYONNET voorschryft om het Waare van het

Val-

Hoe te
onderscheiden?

Valfche te onderscheiden in de wonderen, welke men aan de Natuur toefchryft. „ Het is
 „ gevaarlyk het wonderwerk op een enkel hoo-
 „ ren zeggen te gelooven; Aan den anderen
 „ kant is het niet voorzichtig al het verwon-
 „ derlyke te verwerpen, om dat het ons niet
 „ waarfchynlyk voorkoomt; Maar men moet
 „ den aart van het wonderlyke onderzoeken,
 „ en zien op welke bewyzen het fteunt; Als
 „ by voorbeeld, een mensch, die weinig be-
 „ drevenheid heeft in de konft van waarnee-
 „ mingen te doen, vertelt, dat men met den
 „ kop of den ftaart van een dooden Wolf er-
 „ gens neêr te leggen, de Vliegen kan verban-
 „ nen, dat de Krieken de Koekkoek dooden,
 „ enz. en hy my geen befcheid geeft, hoe hy
 „ aan die kundigheid koomt, nog verflag doet
 „ van de Proeven, die hy daaromtrent genoo-
 „ men heeft, nog met welke voorzorgen hy
 „ zich tegen verzinning heeft trachten te hoe-
 „ den, heb ik een onbetwiftbaar recht, om
 „ alles, wat hy daar van vertelt, in twyffel te
 „ trekken, en des te meer, om dat dergelyke
 „ vertelzelen eene gedaante van fabels hebben,
 „ en zelfs tegen de gewoone order der Natuur
 „ aanloopen, dewyl de Vliegen, die voor een
 „ kop van een dooden Wolf moeten vlieden,
 „ altoos door het vleefch van Krengen, en
 „ waarfchynlyk door dat van den Wolf zelven,
 „ ge-

„ gelokt worden: gelyk men even weinig be-
 „ grypt, hoe een Krick, welker beet zeer
 „ ligt is, en die geheel niet geschrikt schynt
 „ om tot eenige hoogte te vliegen, zulk een
 „ grooten Vogel, als een Koekkoek, dooden
 „ kan, welke daarenboven een snelle vlucht
 „ heeft, en die altoos op de takken der boo-
 „ men zit. Maar indien, aan den anderen
 „ kant, een echt waarneemer my eene zeld-
 „ zaame byzonderheid verhaalt, by voorbeeld,
 „ dat, als een Kreeft een poot verloren heeft,
 „ zy daar voor van zelve een anderen in de plaats
 „ krygt, en dat hy 'er by bericht, dat hy, om
 „ zeker te zyn, wegens deze byzonderheid,
 „ een goed deel van die Dieren, na dezelve
 „ van een poot beroofd te hebben, in een bak
 „ heeft opgeslooten en gevoed, dat hy ze met
 „ eene gestadige oplettenheid heeft gadegesla-
 „ gen, en dat hy my, ingevolge dier waarne-
 „ mingen, een verslag doet van alle de trap-
 „ pen van groey en vordering, welke deze
 „ verminkte deelen van tyd tot tyd gekregen
 „ hebben, moet ik geen zwaarigheid maaken
 „ hem op zyn verhaal te gelooven, en derge-
 „ lyk een geval, hoe wonderlyk en vreemd
 „ het my voor mag koomen, aan te neemen,
 „ om dat zyne goede trouw my verzekert, dat
 „ hy onbekwaam is om my voordachtelyk te
 „ willen bedriegen, en dat alle de berichten.
 „ wel-

„ welke hy my van zyne proefneemingen heeft
 „ gegeven, my even eens overtuigen, dat hy
 „ zelf niet bedroogen is geweest.”

Hoe in
 ftrydige
 uitkom-
 ften te
 handelen.

Daar is een derde geval, waarin men zich met voorzichtigheid gedraagen moet, en dat is, wanneer twee groote mannen ftrydige uitkomsten van dezelfde waarneeming krygen. Het is zeker, dat een van beiden zich bedriegt. Als zy elk afzonderlyk hebben waargenoomen, en dat noch zy, noch iemand anders hunne waarneemingen by malkanderen gevoegd, en nagedaan hebben, om de waarheid nader te ontdekken, moet het geding onbeslist blyven, tot dat de ftukken onderzocht zyn. Als zy beurtelings waargenoomen hebben, en de manier van doen van den laatften verfchillend is geweest van die des eerften, moet men noch zyn oordeel opfchorten, om dat, als zy tweederhande wegen, de een ter rechter, de ander ter linker zyde, hebben ingeslaagen, het niet vreemd is, dat zy niet op het zelfde wit uitkoomen; maar als de laatfte, na de werkingen en proefneemingen van zyn voorganger nagedaan te hebben, 'er noch andere byvoegt, welke hem tot verdere en duidelyker waarneemingen geleid hebben, moet men het fpoor volgen, dat hy aanwyft, fchoon hy zich van een verkeerden weg, dien zyn voorganger mogt ingeslagen zyn, verwyderde. Dus heeft SWAMMERDAM gemeend te zien,

zien, dat de Mensch en alle viervoetige Dieren uit een Ey kwamen; De Heer DE BUFFON, die na hem gekoomen is, deszelfs waarneemingen herhaalende, heeft 'er nieuwe bygevoegd, is verder gegaan dan hy, en heeft ontdekkingen gedaan, welke die van *Swammerdam*, of liever, die dezelve meende gedaan te hebben, verzwakken; Het is niet twyffelachtig, dat men in dit geval *Swammerdam* moet verlaten, en den Heer *de Buffon* volgen. Men kan de geheimen der Natuur, laat ik 'er dit in het voorby gaan byvoegen, nooit veilig opspooren, dan met de fakkel der ondervinding, „ Het „ geen wy kunnen, merken de Schryvers van „ de *Collect. Acad. de Dijon* te recht aan, (*Tom.* „ *V. de la partie étrangère, pag. 603.*) Het „ geen wy kunnen, is de maat van het geen „ wy weten, en onze geleerdheid in de Na- „ tuurkunde is aan de ondervinding bepaald; „ Men zal 'er uit besluiten, dat onze weten- „ schap dan zeer klein is; Dat besluit is wettig, „ en deze vernederende waarheid is verre te „ verkiezen boven alle de begogelingen der „ verwaandheid.

„ Om tot de Huiscriek, of Huisstapel weêr „ te keeren; Men moet deze bewooners on- „ zer haarden niet verwarren met een ander „ Insect, 't welk de Franschen *Blatte* noemen, „ en 't welk vry algemeen, schoon geheel ver-
Derde Stukje. P *keerd,* Onder-
scheidin-
gen.

„ keerd , Bakkers-kriek geheeten wordt, dlt is
 „ een plat Insect, van een bruin rosfe, of run-
 „ verwige kleur, waarvan het Mannetje alleen
 „ met vleugelen voorzien is Even eens moet
 „ men het onderscheiden van de zwarte Meel-
 „ Torren, die de Bakkers zwarte beesten hee-
 „ ten; en van de Molkrekel, bekend onder den
 „ naam van Courtilière; een groot affchuwelyk
 „ Insect, daar de Hoveniers en Bloemisten een
 „ fchrik voor hebben, en waar van wy in het
 „ vorig deel van ons werkje een breeder bericht
 „ hebben medegedeeld.

Verblyf.

„ Men vindt de Huis-Stapel in leeme muur-
 „ ren, of tusfchen de fteenen in, in de gaten
 „ der Schoorfteenen, digt by de haarden, de
 „ Bak-ovens, en Fornuizen. Daar zingt zy
 „ byna onophoudelyk, inzonderdeid 's avonds
 „ en 's nagts, zelfs geduurende den geheelen
 „ winter, uitgezondert alleen in de grootfte
 „ koude; en daar de wilde Kriek zwygt en zich
 „ wegpakt op het minfte gerucht, dat zy hoort,
 „ wordt deze geheel niet bang voor eenig ge-
 „ raas, als waar aan zy gewoon is; Dit is in-
 „ derdaad de rede van hare gerustheid, want
 „ men zal aanftonds zien, dat een al te groot,
 „ of grooter geraas, dan zy gewend is te hoo-
 „ ren, haar ook vervaard; Zy fchuwt het licht,
 „ gelyk de meeste andere Insecten; Zy eet alles,
 „ meel, brood, vleesch, vet, vruchten. Haar
 „ fcherpe

„ fcherpe toon fchynt onaangenaam en onge- Haar on-
 „ maklyk voor veele lieden, maar gelyk de gewoon
 „ fmaaken verfchillend zyn, ziet men alle da- geraas.
 „ gen niet alleen byzondere Menfchen, maar
 „ zelfs geheele Volkeren, die vermaak fchep-
 „ pen in eene diergelyke muziek te hooren.
 „ Wy leezen in de *Ephemerides van Duitsch-* Zommi-
 „ *land*, (*Decur. II. jaar IV. pag. 84.*) dat men gen be-
 „ in Afrika Krieken in yfere kouwen onder- haar Zang.
 „ houdt, en duur verkoopt, om dat haar zang
 „ een zoeten flaap aanbrenge. Die Memories
 „ voegen 'er by, raakende het werktuig van
 „ de ftem der Krieken, dat het een vlies is,
 „ gevouwen ten naasten by als een waaijer,
 „ waar aan onder de vleugel de lange pees van
 „ een fpiet vast is, welke zich faamentrekken-
 „ de het vlies doet vouwen, dat droog zyn-
 „ de het geluid van den vermeenden zang
 „ voortbrengt. Men kan dien zang zelfs na
 „ den dood van het Diertje namaaken, door
 „ deze pees faam te trekken." Onze geleerden
 hebben het zo ver gebragt, van even eens de
 werktuigen der ftem van verfcheide andere Die-
 ren te ontleeden en bloot te leggen.

By ons houdt het Gemeene volk veel van de Bygelo-
 Krieken. Daar zyn fatzoenlyke en verftandige vige liefde
 Liederen genoeg, die 'er ingelyks veel van hou- voor dit
 den; Zy zyn niet kwaadaartig, zy hebben niets Infect.
 tegen haar, dan haare lelykheid en naar ge-
 luid;

luid; Maar het gemeene Volk in Vrankryk heeft een foort van liefde of eerbied, die, gelyk ten opzicht van zo veele andere dingen, op enkele dweepery steunt; voor deze Diertjes. Zy verbeelden zich, dat het zonde zou wezen hun het minste kwaad te doen; Zy noemen ze Gods Paardjes. Het was niet noodig dien eerwaardigen naam te misbruiken, om hun eerbied te verwerven; Men hadt ze liever de Paardjes van *St. George*, of van eenigen anderen Heiligen mogen noemen. En nog beter was het geweest hen geenen dier naamen te geeven, welken het bygeloof of de huichelary uitvinden, om zwakke zielen te bedotten: Laaten wy de voorwerpen onzer eerbiedigheid en vrees toch niet vermeerderen! Laaten wy God aanbidden, de Heiligen eerbieden, ons zelve vreezen! Dit is genoeg.

Middelen om het te verdryven. „ Doctor SAMUEL LEDILIUS bericht in eene
 „ waarneeming, welken men in de *Ephemeri-*
 „ *des van Duitschland* vindt, dat eene vrouw,
 „ die gekweld was door het gezang van eene
 „ menigte Krieken, 'er op de volgende wyze
 „ van verlost werdt. Op zekeren dag, dat zy
 „ verscheide vrolyke Gasten hadt genoodigd
 „ op een heuchelyk feest, kwamen 'er eenige
 „ zwaare Muzyk-Instrumenten te voorschyn,
 „ en dit ongewoon gedruisch, 't welk het ge-
 „ heele huis doorklonk, maakte zulk een in-
 „ druk

„ druk op de Krieken, dat men ze den volgen-
 „ den dag allen dood yondt. JONSTON zegt,
 „ dat men, om deze Infectien uit een huis te
 „ verjaagen, niet anders te doen heeft, dan
 „ een Tinctuur van Vitriool of Koperrood in
 „ een glas te zetten. Een sterke waassem
 „ van zwavel doet ze omkoomen, gelyk de
 „ meeste andere Dieren.

„ De Kriek heet in 't Fransch GRILLON, Versehide
 „ in het Italiaansch en Spaansch GRILLO, in naamen.
 „ het Hoogduitsch GRILL, alle naamen die van
 „ het Latynsche GRILLUS herkomstig zyn, welk
 „ Latynsche woord zelf van het Grieksche
 „ GRULLOS moet afgeleid worden. De En-
 „ gelschen noemen het GRILLET, welke be-
 „ naaming van de Franschen overgenoomen
 „ schynt; Alle deze verscheidene naamen zyn
 „ aan dit Insect gegeven uit aanmerking van
 „ zyn natuurlyk geschreeuw.

„ De Krieken worden in de Geneeskunde Genees-
 „ aangemerkt als Pisdryvende, en openende; kundig
 „ Zy hebben eenige eigenschappen van de gebruik.
 „ Spaansche vliegen, maar in veel zachter
 „ graad. Ook kan men ze zonder vrees ge-
 „ bruiken om de Piswegen te reinigen, en zand
 „ en graveel-stoffen, die zich daar verzameld
 „ hebben, af te dryven. Men laat ze gemeen-
 „ lyk in den oven droogen, in een beslooten
 „ pot of vat, en men maakt 'er een poeder van,

„ 't welk men van twaalf greinen tot een Scrupel
 „ pcl ingeeft, in een of ander water, daar toe
 „ klaar gemaakt. Doctor SAMUEL LEDILIUS
 „ verhaalt, dat een Boer van zyn kennis zich
 „ verſcheide maalen van een anderendaagſche
 „ koorts geneezen hadt, met een Kriek in een
 „ glas bier ontbonden, door te zwelgen. Zie
 „ hier nog eene andere waarneeming inſgelyks
 „ uit dezelfde *Ephemerides* getrokken, maar
 „ welke ons verdacht voorkomt. Een be-
 „ kwaam Geneesheer by een zieken geroepen
 „ zynde, die federt acht dagen zyn water niet
 „ gemaakt hadt, en denzelven verſcheide mid-
 „ delen zonder vrucht hebbende voorgelchree-
 „ ven, kwam 'er eindelyk een vrouw op, die
 „ op het verhaal, 't welk men haar van de ziek-
 „ te gedaan hadt, eenige Krieken was gaan zoe-
 „ ken, welken zy losjes in de knoop van een
 „ doek beſloot, zodat zy zich daar gemaklyk in
 „ beweegen konden. Zy bondt vervolgens die
 „ knoop onder de kniën van den Lyder, die
 „ daarop terſtond eene zekere trilling gewaar
 „ wierdt, na dewelke hy onmiddelyk veel wa-
 „ ter kwyt raakte. Dit geval is zeer zonder-
 „ ling, zo het waar is."

D E

K I K V O R S C H.

Indien de Wysgeerte, en noch meer de Gods-
 dienst, ons de smarten niet draagelyk maak-
 ten, zouden wy dikwils wenschen niet te zyn.
 De staat van lyden, zonder vertroosting, is
 erger dan die van niet te bestaan. Aan den an-
 deren kant kunnen de trappen van ons aanwe-
 zen naar die van geluk worden afgemeeten,
 men kan zeggen, dat het bestaan zelve een ge-
 luk is; Yder Dier, den Mensch alleenlyk uit-
 gezonderd, geniet zoveel geluk, en bygevolg
 bestaat zo veel, als moogelyk is. De rede is,
 omdat yder Dier de verordening der Natuur
 standvastig volgt, en dus op zyne wyze deugd-
 zaam is; Wy zouden dit zelfde geluk hebben,
 als wy het door onze dwaasheden en driften
 niet in de war bragten; Alle Dieren kan men
 dus, in zekeren zin, zeggen, dat even geluk-
 kig zyn, omdat zy allen al het geluk genieten,
 waar voor zy vatbaar zyn; Dit geluk krygt eene
 nieuwe waarde, omdat zy hun lot niet met dat
 van anderen Dieren, of van malkanderen ver-
 gelyken kunnen; omdat zy geene denkbeelden

Aanmer-
 kingen
 over het
 geluk en
 bestaan.

hebben van verhevener en gelukkiger Wezens, geen begrip van het geen men volstrekt geluk, of geluk op zich zelve noemt. De gave, van over dit laatste te oordeelen, is alleen aan den Mensch geschonken, waarin wy ons over de wysheid en goedheid van God verwonderen moeten, die gewild heeft, dat het eenigste Dier, bekwaam om alle de trappen van Geluk te berekenen, insgelyks bekwaam ware om ze alle te genieten. Maar helaas! Wy maaken weinig gebruik, dan van de eerste dezer vermogens, welke de minste is. Indien wy geen moeds genoeg hebben om ons geluk zodanig te maaken als het wezen konde, laaten wy ten minsten ons toelaggen om het geluk der andere Dieren te genieten! Laat ons met vermaak dezulken beschouwen, welken een lang leeven, een wel verdeeld en vloeibaar bloed, tedere en wel ontzachtelde leden vatbaar maaken, gelyk ons, voor eene menigte aandoeningen, voor een groot geluk, en om zo te spreken, voor eene groote maate van bestaan, en die van alle deze vermogens, beter dan wy, gebruik weeten te maaken. Men kan de Kikvorschen onder dit soort van Dieren betrekken. Zy zyn de Menschen in 't klein, en zy gelyken zelfs eenigzints in het uitwendig maakzel naar dezelve. (Zie Fig. 19.)

Pl. VI.
Fig. 19.

Als

Als, volgens de Poëtische of Fabel-Historie, Gelykheid
 zommige heilig-schendende Boeren *Latona* ver- der Kik-
 toornden, en zy dezelve in Beesten veranderde, vorfchen
 fchynt deze Godin, om de bedoelde gedaante- met de
 verwisfeling gemaklyker en vaardiger uit te wer- Menfchen.
 ken, dezelve in Kikvorfchen veranderd te heb-
 ben. Om hier van overtuigd te worden, be-
 hoeft men slechts deze *Metamorphofis*, in de kom-
 van Versailles voorgesteld, te befchouwen;
 Men zal daar, onder de hand van den onfterfly-
 ken konfenaar, die dit meesterfuk gemaakt
 heeft, de verfchillen en de overeenkomsten,
 die het geflacht der Kikvorfchen van het onze
 fcheiden, of daar naar doen gelyken, duidelyk
 bemerken.

Daar zyn weinig Dieren geruster, vreedzaam-Gelukki-
 mer, en tevens beter *geörganifeerd*, dan de Kik- ge staat der
 vorfchen; Daar zyn 'er by gevolg weinig ge- Kikvor-
 lukkiger; Zy verdeelen haar geheele leven, 't fchen.
 welk verfcheide Jaaren duurt, tufchen de ver-
 maaken van eene wandeling, en het bad. Zy
 zyn geen vyanden van iemand, dan van de Wor-
 men en de Slakken; Zelve hebben zy ook weinig
 vyanden; De geduchtste voor haar is de Zon,
 vader en verwoester van alles wat groeit; Zy
 kwaaken tegen dezelve, als zy de Meiren uit-
 droogt, gelyk de hond tegen de Maan blaft, als
 hy dezelve zich in het water ziet spiegelen.

De schrandere waarneemingen van SWAMMERDAM zyn eene ryke en onuitputtelyke bron, waar uit wy de Historie van dit Insect, of liever van deze Visch haalen zullen.

Zy komt, gelyk alle andere, voort uit een Ey, waaruit zy niet te voorschyn treedt, voor dat zy daarin eenigen tyd gevoed is, en een zeker groey gekreegen heeft, 't geen slechts aan weinige Dieren gebeurt.

Zeldzaame koppeling.

Men vindt in het lichaam der Kikvorschen veele eytjes, welke in den voortyd bevrucht worden door het Mannetje. Het volk in Holland noemt die bevruchting het Ryden der Kikvorschen, omdat het Mannetje als te Paard zit, en rydt op den rug van het Wyfje, 't welk onderwylen voortwandelt, terwyl hy haar omhelst, en vast houdt; en dit ryden, deze wandelende koppeling, duurt een maand of zes weken. Het wyfje tot het tydpunt gekoomen, waar in zy haare eytjes moet werpen, werpt die allen te gelyk in een oogenblik; Deze werking gedaan zynde, scheidt het mannetje zich van haar af, en „ begint weder te zwemmen, „ gelyk voor de koppeling, en zyne armen te „ beweegen, schoon zy zo langen tyd in een „ onbeweegelyken staat geweest zyn, en als „ door eene krampachtige saamentrekking ge- „ houden wierden.”

De eytjes der Kikvorschen gaan eerst naar Eytjes. den grond van 't water, en koomen vervolgens weder boven, dryvende op deszelfs oppervlakte; Zy zyn alle met eene lymachtige stof aan makander vastgehecht. Elk dezer eytjes is omgeeven met een eywit, van Agaathkleur in het middelpunt van 't welk het wormpje zit, dat men *Tetard* noemt. Naar maate het sterker wordt, *Tetards*. zuigt het een weinig van dit Lil of Slym, waardoor het nieuwe krachten krygt; Het wordt ongevoelig grooter, en het neemt in omtrek tevens en in zwaarte toe, naar maate het lil vermindert. Dit Lil wordt eerlang slechts een *Derzelver* dunne wolk, waaruit de Tetard van tyd tot tyd *groey*. te voorschyn koomt, om het zwemmen te beproeven, omdat hy in deze eerste tyden slechts zeer zwakke middelen heeft om zich in het water op te houden; Hy heeft maar zeer kleine vinnen. (Zie Fig. 20.) Dezelve groeijen allengs *Pl. VI.* aan, en de dunne stof, de wolk, daar hy zich *fig. 20.* in verhoudt, wordt in dezelfde evenredigheid nog al fynder en ylder, zodat dezelve geheel weg is, tegen den tyd, als de visch die niet meer noodig heeft. De Natuur is een tedere en verstandige moeder; Zy geleidt op dergelyk eene wyze alle haare kinderen, alle levendige Schepzelen, als met de hand, ter tyd toe, dat zy alleen gaan kunnen. Eerst houdt zy ze, om

zo te fpreeken, aan de Leiband vast, dan moe-
 digt zy ze aan, om hun gang te beproeven,
 naar maate zy fterker worden; Zy houdt hen
 dan haare vriendelyke hand flechts van verre
 toe, en laat ze eindelyk geheel aan hun zelven
 over, als zy genoegzaame krachten gekreegen
 hebben.

En groot-
 te. De Tetard is veertien dagen na zyne geboor-
 te, dat is te zeggen, na het leggen van het wyf-
 je, 't welk hem voortgebragt heeft, omtrent
 zes linies lang, hy begint dan reeds zyne moe-
 der na te volgen, en even als zy te zwem-
 men. — Het is alles Aapery, alles navolging
 in deze wereld; De *Tetard* is de Aap van de
 Kikvorsch; De kinderen zyn de Aapen der ou-
 den; De zotten zyn de Aapen van verftandige
 Lieden, en deze zyn de Aapen van malkande-
 ren. De ftad is de Aap van het hof, 't welk
 niemand anders kan navolgen, omdat het nie-
 mand boven zich heeft. Wy willen allen
 doen, het geen wy anderen zien doen; Dit is
 inzonderheid kluchtig in de verfcheide Staaten,
 welke de menfchen onder malkanderen, tot
 onderscheiding van rang, hebben vastgefteld,
 en welke zy, door die zotte volgzucht, weder
 in de war poogen te brengen.

Tout Bourgeois veut batir comme les grands Seigneurs;
 Tout

Tout Prince a des Ambassadeurs ;
 Tout Marquis veut avoir des Pages.

Een Burger wil Paleizen stichten ;
 De kleinste Prins zyn hof naar dat eens konings richten,
 En een Marquis, tot de ooren in de schuld,
 Is echter met een stoet van Pages opgehuld.

Niets toont duidelyker, hoe zeer de Menschen aapen en kinderen zyn, dan eene *Anecdote*, welke ik in zeker Tyd-werkje, waarvan de tytel is, *Annonces & Affiches des Provinces de Flandres, d'Artois, & de Haynaut*, gelezen heb, in No. XIX. het jaar 1762. „ De verscheidene Volkjes, aan de kusten van Guinee, hebben elk hun byzonder opperhoofd, dat zich Koning noemt. Dit koninglyk Canaille is altoos byzonder wel in haar schik, als onze Kooplieden hen op Brandewyn onthaalen; Zy neemen dikwils den naam van onze Vorsten aan; Men hadt in 1743. een koning WILLIAM, die zyn Vrouw koningin ANNA liet noemen. Deze koning WILLIAM leverde een beruchten veldslag tegen zekeren MARTIN, die zich met hem gelyk hadt durven stellen. *William* verloor drie man in dezen slag, en zyn mededinger vyf. De laatste, verschrikt „ door

Aartige
 Historie.

„ door zyne nederlaag, verzocht den vrede,
 „ welken hy op de volgende voorwaarden
 „ verkreeg.

„ *Voor eerst.* Dat hy van den titel van ko-
 „ ning zoude afstaan, en zich met dien van
 „ kapitein vergenoegen.

„ *Ten anderen.* Dat hy voortaan geen kou-
 „ sen of schoenen zou mogen aanhebben, als
 „ hy aan boord van Europeïsche schepen zou-
 „ de gaan, en dat deze aanzienlyke onderschei-
 „ ding van nu af alleen voor den koning *Wil-*
 „ *liam* zoude blyven, welke, en niemand an-
 „ ders, met kousen en schoenen aan de bee-
 „ nen aan boord van gemelde Schepen zou
 „ mogen gaan.

„ *Ten derden.* Dat hy aan den overwinnaar
 „ zyne schoonste Dochter ten huwelyk zou
 „ geeven.

„ Na dit roemryk Vredes-tractaat kwam
 „ *William*, met kousen en schoenen, op een
 „ Deensch Schip, daar hy een Grenadiers-muts
 „ zag, welke hy kocht, om die op het hoofd
 „ zyner koninginne te zetten. Hy wilde,
 „ dat *Martin* haar zag met dezen opschik; en
 „ *Martin* erkende, dat zy nog nooit zo schoon
 „ geweest was.

„ Men moet erkennen, voegen 'er de Schry-
 „ vers van het gemelde Werkje by, dat een
 „ Oor-

„ Oorlog, die met den dood van zeven of Beweegingen der Tetards.
 „ acht man afloopt, ons zeer belachelyk
 „ voorkomt; want om ons, beminlyke,
 „ zachtaardige Volkeren, om ons belang in
 „ dezelve te doen neemen, moeten 'er beeken
 „ bloeds stroomen, en eenige honderd dui-
 „ zend menschen sneuvelen; Die Negers zyn
 „ verachtelyke, laage, onbeschaafde Lieden,
 „ wy zyn de wyzen van den Aardbodem!”
 God verhoede, dat zy onze Aapen niet in
 alles worden.

De bek der Tetards is geheel en al bedekt,
 onder het uitspringende gedeelte van den kop;
 „ Zy is geplaatst, zegt SWAMMERDAM, op de
 „ onderfte vlakke van den kop, of op de borst,
 „ gelyk in den Zeehond, (*Charcarias*) die op
 „ de oppervlakte des waters dobbert; Zy moe-
 „ ten zich noodzaakelyk op den rug werpen,
 „ en dat is het, wat ik hen dikwils heb zien
 „ doen, inzonderheid als hun hongert, of
 „ zy de lucht, die zy in hunne longen hebben,
 „ daar uit verdryven willen: Zy keeren zich
 „ dan met zulk eene snelheid om, dat men
 „ nauwelyks een oog op hunne bewegingen
 „ houden kan.”

De Tetard besluit de Kikvorsch, of dient 'er Zy bevat ten de Kikvorsch.
 als ten bekleedzel van, en welhaast zal hy zich
 daarin veranderen. Hy is een levendig Popje,

gelyk men 'er verscheide andere onder de Insecten vindt. In een Tetard van zes en dertig dagen, beginnen de achterste pooten voor den dag te koomen, maar men moet hem openen, om de voorste pooten dan al te zien, dewelke, minder uitsteekende en korter zynde, eenige dagen langer werk hebben, eer zy verschy-
nen.

Hoe zy
van ge-
daantever
anderen.

Na omtrent twee maanden in de gevangenis geweest te zyn, gevoelt de jonge Kikvorsch zich in staat, om de deuren open te breeken, en stelt dat gelukkig tydperk geen oogenblik uit; wanneer rekt ook een Gevangen zyne Gevangenis? Hy verscheurt zyn vel van Tetard, met zich saam te trekken, en zyn rug op te zetten, 't geen maakt, dat het vel naar het hoofd toe openbarst, en de de Kikvorsch kooft door deze opening te voorschyn. De staart, die de Tetard noodig hadt om te zwemmen, omdat dezelve hem voor roer en stuur diende, zoude onnut zyn voor de Kikvorsch, die van vier goede riemen is voorzien; Dus laat 'hy dezen staart dan aan het bekleedzel, 't welk hy aflegt; (Zie Pl. VI. fig. 21.)

Pl. VI.
fig. 21.
Oorsprong
der kleine
Kik-
vorschjes
na zwaare
regens.

Waar komt die ontallyke menigte kleine Kikvorschjes van daan, welke de aarde, na zommige stortregens, overdekken? Deze vraag is weetenswaardig, en de ondervinding beflist de-
zel-

zelve op eene voldoende wyze; Deze Kikvorsch
 fchen koomen van waar zy schynen te koomen,
 dat is te zeggen, zy vallen uit de lucht neder;
 Zyn 'er dan Kikvorsch in de lucht? Ja! maar
 die zyn 'er alleenlyk om dat de Zon, door haa-
 re warmte, de eytjes, welke de moeders op
 de aarde gelegd hadden, heeft opgeheven;
 Deze eytjes worden in de Wolken uitgebroid,
 en daar vallen met den regen kleine Kikvorsch-
 jes neder, waar onder, buiten twyffel, eene me-
 nigte Tetards zyn, de eene meer, de andere
 min aan hunne Gestaltewisfeling naderende.

Het geen de Kikvorsch opmerkelykst in haar
 nieuwen staat vertoont, is de omloop des bloeds
 en de beweging der spieren. De snelheid der
Circulatie is verbaazend in een Kikvorsch, ge-
 lyk in alle Dieren, zelfs in die, welke, in plaats
 van bloed, slechts een dik, wit, geel, grys,
 of ander kleurig vocht hebben; Deze omloop
 is gemaklyk in de Kikvorsch waar te neemen,
 omdat dezelve het vel gespannen en doorschy-
 nend hebben. De beweging der Spieren is ook
 gemaklyk te zien, welke het fraaiste spel en
 het grootste wonder der Natuur is.

SWAMMERDAM, na de ongelooflyke zaaken
 verhaald te hebben, welke hy in de werktuig-
 kunde der Spieren hadt waargenoomen, ein-
 digt

Aanmer-
 kelyke by-
 zonderhe-
 den van de
 Kikvor-
 schen.

Aanmer-
 king over
 de Spieren.

digt dat fraaye Artikel in deze bewoordingen:
 „ Het verschynzel van de in een trekking der
 „ Spieren is zeer faangesteld, en niet gemak-
 „ lyk te verklaaren. Men zoude alle de vee-
 „ ren van de menschelyke *Machine*, en zelfs
 „ de natuur der Elementen moeten weeten,
 „ daar wy van omringd zyn, voor dat wy de
 „ werking van een enkele Spier verklaaren
 „ konden; dewyl de werking afhangt van die
 „ des Dampkrings, van het voedzel, van het
 „ bloed, de hersenen, het merg in de ruggraat,
 „ de zenuwen, en van die zeer fyne stof, wel-
 „ ke zo schielyk naar de beweegende vezels
 „ gevoerd wordt. Men moet dit alles wel ken-
 „ nen, voor dat men den aart van de beweeg-
 „ ging der Spieren ten vollen kan ontdekken.
 „ Wat my belangt, ik denk niet, door myn
 „ arbeid daar veel aan toegebracht te hebben,
 „ schoon die arbeid niet gering geweest is; Ik
 „ geloof zelfs niet, meer gedaan te hebben,
 „ dan of ik de Zon, in al haar glans, met een
 „ houtskool had willen schilderen. ”

Wormen
 der Kik-
 vorschen.

Deze groote man, zo zedig, en hier door
 zelfs zo veel grooter en onzer lofspraaken zo
 veel meer waardig, laat niets ontsnappen, wan-
 neer hy waarneemt, hy heeft in de longen van
 byna alle Kikvorschen, die hy ontleed heeft,
 kleine levendige wormpjes gezien, van dezelfde
 groot-

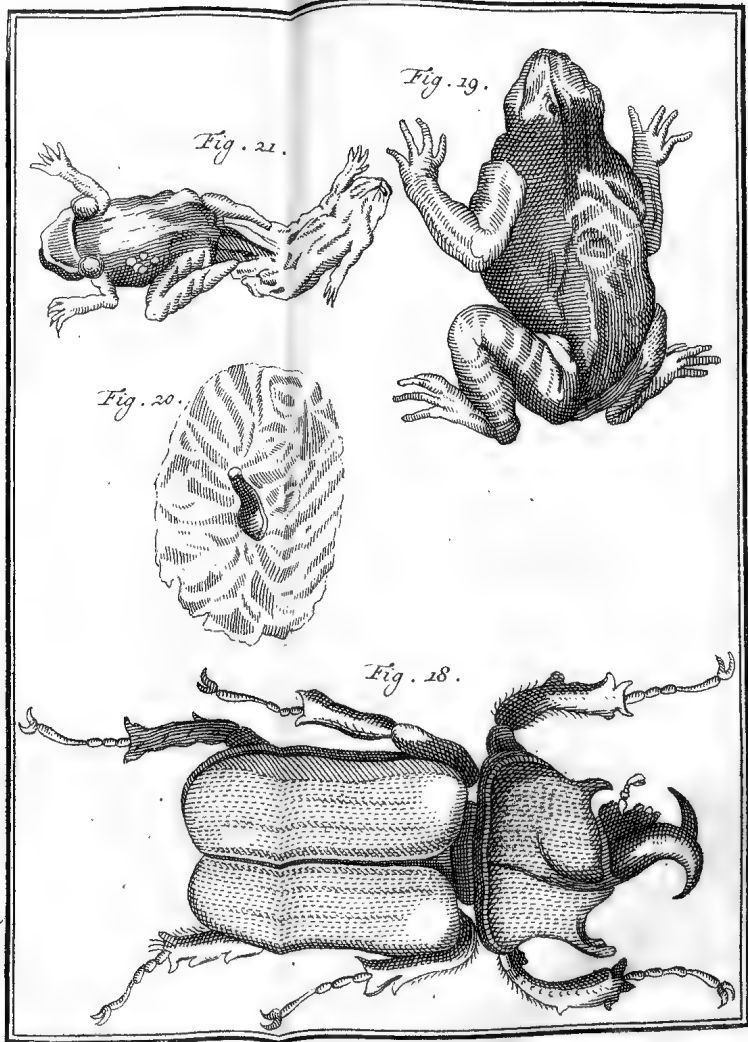
grootte en gestalte als die welke de Schelp van de Zeevlak, die men in Holland Aliekruik noemt, knabbelen, en doorvreeten; hy heeft 'er zomtyds zes in ééne long gevonden; „ Nog vindt „ men zomtyds in de longen der Kikvorschen „ een ander soort van Wormen, gelyk aanklei- „ ne draadjes, en die zich in elkander rollen. „ Deze Wormpjes hebben een scherpen bek en „ een staart.” Zy teelen voort op het slagveld, dat is te zeggen, in de longen der Kikvorschen, en de Jongen, die zy daar neder leggen, zuigen zodra zy geboren zyn, het bloed der ongelukkigen, daar zy haar verblyfplaats hebben; Zy hebben hier toe niet de minste onderregting noodig, zy behoeven zelfs niet te zien, hoe hunne ouders doen; De natuurlyke ingeeving, het *instinct*, is een zeker en veilig geleide voor alle Dieren; maar inzonderheid voor de Roofdieren. De konst van vernielen plant zich van Vader tot Zoon met een ongelooflyke gemaklykheid voort.

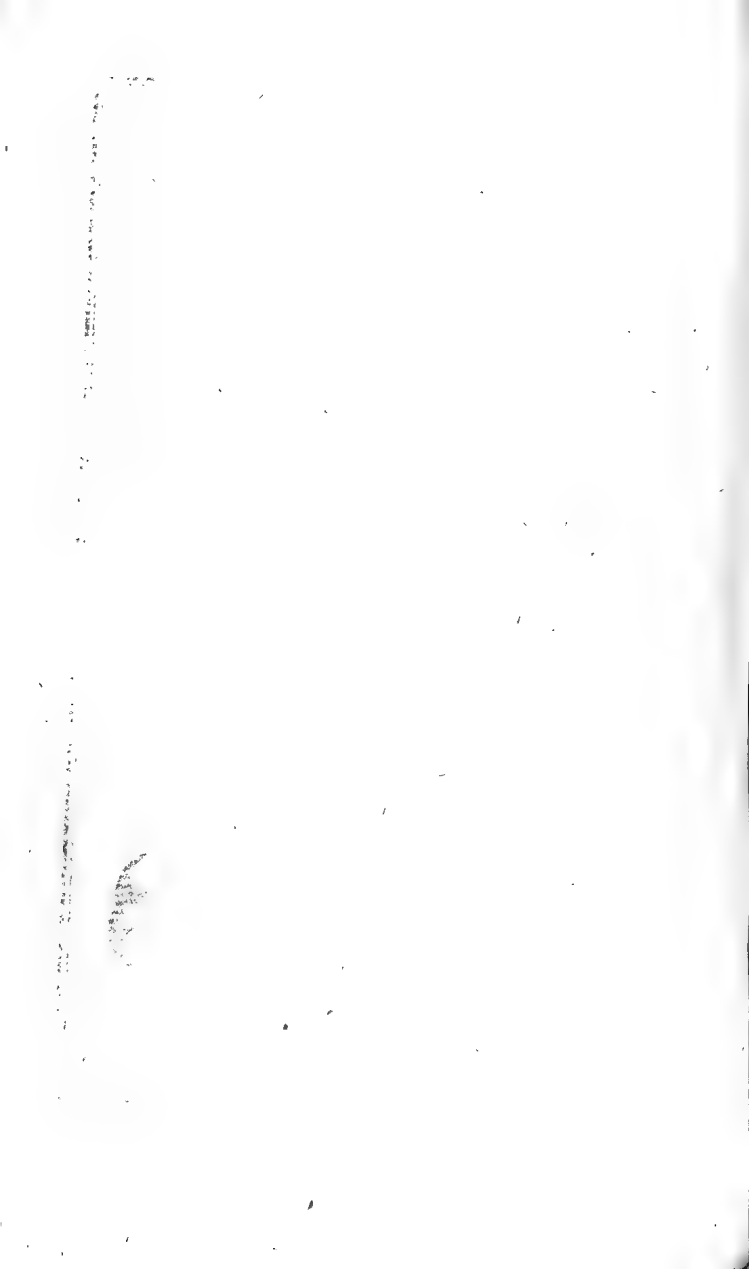
Gelyk de Kikvorsch, door de fynheid en de regelmaatigheid van haare ledemaaten, naby kooint aan ons geslacht, zo deelt zy ook in zomigen van onze ongelukken. Yder voorjaar ondervindt zy, zes weeken lang, alle de vrees en de slaverny van de Huwlyks-verbintenis. Zy heeft, gelyk wy, vyanden, die in haare ei-
gen

gen ingewanden geboren worden ; maar zy heeft een aanmerkelyk voorrecht boven ons , zy is nooit , gelyk wy veel al zyn , haar eigen wreedste vyand.

Einde van het Derde Stukje.

KORT BEGRIP
VAN DE
HISTORIE
DER
INSECTEN.

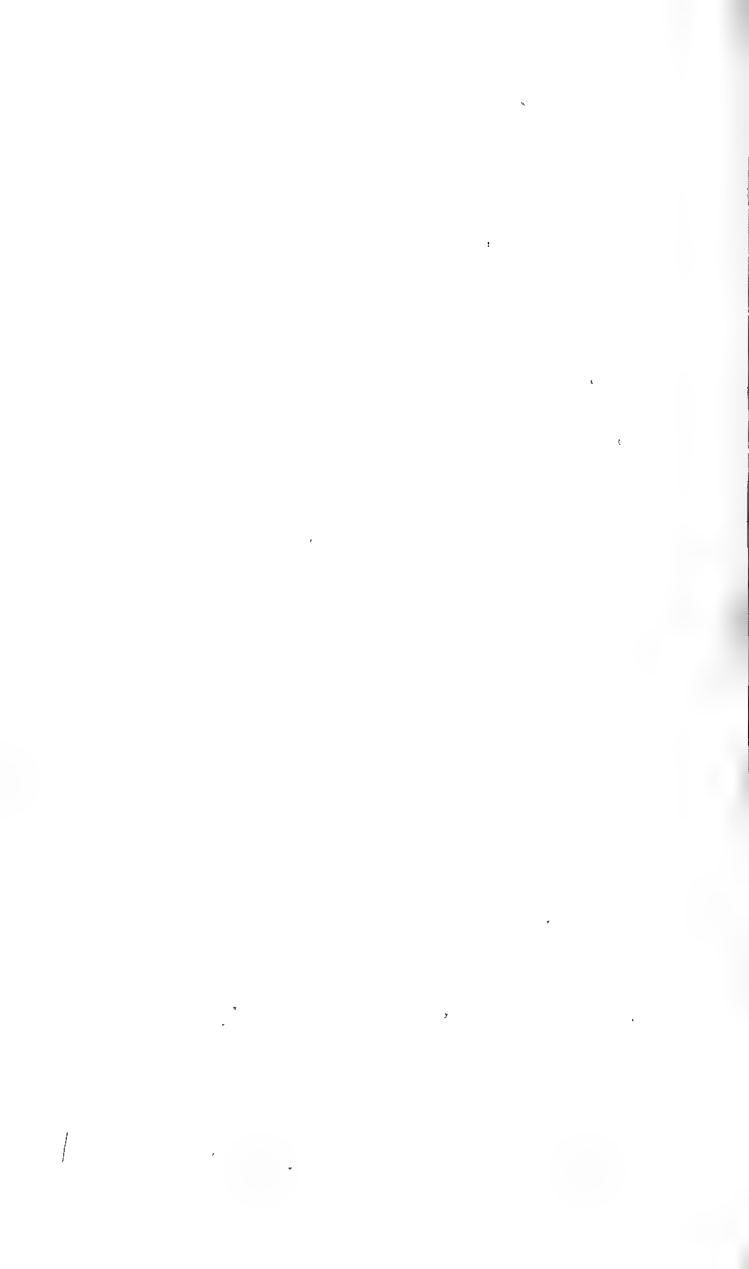
Uit het Fransch vertaald.

Met Koperen Platen.

VIERDE STUKJE.

Te AMSTERDAM,
By de ERVEN van F. HOUTTUYN, 1768.

UITLEGGING

DER

FIGUREN.

PLAAT VII.

FIG. 22. 23. POLYPEN door den Heer TREMBLEY ontdekt, en door dien Heer, en vervolgens door den Heer BAKER, beschreven, uit welken dezelve in dit Werkje zyn overgenomen.

FIG. 24. Een jonge POLYPUS uit den rug eener oude GROEYENDE.

FIG. 25. Een POLYPUS door den Heer Trembley OMGEKEERD.

FIG. 26. Een vreemd Soort van Zee-INSECT door den Heer BAKER ontdekt.

PLAAT VIII.

FIG. 27. Een TAFEL of Werkbank voor de ZYWORMEN van voren.

FIG. 28. Dezelfde Tafel of Werkbank van TER
ZYDE gezien.

FIG. 29. Een SCHOPJE of Spadeltje om de Zy-
wormen te behandelen.

FIG. 30. Een BAKJE of Schoteltje rondom met
HEIDE bestooken, om de Zywormen te laten
klimmen.

FIG. 31. Eene nieuwlings uitgevonden houten
BYE KAS van den Heer PALTEAU in zyn ge-
heel, dog zonder den verlenger.

FIG. 32. C. de verlenger van gemelde Bye-
Kas.

FIG. 32. A. B. C. D. De Plaat waarmede de-
ze Kas naar welgevallen meer of min gesloot
ten wordt, in de 31ste Figuur met B. aange-
wezen.

Berigt aan den BOEKBINDER.

De Platen N. VII. VIII moeten tegen over
Pag. 246 ingezet worden.

HISTO.

HISTORIE DER INSECTEN.

VIERDE STUKJE.

ZOET-WATER, OF RIVIER-POLYPEN.

k heb zeer verftandige lieden aan Aanmerking over een Be-
roep, een braaf man, die ongelukkig
was, en wien men derhalven ge-
neigd was een weinig fchuldig te
achten, hooren zeggen; „ gy zoudt uwe on-
„ gelukken kunnen doen eindigen met u tot het
„ een of ander beroep te bepaalen, met een ze-
„ keren ftaat van leven te verkiezen; Wordt
„ ten minften een lid der maatschappy, thans
„ zyt gy niet met al;” Deze tegenwerpingen
waren gewichtig, het zou moeijelyk geweest
zyn die te beantwoorden; ook antwoordde hy
daar niet op: hy deed zelfs verfcheide vrucht-
looze poogingen om iets te worden, maar on-
gelukkig hadt hy nergens eenige gefchiktheid toe;
Zyne ongelukken hadden hem ondertusfchen
tot eene zeldzaame wysgeerte geleid, waardoor
Vierde Stukje. A hy

hy eenigen roem verworf, en dus genoegzaamen
 onderftand kreeg, om in eene onbekende, maar
 aangenaame, afzondering, op zyn gemak en in
 ftilte te leeven. Toen zeide hy tot hen, die
 hem geraaden hadden het een of ander beroep
 by der hand te neemen; „ Ik bevinde tegen-
 „ woordig, dat geen eigenlyk beroep by der
 „ hand, geen bepaalden levens-ftand, te hebben,
 „ dat gewichtig beroep is van Leermeeftter te zyn
 „ der volkeren, en van hun die dezelve gebie-
 „ den. Maar weinig menfchen zyn gemaakt
 „ voor dat beroep; Ik was het ook niet, maar
 „ myne ongelukken hebben myn Geest genoeg
 „ verheven, om, met eenige hoop op een goe-
 „ den uitflag, myn ftem te kunnen voegen by
 „ die der groote Mannen, welker werken my
 „ geleerd hebben te overdenken, de Natuur
 „ te befchouwen, de wereld en my zelve te
 „ kennen, de zaaken op haar rechte waarde te
 „ fchatten, de fortuin te verachten, en hares
 „ ondanks gelukkig te zyn. Het is dikwils een
 „ groote ftaat, geen levens-ftaat te hebben,
 „ gelyk men op zekere wyze de geheele aarde
 „ kan bezitten, zonder daar op iets in eigen-
 „ dom te hebben, mits dat men ter zelfder tyd
 „ de volle waarde der vryheid kenne, welke
 „ de eerfte vrucht dezer berooving is.”

Die zelfde wyze van redeneeren volgende
 kunnen wy zeggen, dat onder alle levendige
 Schep-

Schepzelen, zy, die het minst *geörganiseerd* zyn, die de minste zintuigen, in- en uitwendige ledemaaten, werktuigen, enz. hebben, die het minst vatbaar zyn voor aandoeningen en voor geluk, zy, met één woord, die tot geen soort van Dieren schynen te behooren, niet minder gelukkig zyn, dan de anderen.

De kruipende Dieren zyn, door hun nederigen stand, veilig voor de meeste gevaaren, waaraan de Dieren, die in de vrye lucht leven, zyn blootgesteld. De tweeflagtige Dieren, die tevens in de lucht en op de aarde, of tevens in het water en op het drooge leven, hebben niet alle de voordeelen der beide klasfen, daar zy toe behooren, dat zoude niet billyk zyn, maar zy hebben van elk genoeg om gelukkig te zyn. Men kan het woord Tweeflachtigen (*Amphibia*) algemeen neemen, en het zal dan bevatten de Insect-visfchen, de vliegende Visfchen, de Plant-dieren, of *Zoöphyten*; en de *Polypus* is opmerkelyk onder deze laaftfen: Dezelve gelykt, in een menigte byzonderheden, na een plant, men zal ze zien groeijen, men zal ze, in ftukken gefneden, even als verfcheide planten uit haare wortels of takken, uit deze ftukken zien herboren worden, en met dit alles echter zyn zy zo volftrektelyk Dieren, dat wy ze hier niet onder de *Zoöphyten* brengen, dan om dat zy byna geene, of zeer weinige

gewrichten en ledemaaten (*organa*) hebben, en zeer weinig beweging maaken. Zy fchynen haare armen aan den eenen kant uit te ftrekken naar het Dierlyk, aan den anderen kant naar het Groeiend ryk; zy houden aan beiden vast, de hoedanigheden van het een en ander dier ryken fmelten in dit *Individu* als onder malkanderen, de grenspalen verdwynen, de verfchillen houden op, en uit de vereeniging van dit zo verfchillend foort van Schepzelen kooft een faamenftel te voorfchyn, het verwonderlykfte dat de Natuur heeft voortgebracht.

en over
der Men-
fchen
magt.

De afgezonderde Wysgeer, wiens geval en redeneering voor inleiding van dit artikel heeft gediend, zeide van de Polypen en de andere foorten van Dieren, welke men Tweeflagtige, of Tufchenfoorten noemen kan. „ Het fchynt „ dat God ons een gedeelte van zyn fcheppen- „ de macht heeft medegedeeld; op dezelfde „ wyze, als hy de gemengde foorten van we- „ zens niet dan fpielende, om zo te fpreken, „ heeft voortgebracht, en dezelve ter eigener „ tyd aan natuurwetten onderworpen, welke „ tegen malkanderen overftaan, en met malkan- „ deren fchynen te ftryden, zo veranderen wy „ ook, of ten minften buigen wy byna naar „ ons welgevallen, de wetten der Natuur in „ de meesten der gefchapen wezens; wy dwin- „ gen de boomen, om zich naar onzen wil te „ krom-

„ krommen, en dus gekromd te groeijen, om
 „ zich als waeijers, of in andere figuren, uit te
 „ breiden; wy dwingen de aarde, om dubbel-
 „ de bloemen uit haar schoot te leveren van
 „ die foorten, die zy uit eigener aart slechts
 „ enkel zou hebben doen groeijen, en om uit-
 „ muntende vruchten te draagen op boomen,
 „ welke uit den aart onvruchtbaar waren; wy
 „ dwingen de wateren, om stroomen te maa-
 „ ken, en naar de hoogte op te voe-
 „ ren, gelyk aan die, welke de Hemel alleen
 „ op de aarde moest uitstorten. Ik heb, ver-
 „ volgde hy, een grooten Hond, die zich, of
 „ tegen my met geweld zou kunnen verzetten,
 „ of my verlaaten, om in vryheid in de bos-
 „ schen te gaan leven; de Natuur nodigt 'er
 „ hem toe, inzonderheid in die oogenblikken,
 „ waar in ik hem, om hem onder myne ge-
 „ hoorzaamheid te brengen of te houden, be-
 „ kyve, dreig, slaa; ondertusfen verplicht ik
 „ hem, in die oogenblikken zelfs, om de hand
 „ te komen lekken, die hem geslagen heeft.
 „ In een gelyk geval verwondert een Mensch
 „ zonder menschelykheid, zonder ziel, zon-
 „ der aandoeningen van medelyden of bilyk-
 „ heid, zich over zyne uitgestrekte macht, te-
 „ dient 'er zich in alle derzelve uitgestrekte-
 „ heid van, en misbruikt ze inderdaad; maar
 „ een braaf mensch, getroffen door de ge-
 „ hoor-

„ hoorzaamheid , waardoor een vry wezen tot
 „ zyn eigendom wordt , poogt hetzelve dien
 „ dwang , dat verlies zyner vryheid , door
 „ vriendelyke behandelingen te vergoeden ;
 „ Dus krygt men eene zachte ondergeschikt-
 „ heid zo nuttig voor de saamenleving ; De
 „ meester en de slaaf zyn even zeer voldaan
 „ over malkander , en alles is goed en gere-
 „ geld. Dicht by myn stulp woont een ander
 „ man , die een talryk huisgezin heeft , want
 „ in weerwil van de doodelyke slagen , die de
 „ Liedèn , welker beroep is te rooven en te
 „ onderdrukken , aan de Landlieden toebren-
 „ gen , zyn 'er evenwel nog talryke huisgezin-
 „ nen op het Land. De moeder van dit huis-
 „ gezin heeft , onder haare eigen kinderen ,
 „ een klein meisje , dat zy zoogt , en 't welk
 „ men het klein Juffertje noemt , om dat zy
 „ een fraaye rinkelbel heeft , en om dat haar va-
 „ der een degen draagt. De eerste bewegingen
 „ der eigen kinderen van deze vrouw zyn on-
 „ getwyffeld altoos geweest , het kleine Juf-
 „ fertje te haaten en te kloppen , om dat hun-
 „ ne moeder dikwils zorgen en oplettenheden
 „ aan dat kind besteedt , die zy oordeelen , dat
 „ hun alleen toekoomen , maar deze vrouw
 „ heeft de billyke naaryver en de beginzelen
 „ van haat haarer kinderen tegen een al te go-
 „ lukkige mededingster in eerbied weeten te
 „ ver-

„ veranderen; Zy vleien en streelen dit kind,
 „ zy voorkoomen het op allerhande wyzen,
 „ zy doen her kleine geschenken, waar voor
 „ het zelve hun naderhand vergelding doen zal,
 „ zo het niet een monfter van ondankbaarheid
 „ en ongevoeligheid is.”

Zommigen myner Lezeren zullen misfchien kwaad keuren, dat ik met de Hiftorie van een Philofooph, een kluizenaar, en met de aanmerkingen, die hy over een Hond, en eene Voedfter gemaakt heeft, beginne, om tot de befchryving der Polypen te komen. Zie hier myn antwoord. Ongelukkig de geenen, die ooit eene zedelyke aanmerking, eene nuttige leering, ter verbetering van 't hart gefchikt, kwalyk geplaatst kunnen achten, van waar dezelve dan ook gehaald, of hoe in eenig onderwerp te pas gebragt moge worden, mits dat dezelve waarlyk goed zy, en dat zy niet een al te duidelyk verfchil van toon heeft met het onderwerp, dat men verhandelt: maar dit is een verwyf, 't welk men my hier zekerlyk met geene billykheid kan doen.

De ZOET-WATER, of RIVIER-POLYPUS, dus De Poly-
 genaamd om haar te onderscheiden van de Zee-^{pus is een}
Polypus, of enkel *de Polypus*, of *Ika*, een Zee-^{Dier.}
 vifch, die in 't geheel naar geen Plant gelykt,
 voegt by eenige deelen en eigenschappen der
 Planten veel meer deelen en eigenschappen van
 die,

die, welke den aart der Dieren uitmaaken. Men merkt even eens in die andere wezens, die ik tuschensoorten of middelschepselen noeme, altoos eene duidelyker neiging tot het een dan tot het ander soort, tot de eene dan tot de andere klasse, daar zy toe behooren. De Natuur heeft de oplettenheid gehad van derzelve lot niet geheel onbepaald te laten. Want indien het zomtyds geen ongeluk is, zonder een bepaalden stand in de maatschappy te zyn, schynt het echter een ongeluk geheel geen rang in de schikking van het Heelal te hebben. Een Schepzel schynt of Plant of Dier, of iets anders te moeten zyn, visch of vleesch, gelyk men zegt. Dus is de Polypus meer Dier dan Plant; De Vledermuis meer Vogel dan Muis. De gevleugelde Slang behoort meer tot de kruipende Dieren dan de Vogelen. Daar is in de Indiën een Dier, 't welk men Plant-Vogel, of Vogel-Plant zou kunnen noemen, men heet het het wandelende blad, omdat zyne vleugelen bladen zyn, die in de lente groeiën, en dan van eene helder groene kleur zyn, gedurende den zomer worden zy donkerder groen van kleur, in den herfst hebben zy de kleur van dorre bladen, waar op zy in den winter afvallen, en in de daarop volgende lente weder met een helder groene kleur herboren worden. (Zie de Nooten van den Heer LYONNET op de *Theologie*

logie des Insectes van den Heer LESSER, Livr. I. Chap. II.)

Nog kan men in den rang der *Zoöphyten* of *Plant-dieren* de Zeenetel brengen, die veel naar een Paddestoel gelykt, en geene merkelyke beweging heeft, want zy gebruikt een uur tyds om den afstand van zes linies of een half duim door te loopen. (Zie de aangehaalde plaats.)

De Heer HENRIK BAKER, Lid van de koninglyke Societeit te Londen, heeft een zeer volledige beschryving gegeven van de Polypus, in een werk eeniglyk daar over gemaakt, waar in men alle de nodige berichten vindt, om dit Diertje wel te kennen. Hy begint met te onderzoeken en te bepaalen, tot wat klasfis van Schepzelen in het Dierlyk Ryk hetzelfde behoore. Hy noemt het een Insect; en die naam past hetzelfde ongetwyffeld, om dat zyn lighaam eene opvolging is van vliesachtige ringen, die zich de eene op de andere buigen, zodanig dat het zich kan verlangsamen of verkorten naar welgevallen, van anderhalf duim af tot het tiende gedeelte van een duim, ten minste die van het groote soort; die van het kleine strekken zich alleenlyk uit van een vierde van een duim tot drie vierde. Zie Plaat VII. fig. 22. en fig. 23.

Plaat VII.
Fig. 22.
en 23.

Door een uitwerkzel van eerlykheid en openhartigheid, eigen aan groote mannen, erkent

de Heer BAKER, dat hy de meefte dingen, die hy over de Polypen zegt, aan den Heer TREMBLEY verſchuldigt is.

Waarneemingen van BAKER.

„ In den jaare 1739 zegt hy, trof die ſchran-
 „ dere Waarneemer en bevallige Schryver de
 „ Polypus aan, terwyl hy na andere kleine In-
 „ ſecten zocht, die in 't water leven, en gelyk
 „ dit Diertje hem voorkwam, in zommige op-
 „ zichten, eenige gelykheid met een Plant te
 „ hebben, en in andere opzichten weder met
 „ een Dier overeen te koomen, zo beſloot hy
 „ het zelve in ſtukken te ſnyden, om te zien
 „ tot welk der twee ſoorten van Schepzelen
 „ het meest behooren mogt.” — De
 uitflag der proefneeming was zodanig, als wy
 ſtraks zeggen zullen, en zou den Waarneemer
 bepaald hebben, om te beſluiten; „ Dat
 „ de Polypus tot het groeiend Ryk behoorde,
 „ zo hy niet ter zelfder tyd eene geduurige ver-
 „ andering van gedaante hadt opgemerkt; eene
 „ beweging van de eene plaats naar de ande-
 „ re, een gulzige eetlust, en eene zonderlinge
 „ behendigheit van het Schepzel, om deſzelfs
 „ prooy te vatten, en zich van Inſecten en
 „ Wormen veel groóter dan de Polypen zelve,
 „ en naar allen uiterlyken ſchyn veel ſterker,
 „ meester te maaken, en ze op te vreeten,
 „ alle omſtandigheden, die geen twyffel
 „ meer overlieten, of het was waarlyk een
 „ levendig Diertje.” De

R I V I E R - P O L Y P E N . I I

De Heer MARTIN FLOGNES, President van de koninglyke Societeit te Londen, en de Heer DE REAUMEUR hebben op de Polypen dezelfde proefneemingen gedaan, als de Heer *Trembley*, en hebben dezelfde uitkomsten daarvan bekoomen, laaten wy den Heer *Baker* in de zyne volgen.

Op den 5den April had hy drie Polypen, op vervolgd. den 15den Augustus hadden dezelve hem verscheide honderden van hetzelfde geslacht voortgebracht, en deze groote vermenigvuldiging was niet de vrucht van de koppeling, gelyk in andere Dieren, nog van het uitsforten van zaad, gelyk in de Planten; Welke nieuwe en verbaazende oorzaak van vruchtbaarheid, welke zeldzaame wyze van voortteeling, was dan voor de Polypen bewaard? Die wyze van vermenigvuldiging, waardoor juist alle andere Dieren vernietigd worden, door dezelve namelyk in stukken te snyden. Dit moet men evenwel erkennen, dat eene buitengewoone wyze van voortteeling, een konst-vermenigvuldiging is; zy hebben buiten dat nog eene gewoone wyze van hun geslacht voort te planten, zo wel als andere Dieren, schoon de wyze merkelyk verschilt. Wy zullen die wyze naderhand in dit zelfde Artikel voordraagen, maar gelyk die konst-vermenigvuldiging een der eerste ontdekkingen, en der grootste wonderen in de Polypen.

lypen is, zo laat ons daar eerst van spreken. Snydt dan een Polypus den kop af, en gy geeft dezelve inderdaad daar door twee koppen. Zy zullen namelyk, in plaats van den afgesneeden kop, weêr een ander hoofd krygen, en het hoofd zelve is als een kind, dat gy haar gegeven hebt, dat hoofd wordt weder een geheele Polypus; Zie daar derhalven eene wezenlyke verdubbeling door het geen alle andere levendige Schepzelen doet omkoomen. Snydt op dezelfde wyze een of meer deelen van den eersten of den tweeden Polypus, alle die deelen zyn zo veel nieuwe Polyphen, die gy in wezen brengt, die gy door uw snyden scheidt, en met meer regt, en in een eigenlyker zin mag men 'er dit van zeggen, dan de konstige Boer, die met andere Boeren een weddenschap aanging, om met twee hakken drie Slangen te fabricceeren, en die één Slang in drieën verdeelende, hun den kop, den staart, en het middenlyf, afzonderlyk kruipende, vertoonde.

Aan een
Herder
verteld.

Een man, van de dwaasheden der wereld herkoomen, een man, die zich naar alle staaten wist te schikken, zich in alle omstandigheden te vermaken, zich van allen ouderdom te bedienen, die van allerhande menschen nieuwe kennis wist te krygen, en hun dezelve mede te deelen, die man vertelde de Historie van de Polyphen beurtlings aan een Herder, aan een
Kne:

Knevelaar , en aan een Meisje van vyf of zes jaar ; De Herder riep met eene verrukking uit :

„ Ô ! byaldien de Schaapen op die wyze ver-

„ menigvuldigden als de Polyphen , ik verzeker

„ u , dat ik myne geheele kudde tot moes hak-

„ ken zoude ; ja wat zoude ik een slagting on-

„ der dezelve maaken ! ” Deze Wysgeer toon-

de hem , zonder toorn of bitterheid , dat hy

een onwaardig Herder was ; Hy zag , dat hy

’er van aangedaan wierd ; hy haalde een PLU-

TARCHUS uit zyn zak , en las hem die plaats

van deszelfs werk voor , waarin die groote Hi-

storiefchryver en Wysgeer zulk een fraay ta-

fereel maakt van de wreedheid om Dieren

te dooden. „ Gy vraagt my , waarom Py-

„ THAGORAS , dus luidt deze plaats , zich ont-

„ hielt van het vleesch van Dieren te eeten ,

„ en waarom hy dit aan zyne Discipelen ver-

„ boodt ? Maar ik moet u op myn beurt vra-

„ gen , welk een meer dan menschelyke dap-

„ perheid of liever woestheid diegeene betoon-

„ de , die het eerste zyn mond aan het vleesch

„ van geflachte Dieren dorst zetten ! die de

„ beenderen en spieren van een zieltogend beest

„ met zyne tanden dorst verscheuren ! die zich

„ gestorven lighaamen , lyken , op zyn tafel

„ deedt voorzetten , en die leden in zyn maag

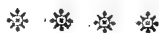
„ begroef , welke een oogenblik te voren bla-

„ teden , loeiden , bulkten , gingen en zagen !

Wreedheid
van Die-
ren te ee-
ten.

„ Hoe zyn hand het moorddadig yzer in het
 „ hart van gevoelige en schuldellooze wezens
 „ brengen konde! Hoe hy het gezicht der lil-
 „ lende vezelen, der bevende ingewanden kon
 „ verdraagen! Hoe hy niet afgeschrikt, terug
 „ gezet, en met weêrzin en afgryzen bevangen
 „ wierdt, als hy de morfigheid dier wonden
 „ moest wegneemen, het zwarte bloed afve-
 „ gen; de vuiligheid reinigen, en zich door het
 „ geronnen bloed en de gestolde sappen eene
 „ verdere opening maaken!

Les Peaux rampoient sur la terre, ecorchées,
 Les Chairs au feu mugissoient embrochées,
 L'homme ne put les manger sans fremir,
 Et dans son sein les entendit gemir.

Het afgestroopte vel ligt lillend op den grond,
 Het afgeslagen hoofd poogt nog den doodschen mond
 T'ontsluiten, en de mensch voelt in zyn ingewanden
 De smart van 't dier, dat hy verscheurt met zyne
 randen.

„ Zie daar wat de mensch de eerste reize,
 „ dat hy de natuur verkrachtete, om dat wreed
 „ vermaak te neemen, de eerste reis, dat hy
 „ die bloedige maaltyd deedt, de eerste reis,
 „ dat hy trek gevoelde naar een levend dier,
 „ dat hy lust hadt om een onnozel beest, 't welk
 „ in

„ in eene schuldellooze gerustheid in zyne vel-
 „ den weidde, te flachten, te villen, en te ver-
 „ moorden, en die weerlooze lammeren, die
 „ hem zo dikwils, als hunnen weldoender en
 „ beschermer, de handen gelekt hadden, met
 „ zyn wreeden mond te verscheuren, zie daar,
 „ zeg ik, wat een mensch, de eerste reis, dat
 „ hy dus de menschelykheid verzaakte, en zy-
 „ ne oorspronkelyke zuiverheid verliet, na-
 „ tuurlyker wyze moest gevoelen.”

Laat ons hier by in het voorbygaan aanmer-
 ken, dat de mensch zekerlyk zachtaardiger zou-
 de zyn, zekerlyk meer menschelykheid, om
 zo te spreken, hebben, gezelliger, vriende-
 lyker wezen, en gezonder leven, indien hy niet
 anders dan planten en gewassen nuttigde. Maar
 in weerwil dier voordeelen, in weerwil dier
 welsprekende redeneering, van dat roerend
 tafereel van *Plutarchus*, zoude het onvoorzich-
 tig zyn het gebruik van vleesch volstrekt alge-
 geen te verbieden, en inzonderheid hetzelfde
 eensklaps te willen affchaffen. — Maar laa-
 ten wy tot onzen Herder wederkeeren.

Na dat onze Wysgeer hem de bygebragte
 plaas uit *Plutarchus* hadt voorgelezen, wierdt
 hy week, stortte tranen, en zwoer, dat schoon
 zelfs zyne Schaaopen de Natuur der Polypen
 hadden, en door het stuksnijden vermenigvul-
 digd konden worden, hy die vermeerdering
 ech

Gedigte
van een
Knevelaar.

echter op zulk eene wreede wyze niet zou willen uitvoeren. De Knevelaar, de Bloedzuiger aan wien onze Wysgeer dezelfde historie vertelde, stortte, onder het maaken van eenige valsche grimassen, bedriegelyke traanen, maar traanen, die eene verachtelyke vertooning maakten, en die, als ik het zeggen mag, de kenmerken der beastelykheid zyner ziel dedden zien, hy verzelde die traanen met een zucht, die wel naar het brauwen van een Ezel geleck. —

„ Ach! zo myne Papieren, zo myne Dukaaten, myne Ryders en Zesthalven Polypen waren! Hoe zoude ik. — De Filosooph verliet hem, hy wilde niet onderneemen hem te verbeteren. Hy hadt niet, gelyk PROMETHEUS, het vuur des Hemels tot zyn dienst, en schoon hy het gehad hadt, de slyk en modder echter, waar van het hart van een Vrek gemaakt is, is zo morfig, zo besmet, zo taay en onhandelbaar, dat het vuur des hemels zelf het niet kan zuiveren of gevoelig maaken.

van een
klein
Meisje.

Het kleine Meisje hadt veel vermaak in de historie der Polypen, zy riep in haar eerste voering uit, „ dat zy brandde van ongeduld, „ om die werking eens te zien, dat zy wel „ wenschte, dat zy met haar Pop even eens „ kon leeven.” — Maar zich een oogenblik bedenkende, voegde zy 'er, met een soort van afgryzen by; „ Neen! Neen! ik wil liever „ maar

„ maar ééne Pop hebben , dan op die wyze
 „ twintig maaken. Ik wil myn Pop geen kwaad
 „ doen , ik wil ook niet lyden , dat een ander
 „ haar kwaad doe.” De Philofooph omhelsde
 haar van vreugd , en sprak tot zich zelve ;
 Van drie kinderen , (want in de oogten van een
 man die weet te denken , is een mensch , die
 niet denkt , niet anders dan een groot kind;)
 Van drie kinderen , welke ik deze Historie ver-
 teld heb , is de laatste het eenigste dat voelt ,
 dat rede en menschelykheid toont , en dat een
 ziel heeft , voor grootmoedigheid vatbaar.

De Polypus vermenigvuldigt , gelyk ik straks
 te kennen gaf , op twee verschillende wyzen. De
 eerste en natuurlykste is die , welke overeen-
 komt met de manier zo als de Planten , aan haar
 zelve overgelaaten , vermenigvuldigen ; „ De
 „ jonge Polypen worden uit een ouder Poly-
 „ pus geboren , gelyk een tak uit een stam
 „ groeit.” Zie de 24ste Figuur op de VIIde PL. VII.
 Plaat. De tweede wyze van voortteeling is ge- Fig. 24.
 weldig , maar meer verwonderlyk. „ Als men
 „ een Polypus aan verscheide stukken snydt ,
 „ wordt elk dier stukken , in hetzelfde water
 „ blyvende , in weinig dagen , een volkomen
 „ Polypus , op dezelfde wyze als een kleine
 „ tak , van zyn stam afgescheiden , en in de
 „ aarde gezet , met der tyd een geheelen boom
 „ maakt. Voor het overige is deze wyze van
Vierde Stukje. B „ voort-

„ voortteelen door knoppen, en door een foort
 „ van Plantgroey, niet byzonder aan dat foort van
 „ Zoet-water-Polyphen bepaald, welken de Heer
 „ Trembley heeft waargenomen; Zy hebben de
 „ zelve gemeen met verscheide andere foorten
 „ van Polyphen en Water-wormen, met de Bloed-
 „ zuiger flakken, met de Zee-netels, de Zee-
 „ starren, (daar wy een weinig laager van
 „ spreken zullen,) en met verscheide foorten
 „ van Aardwormen.” (Zie de *Collect. Academ. de
 Dijon, Tom. V. de la partie étrangère* pag. 598.)

Aanmer-
king over
de *Tœnia*
of Lint-
worm.

De moorddaadige Worm, welken wy in on-
 ze ingewanden draagen, en dien wy *Tœnia*, of
Solium, of den *Kluizenaar-worm* noemen, om
 dat hy alleen is, kan niet voortteelen by
 wyze van koppeling, indien het waar is, dat
 hy alleen is, gelyk hy den naam tot op onze
 tyden gehad heeft. Maar zou dit wel waar zyn?
 Zouden 'er genoegzaam blyken wezen, dat 'er
 geen vershillende *Sexen* by malkander zyn?
 Zou deze Worm eindelyk wel dat geene we-
 zen, daar men hem voor neemt? VALISNIERI
 gelooft, dat de platte ringen, waaruit hy schynt
 saamgesteld, eene opvolging van geheele Wor-
 men zyn, de eene aan de andere geplakt en
 vastgehecht. Dit is een gissing, die niet kan
 bewaarheid worden, dan door de ondervinding
 en door naauwkeurige waarneemingen. (*Theolo-
 gie des Insectes de Mr. Lesser Liur. I. Chap. I.*

Zou

Zou men hetzelfde niet mogen zeggen van Beschry-
 het Draakje , van den Guineefchen Worm ? ^{ving} van het
 Dit is een dunne lange Worm , die teelt in de Draakje.
 fpierachtige deelen der armen en beenen , hy
 tast zelden andere Menschen , dan de Negers,
 aan ; Hy is wit , rond , lang , eenpaarig van
 gedaante , vry veel gelykende naar den witten
 en ronden draad , daar men koord of lint van
 maakt ; Hy geeft zyn verblyf in eenig deel van
 't lighaam te kennen door geweldige smärten ,
 en door een gezwel ; dat hy veroorzaakt . Als
 men dat gezwel tot ettering heeft gebragt ,
 koopt 'er de kop van den Worm uit , men
 bindt hem aan een klein houtje , om te belet-
 ten , dat hy niet weder naar binnen keere , de
 worm koopt dagelyks een duim of twee ver-
 der uit , en dit duurt zeer lang , want men
 vindt 'er zomtyds , die tot vyf ellen lang zyn ;
 men bindt ze om dat houtje vast , en men rolt
 dat houtje om , naar maate de worm verder
 uitkoopt ; Als men dus den worm in zyn ge-
 heel kan bekomen , is de wonde wel haast ge-
 nezen , maar als hy afbreekt , koomen 'er dik-
 wils zeer hardnekkige zweeren voor den dag ,
 ter plaatse , daar de overblyfzelen van den ge-
 sneuvelden en begraven worm aan 't rotten
 gaan .

Om het uittrekken dezer wormen te bevo-
 deren , doet men de Lyders wormdryvende

middelen gebruiken , dat is zodanige Medicy-
nen , die men zich verbeeldt , dat tegen de wor-
men bepaaldelyk werken , men gebruikt daar
toe veeltys zeer sterke en bittere bereidingen
van Aloë. (Zie het algemeen Woordenboek
der Medicynen op het woord *Dragunculus* ,
Draakjes.)

Plaatzing
der Poly-
pen.

De gewoone houding der Polypen is zich
regt overeind te zetten op haar Staart; Dit
fchynt een zeer zwak steunzel te moeten we-
zen voor deze Diertjes , maar de Natuur heeft
behaagen , om ons door dergelyke vertooningen
te verwonderen; De houding van de Rups , die
men de Timmerman , of Stok timmerman , of
Stok rups noemt , en welke wy in het begin
van dit Werk e bezien hebben , is nog veel ver-
wonderlyker; De Dieren hebben dikwils een
byzondere kragt in het een of ander deel , daar
wy ons , de kleinheid dier deelen beschouwen-
de , geen denkbeeld van kunnen maaken; Hoe
het zy , de Polypus houdt zich op zyn staart
overeind , richtende zyn kop of bovenste ge-
deelte van zyn lichaam naar de oppervlakte des
waters; In dat foort van kop zyn hoornen , of
liever pooten , ingezet : want inderdaad hebben
zy alleenlyk de gedaante van hoornen , maar zy
dienen het Dier voor pooten , of zo gy wilt
voor armen , en hetzelfde gebruikt die werktui-
gen inzonderheid , om zyn prooy te bekoomen ,
aan te tasten , en vast te houden. De

De Polypus is evenwel niet altoos als vastgeplakt op zyn staart ; zyn staat zoude, in dit geval , ongunstiger zyn dan die eener plant. De plant, die geheel geene beweging maaken kan, heeft ook geene aandoeningen, geen gevoel, om te weten wat zy verliest of mist, door de beooving van dit vermaak, van nu en dan van plaats te veranderen. De Polypus, die dit ongeluk zou kunnen voelen, zou dus over een soort van ongeluk, ten minsten over eene zeer ongunstige behandeling der Natuur, kunnen klaagen, byaldien de Natuur haar dat vermogen van beweging even eens geweigerd hadt. Die vriendelyke Moeder heeft dit Dier-tje derhalven niet alleen een soort van beweging toegestaan, van zich rondom te kunnen draeijen, gelyk een tol of rad, om zyn eigen As, maar heeft het daarenboven nog een voortgaande beweging vergund ; als het tot eenig voorwerp wil naderen, draait het zich naar dien kant, daarop strekt het zich beu. telings uit, en trekt zich in, zo dat het by yder tred zyn staart den weg doet herhaalen, dien het zyn hoofd heeft laten doen. Deze wyze van voortgaan is langzaam ; Zy gelykt wel eenigzints naar die van een Pier of Aardworm, en een weinig naar die van de Rups, welke men de Landmeeter noemt.

Men moet de Polypen weinig waargenoo. Zy zyn
 B 3 men

wezently-
ke Die-
ren.

men hebben, om ze als Planten te beschouwen; Niet alleen gaan zy, gelyk wy zo aanstonds verklaarden, maar maaken ook alle bewegingen, die het best *georganiseerd* Dier, met de volkomenste leden en werktuigen, zou kunnen maaken. Zy neemen allerlei soorten van houw- dingen in 't water aan; „ dikwils vryven zy „ zich den kop en het lichaam met de pooten, „ of lekken het, als 't ware, met den bek, „ even als of zy voor hadden zich te zuiveren, „ ren, of het een of ander ding, dat hen belemmerde, uit den weg te ruimen”. Zy doen dit alles langzaam, en als zy het schieliker konden doen, zouden zy zich waarfchyntlyk de moeite niet willen geeven van zich te haasten; Zy hebben geheel geene drukke bezigheid en tyd in overvloed; Zy behoeven geene verblyfplaatsen te bouwen, gelyk de Byën; geen voorraadschuur- ren te vullen, gelyk de Mieren; geen webben te spinnen, geen fcheering vast te hechten, en met inflag te doorweeven, gelyk de Spinnen; Zy zyn gelukkig op de wyze als een Oester, zy leeven zonder moeite, zonder arbeid, zonder zorgen; Het eenige voorwerp, dat haar uit die zoete onverschilligheid kan opwekken, dat haare driften kan in beweging brengen, is haar roof, haar prooy, haar nodig voedzel. Zo dra zy 't zelve bemerken, vallen zy 'er op aan, gelyk een Arend op zyn prooy nederfort, tasten het met geweld aan, en vreeten 't op; vreeten

ten 't op , zeg ik ; want zy zyn onbedenke-
lyk gulzig.

Men onderscheidt vier foorten van Polypen, verschei-
deSoorten
die de eene van de andere weinig verschillen ; van Poly-
Die van het eerste foort schynen van een kas-
tanje bruine kleur , als zy gegeten hebben ,
maar nuchteren zyn zy wit . Men kan daar de
rede ligtelyk van begrypen , want de lichaa-
men dezer Diertjes zyn ten naaften by door-
schynende , en moeten derhalven , als zy met
eenig voedsel worden opgevuld , de kleur van dat
voedsel aanneemen , of ten minsten zich don-
kerder of lichter vertoonen , naar maate zy
meer gevuld of ledig zyn . Het getal hunner
pooten is van agt of tien tot twaalf of veer-
tien . Die van het tweede foort zyn van een
nog helderer kastanje bruin , dan die van het
eerste , en zy hebben zelden meer dan zes of
acht pooten . Die van het derde foort zyn niet,
gelyk de twee vorige foorten , een half duim
lang in hun staat van samentrekking , maar heb-
ben dan slechts een vierde van een duim leng-
te , zy zyn van een groene kleur , en hebben
acht , negen of tien pooten . Die van het vier-
de foort eindelyk hebben een dunder vel , en
om die zelfde rede , een helderer kleur , dan
de andere ; het getal hunner pooten is zelden
meer dan zes .

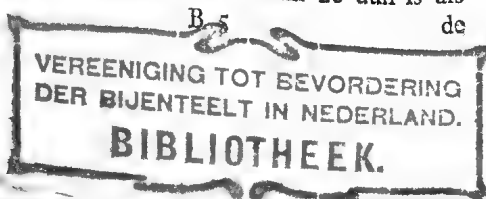
Deze vier foorten zyn de bekendste , maar Nog an-
dere.
het

Soorten. het zyn de eenigste niet, daar zyn nog verscheide andere. „ Een zeer byzonder en op-
 „ merkelyk soort is 'er onder anderen, waar-
 „ van de Polyphen vyftig of zestig hoornen of
 „ pooten rondom het hoofd hebben, welke
 „ allen in het water, als het Infekt niet ge-
 „ stoord wordt, een kringwyze beweging
 „ maaken, gelyk aan die van een water-molen-
 „ rad. Zy maaken dus een draaikolk, waarin
 „ verscheide kleine Infekten gesleept worden,
 „ welke zy, zo dra zy die onder het bereik
 „ haarer pooten hebben, straks aanvatten, en
 „ op de allerzeldzaamste wyze aan haar mond
 „ brengen. De Heer *Trembley* noemt ze
 „ Pluim-Polyphen, of Polyphen met vederbos-
 „ schen, ter oorzaak van de overeenkomst die
 „ haare pooten met deze vercierfelen hebben.
 „ Zy hechten zich vast, zegt hy, aan de stam-
 „ men of de wortelen der waterplanten, en zy
 „ hebben een schede, of koker, of een soort
 „ van celletje, daar zy in kruipen, als zy
 „ ontrust worden. Voor dat zy zich in deze
 „ scheden begeeven, trekken zy dat kleine
 „ bosch hoornen, die zogenaamde vederbos-
 „ schen, die haar zo dierbaar, en van zulk een
 „ allernoodzakelykst gebruik zyn, in, en ver-
 „ bergen dit in haar hoofd, even als de Slak-
 „ ken haare hoorntjes doen, zo dra zy gevaar
 „ verneemen of vrezzen; maar zo dra zy ver-
 „ neemen

„ neemen, dat alles rondom haar weder in rust
 „ is, koomen zy weder te voorschyn, engaan
 „ op nieuws aan 't werk, gelyk te voren, want
 „ de wyze Natuur heeft gewild, dat zy, gelyk
 „ genoegzaam alle Schepzelen, haar voedsel
 „ niet dan door arbeid bekoomen, en geen-
 „ zints het brood der luiheid eeten zouden.”

Men vindt in het slib of de modder, die in ^{Een zeer vreemd} Insekt. 't
 de loode pypen en gooten is, een Insekt, 't
 welk zich intrekt, even als de Polypus, en zich
 in een koker gaat verbergen; en 't welk ook
 op dezelfde wyze twee raden aan het hoofd
 heeft, die het doet spelen, ongetwyffeld voor
 het zelfde gebruik, om voedsel te bekomen.
 Als hetzelfde gebrek aan water heeft, besluit
 het zich in zyn koker, en het blyft daar twee
 of drie maanden in, zonder eenig voedsel te
 gebruiken, het kan zelfs, gedurende al dien
 tyd, de grootste hitte der zonne verdraagen,
 en zo dra het weder water bekoont, in het
 kanaal, waarin het zyn verblyf houdt, begint
 het als op nieuws te leven, maar hervat ook
 aanstonds zyn vorig bedrijf.

Alle de Polypen hebben Staarten, meer of ^{Staarten} der Poly-
 minder lang, naar de verschillende foorten, ^{pen.}
 maar die staarten vertoonen zich aan de Poly-
 pen niet, dan wanneer zy zich intrekken, ter-
 wyl in den staat dat zy uitgestrekt zyn, het
 overig gedeelte van het lichaam zo dun is als
 de

de staart, en dus van denzelven niet kan onderscheiden worden.

Aarsgat. De Polypen, die een langen staart hebben, hebben denzelven ook zeer dun, en zeer rank, en men merkt op, dat de lengte der pooten altoos evenredig is met die van den staart. Deze staart ondertusfchen, lang of kort, bevat een ingewand; hy heeft aan zyn onderfte einde een kleine opening, welke men als een aarsgat kan aanmerken, naardien daar de uitwerpzelen, door het ingewand geloosd, worden uitgeworpen, maar dat is, om zo te spreken, maar een toevallig gebruik van het aarsgat der Polypen, naardien deze Dieren byna alle hunne ontlastingen door den mond maaken.

Gebruik daar van. Het voornaamfte gebruik, en, naar 't fchynt, de eigenlyke verordening van dezen staart en dit aarsgat is, om op het lighaam, daar de Polypus zich opzet, een flym, of lilachtige ftoffe te laten loopen, als het Diertje voor heeft, zich op dat lichaam vast te maaken.

Zicktens der Polypen. Het is te denken, dat de Polypen, die in haare Meiren en Poelen in eene volle vryheid leven, nooit ziek worden, maar zulken, die tot haar ongeluk in onze handen vallen, en de flachtoffers van onze nieuwsgierigheid en proefnemingen worden, zyn wel aan zicktens onderhevig. De gewoonfte ziekten, en daar 'er zekerlyk veelen door sneuvelen, is de kwetzing,

zing, welke wy hen toebrengen, door ze aan te raaken, hoe voorzichtig wy hen ook behandelen, en welke voorzorgen wy gebruiken mogen, maar het hulpmiddel is gemaklyk en gereed, als men de kwaal kent, of slechts vermoedt, men behoeft het geplette deel maar af te snyden, en sfraks groeit in deszelfs plaats een ander, dat zeer gezond en gaaf is.

Schoon men tot nog toe op het lichaam **Haakjes** der Polypen nog punten, nog haakjes heeft kunnen ontdekken, is het evenwel te denken, dat 'er die zyn, want zo dra een Worm of ander klein Infekt een Polypus aanraakt, is hetzelfde op derzelyver lichaam als vastgeplakt, en kan daar niet wel weder afkoomen; hetgeen ter zelfder tyd aan de Polypus gelegenheid geeft, om haare pooten derwaards te brengen, en haar prooy met zekerheid aan te vatten.

Eene andere proefneeming, die wy sfraks **Mond** bybrengen zullen, bewyst, dat haare pooten insgelyks met onzichtbaare haakjes voorzien moeten zyn; Zy brengen haar prooy aan den mond, als men mond kan noemen een knobbeltje of tepeltje, 't welk midden in de pooten is, welk knobbeltje zich in de gedaante van een snuitje verlangt, als de Polypus een Worm wil inzwelgen, 't welk vervolgens weder plat wordt, en zich cirkelswyze verwydt terwyl zy doorflokt.

Men

**Vergiftig
vocht.** Men bemerkt in dezen mond nog tanden, nog
kaakbeenen; zy moeten 'er echter wezen, naar-
dien de Worm daar ter naauwer nood in is,
of hy sterft, maakende allerhande draeiingen,
die eene alleruiterfte finart te kennen geven.
De Polypus heeft ongetwyffeld ook een vergif-
tig vocht, gelyk aan dat van een Adder, en
zy werpt hetzelfde, even als deze, in de won-
de, die zy gemaakt heeft, want met welk eene
vaardigheid men haar den Worm onttrekt,
dien zy gebeten heeft, deze Worm sterft ech-
ter kort daarna van die kwetzuur.

Pooten. De Pooten van de Polypen zyn gefchikt
rondom het geen wy haar mond genoemd heb-
ben, en maaken daar een Cirkel, die verschei-
de duimen middelyns heeft. Wee den Worm,
die in dezen kring raakt, hy zal 'er zekerlyk
niet uitkomen. De Polypus, behalven dat hy
oogen fchynt te hebben, heeft ook een fcherp
gevoel; hy merkt, door de trilling en bewe-
ging in het water, dat 'er Wild in zyn net-
ten is, hy fluit ze toe, en het Infeet is gevan-
gen.

**Derzelver
Getal.** De Polypen die de meeste pooten hebben,
hebben 'er dertien of veertien, zy die de min-
ste hebben, hebben 'er vier. De pooten die
laaften zyn ongetwyffeld fterker en vaardiger;
of hun prooy moet gemaklyker te bekoomen
zyn, want de Natuur is billyk en onpartydig
in haare bedelingen. „ Yder

„ Yder poot bestaat uit verscheide ryën
 „ knoopen of kleine knobbeltjes , te saamge- Deelen.
 „ voegd door een vliesachtige en doorschynen-
 „ de zelfstandigheid , welke in den allerhoog-
 „ sten graad voorzien is met de eigenschap van
 „ zich te verkorten en uit te zetten , op zoda-
 „ nig eene wyze , dat die knoopen , door dat
 „ middel , dan eens nader by , dan eens verder
 „ van malkanderen af zyn , en dat in alle moo-
 „ gelyke richtingen , en het Insect kan naar
 „ zyn welgevallen zulk of zodanig een gedeel-
 „ te der pooten toevouwen , naar den kant als
 „ het goed vindt , en op allerhande wyzen.”
 (*Transact. Philos. N. 469. pag. 42.*)

De Polypen van zommige soorten kunnen Rekking.
 hunne pooten uitsprekken , van een linie tot
 verscheide duimen lengte ; De HERTOG VAN
 RICHEMONT verzekert in het kabinet van den
 Heer *Trembley* Polypen gezien te hebben , die
 hunne pooten uitsprekten tot de lengte van ne-
 gen of tien duimen. De geduurige beweging
 en werking dezer pooten , de verschillende hou-
 dingen , welke zy neemen , de dieniten van
 handen en voeten tevens , die zy verrichten ,
 nu eens beurtelings , en zomtyds op het zelfde
 oogenblik , dit alles maakt eene vertooning zo
 verscheiden , en zo vermaakelyk , als men zich
 voor een Liefhebber verbeeld kan.

Schoon de pooten van een Polypus , in der-
 zel-

vergrootfte uitfpanning, „ naauwelyks zo dik
 „ zyn als de draaden van een Spinneweb, be-
 „ houden zy echter in deze fchynbaare zwak-
 „ heid fterkte genoeg om een Worm, veel
 „ dikker en woelachtiger dan de Polypus zelve,
 „ aan te vatten, en zo wel vast te houden,
 „ dat dezelve die boeijens niet ligt ontworfte-
 „ len kan”. Die zelfde pooten, gelyken in
 haar ftaat van faamentrekking, naar de ftraalen
 van een Zee-ftar.

Befchry-
 ving van
 de Zee-
 ftar.

Deze overeenkomst en verfcheidene andere,
 die er tufchen de Polypus en de Zeeftar plaats
 hebben, verplichten ons om eene korte befchry-
 ving van die laafte te geeven.

Men onderscheidt drie foorten van Zeeftar-
 ren; De eerfte is glad, de tweede doornach-
 tig, de derde heeft eenigzints de gedaante van
 een boom, of is met takken voorzien.

Die, welke glad is, „ heeft vyf pooten of
 „ ftraalen, die elk een duim breed, en meer
 „ dan vyf duimen lang zyn. De ftam van het
 „ Dier heeft niet meer dan een duim middel-
 „ lyn. Elk dezer ftraalen is bedekt met klei-
 „ ne knobbeltjes, die men ingelyks op de
 „ pooten van de Polypus vindt.

„ Die, welke doornachtig is, heeft ook vyf
 „ pooten, elk van welken puntig is; smal in
 „ derzelveer geboorte, of daar zy eerst uit het
 „ lichaam koomen, breed naar 't midden, en
 lang

„ lang twee en drie vierde duim , schoon het
 „ lichaam van het Dier niet meer dan een half
 „ duim middellyns heeft ; zyn lichaam en zyn
 „ pooten zyn voorzien met beweegbare ste-
 „ kels , gelyk aan die der Zee-Eglantieren .”

De boomgelyke Zeeftar heeft meer dan een <sup>Boomge-
lyke Zee-
ftar.</sup> voet middellyns ; Haar lighaam , 't welk van
 dezelfde gedaante is , als dat van een Polypus ,
 verschilt 'er niet van dan dat het aan de zyden
 is ingetand , het is van een vyfkantige figuur ,
 of heeft vyf hoeken . De bek van deze Zee-
 ftar is even eens geformeerd als het lichaam ,
 zy heeft ook vyf hoeken , die uit den saamen-
 loop der vyf lippen , tegen de vyf zyden des
 lichaams overftaande , geboren worden . Uit de
 zyden van elk dezér hoeken kómen vyf ronde
 pooten te voorschyn , ten naaften by van de
 dikte van een duim . Zy verdeelen zich ter-
 ftond elk in twee takken , en deze in een on-
 eindige menigte kleine takjes . Men heeft 'er
 eenentachtig duizend negenhonderd en twin-
 tig gevonden in een Zeeftar , die men in het
 kabinet van de koninglyke Societeit te Londen
 bewaart . Deze Vifch maakt , even als de Po-
 lypus , een foort van werpnet van haar pooten .
 Dit , weet men , is een net , 't welk in 't rond
 wordt uitgeworpen , en 't welk door het ge-
 wicht , dat 'er rondom aanhangt , genoodzaakt
 wordt neêrzinkende toe te fluiten . Op die wy-
 ze

ze, trekt men het op, al fluitende, en al de Visch, die zich op die plaats bevondt, voor zo verre dezelve onder 't uitgeworpen net bezet kon worden, is gevangen. Op die zelfde wyze haalt deze visch haar prooy, als zy die vast heeft, na haar toe, haar poot al gestadig styver fluitende, en eet haar vangst op haar gemak op.

Gelykheid van de Polypus met de Zee-ster.

De Polypus gelykt in zo veele opzichten naar de Zee-ster, dat men aan de eerste den naam van Zoet-water of Rivier-ster byna zou mogen geeven.

Zy vreet Vischen en Wormen op, grooter dan zy zelve. Haar Maag zet zich uit zo veel als nodig is, om dezelve te bergen; Dit is een zak van een zeer dun vel, en zeer vatbaar voor ontspanning; Die der Slangen en Hagedisfchen ontspant zich op dezelfde wyze, als zy een Pad of een Kikvorsch doorzwelgen. Men ziet op zommige Eilanden in de Indiën, Slangen van een buitensporige grootte, die, met een hap drie of vier, een geheelen kameel in hunne Ingewanden duuwen: Na die maalyd blyven zy ook onbeweeglyk en roerloos liggen, zyn zich zelve tot last, en niet in staat, om den minsten wederstand te doen, tot dat zy dit brokje ten naastenby verteerd hebben; Wy kunnen hierby in het voorbygaan aanmerken, hoe veel verkiezelyker de staat van een sober Mensch,

Mensch, zo wel als Dier, is, boven dien van een Gulzigaart; Hoe veel gelukkiger iemand is, die in eene eerlyke middelmaat leeft, dan die hedendaagsche *Crasfusen*, (†), die van overvloed en lekkernyen barsten, en die in meer dan één opzicht naar de Slangen gelyken, die geheele Kameelen doorzwelgen. Alle de vleeschvreetende Dieren hebben maagen, geschikt naar hunne gulzigheid; De Polypus verteert in eenige uren de Wormen, die hy heeft ingeslagen, en als hy 'er de vliezen, die zich niet verteeren laten, van uitwerpt, zyn die vliezen zo dun als Spinrags-draaden.

Men heeft boven gezien, dat zy uit knoppen voortteelen, en scheuten voortbrengen, gelyk de boomen, dus moet men zich niet verwonderen, dat zy zonder koppeling vermenigvuldigen; Het geen zy gemeen hebben met de *Puceron's* of Steekwormen, en met eenige andere Insecten.

„ De jonge Polypen koomen te voorschyn
 „ uit de zyden hunner vaders of moeders, on- Hoe de Polypen groeyen.
 „ der de gedaante van een zeer kleinen knop
 „ of een knobbeltje, waarvan de dikte die van
 „ de punt eener speld niet overtreft. Deze
 „ knop

(*) CRASSUS was een ryk en dik Romein, Tydgenoot van CÆSAR, en zyn Collega in het Driemanschap.

„ knop wordt langer en dikker van uur tot uur.
 „ In een of twee dagen ontzwachtelen zich de
 „ pooten, het Diertje wordt volkomen, en gaat,
 „ schoon nog klein, van het ouderlyk lichaam
 „ af.”

Dikwils is het 'er nog niet af, of het brengt al weder andere Jongen voort, en de ftam dier laafte jongen maakt insgelyks weder nieuwe Scheuten, zodat, als de oude Polypus het konde zien, hy zyn geflacht tot in het vierde ge- lid, op zyn rug vermeerderd, zoude befcouwen.

En met
welk een
fpoed?

Deze opvolging van geflachten vereifcht zeer weinig tyds; Een Polypus brengt in één week vyf andere voort, en elk van deze brengt, de tweede week van zyne geboorte, een gelyk getal voort, en dus vervolgen zy elk vyf yder week voort te brengen, 't geen in één jaar tyds het geflacht der Polypen oneindig in getal zou maaken, indien, ten gelukke voor de In- feften, daar zy op aazen, zy zelve niet ten voedzel voor veele andere verftrekten.

Hoe zy
ceten?

Als de Polypus een Worm heeft gegeeten, ziet men de maag der Jongen, die hy draagt opzwellen en dikker worden. Het voedzel dat hy zelf gebruikt, gaat van zyn lichaam in het hunne over.

En fry-
den.

Als een jonge en oude Polypus ter zelfder tyd één Worm aanvatten, betwiften zy dien mal-

malkanderen , gelyk wy zouden doen , als wy ons in hunne plaats bevonden , maar het gefchil bepaalt zich door de verdeling , zy eeten elk de helft op , en daar zouden wy mogelijk niet mede te vrede zyn .

Als een Polypus zich van het vaderlyk of moederlyk (want inderdaad weet ik niet , hoe ik het noemen moet , gelyk ik ook niet weet , in wat geflacht ik het Dier in onze taal gebruiken moet , en het om die rede , dan eens manelyk ; dan vrouwelyk bezig , naar dat het my voorkomt) Als een Polypus , zeg ik , zich van het vaderlyk of moederlyk lichaam heeft losgemaakt , blyft 'er geen zichtbaar merkten over van de plaats , daar dezelve gezeten heeft .

Verscheide andere Insecten , behalven de Polypus , teelen op een zeer byzondere wyze , Nog twee byzondere voortce-
lyngen. wy zullen 'er maar twee voorbeelden van bybrengen .

I. de Surinaamsche Pad , welke de beroemde Juffrouw SIBILLE MERIAN heeft afgetekend , [en waarvan de Historie in onzen tyd door de Heeren PETRUS CAMPER , en nog nader door Doctor PHILIPPUS FERMIN is opgehelderd] draagt op haar rug eene groote menigte Eitjes , die daar [op eene wyze , die Juffrouw Merian nog niet wist , maar die door den laatstgemelden Natuurkundigen is verklaard] geformeerd

worden in Celletjes, daar men de Jongen uit ziet te voorschyn koomen, zo dra zy in staat zyn hunne gevangenis met geweld te openen.

2. „ In de maanden van April en May,
 „ schryft de Heer *Baker* aan den Heer *Folques*,
 „ vindt men in het slib, onder de kleine roode
 „ Wormen, welke dienen om de Polypen te
 „ voeden, een groot getal kleine eitjes van een
 „ bruine koleur, van dikte als een middelmaa-
 „ tige Speldeknoop, yder van welken door een
 „ schelp beveiligd was; men onderzocht de ei-
 „ tjes voor het Microscoop, en men bemerkte
 „ onderscheidenlyk, dat elk derzelve Wor-
 „ men, die leven hadden, bevatteden; Het
 „ geen het verwonderlykste in deze waarnea-
 „ ming voorkomt, is, dat 'er, toen men de
 „ ze eitjes met de punt van een speld opende,
 „ niet een enkele Worm uit te voorschyn
 „ kwam, gelyk men natuurlyker wyze moest
 „ verwachten, maar dat 'er vier, vyf of zes,
 „ zomtyds agt of negen kwamen, wel gefor-
 „ meerd, schoon zeer klein, die zich met veel
 „ vaardigheid bewogen, en elk hun byzonder
 „ bekleedzel hadden.
 „ Hier vinden wy eitjes in eitjes besloten,
 „ en wy zien verscheide kleine Diertjes uit een
 „ enkele schelp te voorschyn koomen. Dit stuk
 „ is waarlyk verwonderlyk, en ik herinner my
 „ niet, iets dergelyks in de werken der Natuur
 „ waar-

„ waargenoomen, of daarvan zelfs gehoord te hebben.”

De waters, die niet geheel stilstaande wateren zyn, en ook niet een al te sterken loop hebben, zyn de eenige, daar men de Polypus vindt. De kracht van een maatigen stroom, die het Dier niet belet, zich aan een Steen of Plant vast te hechten, is genoeg om die Infecten in zyne netten te voeren, welke in een stilstaand water, waarin geheel geene beweging is, minder gevaar loopen, om onder het bereik zyner armen te geraaken, om dat zy zonder beletzel zwemmen.

Waar men de Polypen vindt.

Als de Polypus een Worm heeft aangegrepen, al was dezelve twee of drie duimen lang, dat is te zeggen, al was hy voor de Polypus een Coloffus, een reusachtig lichaam, sluit en knypt hy dien zo wel tusschen zyne pooten, dat hy 'er al mede doet, wat hy wil; hy vouwt hem dubbel toe, vat hem in het midden van deszelfs lichaam aan, zuigt hem het bloed af, en als hy hem door dit zuigen tot een veel minder *volumen* gebragt heeft, slikt hy hem door, of zo hy dit niet in een reis kan doen, houdt hy zyn bek, terwyl hy den Worm dubbel toegevouwen, zo diep als moogelyk, in zyn lichaam douwt, gedeeltelyk open, de kop en de staart, van den ingezwolgen Worm vloten dan met den stroom, en hy laat dit zo

Zy verslinden groote wormen.

lang aanhouden, tot dat hy een gedcelte van het midden, 't welk nu het onderfte in zyn lichaam is, verteert hebbende, al het overige meer naar beneden, en dus den uithangenden kop en ftaart binnen zyn bek brengt, waarna hy die als naar gewoonte fluit. Dit is misfchien het fterkfte voorbeeld van gulzigheid, 't welk in de geheele gefchapen Natuur is.

Hoe zy
die aan-
vatten.

„ Ik heb, ('t is nog al de Heer *Baker* die
„ fpreekt) Ik heb verfcheide maalen een proef
„ genoomen, van een grooten Worm aan het
„ einde van een enkelen poot te houden, en
„ op die wyze de Polypen aan te bieden. Die
„ Worm was, door middel van de kleine on-
„ zichtbaare haakjes, aanftonds aan dien poot
„ als vastgenageld. Ik heb vervolgens een on-
„ eindigen vermaak gehad van de Polypus zyn
„ roof als met de hand te zien weegen, en zyn
„ vangft, om zo te fpreeken, met het zelfde
„ oordeel, en dezelfde oplettenheid zien on-
„ derzoeken, als een Viffcher doen zoude, die
„ voelde, dat hy een groote Vifch aan zyn
„ hengel hadt, en vreesde denzelven te zullen
„ breeken. De Poot, waarmede hy den Worm
„ houdt, by trappen toehaalende, brengt hy
„ dien onder het bereik van zyne andere poo-
„ ten, die denzelven daarop terftond van alle
„ zyden omringen.”

En vast
houden.

Van wat al liften, van welk eene kracht
weet

weet het geringste Dier niet al gebruik te maaken, als het 'er op aankoomt, om zyn leven te beschermen; Eveneens als een mensch, die voelde, dat hy op een Slang stondt, een grooten sprong achter uit zou doen, zelfs schoon hy op dien tyd door de Jicht, of het Podagra, of de Kramp werdt aangetast; Eveneens als hy, door een Beer vervolgd, op een boom zou klouteren, of, bewegenloos op den grond gaande liggen, zich dood houden, of eenige andere list gebruiken, eenige andere pooging te werk stellen, om het dreigend doodsgevaar te ontkomen, even eens als hy zich, voor Struikrovers verbergende, zig stil zou houden, schoon hy zelfs den sterksten aandrang voelde, om te hoesten of te niezen: even eens blyft de Worm, die weet, dat de Polypus dezelfde gulzigheid als de Slang, dezelfde wreedheid als de Beer heeft, en even onbarmhartig is als de Struikrovers, onbeweegelyk tusschen haare pooten, zo dra hy zich gevangen ziet. Indien de Polypus zich door deze list laat bedriegen, poogt de Worm aanstonds gebruik van de gunstige gelegenheid te maaken, en eensklaps door een geweldigen sprong uit zyne boeijens te ontsnappen; Maar het gebeurt zelden, dat dit middel haar gelukt; De Polypus past op hem, houdt hem in beslag, en op de minste beweging, die hy hem ziet maaken, herneemt hy hem weder

met dezelfde snelheid, als een Kat zich wéer op een Muis stort, die haar denkt te ontkomen.

Zy hebben oogen. De Polypen schynten oogen te hebben, want zo dra men met een licht nadert tot het vat, waarin menze bewaart voor zyne proefnemingen, of dat men dit vat uit een duister in eene verlichte plaats overbrengt, verlengen zy hunne lichaamen en pooten, op dezelfde wyze als zy gewoon zyn, wanneer zy van verre een Worm ontdekken, dien men hun zal voorhouden.

De Heer *Baker* voedt zyne Polypen met roode Wormen, die gemaklyk te bekomen zyn op het slijb van de leems; De Heer *Trembley* voedde de zyne met Water-sleek-wormen, (*Pucerons d'eau*,) die gemeen zyn in Holland, en als het kleine volkje den voorraad, dien men 't zelve voorgeworpen heeft, heeft opgegeeten, kan men weeten, hoe veel Wormpjes yder Polypus in zekeren bepaalden tyd heeft genuttigd. Men kan dit niet alleen uit eene berekening van het getal opmaaken, maar men kan het voor zyne oogen zien. Deze Wormpjes hebben zwarte en glinsterende oogen, men bemerkt ze door het vel van de maag der Polypen; het welk doorschynend wordt, zo dra de maag is opgespannen, en zy is altoos opgespannen, als de Polypus gegeten heeft.

Waar men Men zoekt dikwils de Polypen met veel moeite

te, zonder ze te kunnen vinden, schoon men ^{ze moet zoeken?} ze onder zyne handen heeft. Men vifcht, men kykt in 't water, men beweegt en roert het zelve, en men vindt niet met al; De rede is, omdat men niet zoekt op die wyze, als men zoeken moest. Men moet de planten, de stukjes hout, de fteenen, waar op men vermoedt, dat Polypen wezen mogten, zachtjes opneemen, en ze in een vat met water zetten. Byaldien daar wezenlyk Polypen aan zitten, zal men ze zich wel haast zien verlangen, en hunne pooten uitftrekken, maar zonder dit hulpmiddel zoudt gy duizend Polypen kunnen hebben, zonder te vermoeden, dat gy 'er nog één gevonden hadt, om dat, als gy ze uit het water neemt, zy zich intrekken, in welken ftaat zy byna onmerkbaar zyn.

Een getrouw Hiftorieschryver moet alles ver- ^{Eeten malkander niet.} haalen; Ik zal het dan zeggen, fchoon ik het niet dan fchoorvoetende, en zelfs niet zonder yzing doe, om dat ik my niet weêhouden kan, eene stille vergelyking tuffchen den Mensch en de Polypus te maaken; Ik zal het echter zeggen, dat de Polypen vriendelyk, heufch, gezellig onder malkander zyn, dat zy malkanderen beminnen, malkanderen fpaaren, en de eene de anderen nooit eenig nadeel toebrengen. Werp een uitgehongerde Polypus een andere Polypus voor, hy valt 'er aanftonds met woe-
de

de op aan, maar zo dra hy een Schepzel van zyn Geflacht bemerkt, hetgeen op hetzelfde oogenblik gebeurt, maakt hy de ketens los, waar mede hy hetzelfde gekluisterd hadt, en legt het zachtelyk by zich neder, zy zullen, zo het niet anders wezen kan, van honger sterven, maar zy zullen nooit hun leven ten koste van dat hunner broederen poogen te rekken. Dus moeten, de Historie der Polypen lezende, of erkennen, dat men geen hart heeft, dat men zonder gevoel of aandoening is, of men moet traanen van meêwarigheid en tederheid schreiën, daar men integendeel die van den Mensch lezende, in dien staat als hy thans is, veel eer met een billyke verontwaardiging, met toorn en afgryzen vervuld wordt, waardoor de liefelyke bron dier zoete traanen verstopt wordt of opdroogt.

Men moet
haar water
verver-
schen.

Men moet, om de Polypen te bewaren, het water, daar men ze in heeft, dikwils vernieuwen; Buiten dat ziet men ze oogenschynlyk vergaan, en in verrotting vallen. Die zelfde voorzorg moet men gebruiken ten opzigt van alle Visschen, die men in bakken of kommen houdt; want water, dat stil staat, bederft, wordt in zich zelve rottig en ontbindt de dierlyke zelfstandigheden.

Met voor-
zichtig-
heyd.

Als men het water der Polypen ververft, moet men de voorzorg gebruiken, van dezelve de

de eene na de andere op te neemen in een buisje of met de schaft van een pen, als een gootje gesneden, en men moet ze in een ander vat overzetten, daar menze ten minsten zo lang in houdt, tot dat het eerste vat, daar men ze in gehad heeft, ter deeg schoon gemaakt is; men moet het Glas, (want dit is gemeenlyk het vat, daar zy in bewaard worden) wel zuiver en schoon waschen, en het slym, dat zy op den bodem en aan de kanten gelaaten hebben, daar af neemen, om dat dit de stoffe is, waardoor het water, dat men daar op nieuws in doet, aanstonds weder bederven zoude. Als een Polypus zich aan de schaft van de Pen, waar mede men dezelve overbrengt, vast maakt, moet men de Pen in het vat laten blyven, zy zal ze een of twee minuten daarna van zelve verlaten; Als men 'er hem met geweld afscheurde, zou hy eenige pooten in den loop laten; Het is waar, dat hy anderen in de plaats zou krygen, maar het is beter hem te laten houden, dat hy heeft, men bespaart 'er hem ten minsten de pyn mede van ze te verliezen.

Allerhande water is niet goed voor de Polypus; hy kan niet leven dan in een zeer helder en zeer zoet water, gelyk dat van zuivere graften, en Rivieren, Het Put- of Fontein-water doet hem sterven.

Welk Water zy be-
minnen.

Welk Dier is 'er, het welk niet een byzon-
de.

deren Vyand heeft, wien men zyn huisfelyken beul mag noemen; Die van de Polypus is een groote Vloo, dewelke op zyn lichaam voortteelt, en waarvan hy fomtyds wordt opgevreten; Men kan deze Diertjes van dit wreed Ongedierte niet bevryden, dan door hetzelve met een Penceel van hunne lichaamen te ftryken.

Met zulke
voor zerge-
gen

Als men de Polypus in een groot vat be-
waart, en men hetzelve zynlyk houdt, het dik-
wils en fchoon waschende, en de Polypen
ververfching van water en de ruimte van voed-
zel verffchaffende, heeft de Heer *Baker* onder-
vonden, dat zy veel grooter en fterker worden
dan in de graften of wateren, daar men ze uit
gehaald heeft; Met deze voorzorg, van een
groot vat te neemen, bekomt men noch een an-
der voorleel, men is als dan niet verplicht om
het water zo dikwils te ververfchen, om dat
een groote hoeveelheid waters minder fchielyk
bederft, dan eene kleine; men moet alleenlyk
de oplettenheid gebruiken, om met de baarden
of veeren van een pen de flymerigheid, wel-
ke wy gezegd hebben, dat zich aan den bodem
en aan de wanden van het glas vastzet, naauw-
keurig weg te ftryken, inzonderheid op zulke
plaatzen, daar men met de handen niet by kan
koomen.

Kan men
ze lang.

Het is door alle deze oplettenheden, dat de
Heer *Baker* het vermaak gehad heeft, om veel
po-

Polypen op te voeden, en om veel proeven houden op dezelve te doen, proeven zo aartig en keurig, als opmerkelyk en leerzaam; Men kan de Polypen niet wel waarneemen, dan met dezelve dus in zyn kabinet, of ten minste in zyn huis te hebben, en op te voeden; men kan hunne liften, en ftreeken en handelingen, in hun geboorte - verblyf niet nagaan, want zy ontsnappen aan het gezicht. Het beste middel De zinlykheid is voor de Dieren om ze lang te bewaaren is hen zeer zinlyk te houden, en met veel oplettenheid en voorzigtigheid te behandelen en te dienen. De zinlykheid heeft cennuttigen invloed op het leven van alle Dieren; Dezelve schynt hun zelfs volstrekt noodzakelyk, en als een deel van hun bestaan uit te maaken. De zodanigen, die in de onreinste stoffen leeven, gebruiken de voorzorg van zich te reinigen, als zy daar uit komen; De Schalbyter en de Drek-worm kunnen 'er ten bewys en voorbeel van strekken. Men zoude onder de viervoetige Dieren het Varken kunnen bybrengen, het welk, als het zinlyk gehouden wordt, een vaster en steviger vet, en een lekkerder vleesch krygt, en vrolyker, lustiger, ja, als ik my zo uitdrukken mag, meer voldaan over zich zelve is, meer zin aan zich zelve heeft; Inzonderheid moet men er en Menichen noodzakelyk kennen, dat de zinlykheid een zeer onmiddelyken invloed heeft op de gezondheid, en zelfs op

op het leven van den Mensch; waarom hebben wy dezelve dan zo moeiljelyk, waarom hebben wy de lichaams-reiniging, in zommige opzichten, onmoogelyk gemaakt, door de menigte van nuttelooze gewaaden, daar wy ons verbeelden ons zelve mede te vercierren, maar daar wy ons inderdaad belagchelyk door maaken, en op zyn allerbest mede beladen?

De Polypus bemint het licht.

De Polypus leeft in allerlei lucht; hy bemint het licht, hy trekt zich in, als men het wegneemt, of 'er hem van verwydert, hy strekt zich daarentegen uit en ontzwagtelt zyne ledemaaten, als men 'er hem weder bybrengt; het geen een natuurlyk vermoeden geeft, om te denken, dat hy het vermogen heeft, om de aangenaamheid des lichts te genieten, of dat hy met oogen voorzien is.

Kunnen tegen geen stooten-

Als men de Polypen wat verre wil vervoeren, al droeg men ze ook op een burrie, of eenige andere dergelyke zachte wyze, moet het vat, daar zy in zyn, altoos vol water wezen, op dat zy geene schokken koomen te lyden, want de minste aanhoudende vryving doet ze omkoomen.

„ Ik weet niet, zegt de Heer BAKER, hoe lang de Polypus in 't water leven kan, want „ ik heb 'er van de geenren, die ik voor my „ heb, nog geene zien sterven.” Dit was van de maand April af tot de maand September toe.
Hy

Hy voegt 'er by van den Heer MILES, zyn Vriend, gehoord te hebben, dat als men een dooden Polypus in het water aanraakt, dezelve zich aanstonds onder de gedaante van een fynen waasfem ontbindt; dezulken, die men buiten het water laat sterven, blyven in hun geheel, men laat ze droogen, en men neemt ze dan gemaklyk waar voor het Mikroskoop. Maar men moet veel voorzorg en veel behendigheit gebruiken, om ze uit de brandewyn, of den azyn, daar men ze in heeft laten sterven, op te haalen.

De inwendige deelen van de Polypus zyn zo eenvoudig, en daarenboven zo moeiljelyk te bemerken, dat men 'er met het Vergrootglas zelve byna niets aan ontdekt.

Als men een Polypus in 't lang doorsnydt in twee stukken, ziet men in drie of vier dagen, als 't warm, en in zeven of acht, als 't koud weder is, een lichaam onder 't hoofd, en een hoofd op het lichaam, 't geen doorgesneden is, te voorschyn koomen. Als men het Diertje in meer dan twee stukken snydt, groeit uit elk dier stukken, byna in het zelfde bestek van tyd, eene geheele Polypus; gelyk aan zekere sterk voorttelende planten, die uit zaaden, uit knoppen, scheuten, door inënting, en uit haar wortels groeljen, even eens vermenigvuldigt zich een Polypus, en leeft onder allerhande geda-

Doorgesneden Polypen.

Pl. VII.
Fig. 25.

Voedzel
dezer
Diertjes.

daanten. De Heer TREMBLEY heeft de Polypen omgekeerd, dat is te zeggen, het binneste buiten gehaald, en den staart door den bek uitgetrokken (zie Pl. VII. Fig. 25) en zy leefden, en wierden in weinige dagen weder het geen zy geweest waren voor deze zonderlinge werking. Zie hier hoe men dezelve omkeert.

Men geeft aan de Polypus eenig voedzel, daar zy van houden, best is een langachtige Worm; De Polypus flikt 'er een gedeelte van door; dan trekt men den Worm uit, ter zelder tyd, dat men den staart een weinig aandrukt, en de staart, en de maag, en het gedeelte van den Worm, dat doorgezwoegen was, alles komt te gelyk den mond van den Polypus uit.

Pl. VII.
Fig. 26.

Zonder-
linge ont-
dekking
van den
Heer BA
KER.

De Heer Baker, de Historie van den Polypus besluitende, beschryft een klein wonderstuk van groeiing; het geen ik woord voor woord zal overschryven; want daar is in het geheele verhaal, dat hy doet, niet de minste omstandigheid, die niet opmerkelyk is; Zie, om 'er een klaarder denkbeeld van te krygen, de 26. Figuur op de VII. Plaat.

„ Ik had, zegt hy, in een aarden vat, dat
„ omtrent een half *Septier* groot was, eene
„ kleine hoeveelheid zwart slib uit de Teems,
„ waar in eenige Wormen waren, die tot
„ voedzel van myne Polypen verstrekten. Ik
goot

„ goot daar alle dagen wat water op , om my-
 „ ne Wormen nieuw voedsel te bezorgen , en
 „ te voorkomen , dat zy niet bedorven ; Een-
 „ ge minuten , na dat ik dit water had opge-
 „ goten , goot ik 'er weer af alles , wat niet
 „ met het slib vermengd was , zo dat het slib
 „ altoos vochtig bleef , en eene geduurige ver-
 „ versching van frisch water ontving , en ge-
 „ stadig nat was , zonder onder het water te
 „ staan , want het water , dat 'er helder en
 „ klaar boven op kwam , goot ik , zo als ik
 „ zeide , telkens af .

„ In dit slib , 't welk ik , op deze wyze , om-
 „ trent veertien dagen bewaarde , bemerkte ik
 „ op den 27. *September* laatstleden , op ver-
 „ scheiden plaatsen , en byzonderlyk aan de
 „ randen , verscheide kleine lichtende lichaam-
 „ pjes , vry gelyk , voor zo verre de gedaante
 „ en grootte betreft , aan zekere groote en
 „ doorschynende Zandkorrels , gelyk ik ze ook
 „ eerst daar voor aanzag ; maar dezelve met
 „ meer oplettenheid onderzoekende , bespeur-
 „ de ik , zonder behulp van eenig vergroot-
 „ glas , dat het kleine doorschynende , eyronde
 „ lichaampjes waren , die omtrent het twintig-
 „ ste gedeelte van een duim in de hoogte had-
 „ den , en een knop , of een kleine zwarte
 „ kroon boven aan het spits of den top ; Zy
 „ stonden recht op en vry dicht by malkan-
 „ *Vierde Stukje.*

„ deren , in dit slib , het geen een zeer aarti-
 „ ge vertoning maakte.

„ Door deze vertooning getroffen , bragt ik
 „ terstond een dier lichaampjes voor het Mi-
 „ kroskoop , en ik vond het volmaakt gelyk
 „ aan een Flakon van Florence , of Floren-
 „ tynsche bouteille , welker bodem opwaards
 „ gekeerd was , en die , boven aan , een krom
 „ of rondachtigen kop hadt , wat platter naar
 „ zyn oppereinde wordende.

„ Het lichaam en de hals van deze fles , als
 „ men ze zo noemen mag , scheenen vol van
 „ een vry helder water , en waren zo door-
 „ schynende , dat als haar focus aan dat van
 „ het microskoop beantwoordde , men dwars
 „ door dit water de vensters van eenige hui-
 „ zen , die daar tegen over stonden , naaukeu-
 „ rig onderscheiden konde , welke huizen zich
 „ in eene omgekeerde gedaante vertoonden , ge-
 „ lyk gebeurd zoude zyn , als men dezelve
 „ door een glas van gelyke gedaante hadt be-
 „ schouwd.

„ De kroon of knop , die het opperste ge-
 „ deelte uitmaakte , was zwart aan haar boven-
 „ einde , en men bemerkte daar onregelmatige
 „ takken aan , geformeerd door eenige witach-
 „ tige trekken . Maar wat lager , naar de plaats
 „ alwaar deze knop zich met de fles saamen-
 „ voegt , hadt dezelve ook eenig zweemzel van
 „ die

„ die kleur, als men haar van een wel verlicht-
 „ ten kant beschouwde.

„ Gedurende den tyd, dat ik dit aartig voor-
 „ werp onderzocht, begonden deszeifs zyden
 „ te verwelken, en hetzelfde wierd ondoor-
 „ fchynend, naar maate het klein gedeelte slib,
 „ daar het zich gezet hadt, opdroogde; maar
 „ een oogenblik daarna, als ik 'er een dropje
 „ nieuw water had bygegoten, wierdt het we-
 „ derom gespannen en doorschynend, en schein
 „ gelyk te voren, gelyk aan een glazen vat
 „ vol water.

„ Ik geloof, dat deze kleine lichaampjes
 „ planten zyn, die nog niet beschreven zyn,
 „ en waarvan de gedaante en groei zeer won-
 „ derlyk zyn. De wortels worden in het slib,
 „ waaruit de plant te voorschyn komt, opge-
 „ houden door een stam, gelyk aan den hals
 „ van een fles, en daar is alle rede om te den-
 „ ken, dat de zwarte en ronde knop, die op
 „ deszelfs bovenste gedeelte zit, daar het zaad
 „ of de vrucht van is.

„ Deze Planten duurden maar weinig da-
 „ gen, en toen het koud weder begon te wor-
 „ den, verdweenen zy allen te gelyk.”

[Schoon dit Artikel al zeer lang is, is dit Historie
 foort van Schepzelen echter zo byzonder, zo van de
 D 2 in

ontdek-
king der
Polypen
door den
Hr. TREM-
BLEY, en
deszelfs
waarne-
mingen,
uit zyne
Memoires
getrok-
ken.

intresfant, en heeft zelfs zulk eene geheele ver-
andering in de redeneerwyze der Boven-natuur-
kundigen gemaakt, dat de meeste Lezers, dunkt
my, de Historie der eerste ontdekking uit den
Heer TREMBLEY zelve, wat onderscheiden-
lyker voorgedragen, met genoeg lezen zul-
len, ik zal het dan waagen, zelfs met gevaar
van eenige herhaalingen te maken, een kort
uittrekzel uit *de Memoires &c.* van den eer-
sten uitvinder zelve mede te deelen.

De Polypen, zeg ik, hebben eene geheele
verandering in de redeneer-wyze der Boven-na-
tuurkundigen, zo wel als in de *Systemata* der
Natuurkundigen, gemaakt: en inderdaad, dat
de Planten zich uit stukken, daar van afgesne-
den, weer geheel kunnen voortbrengen, is een
zaak, zo bekend, als het tot onze tyden onbe-
kend geweest was, dat 'er dieren zyn, in wel-
ken de alvermogende Schepper het zelfde ver-
mogen geplaatst heeft. Men weet, dat, by
voorbeeld, een Peperwortel in stukken gesne-
den, en deszelfs stukken in den grond gepoot,
zich zo menigmaal geheel hervoorbrengt, als
men 'er stukken van gepoot heeft; dat is te zeg-
gen, dat elk stuk een volmaakte Plant zal gee-
ven, gelyk aan die, waar van men de stukken
in de aarde gepoot heeft; het zelfde doen de
stekken van verscheide boomen, gelyk by voor-
beeld van de Populier, de Wilg, de Aalbezi-
ën-

ënboom , en zelfs van een foort van Appelboom , die daarom Stek-Appel geheeten wordt; maar men hadt tot aan onzen tyd gemeend , dat alle Dieren van dit voorrecht , van zich uit hunne stukken hervoort te brengen , verstoken waren . Men heeft geoordeeld , dat een lichaam , met zo veele werktuigen voorzien , als dat van een Dier , en die allen gelykelyk moeten samenwerken , om het leven van dit Dier te onderhouden , zich uit zyne stukken onmogelyk hervoort konde brengen , want een Dier , hoe eenvoudig men des Scheppers bewerking in deszelfs maakzel onderstelle , moet ten minsten een hoofd hebben , en in hetzelfde een mond , om zyn voedzel te nemen , en een maag , voorzien van sappn , bekwaam om het voedzel te ontbinden , en te verteeren , vaten in zyn lichaam , om de deelen , die tot aanwasfing dienen , te verspreiden , en een buis om het overige uit te werpen ; daarenboven is het Diertje , 't welk hier byzonder in aanmerking komt , voorzien van armen , om zyn roof aan te grijpen , wie zou , als men dit alles overweegt , kunnen vermoeden , dat een Dier , 't welk van zo veele werktuigen voorzien is , zich geheel hervoort kan brengen , uit een stuk van zyn lichaam , uit een stuk , dat geheel van die werktuigen beroofd is , dit gaat zekerlyk ons bergrip

grip te boven, en strekt tot een reden van de allergrootste verwondering.

De ontdekking van dit wonder was voor den Heer TREMBLEY bewaard, want schoon het Diertje zelve niet geheel onbekend geweest is, naardien 'er in de PHILOSOPHICAL TRANSACTIONS van vroeger tyd, gelyk ook door de Heeren JUSSIEU en LEEUWENHOEK al melding van gemaakt wordt, heeft echter niemand, voor den Heer *Trembley*, de gemelde zonderlinge eigenschap waargenomen en beschreeven.

Eerste
Ontdek-
king,

In 't jaar 1740, den eersten zomer, die de-
ze Heer op ZORGVLIET doorbragt, werd by
een Polypus gewaar, die op de steel zat van
een Waterplant, welke hy in een groot glas
met water gedaan hadt, om andere Diertjes te
beschouwen, die hy van te voren op dat soort
van planten hadt gezien; Die Polypus hielt
zich stil, en de Heer *Trembley* wist toen noch
niet, dat hy zich beweegen kon. Het lichaam
dezer Diertjes heeft men reeds gezien, dat vry
dun, en de lengte insgelyks zeer kort is; en
gelyk het het kleinste soort was, dat de Heer
Trembley het eerst ontdekte, zo zag hy, in 't
begin, dat kleine groene lichaampje aan voor-
een der planten, welke op andere planten
groeien, en dat was oorzaak, dat hy, gedu-
rende den gantschen zomer, weinig acht gaf op
de Polypen. Maar op het einde van Septem-
ber

ber wekten zy zyne aandacht op nieuw, en begoosten hem zyner opmerking zo waardig te schynen, dat hy, zedert dien tyd, niet nagelaten heeft, dezelve met opmerking te beschouwen.

Niettegenstaande dat hy zulke beweging enen ver-
andere omstandigheden aan deze lichaampjes moedens.
bemerkt hadt, dat hy ze natuurlyk voor Dier-
jes hadt moeten houden, verwierp hy zyn
denkbeeld van Planten niet geheel. Hy oor-
deelde, dat byaldien de twee deelen van een
afgescheiden Polypus elk een volmaakte Poly-
pus werden, het zeker zoude zyn, dat deze
georganiseerde lichaampjes planten waren, zo
verre was hy zelfs van 't minste vermoeden te
hebben, dat zy zich hervoort zouden kunnen
brengen, indien het Dieren waren; echter ver-
mits hy meer geneigd was om te geloven, dat
het Diertjes waren, maakte hy weinig staat op
deze proefneming, en meende, dat die door-
gesneden Polypen eerlang zouden sterven.

Maar het viel anders uit, de beide stukken,
na de doorsnyding ingekrompen, bleven zig
bewegen, doch de Heer *Trembley* zag deze
beweging aan voor een zwak overblyfzel van
leven, hy hadt de beide deelen gedaan in een
glas, waarin niet boven een derde duim water
was, om ze des te gemaklyker te kunnen waar-
nemen; Den negenden dag, na dat hy deze

doorsnyding gedaan hadt , meende hy uit het achterste deel , dat noch hoofd , noch armen hadt , met het vergrootglas drie puntjes te zien , welke uit de kanten der doorsnyding voortkwamen , juist op de plaats , daar de armen hadden moeten wezen .

's Anderendaags waren zy al groot genoeg om hem te doen geloven , dat het rechte armen waren , die uit het voorste end groeiden . Daags daar aan begosten twee nieuwe armen zich te vertooncn , en eenige dagen daar na drie , die in korten tyd zo lang waren , als die van het eerste deel , dat is te zeggen , van het deel dat van armen voorzien was , eer dat de Polypus doorgesneden werdt .

Toen kost de waarnemer geen onderscheid meer zien tusfchen de beide deelen , en niet langer twyffelen , of zy waren volmaakte Polypen geworden . Zy deden 'er alle werkingen van , die hem bekend waren , zy zetteden zich uit , krompen in , en gingen voort . Volgens het voornemen der Proefneming hadt hy toen moeten besluiten , dat het Planten waren , die van stek voortkwamen . Hy was echter verre van dit te durven besluiten , hoe meer hy de geheele Polypen , en zelfs de stukken , waarin de gemelde hervoortbrenging gefchied was , gade floeg , hoe meer hy uit hunne beweging moest oordeelen , dat het Dieren waren . Die
be.

beweging ſcheen voort te koomen uit eene eigenwilligheid, waar voor men de Planten altoos onvatbaar heeft geoordeeld.

De Heer *Trembley* befloot echter nog niets, Zedig wantrouwen des Waarnemers. hy mistrouwde de algemeene ſtellingen, die den aart en eigenschappen, welke zy in veelc haamen ondervinden, ſtoutelyk aan allen toefchryven, en het geen hy in de Boomvlooijen, en anderen in de Rivier Mosfelen hadden waargenomen, voedde het mistrouwen dier algemeene regels in hem; Te weten, dat die Dierjes zich vermenigvuldigden, ſchoon ze van het eerſte ogenblik van hunne geboorte alleen gehouden wierden, en dat zy, 't welk het wonder noch vermeerdert, ende algemeene regels op noch loſer ſchroeven ſtelt, in den zomer levende Jongen baaren, en na het einde van September, eitjes begoften te leggen, en dus *vivipara* in het eene, en *ovipara* in het ander ſaiſoen waren. Maar terwyl hy dus voorzigtiglyk twyffelde in welke klasſe van bewerktuigde lichaamen hy de Polypen brengen moest, redde de Heer DE REAUMUR, wien hy 'er eenigen van toegezonden hadt, hem uit zyn twyffel, en ſtelde de Polypen in de klasſe der Dieren.

Niet lang daar na vondt de Heer *Trembley* Andere ſoorten van Polypen. noch een ander ſoort van Polypen, die kort daarna, na dat hy ze gekregen hadt, Wormen aten,

aten, langer dan zy zelve, zo dat 'er toen de minste twyffel niet overbleef, of het waren Dieren. Naderhand vondt hy noch een derde foort, dat veel langer armen heeft, dan de beide vorige. Deze zoeken insgelyks het licht, 't welk zy gemeen hebben met de Zee-Polypen, die op het licht van een fakkel na de Opper-vlakte van 't water komen, en door dit middel van de visfchers gevangen worden, op de kusten der Adriatifche Zee.

Dewyl een Diertje, dat zulk eene ongemeene eigenschap heeft, wel verdiende naauwkeuriger waargenomen te worden, vergaderde de Waarnemer 'er eene menigte van, die hy in de Vyvers van *Zorgvliet* vondt, en floeg dezelve zo zorgvuldig gade, als hem mogelyk was met het blote oog, en met het vergrootglas, en men vindt in zyne *tweede Memoires* het geen hy verder heeft kunnen ontdekken van hun maakzel, van hunnen aart, en van de wyze hoe zy hunnen roof aangrypen en inflokken, en van de oorzaak hunner kleur, enz.

Natuurly-
ke voort-
teeling.

Men kan wel begrypen, dat hy, ontdekt hebbende, hoe deze Diertjes zich door snyding vermenigvuldigen, zeer begeerig moest zyn te weten, hoe zy natuurlyker wyze voortteelden; waaromtrent men zyne ontdekkingen, door den Heer *Baker* bevestigd, en uit denzelven overgnomen, reeds gelezen heeft. Ik zal hier by al-

alleenlyk aanmerken, dat deze voortteeling den algemeenen regel, dat 'er geene vruchtbaarheid is zonder verzameling, wederlegt; nademaal het Diertje van het ogenblik, dat het van de moeder gescheiden is geweest, alleen gehouden zynde, niet nalaat voort te teelen; dat het niet alleen uit het lichaam zyner moeder, even als een tak uit zyn boom groeit, maar zich ook van zelfs scheidt van het lichaam, waaruit het voortgekomen is, gelyk ook de Waterlinzen, gemeenlyk Endekroost gehheeten, doen.

Als de Heer *Trembley* een gedeelte van ^{doorfny-} den staart van het overige van de Polypus ge-^{ding.} scheiden hadt, werdt deze staart zelf een volmaakte Polypus, die zich even eens gedroeg, voedde, en vermenigvuldigde, gelyk de Polypen, die nooit doorgesneden geweest zyn, hy heeft de randen slechts van het voorste end, daar de armen aan zitten, kringsgewyze afgesneden, en dit stukje is ook een volmaakte Polypus geworden. Zelfs deelen van dit stukje zyn volmaakte, en even volmaakte, Diertjes geworden. De nieuwe Polypen, uit die kleine stukjes voortgekomen, op nieuws in kleine stukjes gesneden, hebben insgelyks weder zo veele volmaakte Schepzels in hun soort uitgeleverd, als men stukken gemaakt hadt, en die laatsten al weder sijn gesneden, hebben steeds voortgegaan volkomen Polypen voort te brengen.

gen. Hy heeft een Polypus in vyftig ftukken gefneden, die zich allen niet alleen volmaakte-lyk hervooftgebracht, maar welker ftukken ook weder anderen geleverd hebben, hy voegt 'er van de Polypen, die uit de vyftig ftukken zyn voortgekomen, byzonderlyk by, dat zy twee jaaren geleefd hebben.

over
dwars en
in 't lang.

Alle de gemelde Polypen waren dwars door-gefneden, maar onze Waarnemer heeft ze ver-volgens in de lengte doorgefneden, wier ftuk-ken hy niet zonder verwondering zag, dat bin-nen vierentwintig uren niet alleen de gedaan-te van volmaakte Polypen hadden aangenomen, maar ook dat fommigen toen al Wormen inflok-ten, die zo lang waren als zy zelve.

Dezelfde proefneming gelukte met een Poly-pus in de lengte in viere doorgefneden, en met de vierendeelen van deze, van vierendeelen voortgekoomen, Polypen.

Polypen
met zeven
en meer
hoofden
gemaakt.

Hy heeft nog meer gedaan. Hy heeft een Polypus voor een gedeelte in de lengte doorge-gefneden, van het hoofd beginnende, en de bei-de halve hoofden, zonder zich weder zamen te voegen, zyn gefcheiden gebleven, en twee volmaakte hoofden geworden, en de tweehooft-dige Polypus heeft onverschillig met zyne beide monden gegeten; Elk van die twee hoofden weder in tweën gefneden, heeft weér twee hoofden gegeven, zo dat de Polypus toen vier hoofden hadt.

Op

Op dezelfde wyze heeft hy te weeg gebragt, dat de Polypus zeven hoofden kreeg, gelyk de Hydra van de Fabel, en hy heeft de zeven hoofden te gelyk met hunne zeven monden zien eeten; men kan wel denken, dat hy, een Hydra gemaakt hebbende, het daar by niet heeft gelaaten; Hy sneedt elk dier hoofden af van het lichaam, en daarop kreeg de Polypus weder zeven nieuwe hoofden; en elk der afgesneden hoofden wierden elk een volmaakt Dier, van elk van welken, indien hy gewild hadt, hy weder een nieuwe Hydra hadt kunnen maaken.

Door eene andere proefneming, op dezelfde Dieren gedaan, heeft hy bevonden, dat zelfs een klein stukje van het veen volmaakte Polypus kan worden.

Maar zie hier noch eene andere proefneming, omge-
keerd. die niet min vreemd schynt. Het gantsche lichaam van een Polypus maakt maar één pyp of buis, die zich van het eene einde des Diers tot het andere uitstrekt, en de Heer *Trembley* heeft middel gevonden om die buis, dat is te zeggen het gantsche Dier, om te keeren, gelyk men een zak of de vinger van een handschoen omkeert; hy heeft eenigen dezer omgekeerde Polypen zich weder heröm zien keeren, en in hunnen vorigen staat herstellen, in minder dan een uur. Anderen hebben 'er omtrent vier-en-twin-

twintig uren toe befteed; de heromgekeerde Polypen waren naderhand heel welvarende, zy aten, groeiden en vermenigvuldigden gelyk anderen.

Het is, gelyk de Heer Waarnemer aanmerkt, reeds iets zeer vreemds, dat een Dier omgekeerd en wederom omgekeerd kan worden, zonder daar van eenigen hinder te lyden, maar het was des Waarnemers oogmerk niet, dit alleen te weten, hy wilde zien, of zy in dien omgekeerden ftand leven konden, vondt derhalven een middel uit, om ze om te keeren op een Varkensborftel, en ze daar op te laaten, om ze te beletten zich herom te keeren, en zy zyn ook omgekeerd gebleven, aten, groeiden en vermenigvuldigden in dien ftaat. Zy deden het zelfde, na dat hy ze weder heromgekeerd hadt, zelfs na dat zy voor de derdemaal omgekeerd waren.

In mak-
kander
gefcho-
ven.

Hy heeft ook den eenen Polypus in den anderen gefchoven, en zy hebben zich belet vereenigd en zyn een volmaakte Polypus geworden.

Eindelyk heeft hy het voorfte deel van een Polypus op het achterfte deel van een anderen geënt, en deze beide deelen, aan een gegroeid hebben ook een volmaakt Diertje uitgeleverd.

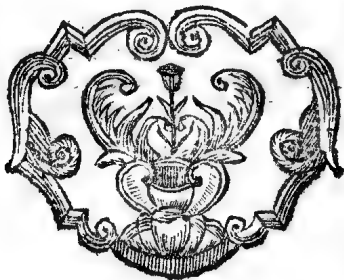
Linnaeus
maakt er
al gewag
van.

Deze veelvoeten zyn echter het eenigfte bekende Diertje niet, dat zich als van Stek her-
voort

voort laat brengen. De Heer LINNÆUS, bekend Hoogleeraar der Kruidkunde te *Upsal*, brengt een ander voorbeeld daar van by in een *Programma*, 't welk hy aan 't hoofd eener *Re-devoering* heeft geplaatst, welke hy in 't jaar 1743 gedaan heeft. Hy zegt, dat de Boeren in de Provintie van *Smallen* en andere oorden van Zweeden, eenpariglyk verzekeren, dat als zekere Worm, dien hy GORDIUS noemt, in veel deelen gesneden wordt, elk stuk zyn beweging behoudt, en een hoofd, een lichaam, en een staart krygt, als men het weder in het water legt; De Heer *Linnaeus* voegt 'er by, dat sommige Naturalisten dit voor onmogelyk hebben gehouden, en dat zy, verblind door de grondregels, die zy aangenomen hadden, dat zy eene zo bespottelyke Fabel aanmerkten, dat zy zich niet verwaardigden de proeven daar van te nemen, zo dat het Boeren moesten wezen, ten minsten Lieden, niet met de vooroordeelen der Schoolen ingenomen, die op feiten, welke zy voor hunne oogen zagen, eenvoudig koften geloven, dat stukken van Dieren volmaakte Dieren konden worden; Het is, gelyk men te voren gezien heeft, zelfs de onderstelling, dat dit onmogelyk was, die den Heer *Trembley* gelegenhed gegeven heeft, om deze wonderbare ontdekking te doen.]

Deze nadere ophelderingen, wegens den tyd en wyze van deze zo zonderlinge ontdekking, de voortgangen derzelve, en het byvoegen van eenige byzonderheden, door onzen Schryver voorbygegaan, heb ik geoordeeld, dat den meesten myner Lezeren aangenaam, en den jongen Liederen inzonderheid nuttig zouden zyn.

D E Z Y - W O R M.

Daar is voor eenige jaaren een werk uitgekomen, onder den tytel, *les grands evenements produits par de petites causes*; of Groote gebeurtenisfen door geringe oorzaaken voortgebracht; Dit werk heeft zeer weinig nuttigheid voor menschen, die denken, en gelyk niets nuttig is voor Lieden, die niet denken, zal de Schryver, hoop ik, zich de moeite besparen, om daar een vervolg op te geeven, 't welk, zonder enig voordeel, een verschriklyk groot boek zou kunnen maken. Is 'er iemand, die niet weet, dat de gewigtigste Gebeurtenisfen, even als de voornaamste Ontdekkingen, byna altoos de vruchten zyn van de grillen der Menschen, of van die van 't Geval? De Historie en de Fabel-kunde beide vereenigen zich om deze waarheid te bewyzen. JOSEPH, de Zoon van Aartsvader JACOB, vertelt aan zyne Broederen een Droom, zie daar het beginzel van hunnen haat tegen hem; van zyne verheffing tot de eerste waardigheden van Egypten, en van de behoudenis van dat geheele Land. De *Dochter* van PHARAO gaat zich in den Nyl baden juist op dien tyd als MOSES op het punt was om in die Rivier te verdrinken; dit is de

Vierde Stukje. E oor.

oorzaak zyner behoudenis, en van de gewichtige uitkomsten, die naderhand door hem zyn uitgewerkt; De Hebreën, door dien zelfden *Moses* uit Egypten geleid, doen de bloem der Leermacht van dat Land oïnkoomen, en maaken de bloedige verovering van *Palestina*. Eene Hoer, of eene Wolvin (want men weet niet met zekerheid, welk van beiden het geweest zy, schoon het eerste my verre het waarschynlykst voorkomt; De Vrouwlieden van dit soort zyn zo dikwils medelydend als de Wolvinnen altoos wreed en bloedgierig zyn; Eene Hoer dan naar alle gedachten) heeft medelyden met twee kinderen, in een bosch te vondeling gelegd, *ROMULUS* namelyk en *REMUS*; die twee kinderen bouwen naderhand een Stad, en die Stad moet het gebied over de geheele wereld voeren. De *JACOBYNEN*, door zig zelven, met uitsluiting der *AUGUSTYNEN*, het verkoopen der *AFLAATEN* te hebben willen toeëigenen, ontsteeken de eerste vonken van den twist en de verdeeldheden, welken *LUTHER* naderhand in de kerk heeft doen ontbranden, en dit gekibbel van twee benden van Monniken, zal het leven kosten aan den grootsten en besten der koningen, het zal het fortuin, of het leven kosten aan meer dan een millioen Burgers. De Blixem ontsteekt een Bosch, beekjes van gesmolten *METAAL* vloeijen in de Vlake; De Me-

Metaal-smelters en Smits leeren, in dit school, ons Wapenen, Vaten, Gereedschappen, Huisgeraaden te bereiden. Een hongerige hond vindt, op den oever der zee, Slekken, hy eet dezelve op, de randen van zyn bek worden 'er van geverfd met een schoon Rood, met een schitterend Spog of Schuim; Dit ontdekt de fraeyste kleur, die moogelyk in de wereld is, het PURPER; De Keizers, Koningen en Vorsten der Aarde zullen voortaan de luisterrykste vercierzelen, de schoonste kleederen, draagen. Een stuk yzer, 't welk men by geval digt by een ZEILSTEEN heeft neêrgeworpen, verliest eensklaps zyne logheid, begint zig te bewegen, nadert den Zeilsteen, en laat niet af, zo dra het dien bereikt heeft, zich zo lang te draejen, tot dat het zig naar 't Noorden heeft gekeerd. Wy zullen van dien tyd af Kompasfen hebben, wy zullen wegen in den grooten Ocean baanen, wy zullen naar Oost en West met onze Schepen zeilen, nieuwe werelden ontdekken, en 'er ongemeenen Schatten, nieuwe gebreken, en doodelyke ziekten in ons Vaderland uit te rug brengen. Een Rups trekt, om zig een graf te maaken, door haare groesferplaat, door de kleine opening, welke de Natuur haar gegeven heeft om te spinnen, een fynen draad, een rekbaar lym. Onze Priesters, onze Geestelyken zullen de heerlykste

cieraaden hebben , de uitwendige Godsdienst zal met nieuwen luister pralen , maar tevens zullen onze Coquettes, onze Petits-maitres Linten hebben , welke hun die weinige rede, die zy nog hadden, verder zullen doen verliezen.

Befchry-
ving van
den Zy-
worm.

„ De ZYWORM is een Insect, welks lic-
„ haam, gelyk dat van andere Rupsen, veel
„ meer langte dan wydte heeft. Het bestaat
„ uit twaalf ringen , welke alle vliezig zyn.
„ Het hoofd zit vast, of schynt vast te zitten
„ aan den eersten Ring; Het bestaat voornaa-
„ melyk uit twee schaalagtige stukken , die
„ even groot en gelyk zyn, zo dat de opening,
„ welke tuschen beiden is, de holte maakt;
„ alwaar de mond van den Worm gevonden
„ wordt, welke mond voorzien is van twee
„ lippen, die elk niet meer dan met één tand,
„ gewapend zyn, maar een tant zo breed en
„ dik, dat , aangemerkt de kleinheid van het
„ Insect, dezelve wel op kan tegen alle de tan-
„ den, waarmede de kaakbeenen der grootte
„ Dieren zyn voorzien. Het is door de beur-
„ telingsche beweeging dier tanden, die zig
„ beiden van malkanderen verwyderen, en die
„ vervolgens beiden weder tot malkander koo-
„ men, dat de Zyworm de bladen, die hem
„ zyn voedzel verschaffen moeten, in kleine
„ brokjes hakt; het welk hy doet met eenegre-
„ tigheid en eenē behendigheit, die men niet
„ op-

„ ophouden kan met de grootſte verwondering
 „ te beſchouwen. De bewegingen van de bo-
 „ venſte , en inzonderheid die van de onder-
 „ ſte , lip helpen mede , om het ſtuk , 't welk
 „ de tanden geſneden en vermalen hebben , in
 „ den mond te doen overgaan. De onderſte
 „ lip heeft een deel , 't welk ten uiterſten op-
 „ merkelyk is , namelyk de Grosfeerplaat , of
 „ het werktuig om te ſpinnen , waardoor het
 „ rekbaar en lymig vogt getrokken wordt , om
 „ dien fynen en ſchoonen draad , dien wy Zy-
 „ DE noemen , te vormen , en tot den ver-
 „ eischen trap van dunheid te bepaalen. De-
 „ ze opening , of dit trekgaatje is gemaakt in
 „ een klein vleeschagtig tepeltje , 't welk eene
 „ pyramidaale gedaante heeft , en met dit gaatje
 „ geheel doorboord is.

Voor het hoofd ſtaan zes zwarte oogen , wel-
 ken vry ſchoon , maar klein zyn ; in plaats van
 deze zes kleine en rónde oogen , die de Rups
 heeft , zal men wel haast in de kapel , welke
 thans onder deze gedaante van Rups bedekt is ,
 twee groote ſchoone halfronde oogen , ruits-
 of netswyze geſlepen , zien te voorchyn koo-
 men ; men zal ook in die zelfde kapel het wit-
 agtig vocht , 't welk de plaats van bloed ver-
 vult , zien te voorchyn koomen , men zal dit
 zyn loop van het hoofd naar den aars zien nee-
 men ,

mén, schoon hêt in de Rups van den aars naar het hoofd toe omloopt.

Eenheid
in Gods
Werken.

Een groot *Mathematicus* vertoont en bewyst eene zelfde *Propositie* onder twintig verschillende gedaanten. Een bedreven werktuigkundige omringd van losse en uit malkander genoomen stukken, die verward hier en daar zyn neêrge worpen, kent dezelve op 't gezicht, weet waar zy behooren geplaatst te worden, schikt ze in order, en maakt 'er een geheel van; Hy doet dit met zulk een vaardigheid, en zo weinig verzinning, dat de deelen van zelve hun plaats schynen te koomen neemen. Uit een mengelklomp, waarvan hy alleen den saamenhang kent, zien de aanschouwers hem met verbaasheid een werktuig te voorschyn brengen, in het welke onder zyne handen, alles in malkander sluit, alles dient, alles werkt en zig beweegt. Wat zyn deze verwonderlyke Mênſchen nog maar ſaauwe afbeeldzels van den werkmeeſter der Natuur! Hy heeft alle Dieren tot dezelfde verrigtingen geſchikt, hy heeft hun allen de zelfde werktuigen gegeven; Die werktuigen zyn de eenvoudigſten, welke met moogelykheid tot dit einde kunnen uitgedagt worden; Daar is 'er niet een, 't welk niet tot verſcheide gebruiken dienen kan; Hy heeft hunne geſteldheden, hunne plaatſingen en ſamen-

menhang, hunne gedaante en verband op oneindige wyzen verscheiden gemaakt, en in deze verbazende verscheidenheid kan men zig niet genoeg over de eenheid en eenvoudigheid van het allervolmaaktst Geheel verwonderen.

Die deelen, welke in zommige Dieren de binnenste of inwendige zyn, zyn in anderen de buitenste of uitwendige. Allen zyn zy op verschillende manieren saamgevoegd en geschikt, en men vindt die verschillen niet slechts in verschillende Dieren, maar ook in dezelfde soorten, in dezelfde Dieren; Getuigen de oogen, en het wit vocht of bloed der Zywormen.

Dit Insect heeft agttien *Stigmata*, of lugt-*Stigmata* der Zywormen, welke het zelve voor Longen, ten minsten gedeeltelyk, verstreken, want zy dienen het zelve alleen om de lugt in te haalen, daar zyn andere, en byna onmerkbaare, openingen, waar door het dezelve weder uitblaast.

„ Deszelfs lighaam rust op verscheide paaren Pooten.
 „ van *pooten*, verschillende van malkanderen.
 „ Men vindt 'er zes schaalagtige, drie aan yder zyde, welke uit de drie eerste ringen uitkoomen, en den naam van *schaalachtige* dragen, om dat zy bedekt zyn met een soort van lichtend, of helder en glinsterend, kraakbeen; Men zou ze ook *voorste* of *eerste pooten* kunnen noemen. Verder heeft het Diertje acht andere, welke uit het midden van deszelfs lighaam te voorschyn koomen, te weeten

„ ten uit de zesde, zevende, achtste, en ne-
 „ gende ring; Deze *pooten* heet men *vliesach-*
 „ *tige*, om dat zy in een week en buigzaam
 „ vel of vliesch bezwachteld zyn; Die laatste
 „ kunnen zich verlangen, verkorten, verdik-
 „ ken, en platter worden naar welgevallen van
 „ het Insect; De eersten integendeel, schoon
 „ zy zich meer of minder kunnen krommen,
 „ zyn niet vatbaar, om merkelyk langer of
 „ korter uitgerekt of ingetrokken te kunnen
 „ worden; Daar zyn nog twee pooten aan den
 „ laatste ring vast, welke men de *achterste* of
 „ de laatste pooten kan noemen, terwyl men
 „ die, waar van wy laatst spraken *middelste*
 „ pooten heeten mag.

„ Elk dezer zestien pooten loopt uit of eir-
 „ digt in een voet, welke met eene menigte
 „ haakjes, die men nagels zou kunnen noe-
 „ men, gewapend is. Volgens MALPIGHI is
 „ de zelfstandigheid dezer gevorkte of gehaakte
 „ nagels stevig, beenachtig geelachtig van kleur,
 „ en daar worden 'er gemeenlyk tot veertig
 „ aan yder poot gevonden.

Met zyn
 glatte
 Rupfen.

„ Om de korte beschryving der uiterlyke dee-
 „ len van den Zyworm te voltoojen, volgens
 „ het geleide van den Heer DE REAUMUR
 „ (wiens voortreffelyke Memoires over de
 „ Rupfen en Kapellen aan deze onderwerpen
 „ eene nieuwe klaarheid en zekerheid heb-
 „ ben

„ ben bygezet) zullen wy besluiten met te
 „ doen opmerken, dat deze worm van het ge-
 „ tal der gladde Rupsen is, dat is te zeggen
 „ van dat foort, welker lichaam niet bedekt is
 „ met hair, of ten minsten niet zo lang of zo
 „ veel, dat men het met het bloote oog be-
 „ merken kan; Daarenboven is deze Rups nog
 „ van andere gladde rupsen onderscheiden door
 „ een foort van hoorntjes, welke het op den elf-
 „ den ring draagt; byaldien men anders dien ^{Haar}
 „ naam van hoorntje kan geeven aan een deel, ^{hoorntje.}
 „ dat niets gemeens heeft met andere hoor-
 „ nen, dan deszelfs gedaante en plaatfing,
 „ want deze hoorntjes zyn van zulk eene
 „ vleesachtige en weeke zelfftandigheid, dat
 „ men daar uit duidelyk kan bemerken, dat zy
 „ het Diertje niet tot wapenen, 't zy om aan
 „ te tasten, of om zich te verweeren, gegce-
 „ ven zyn.

„ De opening van den aars bestaat uit zes ^{Aars.}
 „ vleeschachtige deelen, welke als zes voren
 „ zyn door ribbetjes van malkanderen afge-
 „ scheiden, ingevolge waarvan de uitwerpze-
 „ len van den Zyworm kleine *prismata* met zes
 „ groeven zyn.” *Mat. Med. Tom. XI.*

Niets is eenvoudiger, dan de inwendige werk- ^{Inwendig}
 tuigkunde, of het binnenste maakzel van dit ^{maakzel.}
 Insect; het bestaat uit twee vaten vol van een
 zy-achtige stoffe, en uit twee buizen de een
 ge-

geplaatst boven de andere , onder het smeerachtig lichaam , waar door deze buizen gefcheiden worden . Dit smeerachtig lichaam , gelyk deszelfs benaaming medebrenge , is een verzameling van vette stoffe , het strekt zich derwyze uit tusfchen de onderfte en bovenfte buizen , dat het als een kufsentje van de eene en andere kan aangemerkt worden .

Deze twee buizen loopen van den mond tot den aars ; de onderfte dient voor de verrichtingen van den Slokdarm , de maag , en de Ingewanden ; Zy is doorschynend , men ziet daar een foort van groen vocht in ; het welk beftaat uit de bladen , die de Worm door het kauwen vermaalen of vergruisd en fyn gekneusd heeft . Boven deze buis , achter het smeerachtig lichaam , is eene andere buis , welke men kan befchouwen als het Hart , naardien het bloed daar gemaakt wordt , en ter zelfder tyd als den grooten flagader , naardien dezelve doorloopt van het eene einde des lichaam tot het ander , en naardien het bloed , naar maate het geformeerd wordt , daar ook omloopt , en zich aan weerskanten ftort in de kleine aderen , die hetzelve naar alle deelen des lichaams moeten brengen . Men herinnert zich hier by onder tusfchen ligtelyk het geen wy hooger gezegd hebben , dat dit bloed een witachtig vocht is , 't welk van het hoofd naar den aars der Rups loopt ,

loopt, en in de Kapel, welke van deze Rups voortkoomt, van den aars naar het hoofd *circuleert*.

De twee vaten, die de zachte stoffe be- Zy Buizen;
vatten, zyn groot, en beslaan een gedeelte van de holligheid des buiks, voortgaande vernauwen zy zich tot aan de grosfeerplaat, of spin-tépel, alwaar zy te niet loopen, en zy zyn dan zo fyn, dat 'er door die opening niet dan een allerdünste draad kan getrokken worden.

Om dezelve gevoegelyk waar te neemen, en wel te zien, moet men, na de Worm te hebben doen sterven in brandewyn, denzelven daar twee of drie dagen in laten blyven. Deze vaten, die in hun natuurlyken staat zo dun zyn dat men ze niet kan aanraaken zonder ze te kwetzen, worden hard zo wel als het vocht, dat zy bevatten, welk vocht als dan geheel stevig en breekbaar wordt. Het is zomtyds van een donker geele, en zomtyds van eene byna witte kleur; Ook is het dan eens fyner en schooner, dan wederom grover en kattoenachtiger, naar de verschillende klimaten, waar in de Zywormen leeven, naar maaten, waar in de Zywormen leeven, naar hunne verschidene hoedanigheden, en naar het meer of min volmaakt voedzel, de meer of min fyne bladen, die zy eten; De bladen van den

den witten Moerbezie-boom geeven een fraeijer Zyde, dan die van den zwarten.

Vervelling.

De Zyworm, evenals andere Rupsen, verandert viermaal van vel voor dat hy in den staat van Popje of Tonnetje overgaat. Byaldien wy de dieptens van Gods wonderen dorsten peilen, zo wy hem dorsten ondervraagen, zouden wy onze nieuwsgierigheid toegeeven, om te mogen weeten, waarom hy gewild hebbe, dat de Infekten zo dikwils van vel veranderen? Het antwoord, 't welk wy op die vraage krygen zouden, zoude ons ongetwyffeld beschaamen, het zoude ons onze diepe onkunde inde grootste wonderen doen voelen; Laaten wy ons vernederen, en eene wysheid, welke onna-spoorlyk is voor onze zwakke vermogens, met den diepsten eerbied aanbidden.

Merktekenen in het afgelegde vel.

Als een Zyworm een Vel aflegt, om onder een ander te verschynen, laat hy in dat uitgeschudde of afgelegde vel een naauwkeurig indrukzel van alle deszelfs deelen over; Men vindt 'er zelfs de merktekenen zyner tanden in, en, 't geen niet min verwonderlyk is, hy kooft uit dit afgelegde vel te verschyn grooter dan te voren, toen hy daar nog in besloten was. „ MALPIGHI verzekert, dat „ het oude bekkeneel, 't welk een Zyworm „ verlaat, zomtyds pas het derde of vierde „ ge-

Bekke-neel.

„ gedeelte van zyn nieuwe bekkeneel is. De-
 „ zelfde Autheur een Zyworm geopend hebben-
 „ de, welke op het punt was van te vervellen,
 „ vondt zyn nieuw bekkeneel digt by den eer-
 „ ften ring, dat is te zeggen vry verre van het
 „ oude; De rede is, om dat het nieuw bekke-
 „ neel, 't welk niet geheel in het oude bevat
 „ kon worden, als 't welk een al te kleine
 „ doos daar voor verftrekt, zig moest verlan-
 „ gen, en zich uitftrekken, beneden den eer-
 „ ften ring van het oude vel.”

Het is in de Afzondering en door maatig- ^{Haar} ^{fasten.}
 heid, dat men zich moet bereiden, om met
 luifter voor den dag te koomen; De Zyworm
 blyft een dag of twee onbeweegelyk en houdt
 op te eeten, tegen dat hy zal vervellen, en
 hy doet dit insgelyks een dag daar na. Hy
 zoude dien dag vrugtloos bezoeken zich van
 zyne leden te bedienen, welke nu eerst uit hun
 bekleedzel te voorschyn koomen, en hoe zeer
 hy door den honger geperst moge worden, hy
 moet ten minften eenige uren vasten, tot
 dat zyne tanden, nu nog week, eerst hard
 zyn geworden door de werking der lucht, die
 derzelver overtollige vochten opdroogt, en ze
 dus stevig, buiten 't welk zy de bladen, daar
 zy hun voedzel uit haalen moeten, niet zouden
 kunnen kauwen.

„ Als de tyd hunner *Metamorphosis*, of Ge-Overgang
 daante-

tot Popjes „ daante-verandering gekoomen is , wordt der
 „ zelve lighaam helder , glanzig , en als door-
 „ fchynende. Eerst zuiveren zy hun lighaam
 „ door het diëet , 't welk zy eenigen tyd te
 „ voren houden; zy worden daar door tevens
 „ flap en week; dan zoeken zy een plaats,
 „ daar zy aan 't maakzel hunner dop, of het
 „ bekleedzel, waar in zy zich in den ftaat van
 „ Popjes verhouden moeten, yverig kunnen wer-
 „ ken, zonder in dien arbeid gestoord te wor-
 „ den. Men geeft ze dan gemeenlyk een Pa-
 „ pieren peperhuisje, waarin zy zich afzonde-
 „ ren, en hun hoofd rechts en links beginnes
 „ te bewegen, om hun draad aan alle zyden
 „ vast te hechten. Dit eerste werk fchynt in den
 „ beginne ruw en ongefchikt, maar het wordt
 „ evenwel niet zonder overleg gedaan. De
 „ Worm geeft geene bepaalde fchikking aan
 „ zyne draaden, hy fluit de eene niet op de
 „ andere, en vergenoegt zich met een foor-
 „ van katoen of watten, 't welk flegts een gro-
 „ ver draad is, en het buitenfte bekleedzel
 „ maakt, hier en daar heen te brengen; Dit
 „ werk dient alleenlyk om den regen af te
 „ weeren, want door de Natuur verordend om
 „ op de boomen in de open lucht te werken,
 „ en den tyd hunner Gedaante-verwifeling
 „ door te brengen, veranderen zy hunne ma-
 „ nier

„nier van arbeiden niet, schoon zy onder
„dak zyn.”

En hier kunnen wy in 't voorbygaan aan-
merken, dat de Leerlingen van CARTESIUS, Aanmer-
king tegen
CARTES-
welke beweeren, dat de Dieren enkele *Machi-*
nes zyn, uit deze manier van werken der Zy-
wormen, geene voordeelen kunnen of moeten
trekken; Men zou de Mensch en insgelyks voor
Machinen kunnen houden, als dit besluit daar
uit mogt worden opgemaakt, dat zy zich voor
den regen poogden te beveiligen, wanneer geen
regen te vreezen is, en duizend andere even
nuttelooze dingen verrichten, by voorbeeld
zich met klederen bedekken, wanneer het heet
genoeg is om die klederen te misfen; Of dezel-
ve op zulk eene wyze te maaken, dat het groot-
ste gedeelte daarvan niet alleen overtollig is,
maar hun zelfs tot wezenlyken last verftrekt;
Te eeten en te drinken, zonder honger of dorst
te hebben; Malkanderen duizend betuigingen
te doen, zonder daar iets van te meenen, dui-
zend frykaades te maaken, die niets beteke-
nen, enz. Voor den regen beveiligd zynde
dezelfde maatregels te neemen, als of men daar
voor ware blootgesteld, is geen groote fout.
Men zou den Zyworm niet kunnen beschuldigen,
dan in dit geval alleen, dat hy namelyk
blootgesteld zynde voor den regen, met even
weinig voorzorg werkt, als of hy onder Dak
ware

ware. Voor het overige maak ik deze aanmerking niet, om aan de Dieren een groote maate van verstand of kennis, eene uitgestrekte rede- neering toe te schryven. De Zwaluw en de Slak, waarvan ik onder het Arttykel van de Byën gesproken heb, bewyzen, dat de Dieren eene zeer bepaalde wyze van redeneeren, en zeer bekrompen vooruitzichten hebben. Dog laat ons tot den Zyworm, en zyne wyze van Graf of Tonnetje te maaken, wederkeeren.

Vershil-
lende stof-
fen der
Tonnetjes.

„ De eerste grove Zyde daar wy van spraken, is als de grondslag van 't werk, ende „ buitenste omslag van een veel fraaijer be- „ kleedzel. De Worm gaat voort met spir- „ nen, trekkende het hoofd om laag, vervol- „ gens hetzelve opwaards brengende, kruifen- „ de daarop naar de zyden, en op allerhande „ wyzen; Dus maakt hy verscheide *Zigezagen*. „ Naar maate hy dus voortgaat, maakt hy zy- „ ne bewegingen in korter bestekken, en vindt „ zich eindelyk geheel omringd van Zyde, die „ hem het gezicht onttrekt. Hy voltooid zyn „ verblyf met van onderen uit zyn zak een „ Goin te haalen, waar van hy een draad „ maakt, die minder fraay is, en welken hy „ verdikt met een sterk lym, om hem te ver- „ binden, en om alle de laatste ryën van dien „ draad de eene op de andere vast te doen „ kleeven. Zie daar derhalven drie bekleed- „ zels,

„ zels, alle verschillende, welk den Worm als
 „ by trappen beveiligen. Het buitenste katoen,
 „ of de zyde watten weeren de regendruppen
 „ af, de fraaije en fyne zyde maakt een weef-
 „ zel, 't welk den doortocht van de lucht be-
 „ let; De Zyde die vastgeplakt of gelymd is,
 „ en welke dien dikken dop uitmaakt, die
 „ den Worm onmiddelyk aanraakt, weert niet
 „ alleen het water en de lucht, maar maakt het
 „ binnenste van 't huis ook ondoordringbaar
 „ voor de koude. Het Popje is eyrond, en
 „ ten naaften by zo groot als een Hoender-ey.”

Dit moet men evenwel van zyn natuurlyken en
 volmaakten staat verstaan, want het is niet dan
 in heete landen, en in de open lucht, dat men
 het geluk heeft van dezelve zo groot te hebben.
 De Popjes der Wormen, welken wy in onze
 huizen opgeslooten houden, zyn gemeenlyk
 niet grooter dan Duiven-eitjes. „ Verder is
 „ dit Popje of Tonnetje nu eens wit, dan ci-
 „ troen geel, dan oranje geel van kleur. De
 „ Worm besteedt doorgaans niet veel meer dan
 „ twee of drie dagen om het te voltoojien.”

Hier schynt het de plaats te wezen, om de
 vermaaklyke zorgen te beschryven, welke men
 aan deze kleine Diertjes besteedt; de inzame-
 ling der zyde aan te wyzen, de manier van de-
 zelve te haspelen, te bereiden; enz. maar wy
 meenen dit verslag tot het einde van de historie

dezer Wormen te moeten uitstellen, wy zullen het haalen uit voortreffelyke bronnen, onder anderen uit de *Historie der Reizen* door den Abt PREVÔT.

Dubbele
Zyde.

De twee vaten, welke de Zyde bevatten, vernauwen zich zodanig, naar maate zy de groosfeerplaat, of spin-tepel, naderen, dat als zy op het punt zyn om daar in te gaan, die onderscheiden deelen zich wezenlyk schynen te vereenigen, en het zelfde deel uit te maaken. Beide te gelyk doen zy de stoffe voor de Zyde te voorschyn komen, werpende dezelve als uit; Ook is de draad der Zywormen hierom altoos dubbel, de beste vergrootglazen zyn de eenige middelen, waardoor men de scheiding der fyne enkele draadjes, daar hy uit bestaat, kan bemerken, en men ziet als dan, met dit zelfde behulp, dat de vereeniging dier twee draadjes den eenen draad, dien wy afhaspelen, platachtiger maakt; De draaden der Zywormen die wy winden, zyn inderdaad niet volkoomen rond, en zo dezelve ons dusdanig toefchynen, koomt dit alleenlyk, om dat zy in 't midden eene holte, als een gootje, hebben.

Lengte
van den
Draad.

„ MALPIGHI wil, dat men zes verscheillende
„ laagen in het Tonnetje van een Zyworm kan
„ onderscheiden. Hy heeft de nieuwsgierigheid
„ gehad van de langte van een draad, welken
„ men van een Tonnetje kan afhaspelen, te
„ mee.

„ meeten, en hy heeft dien bevonden negen hon-
 „ derd dertig Boloneefche voeten. BOYLE (*)
 „ maakt gewag van eene Dame, die de mocite
 „ genoomen hebbende, om het Tonnetje van
 „ een Zyworm af te haspelen, bevondt vol-
 „ gens de uitrekening, welke men 'er van
 „ maakte, dat de draad meer dan drie hon-
 „ derd Engelsche mylen lang ware; maar hier
 „ is zekerlyk eene verzinning in. Ik heb,
 „ zegt de Heer LYONNET, den draad van het
 „ Tonnetje eens Zyworms dikwils gemeeten,
 „ en ik heb dien gemeenlyk niet langer dan
 „ tusfchen de zeven en negen honderd voeten
 „ gevonden.”

De Zywormen, gelyk aan de oude Volke-
 ren van Egypte, die in geringe flechte huizen,
 in netjes.

Aanmer-
king over
de Ton-
netjes.

(*) ROBERT BOYLE, een beroemd Natuurkundige,
 geboren te *Limore*, in *Ierland*, in 1627, reisde naar
Holland, *Frankryk* en *Italien*, verwierf eene groote
 achting door zyne vroomheid en wetenschap. KA-
 REL de II. Koning JACOBUS, en Koning WILLIAM
 fchepten groot vermaak in dikwils een gefprek met
 hem te houden. Hy ftierf te *Londen* in 1691. De En-
 gelfchen hebben in 1744. eene voortreffelyke editie
 van zyne werken gegeven in 5 folianten. Zyne
 Verhandeling over den eerbied aan God is onder zyne
 Theologifche Werken meest in achting. l'ADVOCAT
 Diſt. Hift.

in hutten , leefden , en prachtige Graven voor hunne Dooden bouwden , en dezelve den naam van *eeuwige buizen* gaven , de Zywormen , zeg ik , op dezelfde wyze te werk gaande , ftichten , na dat zy hun leven kruipende op de Moerbezie-boomen hebben doorgebracht , met veele moeite en arbeid , ryke en prachtige begraafplaatsen , zy zouden dit niet doen , als zy geloofden , dat zy verordend waren , om van de Wormen opgegeten , of door den tyd verteerd te worden , en in enkel ftof en asch te veranderen , zonder ooit weder het lieve levenslicht te aanschouwen ; Zy bouwen deze wykplaatsen , deze eenzame verblyven met geen ander oogmerk , dan om daaruit in een luifterryker ftaat , weder voor den dag te koomen ; Die verordening , dat noodlot , en , als men het zeggen mag , dit vooruitzicht geeft aan het gedrag der Zywormen een oneindig voordeel boven de Egyptenaars .

De Popjes hebben de deelen der Kapellen.

Zo dra de Zyworm zyn Graf van binnen bekleed heeft met een Satyn , dat ondoordringbaar is voor de vochtigheid en voor de koude , verandert hy in Nymf , Chryfalide of Popje . Hy is onbeweegelyk , en gebruikt in den tyd van acht dagen , welken hy in dezen ftaat doorbrengt , geen voedsel . Men vindt als dan aan denzelfen , als men hem flegts met eenigewenige naauwkeurigheid waarneemt , alle de deelen

len van een Vlinder, maar van een vlinder die in zekeren zin gebakerd is. Men vindt ze zelfs al in de Rups, lang voor dat zy Nymf wordt. de Heer DE REAUMUR, voor wien de Natuur vruchteloos haare geheimen zoekt te verbergen, heeft die deelen reeds in dien staat onderscheidenlyk gezien, en heeft zelfs de eytjes waargenomen, welke deze Rups na haare laatste gedaante verandering moest leggen.

Het valt de nieuwe Kapel, of zo als men 't onder de geenen, die zich met het fokken van Zywormen ophouden, niet zelden gewoon is uit te drukken, het Uiltje, niet bezwaarlyk zyn omslag of bekleedzel door te booren; Dat bekleedzel is zeer dun ter plaatse, daar het Diertje 'er uit gaat, want het heeft in zyn vorigen staat de voorzichtigheid gehad, om aan dat kleine dotje Zyde, 't welk het voor zich gesponnen heeft, een zwakken kant te laten, waarvan het de draaden gemaklyk van elkanderen kan verwyderen, om daar door heen te dringen.

Op eene aangenaame wyze verrast door dus het lieve levenslicht in zulk een heerlyken staat te aanschouwen, en geheel opgetoogen, wegens het geluk, dat hem nu te beurte valt, houdt zich de Vlinder van den Zyworm aller- eerst bezig met de plaats op te neemen, alwaar hy zich bevindt, hy vermaakt zich met het verblyf zyner jeugd, zyner laagheid, in zyne

Eerste be-
zigheid
der Kapel-
len.

de tegenwoordige groetheid te beschouwen; zyne vleugelen, die zich eerst niet vertoonden, worden ontzwageld, spreiden zich uit, worden sterker, naar maate zy opdroogen; Dit alles is het werk van een kwartieruurs, of een half uur, dan schynt hy met zyn nieuwen staat reeds geheel bekend.

De Vlinder van den Zyworm behoort in de Classe der Nacht-Vlinders of *Phalanes*, welke geen merkbaaren snuit hebben; zyecten niet, zy zyn niet geschikt, dan om te bevólken en te sterven.

Sprieten.

Op derzelver hoofden, een weinig boven de twee groote oogen, die ruits- of nets-gewyze gesleeven zyn, ziet men twee sprieten van de soort, 't welk de Heer DE REAUMUR Pluis- of Veder-sprieten noemt, als ingeplant. Het Borst-stuk, 't welk met een stevig bekleedzel voorzien, en als geharnast is, heeft vier grote vleugels en zes pooten. Het geheele lichaam is wit, ruig, vry-dik, daar zyn op de vleugelen eenige vlekken van een vuil of geelachtig wit.

Vleugels.

Deze vleugelen, welke het Diertje nooit gebruiken zal om in de lucht te vliegen, schudt en beweegt het met vermaak, en dit is ook al het gebruik, 't welk het daar van maakt, dit is vooral zyne bezigheid, terwyl het zyne Gade zoekt, en nog meer, na dat het die gevonden

den heeft. Het Mannetje brengt slechts eenige uren met het Wyfje door, en die uren zyn de laatste van zyn leven; Ik gevoel een soort van spyt, en teklaag inderdaad dit kleine Dier-
tje, dat het niet langer het geluk van te be-
staan mag genieten, dat het niet mag vliegen
op de bloemen, zich niet vermaaken in de lief-
lyke zonnestralen, maar ten minsten eindigt
het zyn korte loopbaan niet, zonder zyns ge-
lyken te hebben voortgebracht, en dikwils ster-
ven menschen, die een eeuw leeven, zonder
deze vertroosting te hebben, eene vertroosting
zo recht geschikt om ons den dood meteen be-
daard oog te doen beschouwen.

Het Wyfje van de Vlinder, die de Zyworm **De Wyfjes**.
voortbrengt, is veel zwaarder dan het Manne-
tje, om dat het vyf of zes honderd eytjes by
zich heeft; Het legt in zeer korten tyd. Het
spreidt een vocht over die eitjes, dat dezelve
vruchtbaar maakt. Men kan die, welke door
dit vruchtbaar maakende vocht niet besproeid
zyn, ligtelyk onderscheiden van de anderen;
zy kunnen niets voortbrengen, zy blyven geel,
gelyk zy waren op het oogenblik toen zy ge-
legd wierden, en in plaats van rond vallen zy
in, en worden plat; De anderen integendceel
veranderen van eene geele in een Violet-kleur,
en behouden hunne ronde gedaante.

„ De basten of doppen dezer eytjes zyn vast Doppen

- van de Eytjes. „ en stevig; zy bestaan evenwel niet, gelyk die
 „ der Vogelen, uit een stoffe van den zelfden
 „ aart als die der schelpen: MALPIGHI be-
 „ schouwt integendeel deze stoffe, welke den
 „ dop van der Zywormen eytjes uitmaakt, als
 „ overeenkomstig met Hoorn. Zy is vast,
 „ zonder gevreven te kunnen worden, men kan
 „ ze daarentegen met schaaren snyden.
- Hoe te be- „ Men zou de eytjes der Zywormen een zeer
 letten uit „ langen tyd beletten kunnen uit te komen, of
 te komen. „ gekipt te worden, zonder dat de vrucht,
 „ daarin vervat, behoefde te sneeven. Wy
 „ beginnen, zegt de Heer DE REAUMUR, het
 „ leven der Dieren niet te rekenen, dan van
 „ den tyd af, waarin zy voor ons hebben be-
 „ ginnen te leeven; maar alle Natuurkundigen
 „ weeten, dat het Diertje ten minsten in het
 „ eytje bestaat, van het oogenblik af, dat het
 „ eytje bevrucht is. Bekende proefneemingen
 „ hebben ons geleerd, dat het Diertje daarin
 „ een langer of korter tyd kan gehouden wor-
 „ den, naar dat het eytje vroeger of laa-
 „ ter, meerder of minder, door eene gepaste
 „ warmte gestoofd wordt. In de Landen, waar
 „ in men zich met de Zywormen-teelt ophoudt,
 „ verhaaften de Vrouwen, welker werk dit is,
 „ den groey der jonge Wormen, in de Eitjes be-
 „ flooten, met die eytjes in haar boezem te
 „ draagen. Eenige weeken stellen de Worm-
 pjes

„ pjes op deze wyze in staat, om hunne dop-
 „ pen te doorbooren en voor den dag te koo-
 „ men, daar zy anders, waren zy aan de open
 „ lucht bloot gesteld geweest, vyf of zes
 „ maanden toe van nooden zouden hebben ge-
 „ had. Met dezelfde eitjes in koude plaatfen
 „ te bewaaren, kan men ze een geheel jaar, en
 „ zelfs eenige jaaren, beletten uit te koomen,
 „ zonder dat zy bederven, dat is te zeggen,
 „ zonder dat de Wormpjes, die 'er in zyn,
 „ vergaan.

„ De Mannetjes Vlinder van den Zyworm sterft Fabel we-
 „ onmiddelyk na zig van het Wyfje afgescheiden gens het
 „ te hebben, 't welk insgelyks sterft, straks na dat vermenig-
 „ het gelegd heeft. De eytjes, die het gelegd vuldigen
 „ heeft, worden, indien zy wel bevrucht zyn, der Zy-
 „ de volgende Lente gekipt, en 't is op deze wormen.
 „ wyze; dat zich die dierbaare Rupsen voort-
 „ planten. Als men ondertusfchen ALDOVRAN-
 „ DUS en JERONIMUS VIDA gelooven zal, is 'er
 „ een middel om Zywormen zonder Zaad, dat
 „ is te zeggen, zonder eytjes te bekoomen.
 „ Het geheele geheim bestaat daarin, dat men
 „ een Koey, welke op 't kalven staat, agt da-
 „ gen te voren eer de tyd is, dat dezelve wer-
 „ pen moet, niet anders dan Moerbezie-boo-
 „ men bladeren te eeten geeft, en dat men
 „ vervolgens, na dat het Kalf geworpen is,
 „ hetzelfde insgelyks, geduurende eenige da-
 „ gen

„gen niets anders, dan het zelfde voedzel doe
 „toekomen, zo wel als aan de Moederkoey.
 „Daarop moet men het Kalf dooden, en in
 „stukken kappen, welke men in een plaats,
 „die wel voor de lucht bloot staat, en daar
 „dezelve een vrye speeling heeft, moet leg-
 „gen, en laten liggen, zo lang tot dat alles
 „rot; uit deze verrotting zal men Zywormen
 „zien te voorschyn koomen, veel sterker,
 „dan die, welken men uit eyt es krygt, en
 „dit beter foort zal tien jaaren stand houden,
 „zonder te ontaarden.”

Aanmer-
 king daar
 over.

Dit voorschrift is eene kwaade Copy van eene
 oude vertelling, waaraan men niet verschoont
 dat dezelve van alle waarschynlykheid ont-
 bloot is, dan alleen, om dat dezelve aan VIR-
 GILIUS aanleiding heeft gegeven, om een der
 fraeyste stukken van Poësie te maaken, welke
 in zyne LANDGEDIGTEN te vinden zyn.

De Zy-
 worm is
 een ge-
 meene
 Rups.

De Zyworm, die Rups, welke in ons oog
 zo ryk, zo dierbaar, zo heerlyk is, heeft niets
 't welk dezelve onderscheidt, en de Vlinder of
 Kapel, die 'er uit voortkoomt, is insgelyks
 zeer gemeen. Maar waar is het Wezen, 't
 welk gelukkig genoeg is, om alle de voor-
 deelen te vereenigen, die niet dan aan ver-
 scheide foorten zyn toegeschikt. De Paauw
 zingt kwalyk, de Nagtegaal heeft sombere ve-
 deren, het Hert heeft al te dunne beenen, de
 Stier

Stier is lomp, het Paard woest, de Hond gulzig, byaldien een der Dieren voor een oogeblik bekleed met het vermogen van te kunnen spreken, tot den Mensch zeide, „ Gy alleen kunt volmaakt zyn, gy hebt de Rede.” Zou de Mensch hem niet kunnen antwoorden, met op de Rede toe te passen, het geen de Raadsheer PAULUS ÆMILIUS wegens zyne Vrouw zeide, toen men haare lofspraak by hem maakte?

Mon foulier est bien fait, mon foulier plaît aux yeux

Mais vous ne savez pas, ou mon foulier me blesse.

Myn schoen fluit vast en staát my wél,

Maar even daarom kneelt hy fel.

„ Het Dier zou hem ongetwyfeld tegen voeren, „ doe met uw schoen, het geen *Paulus* „ *Æmilius* met den zynen niet konde doen; „ Laat uwe Rede zich wat minder fraay ver- „ toonen, tracht zo veel niet te schitteren, „ en redeneer met meer bondigheid en gezond „ verstand.”

Het is reeds van overlang, dat men gebruik maakt van de Zywormen. Het schynt, dat de Eerste op-
komst der eerste Volkeren, die zig met hanne afgezelen, Zyde, met het geen zy zich tot een Graf vervaardigen, en in hunnen herboren staat met blydschap verlaaten, hebben opgeschikt, de Perstaanen
zyn

zyn de eersten geweest, tot welker nederlaagen en ondergang zy ongetwyffeld veel hebben toegebragt. De Zoldaaten van ALEXANDER droegen geen Zyde kleederen, en men heeft altoos, ik weet niet door welke noodlottigheid, gezien, dat die Naties, die geen Zyde kleederen droegen, en geen werk van Zyde maakten, de zulken overwonen, die daar aan gehecht waren.

en derzel-
ver toe-
neemend
gebruik. Deze tak van weelde ging van de Perſiaanen tot de Grieken over, in den tyd, dat deze begonden te verbafteren. De Romeinen verachteten langen tyd de Zyde, en begonden ze eindelyk aan te neemen, maar maakten 'er wel haast meer werk van, en dit was een der oorzaaken van hunnen ondergang. Het gebruik der Zyde, 't welk ongetwyffeld in *Sicilie* was begonnen onder de laaſte Keizers, maar 't welk wyſelyk weder uit dat eiland verbannen was door de overwinnaars der Romeinen, de Barbaaren, is daar op nieuws ingevoerd tegen 't Jaar 1130 door den Prins ROGER. Hy kwam overwin- nend terug na de verovering van 't Heilig Land; Hy bragt van *Athenen*, van *Corintben*, en *Thebe* Zywormen, en werklieden om 'er zorg voor te draagen, en de zyde in te zamelen, mede. Schynt het niet, dat de kruistochten doodelyk hebben moeten zyn aan de zulken zelfs, aan welken zy best gelukten? Men bragt 'er niets dan Ziektens en Ondeugden van te rug.

Uit *Sicilië* en uit *Calabrie* kwam de Zyde tot onze zuidelyke Provinties over; Men besloeg Velden met Moerbessen-boomen, welken men veel nuttiger tot vervulling van levensbehoef- ten hadt kunnen aanleggen. **LODEWYK** de XI. regtede in 't jaar 1470. in *Touraine* Zyde Fabrieken op, en vergunde aan de Werklieden, welken hy derwaards deedt koomen, groote Voorrechten en Vrydommen, waarvan een gedeelte tot hunne Opvolgers is overgegaan. **HENDRIK** de IV. onder wiens regeering deze Manufactuuren reeds een noodzaaklyk kwaad geworden waren, moedigde ze sterk aan, en **LODEWYK** de XIV. vermeerderde ze, om die zelfde rede, niet minder sterk. Ten tyde van **HENDRIK** den II. was de Zyde nog zo zeldzaam, dat deze Vorst de eerste was, die 'er kousfen van droeg.

Ik zeg, dat de Zyde-Fabrieken onder de regeering van **HENDRIK** den IV. reeds een noodzaaklyk kwaad geworden waren, inderdaad hoe minder Zyde wy in ons eigen Land hadden gehad, hoe meer de zucht tot de Weelde ons dezelve in de Indiën zou hebben doen zoeken. Een Vorst, die genoegzaame oplettenheid heeft op de belangen van den staat, poogt zyne onderdaanen in hun eigen Land, zo veel moogelyk, alles te doen vinden en genieten, hetgeen

Byzonder-
lyk in
Frankryk,

alwaar de-
zelve
noodzaak-
lyk was
geworden.

zy verlangen ; Zyn belang en het hunne vereisfchen dit gelykelyk.

Dit ge-
bruik

moet niet

geheel ver-
boden

worden.

Moeten wy dan het gebruik der Zyde geheel verbieden? Neen! Maar wy moeten het maatigen. Hy, die wil, dat men de voortbrengzelen der konst onbepaald vermeerdere en aanmoedige, komt my voor een vyand te zyn van de onnozelheid der Zeden, de strengheid der Deugd, en zelfs van het Gemeene welvaaren. Schoon ik voor zyn eer wel wil gelooven, dat hy dit alles is zonder het te weten; Maar hy, aan den anderen kant, die wil, dat men de fraaije konften volstrektelyk verbanne, dat men de Standbeelden nederwerpe, de Schilderyen verfcheure, de boeken verbrande, dat men de werkplaatfen der konftenaaren omkeere, en hen zelve verjaage, fchynt my toe of een Barbaar, een Menfch zonder ziel, te zyn, indien hy niet redeneert, of, zo hy redeneert, een al te streng Wysgeer, een Philofooph, wiens zedekunde zo nadeelig en zelfs gevaarlyk is voor de gemeene belangen, als hy de gronden der fterkte van een staat weinig fchynt te kennen. Zie daar hoe het my vookoomt; Ik laat het aan onze Meesters, ik laat het aan Mannen van meerder bekwaamheid en doorzicht over te befliften, wat 'er van zy; ik begeer my geen recht aan te maatigen, 't welk hun alleen behoort.

Na deze korte historie der Zywormen zal men zekerlyk gaarne zien, hoe men dezelve in CHINA behandelde? Die *Methode* kan tot een voorschrift dienen. De eerste uitwerking, welke de beschryving, die ik daar van ga geven, hebben moet, is ons aan te zetten om een zeer gematigd gebruik van de Zyde te maaken, als wy zullen zien, hoe veel arbeid, en zorg, en oplettenheden 'er nodig zyn, om dezelve te winnen, en hoe groot een getal van vrouwelyke handen (want het is aan de Vrouwen, dat men den omflag van dit werk overlaat) daar in worden bezig gehouden, welke veel nuttiger verrichtingen zouden kunnen waarnemen.

BEHANDELING DER ZY- WORMEN IN CHINA.

Daar zyn twee manieren om de Zyde te winnen in de heete Landen; De eene, die zeer gemaklyk is, is de Wormen, volgens hun eigen aart, vryelyk in de open lucht op de boomen te laten werken, en vervolgens daar de Popjes af te haalen; De andere, die zeer moeilik, maar veel voordeeliger is, en die men om

om deze rede verkiest, is een groote hoeveelheid Zywormen in eene afzonderlyke verblyfplaats, daar voordachtelyk toe gemaakt, te verzamelen, en 'er, om zo te spreken, een Gemeenebest van Werksters van te maaken. Ik zal uit de algemeene *Historie der Reizen* van den Abt PRÉVÔT daar een omstandig bericht van mededeelen.

De verblyfplaats der Zywormen.

De verblyfplaats, of werkzaal der Zywormen moet eene groote vierkante Zaal zyn, die slechts drie openingen heeft; Te weeten, een Deur op 't zuiden, of zuidwesten, en twee Vensters, het een tegen het oosten, en het ander tegen het westen: Men opent deze twee vensters om een vryen doortocht van lucht te geeven, als de eytjes of de Wormen zulks noodig hebben, want zy hebben beurtlings warmte en koelte of ten minsten verfrisfching noodig.

Dienstige warmte.

„ De ondervinding heeft de volgende byzonderheden, met eene genoegzame zekerheid geleerd.

„ *Voor eerst*, dat de eytjes veel warmte moeten hebben, voor dat zy uitkomen.

„ *Ten anderen*, dat zy gekipt zynde, even als de jonge Miertjes, noch al veel warmte behoeven.

„ *Ten derden*, dat als zy Rupsen of Wormen zyn geworden, en den tyd der vervelling naderen, zy in een gematigder trap van warmte gehouden moeten worden.

„ *Ten*

„ *Ten vierden* , dat na den tyd der groote
 „ vervelling de warmte hun weder dienftigst
 „ is,

„ *Ten vyfden* , dat in hun afgaanden tyd, en
 „ als zy oud beginnen te worden, de warmte
 „ hun by trappen moet bezorgd worden.

„ *Ten zesden* , dat de groote warmte hun
 „ noodig is, terwyl zy aan hunne Tonnetjes
 „ arbeiden, of tot Popjes overgaan.

Verdere
 voorzorg-
 gen.

„ Men moet alles van hun afhouden , wat
 „ hun ongemaklyk is. Zy hebben een byzon-
 „ deren afkeer van Hennip, men moet ze gee-
 „ ne natte bladeren geeven, nog zulken die in
 „ de zon gedroogd zyn. Als zy eerst versch
 „ gekipt, of uit de eytjes gekoomen zyn, heb-
 „ ben zy ongemak van 't stof, 't welk door de
 „ kamer vliegt, terwyl dezelve gereinigd
 „ wordt, ook hebben zy hinder van de vocht-
 „ tigheid van den grond, van de Vliegen, en
 „ Muggen, van den reuk van Visch, die op
 „ den rooster of in de pan gebakken of gebra-
 „ den wordt, van hair of wol, dat in 't vuur
 „ brandt, van muskus, van rook enz. Door
 „ den adem alleen, als dezelve naar Wyn riekt,
 „ of naar Ge.nber, of Salaad, of wilde Suikery-
 „ wortel, lyden zy ongemak, gelyk ook door
 „ alle zwaare geluiden of sterk geraas, door
 „ morsigheid, door de zonneftraelen, het licht
 „ eener lampe by den nacht, door de lucht,

Vierde Stukje.

G

„ die

„ die door de spleeten van een venster door-
 „ dringt, door alle tocht, door sterken wind,
 „ door overmaatige hitte, door koude, en in-
 „ zonderheid door de schielyke overgang van
 „ de eene tot de andere; ” Zie *Hist. Gener.*
des Voyages, Tom. VI. pag. 231.

„ Men verkiest om de Zywormen te kwee-
 „ ken, een droogen grond, die zich een wei-
 „ nig boven de oevers van een beekje verheft,
 „ om dat de eytjes dikwils in stroomend water
 „ gewasfchen moeten worden, verre van alles
 „ wat de vertooning heeft van een mesthoop
 „ en verlaatbak; Verre van Runderbeesten,
 „ Schaapen, en alles wat geraas kan maaken,
 „ want het minste geraas, het blaffen zelfs van
 „ een Hond, of het kraeijen van een Haan, ge-
 „ lyk ook alle onaangenaame reuken, zyn na-
 „ deelig, en veroorzaaken eenige verachtering,
 „ inzonderheid als de Wormpjes nog maar on-
 „ langs gekipt zyn; Men moet van de onaan-
 „ genaame reuken, daar de Zywormen door
 „ benadeeld worden, ondertusfchen de koeijen-
 „ mest, 't zy gebrand of ongebrand, uitzon-
 „ deren, want ter zelfder tyd, dat zy bang
 „ zyn voor 't gebulk der Koeijen, zo wel als
 „ andere sterke geluiden, is deze mest echter
 „ een lieflyk reukwerk voor hun.”

Aanmer- Laat ons hier ondertusfchen in 't voorbygaan
 king over aanmerken, aan hoe veele ongemakken en na-
 dee-

deelen, daar de Natuur de Zywormen van be-^{de zwak-}de zwak-
vryd hadt, deze Diertjes zyn blootgesteld, als ^{heid der}heid der
wy ze naar onze wyze bestieren! Hoe veel te-^{Wormen.}Wormen.
dérer, aandoenlyker, zwakker zy worden! hoe
veel vatbaarer voor de minste aandoeningen
van de lucht! Dit is het lot der Menschen zel-
ve, naar maate zy in hunne levenswyze van
de Natuur afwyken, dit is het lot van alle Dic-
ren, die onder hunne bestiering leeven.

- „ Het gebouw moet vierkant wezen, en de vereisch-
- „ muuren zorgvuldig geslooten worden, om tens in de
- „ de warmte daarin te onderhouden; Het moet werk-
- „ negen of tien laagen of ryën tafeltjes bevat- plaats der
- „ ten, negen of tien duimen boven malkander Zywor-
- „ geplaatst, en geschikt, op zulk een wyze, men,
- „ dat 'er eene open ruimte in 't midden over-
- „ blyve, en dat 'er een vrye gang is rondom.
- „ deze tafeltjes”.

De Uiltjes koomen uit de Popjes of Ton-Uiltjes na
netjes te voorschyn, omtrent op den veertien-^{het paaren.}het paaren.
den dag, te rekenen van die, waarop zy be-
gonnen hebben te spinnen; Men laat de
Wyfjes omtrent twaalf uuren by de Mannetjes,
en na verloop van dien tyd scheidt men
ze van malkander, en dan gaan de Wyfjes aan
't leggen. „ Als zy gereed zyn om te leggen,
„ zet men ze op bladen papier, gemaakt uit
„ basten van Moerbesfen-boomen, en niet uit
„ doek van Hennip; Men overdekt ze onder
„ t leg-

100 V A N D E N Z Y - W O R M.

„ 't leggen, om haar door de duisterheid te be-
„ letten van haare eytjes niet te veel allerwe-
„ gen te gaan verspreiden;” waardoor men
niet slegts meer papier zou noodig hebben, en
't geen niet alleen meer omflag maaken zoude;
Maar waardoor ook zo veel meer eytjes gevaar
zouden loopen van niet door het levenwekkend
vocht besproeid te worden, het geen wy vroe-
ger hebben aangemerkt, dat 'er de vruchtbaar-
heid aan geeven moet.

weg te
neemen.

Vier of vyf dagen na het leggen neemt men
ze van de eytjes op, de eene stervende, de an-
dere reeds dood, „ en men begraaft ze vry
„ diep in den grond, „ gelyk men de Manne-
tjes even eens doct. „ Buiten deze voorzorg
„ zouden zy alle de Dieren, die daar by koo-
„ men mogten, zonder uitzondering, besmet-
„ ten. Men wil zelfs, dat als zy op verschei-
„ dene plaatsen van een stuk lands begraven
„ waren, het zelve geduurende verscheide jaa-
„ ren niets, ook geene struwellen of doornach-
„ tige planten, zoude voortbrengen; Anderen
„ verzekeren, dat niets beter is, om de Visch
„ in een vyver vet te mesten.

Eytjes,

„ Wat de Eytjes betreft, de zulken die aan
„ malkander hangen, moeten weggeworpen wor-
„ den. Men hangt vervolgens de bladen aan
„ de Zolder van het vertrek op.

hoe te be-

„ Het vuur, waar door dit vertrek ver-
„ warmd

„ warmd wordt , moet nog vlam , nog rook handelen ?
 „ maaken ; ook moet men zorg draagen , dat
 „ 'er geen touw of koord , van hennep geslaa-
 „ gen , by de Wormen nog de eytjes koome.
 „ Als de bladen verscheide dagen opgehangen
 „ hebben , neemt men ze af , om ze op te rol-
 „ len , zonder ze te nauw te sluiten , wel ver-
 „ staande ondertusfchen , dat de eytjes bin-
 „ nenwaards gerold moeten worden. Daar
 „ blyft niets over , dan ze ter zelfder plaats
 „ weder op te hangen , om daar , in die luch-
 „ tig faangerolde plaats , geduurende den ge-
 „ heelen zomer en den Herfst , over te blyven.”

Want het leggen der eytjes valt gemeenlyk in
 den zomer voor , en wel in 't begin van Juny ;
 men vervroegt het zo veel men kan , op dat
 het gedaan zy , eer de Vliegen en Muggen te
 voorschyn koomen , of ten minsten zich me-
 nigvuldig in de lucht beginnen te verspreiden ,
 en de Uiltjes te flooren”.

„ Op het einde van December legt men de ^{In het wa-}
 „ eytjes in versch Rivierwater , waarin men ^{ter gelegd,}
 „ een weinigje zout heeft laten finelten , al-
 „ leenlyk in acht neemende , dat het niet be-
 „ vrieze , en dat men het met een Porcelei-
 „ nen schotel bedekke , op dat de bladeren niet
 „ op 't los geval omdryven.”

Men haalt ze daar twee dagen daar na uit , ^{en ge-}
 men laat ze droogen aan de zolder , daar men ^{droogd.}

102 VAN DEN ZY-WORM.

ze van afgenoomen heeft; dan rolt men ze op nieuws in malkander, en men besluit ze in een lang en nauw aarden vat. Alle tien dagen ontrent stelt men ze voor de zon bloot, men legt ze vervolgens op nieuws weder in hunne aarden vaten, alwaar de warmte, die zy van de zon gekregen hebben, bewaard blyft, en hen begint uit te zetten.

Verdere
behandeling.

Aanmerking over de Engelsen.

Als zy nu haast op het punt zyn van uit te koomen, laat men ze in 't vertrek blyven, of men hangt ze, gedurende drie nachten, aan de takken van een Moerbefieboom, om daar de sneeuw en regen te ontvangen. Het inzicht, 't welk de zulken, die deze laatste methode volgen, daar mede hebben, is om de warmte in de eytjes te *concentreeren*, door dezelve van buiten koud te maaken. Het is met dit zelfde inzicht, dat men in Engeland de Kinderen, op het oogenblik dat zy ter wereld koomen, in kout water dompelt, om hen sterker te maaken, en ondoordringbaar voor de schichten der ziek- tens, en de veranderingen der lucht; Zeker groot man noemt dit, *Hen in DEN STYX te dompelen*. Ik laat het aan zyn plaats, wat de- ze manier van behandelen in de Kinderen moet uitwerken, maar het gevolg voor de Zywor- men is, dat die Wormen, welke uit deze ei- tjes koomen, sterker zyn, en dat zy eene Zy-
de

de spinnen , die insgelyks steviger is , en gemaklyker afgehaspeld kan worden.

Men laat ze eer of langzaamer uitkoomen , naar dat de bladen van de Moerbezien - boomen meer of min gevorderd zyn ; Men verryoegt dat uitkoomen , door de eytjes meërmaalen in de zon te zetten , en vertraagt het door de Papieren , daar zy op zyn , stilletjes in het vat beslooten te laten blyven.

Drie dagen , voor dat de Wormen beginnen uit te koomen , schynen de eytjes te zwellen , en hunne rönde gedaante krygt een klein punt-^{Hoe zich de eytjes vertoou-}nen ?

je , vervolgens verandert hunne kleur , en zy worden asch-achtig grys van buiten. „ Dan „ rolt men drie bladen saamen , om ze in een „ warme plaats te leggen , welke voor de zuidenwinden beschut moet zyn. Des anderen „ daags , om tien of elf uren , is men verwonderd , als men ze opent , van ze vol „ Wormpjes te vinden , welke men voor zo „ veele witte Mieren neemen zoude. De eytjes , die een half uur daarna nog niet gekipt „ zyn , moeten weggeworpen worden , gelyk „ ook dezulken , die een platten kop hebben , „ die gerimpeld zyn , of daar de dop als van „ ontveld schynt te wezen ; verder de geele , „ hemelsch-blaauwe en vleeschkleurige , alle „ welken nooit Wormpjes geeven zullen. Het „ goede soort heeft de kleur van een berg van

Welkeweg, „verre gezien.” Ook werpt men de zulken te werpen? weg, die uitgekomen zyn eer dat men de drie bladen te faamen heeft gerold, om dat de Wormen, die eer of laater, dan de groote menigte geboren worden, hunne andere verrigtingen insgelyks vroeger of laater beginnen, gelyk als eeten, vervellen, spinnen &c. het geen afzonderlyke en zeer lastige zorgen vereisfchen zouden. Men houdt het blad, daar de jonggeboren Wormpjes op zyn, fchuinsch over een ander blad met Moerbeziebladen bedekt, om ze daar op te doen overgaan. De reuk der Moerbeziebladen lokt ze, en men ziet ze wel haast allen den weg derwaards neemen. Het is goede bladen papier, daar de Wormpjes op uitgekoomen zyn; te weegen, terwyl 'er dezelve nog op zyn; Vervolgens weegt men dit zelfde blad papier, na dat de Wormen het verlaaten hebben, men trekt dit laatste gewicht van het eerfte, of van het geheel, af, en het geen 'er overblyft wylt het gewicht der Wormen aan, volgens welker zwaarte men het gewicht der bladen, die men hun moet geeven, regelt.

Hoe veel
de Wormen
eeten?

De Zywormen eeten in vierentwintig uren het dubbel van hunne zwaarte; dertig pond wormen moeten derhalven yder etmaal zestig pond bladen hebben, dat is te zeggen, twintig oncen yder maalyd den eerften dag, want men geeft ze dien dag agt-en-veertig maalyden, en zy

zy weigeren 'er niet een. Zy eeten gelykelyk door nacht en dag. Den tweeden dag doen zy maar dertig maalen, en al geduurig verminderen zy, naar maate zy groot worden, tot aan hunne volkoomen groei of rypheid, welke invalt op den vyfentwintigften dag, dat is ten minften de gewoone tyd. Het getal der maalyden vermindert van dag tot dag, maar yder dier maalyden wordt veel fteviger. De geheele troep woog den eerften dag maar dertig pond, en at derhalven, in achtenveertig maalyden, maar zestig pond bladen. Als dit zelfde broed den volgenden dag achtenveertig pond weegt, zal het zelve tachtig pond bladen in dertig maalyden eeten, en zo vervolgens tot aan de verfchillende vervellingen, waarin de Wormen al gefladig minder, en eindelyk geheel niet zullen eeten. Men oordeelt uit het gewicht der Wormen, welk dat der Popjes zal wezen? onderftellende dat 'er geene ongelukkige toevallen tufchen beide koomen.

„ Men heeft ééne Vrouw noodig voor de be-
 „ zorging en kweeking van yder broed. Voor
 „ dat zy die bezorging begint, moet zy zich
 „ wel gewafchen hebben, en kleederen aan-
 „ getrokken, die geheel geen onaangenaamen
 „ reuk hebben; Zy dient eenigen tyd te vo-
 „ ren zonder eeten geweest te zyn, en inzon-
 „ derheid geen wilde Chicorey behandeld te

Wat de
 Oppafters
 voor zich
 zelve in
 acht nee-
 men moe-
 ten?

„ hebben, om dat de reuk daarvan zeer nadée-
 „ lig is voor de jonge Wormen. Haar kleed
 „ moet van een ligte stoffe en zonder voering
 „ zyn, op dat zy over den trap van warmte,
 „ dien de Wormen hebben, te beter kan oor-
 „ deelen, en dezelve vermeederen of vermin-
 „ deren, naar dat het noodig is, het welk door
 „ vuur in het vertrek geschiedt. Deze Insec-
 „ ten kunnen niet met te veel zorgvuldig-
 „ heid behandeld worden. Yder dag is voor
 „ hun een jaar. Dezelve heeft vier saisoenen
 „ voor hun; De Voormiddag is hunne Lente,
 „ de Namiddag is hun Zomer, de Avond hun
 „ Herfst, en de Nacht hun Winter. *Hift.*
Gen. des Voyages Tom. VI. in 4to. p. 230.

Wat ten
 opzichte
 der bladen?

Geduurende de drie eerste dagen geeft men
 aan de Wormen, die dan nog zwak zyn, blaad-
 jes, die men voor af een weinig kneust of snydt,
 op dat zy te minder moeite hebben mogen, om
 het vleesch, als men 't zo noemen mag, te
 welk de Vezels der bladen omringt, van de-
 zelve af te knabbelen. Als zy sterker ge-
 worden zyn, geeft men hun de bladen in hun
 geheel, mischien om dat zy, door hunne gul-
 zige geäardheid, al te veel eeten zouden, als
 men aanhieldt, met hun de moeite te bespaar-
 ren, om ze zelve van de vezelen te plukken.
 „ Den vierden of vyfden dag begint de
 „ der Wormen naar den rooden te trekken,
 „ dan

kleur der
 Wormen,

„ dan moet men hun voedzel vermeerderen,
 „ zonder het zo klein te snyden; Als zy zwart
 „ worden geeft men hun de bladen in 't ge-
 „ heel zonder ze eenigzints te snyden, en men
 „ moet de hoeveelheid dan ook vermeerderen.
 „ Vervolgens als zy weder wit worden, en dat
 „ hun eetlust begint te verflappen, moet men
 „ ook hun voedzel verminderen. Nog moet
 „ men het verminderen, als zy geel worden;
 „ Eindelyk het gebruik in China is van hun
 „ niets te geeven, als zy geheel geel zyn. En
 „ dit onthouden van voedzel heeft by yder ver-
 „ velling plaats.

„ Door ze dikwils te doen eeten, doet men
 „ ze fchieliker groeijen, en 't is hier van, dat
 „ het voornaamfte voordeel der Zywormen
 „ afhangt. Indien zy binnen den tyd van vyf-
 „ entwintig dagen tot hunne rypheid of vol-
 „ koomenheid koomen, zal eene horde, die
 „ 'er mede bedekt is, vyfentwintig oncen Zy-
 „ de, by voorbeeld, uitleveren; Maar zo zy
 „ agtentwintig dagen noodig hebben, zal dat
 „ zelfde getal Wormen niet meer dan twin-
 „ tig oncen geeven; En indien zy tot het ein-
 „ de van de Maand, of tot veertig dagen werk
 „ hebben, zal de inzameling niet meer dan van
 „ tien oncen wezen.

„ Als de Wormen eene doorschynend geelspinnen.
 „ kleur krygen, en nu gereed zyn om te spinnen,

zet

zet men ze op nieuwe papieren, en op genoegzaame afftanden van malkanderen, om de een den ander niet te belemmeren; Men moet dan zyne zorgvuldigheid vermeerderen, vooral ten opzichte van de zinlykheid, en geftadig een zacht vuur in het vertrek onderhouden, 't welk geen meerder hitte geeft, dan juist noodig is, om de Wormen in den yver van hunnen arbeid te houden, en om helderer en glanziger Zyde te krygen.

Tonnetjes. Als de Popjes of Tonnetjes, in den tyd van zeven dagen, afgesponnen, en alle voltooid zyn, verzame't men ze op hoopen, alleenlyk fcheidt men een klein getal van de anderen af, waarvan men de Uiltjes fchikt om een nieuw geflacht voor de volgende inzameling voort te brengen. Die Uiltjes koomen gemeenlyk den zevenden dag, na dat zy besponnen zyn, en derhalven den veertienden, na dat de Worm heeft beginnen te spinnen, uit hunne omflagen, of Tonnetjes, te voorschyn. Een en twintig dagen na het leggen, 't welk de Wyfjes, die uit deze Tonnetjes koomen, moeten doen, kan men nieuwe uitgebroeide of gekipte Wormen hebben. Dus kan men drie inzamelingen maaken, geduurende omtrent vier maanden, dat de Moerbezien bladeren duuren.

„ Als de Wormen op 't punt zyn, van te
„ gaan spinnen, en men zorg draagt, om de-
zelve

„ zelve op den rug van een omgekeerden kop
 „ te zetten , en met papier te overdekken,
 „ zullen zy een plat, rond, en dun stuk zyde
 „ fpinnen, als een foort van ronde dunne wa-
 „ fel, 't welk niet beladen zal wezen met die
 „ lymachtige stof, die zy zich in de Tonnetjes
 „ kwyt maaken, als zy daar lang in besloten
 „ blyven, en dit platte stuk zyde zal al zo ge-
 „ maklyk te haspelen zyn als de Tonnetjes,
 „ zonder dat men 'er zich zo veel mede be-
 „ hoeft te haasten.”

Wy zullen hier niets zeggen, nog van de
 verschillende behandelingen der Zyde, nog van
 de eenvoudige en verwonderlyke werktuigen,
 waarmede men dezelve verwerkt, om 'er zulke
 prachtige en luisterryke stoffen van te maaken,
 dat dezelve niet dan de Tempels, de Paleizen,
 en de Vorsten, die dezelve bewoonen, be-
 hoorden te vercierren; Het verslag, 't welk al-
 le deze behandelingen vereisfchen, en de me-
 nigvuldige konsten en handwerken, die daar
 toe te pasfe koomen, behooren niet tot de Na-
 tuurlyke Historie. Deze heeft haar Wit be-
 schooten, en aan haare verordening voldaan,
 als zy den Zyworm is gevolgd van het eerste
 uur van deszelfs geboorte tot aan dat tydfcip,
 waarin hy zyn afgelegd bekleedzel aan den win-
 zicken of naarstigen, (hoe moet ik het uitdruk-
 ken?)

ken?) Mensch overlaat; De Worm heeft nu vleugelen gekregen, hy houdt op te leven.

BEHANDELING DER ZY- WORMEN IN VRANKRYK.

Het is niet genoeg te weeten, hoe de Chi-
neesen dit Insect bestieren, want dat is niet
anders dan een voorwerp van nieuwsgierigheid;
Wy moeten inzonderheid weeten, hoe wy her-
zelve in ons klimaat bestieren zullen, 't welk
zeer verschillend van het hunne is. De Maat-
schappy van Landbouw te TOURS heeft daar
over onlangs eene uitmuntende Memorie uitge-
geeven, waarvan de Tytel is: **PRECIS SUR
L'EDUCATION DES VERS A SOYE;** *Hee*
Hoofdzakelyke wegens de opvoeding der Zycpor-
men; Een stukje van 95 bladzyden in 8vo. De-
ze memorie doet even veel eer aan de Acade-
mie van Tours, die dezelve zo aangenaam en
interessant heeft weeten op te stellen, als nut
en voordeel aan 't Gemeen, 't welk zich daar
naar veilig kan regelen; Maar byzonderlyk moe-
ten wy deswegen met eene erkentelyke hoog-
achting gedenken aan den Heer ESCALOPIER,
Intendant van die Provintie, die de Academie
heeft

heeft aangezet niet slechts om dezelve op te stellen, maar ook voor niet uit te deelen aan elk die dezelve begeert. Zie hier een uit- trekzel van deze Memorie.

VERBLYF VAN DE ZYWORMEN.

In de oosterfche Landen kan men de Zy- wormen houden op plaatsfen, die niet al te veel voor de zon bloot liggen, om dat het in die heete landen overal warm genoeg is; Maar in een gemaatigd klimaat, gelyk als *Touraine*, moeten de huizen, alwaar men deze Insecten kweekt, eene goede plaatsing hebben, en dat gedeelte derzelve, 't welk men voor hun schikt, moet op de eerste of tweede Verdie- ping zyn. De Zolders of Vlieringen zyn op de meeste tyden te koud, op andere tyden is 'er eene stikkende en ongezonde hitte, en dik- wils, met mistig of nat weder, eene vochtig- heid, welke voor deze diertjes nog schadely- ker is.

De Lucht moet een vryen doorgang in hun verblyf hebben, en de Muggen en Vliegen moeten 'er zorgvuldig uit gehouden worden. Men kan deze beide oogmerken tevens berei- ken, als men de Vensters met Gaas, in plaats van Glas, voorziet. Men moet ze voor alle kwaade reuken, en derhalven voor die van Mest

De Luchte
in 't Ver-
trek.

Mest bewaaren , behalven de Koeijen-mest, welke de Rede en Ondervinding gelykelyk toonen, dat niet de kwaade hoedanigheden der andere foorten van Mest heeft. De Proef, die de ondervinding deswegen verschaft, is dat de Wormen, die men uitschiet, die kwynden, en die men by geval op een hoop Koeijen-mest geworpen hadt, daar in korten tyd sterker en gezond zyn geworden. En het sta my vry hier in 't voorbygaan aan te merken, dat deze ontdekking wél gevolgd, en zo verre voortgezet, als dezelve voortgezet kan worden, de opvoeding der Zywormen misfchien gemaklyker, zo wel als voordeeliger, zou kunnen maaken; zou men, by voorbeeld, de Wormen niet op zodanige mesthoopen van een gematigde warmte binnens huis kunnen plaatsfen? — Dog daar zyn andere beletzels in den weg, die bezwaarlyk opgeruimd kunnen worden.

Aanmerking over der Menschen bekrommenheid.

De middelen om zyne rykdommen te vermeerderen zyn ongelukkiglyk byna nooit mogelijk, dan voor de zulken, die alreeds ryk zyn. Om, by voorbeeld, veel Zywormen op te voeden, en 'er veel voordeel van te trekken, moet men ze een ruim en gemaklyk verblyf vervaardigen, en dat is eene onkoste, welke de zulken niet in staat zyn te doen, die anders de voordeelen der Zywormen meest van nooden zouden hebben; En zy die deze onkosten

ten kunnen doen, en die met het enkel inzicht van eigen nut daar toe besluiten, en de voordeelen met hun, die zy tot hun oogmerk noodig hebben, deelen zouden, zyn gemeenlyk zo vreesachtig en bekrompen, zo verkeerd van geest en hart, dat, als zy niet duidelyk voor huane oogen zien, en met hunne handen tasten, al het natuurlyk voordeel, 't welk 'er voor hun zelve uit kan voortspruiten, zy nooit tot die onkosten besluiten willen.

Deze Verblyfplaats voor tien oncen Zaad, dat is te zeggen, tien oncen eytjes, moet zeven *toises* lang, drie breed, en twee hoog zyn. Men vindt daar omtrent alle de noodige byzonderheden in de werken van den Heer DE LA PLOMBANIE, en in de tweede uitgave van de *Verbandeling over de Moerbeziën-boomen en over de Zy-wormen.* (TRAITE DES MÛRIERS ET DES VERS A SOIE) maar wy moeten hier minder uitgestrekte, en minder kostbaare, werkingen tot ons oogmerk trachten aan te wyzen.

BINNENSTE SCHIKKING VAN HET VERBLYF VOOR DE ZYWORMEN.

Het Vertrek, waarin men de Zywormen wil teelen en opvoeden, moet wel gewit zyn, en zin'lyk gehouden worden. Ook moet men de

Vierde Stukje.

H

voor-

voorzorg gebruiken, om in het midden van dit vertrek, en op eenigen afstand van de muuren, de Tafeltjes te plaatfen, die voor werkplaatfen van de Wormen dienen zullen. Men moet oplettend op die plaatsing zyn, op dat de Wormen van de uitwaaffemingen der muuren, en van de Rotten en Muizen, die 'er eene geweldige flachting in kunnen maaken, niets te vreezen mogen hebben.

Werkbank
der Wor-
men.

„ Een Tafel of Werkbank van middelma-
„ tige grootte moet gemeenlyk vyf voet en ne-
„ gen duim lengte, tegen twee voeten hoogte,
„ en derdehalf voet breedte hebben. Dezelve
„ bestaat uit vier stylen of voeten, door ver-
„ fcheidene dwarslatten of dunne ribbetjes
„ verbonden. De geheele hoogte is verdeeld
„ in vyf ruimtens, welke zo veele tafeltjes
„ maaken, op eene wyze, dat 'er, de dikten
„ van het hout afgetrokken zynde, telkens
„ achttien duim ruimte tuffchen yder Tafeltje
„ blyve". Zie *Fig.* 27 en 28. op de *VIIIte*
Plaat. Deze twee figuren vertoonen de eene
een Werkbank van voren, en de andere dezel-
ve van de zyde gezien.

Dus bestaat de geheele Werkbank uit vyf ge-
deeltelyke Werkbanken, of vyf Tafeltjes op de
Stylen boven malkanderen gelegd, en door tus-
fchenruimtens van omtrent achttien duimen van
een gefcheiden. Men maakt deze Tafeltjes van
zeer

zeer dunne Plankjes, die wel droog, en door de lucht wel uitgetrokken zyn, zo dat, als men ze in een kamer legt, zy geene vochtigheid, geen kwaaden reuk, geene nattigheid, geen stof bevatten, nog door iets van dit alles de muizen lokken.

Als men veel Zaad, of liever veel Eytjes Tafeltjes heeft, die uitkoomen moeten, kan men de Tafeltjes verdubbelen, met 'er nog andere tuschen in te leggen, zie dezelve verbeeld door de letters C. C. Het is ook alleen wanneer men door de menigte daar toe genoodzaakt is, dat men de Wormen, die uit de Eytjes koomen, in Korfjes legt, welke in de gemelde figuren insgelyks verbeeld worden. Als men 'er minder heeft, is het genoeg, de Wormen op kleine horden van teentjes, of van geplet Riet te leggen; en die van Riet houde ik beter, om dat zy, even als die van dunne teentjes, het voordeel hebben van de lucht een tamelyk vryen doortocht door haare openingen te geeven, en dat men het Riet, waar op de vuiligheden minder hechten, en 't welk zich wegens zyne rechtheid en gladheid gemaklyker schoon laat maaken, zuiverder kan houden. Men kan 'er ook houten Tafeltjes of dun plankwerk toe neemen, welke men in dit geval verzorgt met een rand, dien men 'er af en aan kan doen naar welgevallen; ook kan men 'er ge-

H 2

vloch-

met en
zonder
randen.

vlochten Heide, of Brem, of Hondstand, (een lang grof gras) toe gebruiken, om te beletten dat de Wormen, die wel haast op de Tafeltjes zullen kruipen, zich daar van niet in de laagte nederwerpen. Zommigen maaken het bovenste Tafeltje zeer smal, en de onderste al ge-
duurig een weinig breeder, tot op de alleronderste toe, welke zy alleen met een Lyft of Rand verzorgen. Door deze methode worden de Wormen, die van het eene Tafeltje vallen, op het geen daar onder volgt, gevangen, en van dit weder op het geen daar onder is, en zo voorts tot het alleronderst toe. Het is al zo eenvoudig, en zekerlyk voordeeliger, alle de Tafeltjes van dezelfde breedte te maaken, en ze allen te boorden: Dit is ligt te begrypen, en evenwel verlaat men de eerste manier niet geheel en al. Zie daar den Mensch. Hy weet dikwils wat het beste is, maar hy kiest, door ik weet niet welk eene verkeerdheid, het geen niet alleen minder goed maar ook ongemaklyker in de uitvoering is. Het is door deze voortreffelyke LOGICA te volgen, dat hy niet alleen by trappen is nedergedaald van de gelukkige eenvoudigheid der Natuur, tot de drukkende Slaverny, waar in hy thans zucht, maar dat hy daar in ook blyft zuchten, schoon de ondervinding hem zyne kluijters doet voelen, en de rede hem de middelen aanwyft om dezelve te verbreken.

Men

Men moet ondertuffchen niet als een gedeel-
 te dezer Slaverny aanmerken de kleine be-
 zigheden, of zelfs den noodigen arbeid des
 Levens, als welke integendeel alleenlyk strek-
 ken om ons onzen tyd korter te maaken, en
 genoegelyker te doen doorbrengen, en waar-
 aan men zich derhalven, van zyne vroegfte
 jaaren af, met eene vrolyke naarftigheid en een
 gewilligen yver, moet gewinnen. De natuur
 zelve fpoort 'er ons in onze jeugd toe aan; en
 't is niet dan door dezelve te wederftaan, dat
 wy ons in 't vervolg aan de ledigheid gewen-
 nen. Wy voelen, in weerwil van ons zelveu,
 hoe veel verkieslyker een nuttige, en niet al te
 zwaare arbeid, en inzonderheid die zonder in-
 fpanning van den geest gefchiedt, voor ons al-
 len is boven het droevig vermaak van niet met
 al te doen. De Luyaard, de vadzige en ge-
 voellooze Mensch, die, met zyne armen over
 malkanderen gekruisd, een aangenaam Land-
 fchap, of vruchtbaar Veld ftaat te beschou-
 wen, die den arbeid van anderen aanziet, zon-
 der zich eenig nuttig werk van zich zelveu te
 kunnen herinneren, vindt niets in zyn hart,
 dan een laftig ydel of kwelligen. De Verftan-
 dige en werkzaame Mensch daarentegen, die
 een boom ziet groeijen, welken hy geplant
 heeft, die de Byën ziet vermeerderen, welke
 onder zyne zorg ftaan, de Zywormen fpannen,
 H 3

Nuttig-
 heid der
 bezighe-
 den.

118 VAN DEN ZY - W O R M.

die hy heeft opgepakt, zegt tot zich zelve, of liever zyn hart zegt het hem, zie daar de gevolgen uwer naarftigheid, zie daar uw werk! Hy heeft zich vermaakt met dat werk, hy vermaakt zich met het te genieten; en hy heeft, wat meer is, de zoete vreugd van nuttig aan de Maatschappy te zyn.

Klimmen-
de Wor-
men.

„ Als de Zywormen hun geheelen groey ge-
 „ kregen hebben, als zy gereed zyn om te
 „ klimmen, dan neemt men alle de beweeg-
 „ baare Lysten of Randen van de Tafeltjes,
 „ gelyk ook de Hordjes of mandjes, weg,
 „ om 'er andere Schuttingen met Sponningen
 „ voor in de plaats te stellen, welke Schuttingen,
 „ als men ze zo noemen mag, in de
 „ Tafeltjes worden in gelaaten; Wy zullen de
 „ zelve Straalen heeten, om dat zy boogse-
 „ wyze uit den bodem of den grond der Tafel-
 „ tjes, als uit hun centrum, opgaan, zy zyn ten
 „ getale van drie, daar onder die der beide
 „ einden niet begrepen, als welke slechts
 „ de helft van de breedte der twee anderen
 „ hebben. De drie middelste Straalen zyn
 „ over haare geheele lengte doorboord met
 „ twee en zeventig gaten, bekwaam om acht-
 „ tien ryën Heide, elk van vier Stukjes, in te
 „ plaatfen, welke regelmatig als een waeijer
 „ gezet worden. De twee Straalen der einden,
 „ met zesendertig gaten doorboord, hebben,
 „ slechts

„ slechts twee Struikjes heide aan yder ry,
 „ en het geheel maakt, gelyk men in de aan-
 „ gehaalde Plaat en figuren zien kan, vier
 „ Hokjes, of doorgaande *Berceau's* (A, A, A, A).
 „ door de vereeniging der Struikjes Heide by
 „ derzelve ontmoeting of saamenlooping aan.
 „ 't bovenst van de Tafeltjes:
 „ Als de Wormen in staat zyn om te klim-
 „ men, plaatst men ze met een Schopje of
 „ Spadeltje. (Zie Plaat VIII. fig. 29.) onder pl. VIII.
 „ hunne Hokjes. Het is klaar, dat zy daar ^{fig. 29.}
 „ alle moogelyk gemak hebben om hun verblyf
 „ te neemen, en te houden, als 'er groote
 „ warmte kooft, welke hen zeer zwak maakt.
 „ Dus heeft men opgemerkt, dat 'er op deze
 „ wyze veel minder vallen, dan op eenige an-
 „ dere manier van dezelve te plaatfen, het
 „ geen een zeer groot voordeel is, om dat de
 „ Wormen eens van de Heide gevallen zynde
 „ daar zelden weder opklimmen, en als verlo-
 „ ren beschouwd worden.
 „ Dit Soort van Theaters of Loges is, om Bepaalde
 „ deeze rede alleen, tot de hoogte van acht voet ^{hoogte}
 „ bepaald, om dat als zy hooger worden, de ^{der Loges.}
 „ behandeling der Zywormen moeilijker is,
 „ en om dat de warmte altoos naar boven trek-
 „ kende, hier uit een verschillende maatiging
 „ van lucht zoude kunnen geboren worden voor

„ de Wormen van de onderfte en de bovenfte
„ Tafel.

„ Dewyl men het geheele ftuk zonder Spy-
„ kers of P. nnen kan maaken , door het alleen-
„ lyk met Zwaluwftaarten in malkanderen te
„ voegen , zo kan men het zeer gemaklyk uit
„ malkander neemen , als de Wormen ophou-
„ den te werken , en men kan dan weder ge-
„ bruik maaken van dit vertrek , 't welk men
„ niet meer dan omtrent twee maanden in 't
„ jaar behoeft te miffen , zynde dit de langfte
„ tyd van de opvoeding der Zywormen.

„ Hoe eenvoudig deze toefel wezen moge,
„ welke genoegzaam is om een once eytjes in
„ gunftige tyden te maaken , met dezelve op drie
„ onderfcheidene reizen te doen uitkoomen,
„ kan men echter niet ontkennen , dat het,
„ om verfcheide redenen , moeijelyk is voor de
„ Landlieden , om zich een dergelyken te be-
„ zorgen. Om aan dit ongemak te gemoet te
„ koomen , en alle de middelen om de Wormen
„ hunne Verblyfplaatfen , als zy klimmen , te
„ bezorgen , ftelt men voor , om een Soort van
„ Theefchoteltes , van drie , vier , vyf of zes
„ duim middellyns , te maaken , van eene ge-
„ noegzaame dikte om dezelve met verfccheiden
„ gaten te doorbooren , om daar de Struiksjes
„ Heide in te fteeken , welke men dan zal fchik-
„ ken

nog een-
voudiger
methode.

„ ken in de gedaante van een *Volant*, die men
 „ by de Paletten gebruikt, (zie Pl. VIII. fig. pl. VIII.
 „ 30.) en waarvan de hoogte zal genoomen fig. 30.
 „ worden, naar dat de gevoegelykheid der
 „ plaats het toelaat. Deze Thee- of Koffy-
 „ Schoteltjes of *Volans* kunnen gemaklyk op bed-
 „ lyften of kaffen, tafels, koffers enz. gezet
 „ worden, en hebben tevens het voordeel van
 „ eene groote menigte Wormen te bergen.

DE KEUS EN HOEDANIGHEDEN DER EYTJES.

„ Van alle vreemde Soorten van Zaad, of ey-
 „ tjes der Zywormen, worden de *Spaanschen* tot
 „ hier toe voor de beste gehouden na die, wel-
 „ ke uit *Sicilie* en *Piemont* koomen”. Maar
 „ die eytes, welke door de inlandfche Uijtjes ge-
 „ legd zyn in het land zelve, daar men de Wor-
 „ men wil kweeken, moeten altoos voorgetrok-
 „ ken worden voor alle vreemden; „ zo wel om
 „ dat zy, *genaturalifeerd* zynde met het klimaat,
 „ meer overeenkomt en gelykaardigheid heb-
 „ ben met de Moerbefseboomen, waar van zy
 „ hunne voornaame zelfftandigheid ontvangen
 „ hebben”. Als om dat men geruft kan zyn,
 „ dat men, dezelve van goederhand hebbende, op
 „ derzelve gelukkig voortkoomen kan ftaat maa-
 „ ken, naardien het beginzel van vruchtbaarheid
 „ in dezelve niet kwaadaartiglyk door het vuur

Bedrog in zál verdelgd zyn. Want dikwils gebeurt het, dat de Vreemde Naties, die ons de eitjes verkoopen, dezelve vooraf in zulke heete ovens leggen, dat het Spruitje verschroeit, en de eytjes onvruchtbaar worden: zy vinden hier in een dubbel voordeel, eerstelyk van hun eigen profyt, ten anderen van onze schade; dat is te zeggen, dat zy ons geld tot hun trekken, en ons berooven van een *product*, 't welk ons hunnen handel minder noodzaakelyk zoude maaken. Maar wat is ondertuffchen het beginzel van zulk een snood oogmerk, van zulk eene onwaardige verradery? Het is de noodzaakelykheid, waar in de Menschen zyn, of waanen te zyn, van malkanderen te moeten bedriegen, om elk hun afzonderlyk belang te behartigen. Daar is misschien niet meer dan eene enkele Maatschappy, waar in de Menschen hun byzonder belang vinden met het algemeene belang te behartigen, en dat is by ongeluk eene ingebeeld, eene vercierde Maatschappy; Het is de EUTOPIA, of de gelukkige Republyk van THOMAS MORUS, waar van ik reeds vroeger gesproken heb.

Kenmerken van goede Eytjes.

„ Men weet dat de Eytjes vruchtbaar zullen
 „ wezen, en goede Wormen leveren, als de-
 „ zelve bros zyn, als zy een vocht bevatten,
 „ 't welk niet te dik, of te vloeibaar is, als
 „ dezelve een levendig en helder oog hebben,
 „ als

„ als de kleur meer naar een donker grys dan
 „ na eenige andere verf trekt, en eindelyk als
 „ zy in wyn geworpen vaardig naar den grond
 „ gaan, in plaatse van daar op te dryven”.

Een gros, of vierendeel loots zaad, het geen zo veel is als elf of twaalf Uiltjes leggen, bevat niet minder dan vyf duizend Eytjes, maar daar gaan 'er altoos ten minsten de helft van verlooren; men kan 'er derhalven niet meer dan twee duizend vyf honderd Tonnetjes van verwachten; welke achteen of twintig oncen Zyde geven; Dus zoude een once Zaad tusschen de acht of tien pond Zyde geeven. De grootste aftrekking, welke men van dit opbrengel moet doen, wegens de kwaade jaaren, is het zelve, jaar door jaar, op vyf ponden te brengen.

„ De beste Tonnetjes zyn de zulke, die de ^{En goede}
 „ stevigste en hardste aan het gevoel voorkoo- ^{Tonnetjes.}
 „ me, en waar in men den Worm voelt bewe-
 „ gen, met dezelve zachtjes te vryven. De
 „ eerst geformeerde zyn altoos verkiezelyk, om-
 „ dat zy de sterkste Wormen aanduiden, welke
 „ derhalven best geschikt zyn voor de voorttee-
 „ ling”. Daar zyn 'er van twee Soorten groo-
 ten en kleinen, welke men ook gegroefde noemt.
 Men verkiest het Zaad van de Uiltjes, welke van die laatste voortkoomen boven de anderen.
 Daarenboven zyn de kleine Tonnetjes wat zwaarder dan de groote; drie honderd van deze Tonnetjes

netjes weegen omtrent zo veel als drie honderd en twee Gros. „ De Mannetjes Tonnetjes zyn „ gesloten, langpuntig, en de Zyde is gemeen- „ lyk fyner dan die van de Wyfjes; een Wyfjes „ Tonnetje is groot, rond, buikig, en derzel- „ ver Zyde is gelyker en effener of eenpariger „ dan die der Mannetjes”.

Onder-
scheid tus-
schen de
Mannetjes
en de
Wyfjes.

Men kan in de Wormen, zelfs eer zy hunne Tonnetjes gemaakt hebben, de Mannetjes van de Wyfjes onderscheiden. De eersten hebben duidelyker en onderscheidener oogen, men zoude ze afzonderlyk kunnen zetten, en elke Sexe alleen laten spinnen. Het uitzoeken, of schiften der Tonnetjes, zou dan niet meer noodig zyn om de Mannetjes van de Wyfjes af te scheiden, maar alleenlyk om in elk der twee kunnen de zulken uit te leezen, die van een bleek geele kleur zyn: zynde deze kleur onder de vier Soorten van geel, die, welke de volmaakste Zyde voortbrengt. Want, zonder dat ik dit volstrektelyk durf verzekeren, koomt het my echter ten hoogsten waarschyglyk voor, dat de Uiltjes uit de Tonnetjes van de beste Zyde voortgekoomen ook weder Wormen voortbrengen zullen, waar van men insgelyks de beste Zyde mag verwachten, ten zy, wanneer men ze kwalyk opvoedende, dezelve hier door van hunnen goeden oorsprong doe ontaarden. Dit moet ten minsten, dunkt my, de gedachte van onze achtenswaardige

ge Schryvers, de Academiften van *Tours*, wezen, want waarom anders zo byzonder na de hoedanigheid der zyde gezien, als men de goede Mannetjes en Wyfjes van de kwaaden uitzoekt? En zo deze rede doorgaat, moet men 'er nog daarenboven uit befluiten, dat de Tonnetjes, die by het voordeel, dat zy van eene bleek geele kleur zyn, dat voegen van vaardig gefponnen te zyn, gelyk onze Schryvers zeggen, zekerlyk in allen opzichte moeten voorgetrokken worden.

Als de Tonnetjes gefchift of uitgekoozen zyn, De Tonnetjes aan Draaden geregen. (en het tydftip van die verrichting is, als men de zelve van de Heide afneemt, en men neemt ze daar af, zo dra zy voleindigd zyn) maakt men 'er kranfen van, dat is te zeggen, men rygt 'er hondert aan een draad, dien men vervolgens, gemaks halven, aan de beide einden faamenknoopt, maar men moet toezien, van ze niet dan heel boven aan door te rygen, om geen toegang aan de lucht in deze Tonnetjes te openen, waar in de Worm zich begint in Nymf te veranderen. Het houdt omtrent twaalf dagen aan, dan komt 'er het Uiltje uit te voorschyn; Het oogenblik, dat het uit zyn bekleedzel voor den dag komt, is byna altoos met het opgaan der Zonne.

Als men het Schiften van de Mannetjes en Wyfjes niet gedaan heeft, terwyl zy nog in den staat van Wormen of van Tonnetjes waren, zou men

men het met meer zekerheid, van zich niet te vergiften, kunnen doen, als zy Kapelletjes of Uiltjes zyn geworden; maar daar is een ongemak aan vast, om zo lang te wachten, te weeten; dat 'er onder deze toevallige verzameling meer Mannetjes dan Wyfjes gevonden worden. Maar één sterk Mannetje kan voor twee Wyfjes dienen, dog een Wyfje kan nooit twee Mannetjes toelaaten. Men verliest derhalven veel Mannetjes en bygevolg veel Zaad, als men, de Wormen of de Tonnetjes niet vooraf geschild heb- bende, maar die afscheiding tot den staat der Kapelletjes hebbende uitgesteld, of te veel Mannetjes, of te veel Wyfjes vindt; dit laatste geval heeft plaats, als men, by voorbeeld, twee duizend Mannetjes, en vier duizend vyf hon- derd, of maar vier duizend, Wyfjes heeft, want schoon de sterke Mannetjes twee Wyfjes kun- nen bevruchten, zyn zy evenwel niet allen daar toe in staat. Dus brengen de Luiheid en Onachtzaamheid altoos haar eigen straf mede.

Mannetjes
Uiltjes.

- „ Men kent een Mannetjes Uiltje aan zyne
 „ beweging, zyne geduurige onrustigheid, en
 „ door het gestadig geklop zyner Vleugelen;
 „ Het Wyfje doet zich onderscheiden door ee-
 „ ne meerdere witheid dan het Mannetje, door
 „ de dikte van haar buik, door haare weinige
 „ levendigheid, en inzonderheid om dat zy nooit
 „ met de Vleugelen vloddert”.

Als

Als men de Tonnetjes der Mannetjes en der ^{Paaring} Wyfjes niet vooraf van malkanderen heeft ge-^{der Uil-} scheiden, moet men alle de Uiltjes, door malkan-^{tjes.} der, op een stuk zwarte grove stoffe van Wol of Wol en Katoen, gemaakt, een stuk grein, of iets dergelyks zetten. Men moet ze vervolgens by Paaren op een andere lap grein overzetten, op dat elk Wyfje, zo veel moogelyk, haar eigen Mannetje hebbe. Men laat ze daar vier uren, waar na men ze zachtjes van malkanderen scheidt, om de Wyfjes niet te kwetzen. Men werpt de Mannetjes als nutteloos weg; men zet, (byaldien ik anders een noot, die onder aan de 23 bladzyde dezer memorie is, wel versta, men zet) de Wyfjes, geduurende een half uur, op de eerste lap grein, op dat zy zich daar van haar Water ontlasten mogen, en dat half uur om zyn- de, zet men ze weder op die lap, waar op de koppeling geschied is. Zy leggen daar, tien of twaalf uren daarna, elk vier of vyf honderd Eytjes, dat is te zeggen; de eene door de andere geslagen, omtrent vier honderd vyftig. Deze Eytjes zitten met eene lymachtige stoffe, daar zy nat van zyn, aan het Grein vast. Men laat ze daar op tot in de maand van September, als wanneer men ze daar af neemt.

„ Om de Eytjes van het grein los te maaken ^{Losmaa-}
 „ laat men daar uit zyn mond eenige kleine teu-^{ken der}
 „ gjes wyn op vallen, of spuit men 'er dezelve ^{Eytjes.}

over;

„ over; dan windt of rolt men de lap grein in
 „ een stuk Laken, of een gedeelte van een de-
 „ ken, om aan den Wyn den tyd te geeven,
 „ van de lymachtige Stoffe te doortrekken.
 „ Men laat alles een uur lang in dien ftaat,
 „ waar na men het Zaad of de Eytjes met
 „ een borsteltje, of de veer van een pen, ge-
 „ maklyk afneemt, men fluit ze vervolgens,
 „ zonder ze te drukken, in kleine papiere
 „ Peperhuisjes.

Men bewaart deze Eytjes in Doosjes, die
 wel dicht fluiten, en welke men niet opent,
 dan ten tyde, als men ze wil gebruiken, men
 zet ze in geflooten Kleerkaffen, tuffchen de
 Kleederen, maar niet tuffchen Linnen, en men
 draagt zorg, dat 'er geene de minfte koude of
 vochtigheid in deze Kaffen koomen kan

DE WYZE EN MIDDELEN OM DE EYTJES DER ZYWOR- MEN TE DOEN UITKOO- MEN.

Het Jaargetyde, om de Eytjes te doen uit-
 koomen, is in 't begin van de Lente, als de
 Sappen in alle planten in beweging zyn, en
 als de Bladeren van den Moerbezieboom te
 voorfchyn koomen, dat is te zeggen half April
 in zeer vroege, en in 't begin van May in laa-
 tere jaaren.

„ Daar

„ Daar zyn twee manieren om de eytjes te
 „ doen uitkoomen; de Natuurlyke en de
 „ Konst-wyze ”

Vershil-
 lende wy-
 ze om de
 Eytjes te
 doen uit-
 koomen:

De eerste, welke daar in bestaat, dat men
 de eytjes aan den milden invloed der Lucht
 overlaate, en welke, om deze rede, de beste
 is, is niet gebruikelyk, dan in die weinige ge-
 lukkige Landen, alwaar eene genoegzaame
 warme matiging der lucht, die allengskens toe-
 neemt, de beginzels van vruchtbaarheid, die in
 de eytjes besloten zyn, zachtelyk in dezelve
 doet werken, en den Worm als het leven
 geeft.

De Konst-wyze is veel minder geschikt om
 eene schoone en sterke Zyde van de Wormen
 te bekoomen; ook is zymoeijelyker en aan meer
 toevallen onderhevig, maar de weelde maakt
 dezelve noodzakelyk; men kan door de na-
 tuurlyke methode niet alle de soorten van Zy-
 den bekoomen, welke de grilligheden der mode
 vereisfchen.

Om het geen men een Konst-broed noemt
 te bekoomen, verdeelt men het Zaad by oncen;
 men maakt 'er kleine pakjes van, welke men
 bewindt in een linnen doek met katoen belegd,
 zonder de eytjes al te veel te drukken. Vrou-
 wen draagen deze pakjes by zich, dezelve op
 warmer of minder warmer plaatsfen in haare
 kleederen, of op het lichaam zelve leggende;

Vierde Stukje.

I

naar

naar maate het meer dringt om de eytjes te doen uitkoomen. Daar fchynt uit de lichaamen der Vrouwen eene gemaatigder, zoeter en bygevolg voortteelender, warmte, om het eens zo te noemen, uit te waasfemen, dan uit het onze; en daarenboven de tedere moederlyke zorgen pafen haar beter, en koomen met haare geäardheid meer dan met de onze over een.

Aanmerking over de Pauwinnen.

„ Zo dra gy gezien zult hebben, zegt de
 „ Eerw. Vader VANIERE in zyn bekoorlyk ge-
 „ *dicht over het Buitenleven*, zo dra gy gezien
 „ zult hebben eene Pauwin aan 't hoofd van
 „ haar teder en ftamerend kroost, vlieg, ó jon-
 „ ge en fchoone Deern, vlieg naar de bosfchen
 „ zoek in de dichtfte en ruigfte ftruwellen,
 „ waarin de Pauwin gewoonlyk haare eytjes
 „ gaat verbergen, en gy zult daar de zulken
 „ vinden, die zy verlaaten heeft; want zy ver-
 „ laat altoos de laatften, die nog niet gekipt
 „ zyn; bloos niet uwe keurze te openen, en
 „ door de zoete warmte van uwen boezem den
 „ fchoonen Vogel in 't leven te brengen, waar
 „ van gy de moeder zult zyn; Het is op deze
 „ wyze dat de tedere LIVIA haar vermaak
 „ fchepte met de eytjes in haaren boezem te
 „ verwarmen, en daar eene Keizerlyke ge-
 „ boorte aan te geeven.”

Continuò nemorum coëcos scrutare recessus;
 Ovaque si reperis, formosa puella! teporem
 Ne pudeat calidas intra supplere papillas,
 Maternasque vices pulcra conferre volucris.
 Casarea sic Ova sinu tepesfacta fovebat
 Livia, regales gaudens excludere pullos,

De Vrouwen, die de eytjes der Zywormen by de Eytjes
 zich draagen, om ze te doen uitkoomen, leg-^{door Vrouwen}
 gen dezelve niet dan allengskens en by trappen
 op haar bloote vel, en zo zy ze ten laatsten
 in haar boezem bergen, is het niet, dan na dat
 zy ze te voren langs verscheide graden, tot deze,
 anders al te sterke warmte, gewend hebben.
 Als de warmte al te groot is, bemerkt men dit
 reeds den tweeden dag. De eytjes, in plaats
 van wit grys van kleur te zyn, gelyk zy moe-
 sten wezen, als zy wel uitkoomen zouden, zyn
 roodachtig, het welk te kennen geeft, dat zy
 al te schielyk of al te sterk verwarmd zyn; en
 dat men 'er niets goeds van verwachten kan.
 Ik denk, dat het nuttig zoude wezen, de ey-
 tjes niet dan door jonge Meisjes te doen uit-
 broejen, als welke nog niet tot dat tydperk
 gekoomen, waarin het gestel verhit en het
 bloed driftig wordt, eene meer gematigde warm-
 te daar aan zouden mededeelen. Ik zoude het
 in tegendeel niet goed achten, daar oude Vrou-
 wen toe te gebruiken, waarin alle de levens-
 warmte is uitgebluscht. Dat is de leeftyd,

waar in het lichaam, om zo te spreken, heeft uitgediend, en waarin men de gebreken van het zelve, door zo veel te meer sterkte en goedhoedanigheden der ziele, moet trachten te vergoeden; Dit ondertusfchen is een dienst, die enkel het lichaam betreft, en misfchien zoude eene oude Vrouw niet dan zwakke en kwalyk gestelde Wormen doen te voorsfchyn koomen, gelyk een oude Byë niet dan bruin wasch maakt.

en op andere wyzen uitgebroeid. Daar zyn Vrouwen, die in plaats van zelve de eytjes uittebroeijen, dezelve in doosjes onder een broedsche Hen leggen, en ze met stroo en eenige eyeren bedekken, het welk aan onze eytjes weinig warmte kan geeven. Andere Perfoonen doen ze in een *balneum Maria*, in een zogenaamd bad van Maria, dat is te zeggen, warme asch, uitkoomen, of zy leggen ze by zich in 't bed, blyvende daar in met dezelve, geduurende de twee dagen, die wegens den uitflag beslifen moeten; Door dit middel krygen de eytjes eene altoos gelyke en eenpaarige warmte, en zy koomen byna alle ter zelfder tyd uit, het geen van een groot gemak is in de volgende behandelingen, en de zorgen, die de jonge Wormen vereisfchen, veel eenvoudiger en minder belemmerende maakt, gelyk men wel haast nader zien zal.

Als de eytjes zorgvuldig zyn uitgebroeid, en op

op den rechten tyd ftaan uit te koomen; Als
 dezelve den tweeden dag van een wit gryze
 kleur zyn, het geen de op handen zynde ge-
 boorte der Wormen aankondigt, „ doet men
 „ dezelve in drooge doosjes , die zinlyk en
 „ rein, zonder reuk, en wel geflooten moeten
 „ zyn. Men neemt ze gemeenlyk tien duim
 „ lang, tegen zeven duim breedte, en slechts
 „ twee duim diepte, om de eytjes niet op mal-
 „ kander te leggen.

„ Men verzorgt deze doosjes van binnen met
 „ wit papier en met katoen , men brengt ze
 „ eerst wat by 't vuur om ze te droogen, en
 „ dan legt men in elk niet meer dan twee on-
 „ cen eytjes op het meest; Men overdekt ze
 „ vervolgens weder luchtig met katoen; fchoon
 „ verfcheiden Schryvers en Liefhebbers het
 „ katoen verwerpen, om dat de Wormpjes
 „ zich daarin verwarren. Het zy men onder-
 „ tusfchen dit al of niet verkiest te gebruiken,
 „ men legt over de Wormen een stukje papier,
 „ doorboord met kleine ronde gaatjes van de
 „ grootte als een dun tandepennetje, waarop
 „ men eenige van de tederfte Moerbezien-
 „ blaadjes legt, op dat de jonge Wormpjes,
 „ op het oogenblik als zy uitkoomen, al klim-
 „ mende door de gaatjes van het papier door-
 „ kruipen en aanftonds hun voedzel vinden
 „ kunnen. Het zou beter zyn kleine draadjes

„ te neemen , welker uitgestrektheid geschikt
 „ ware naar de breedte en de lengte van het
 „ doosje”.

Men plaatst de doosjes , welke de eytjes , ge-
 reed om uit te koomen , bevatten , onder een
 wollen deken , of tusfchen twee kussens . Men
 onderhoudt , door middel van vuur , de warmte
 altoos in den zelfden graad , of om de rypwor-
 ding van 't zaad , dat is te zeggen , het uitkoo-
 men der eytjes , vaardiger , krachtiger , en met
 minder kosten uit te werken , zet men op de
 kussens flessen met warm water , die men ge-
 duurig vernieuwt , tot dat alle de Wormpjes ge-
 kipt zyn ; dit moet niet langer dan drie , of ten
 hoogften vyf of zes , dagen duuren . Het geen
 van de Wormen dan nog ongekipt is overgeble-
 ven , moet men als verlooren beschouwen , en
 weg werpen .

Jonge
 Wormpjes

„ Naar maate de Wormen uit de Eytjes koo-
 „ men , plaatst men ze by partyen , volgens den
 „ dag dat zy gekipt zyn , in nieuwe doosjes ,
 „ voorzien met Moerbeziebladeren .” Een on-
 ce zaad is genoeg om zeven of acht doosjes met
 Wormpjes te voorzien ; men legt derhalven in
 elk doosje ten naaften by zo veele Wormen ,
 als uit een vierendeelloots eytjes zyn voortge-
 koomen , en yder vierendeelloots geeft byna
 vyf duizend , gelyk men hooger gezien heeft ;
 Dus verschafft een Doosje , 't welk twee onzen
 zaad

zaad bevatt, de Wormen voor omtrent veertien of zestien doosjes, en geeft derhalven zeventig of tachtig duizend Wormen, waar van omtrent de helft zal voortkomen, en deze tachtig duizend Wormen, dus tot veertig duizend verminderd, geeven ten naaften by twintig ponden Zyde, tegen achttien oncen Zyde voor twee duizend vyf honderd Wormen gerekend.

„ Op yder doosje, met Wormen gevuld, ^{hoe te verdeelen?}
 „ moet men de geboortedagen zetten, en zo
 „ veel men kan in acht neemen, dat men de
 „ doosjes, naar maate de Wormen grooter
 „ worden, veranderende, die van den eenen
 „ dag niet met die van den anderen vermenge.
 „ Ook moet men zich wel wachten van ze niet
 „ met de vingers aan te raaken, als men ze
 „ van 't eene doosje in 't ander overzet. Men
 „ gebruikt daar toe een klein zilver lepeltje,
 „ of ook een smal strookje van yvoorbeen, of een
 „ stukje ligt hout, dat plat en dun is; Het veiligst van allen is nog, dezelve, als men kan, met de bladeren, daar zy zich vast aan hechten, op te neemen”.

DE ORDER, DIE MEN MOET IN
 ACHT NEEMEN, VAN DE GE-
 BOORTE DER WORMEN AF,
 TOT AAN HUNNE EERSTE
 VERVELLING.

De tyd tusfchen de geboorte der Wormen, en hunne eerste vervelling, is flegts van zes of zeven dagen, gedurende welke men hun twee- maal daags tedere, versch geplukte, en goede Moerbeziebladeren moet geeven; Dezelve moeten wél gefchikt worden op den bodem van het doosje, en denzelven omtrent bedekken, maar evenwel niet geheel en al, zo dat de Wormpjes vryelyk van het eene blad na het ander kunnen kruipen.

De beste middelen, om ze in dezen vroeg-
 ften leeftyd, waarin zy zeer teder zyn, wel te be-
 waaren, zyn hen zeer zinlyk te houden, hen wél
 te voeden, en te beletten, dat de veranderingen der lucht niet merkelyk zyn in de plaats, waar men ze opvoedt. Die laafte zorg is de moeijelykfte; Zy beftaat daar in, dat men ze altoos een gelyken graad van warmte geeve. De Heer DE REAUMUR gelooft, dat de achttien- de graad op zyn Thermometer die is, welke best met de gefteeldheid der Zywormen overeenkoomt. Maar gelyk het faifoen, waarin zy uitkoomen, aan veranderingen onderhevig is, zelfs

De zinlyk-
 heid

en warmte
 zyn noo-
 dig.

zelfs in *Touraine*, en de andere zuidelyke Provincien van Vrankryk, en men derhalven de Zywormen dien trap van warmte niet kangeeven, dan met rondom dezelve eene konstwarmte te verspreiden, welke ligtelyk te sterk wordt, hen verzwakt, en in schadelyke dampen als bewindt, is het beter hen maar tot den veertienden graad te gewinnen, om dat deze nader koopt aan die warmte, welke onze Dampkring alsdan heeft, en omdat men, als de Dampkring daar beneden is, het gebrek daarvan door middel van Stoooven, of iets dergelyks, zo veel gemaklyker kan vervullen; of zelfs door middel van een Kagge!-pyp, die door de kamer loopt, of door een klein Kaggeltje zelve, waarin men eenige luchtige zuivere brand stookt, best glimmende houtskoolen, maar geen doofkoolen, en vooral geen steenkoolen, welker reuk ten uitersten nadeelig, en misschien doodelyk is voor de Wormen.

Moogelyk zoude men, eene naaukeurige en trapswyze vermindering van warmte in de voeding der Zywormen volgende, het in twee of drie Jaaren zo verre brengen kunnen, dat men 'er een geslacht van vokte, 't welk sterk genoeg ware, om zonder behulp van vuur de ongestadigheden van ons klimaat te kunnen uitstaan. Men zoude aan die van het eerste Jaar slechts eene warmte van veertien graaden kunnen

De Wormen aan minder warmte te gewinnen.

nen geeven, en naar maate zy grooter worden, zoude men ze meer aan de werking der vrye lucht kunnen blootstellen. Uit de eytjes die zy werpen zouden, mogt men billyker wyze het volgende Jaar een fterker geflacht van Wormen verwachten, voor welke de twaalfde graad van warmte genoeg ware, en de Zyde van dit Jaar zoude het in fterkte en luister, boven die van het voorgaande Jaar, winnen, gelyk de Wormen, onder cene warmte van veertien graaden opgevoed, fterker zyn dan die achttien graaden noodig hebben.

Dit opgehelderd. In het algemeen mag men zeggen, dat de Natuur geene dier gedaantens weigert aan te nemen, die wy haar willen geeven, mits men met de vereischte voorzichtigheid te werk ga, om haar zachtelyk te buigen, want zy verzet zich tegen ons geweld, als wy haar harde fchokken willen geeven, en zy wordt dan onhandelbaar. Niets is onmoogelyk, dan het geen met te veel verhaafting begonnen wordt. De Kanarievogeltjes, by voorbeeld, welke wy, door ze aan onze hedendaagsche fraaije opvoeding te gewinnen, derwyze doen ontaarden, dat zy wel haaft nauwelyks meer dan Insecten zullen worden, zouden allengskens zo fterk te maaken zyn, dat zy in de open lucht in onze Tuinen, op onze Parken, in onze Boffchen zouden kunnen leeven, gelyk de Goud- en Distiel-
Vin-

Vinken en de Sysjes; Indien de Kanarievogel-
 tjes, die van tyd tot tyd hunne Gevangenis-
 fen ontfnappen, hunne bekoomen vryheid niet
 lang overleven, het is om dat men ze niet van
 langzaamerhand gevend heeft om een heldere
 en frifche lucht te ademen; het is, om dat men
 hen, in plaats van hen niets dan zaad en muur
 te doen eeten, met bifchuit gevoed heeft; 't
 is om dat men ze zo lang in bedompte kamers
 heeft opgeslooten, en hen Suiker en *Offa Sepia*,
 of zogenaamd Walvisch Schot heeft laten peu-
 zelen, 't geen op verre na zo goed niet voor
 hun is, als zand, kryt, en fteentjes, die zy in
 't veld gevonden zouden hebben.

Hoe hooger de graad van warmte is, daar
 men de Zywormen in opbrengt, hoe zwakker
 en tederder zy zyn, en hoe gevaarlyker het
 derhalven is hen voor de werking der vrye
 lucht bloot te ftellen. Men moet evenwel da-
 ge'yks de lucht ververschen in 't vertrek, daar
 zy zich in bevinden, om dat zy buiten dat ftik-
 ken zouden, maar men draagt dan zorg om de
 lucht niet door de deuren en venfters in telaa-
 ten, dan wanneer dezelve zacht en mild is, en
 brengt daarna het vertrek allengs weder tot den
 gewoonen trap van warmte.

Als de Wormen grooter en fterker beginnen
 te worden; als zy tot den tyd van hunne eer-
 fte worden,

Als de
 Wormen
 grooter
 worden,

fte vervelling naderen , geeft men hun meer ruimte , men verandert de doosjes , en men zet 'er in elk derzelve minder , of , het geen nog beter is , men maakt een foort van kaartenbakjes , waar toe men ftevig dik papier neemt , men vouwt een blad , en men laat daar randen rondom van genoegzaame hoogte , om de Wormen te beletten van zich niet buiten dezelve te werpen . Het oogenblik van deze verhuizing is , als men hun voedzel vernieuwt ; Men zet ze over , met de verfche bladeren , daar zy zich greetig op werpen , en op hechten zonder dezelve aan te raaken . Om hun dit nieuw verblyf des te aangenaamer te maaken , vryft men het papier vooraf met Thym , voor dat men ze daar op zet .

hoe te
plaatfen?

Daar zyn twee manieren om deze papiere bakjes , met de Wormen daar in , op de Tafeltjes van de verblyfplaats , of het ftellaadje , te brengen ; De eerfte is dezelve met de twee tegen elkanderen overftaande kruislingsche hoeken op te neemen , het geen niet kan beletten , dat de bladeren zich in 't midden niet een weinig buigen , en eenige Wormen daar afraaken en verkreuken , De andere manier , die veel beter is , en even gemaklyk te volgen , is , onder elker bakjes een dun houten plankje te fchuiven , 't welk met dezelve omtrent dezelfde lengte
en

en breedte heeft, en waarmede men ze kan opneemen, zonder buigen of kreuken, op dezelfde wyze omtrent als de Bakker zyn brood in den oven zet.

Voor dat wy den Zyworm in zyn tweeden leeftyd beschouwen, dat is te zeggen na zyne eerste vervelling, moeten wy eenige aanmerkingen maaken over het voedzel, dat best voor denzelven dient.

OVER DE KEUZE VAN HET VOEDZEL VOOR DE ZY-WORMEN, DESZELFS HOEDANIGHEDEN, EN DE MANIER OM HET TE PLUKKEN.

Het eenige regt geschikte voedzel voor dit ^{Verscheide} Insect, is het blad der Moerbezieboomen. ^{soorten} Daar zyn vier soorten van deze boomen; de ^{van Moer-} zwarte, de witte wilde, de Spaansche Moer- ^{besboomen.} besseboom, en de witte tamme, of geënte Moerbes.

Het blad van den zwarten Moerbesse boom moet niet dan by gebrek van de andere gebruikt worden; hetzelve geeft nooit eene Zyde van goed *Alloy*; het wordt daarenboven dikwils door de Mieren aangetast, welke de Vyanden der Zywormen zyn. Het blad van den

den witten wilden boom geeft fchoone Zyde, maar het geeft weinig; Dat van den Spaanfchen geeft veel Zyde, maar zy is nog fraey, nog goed. Ondertuffchen moet men erkennen, dat dezelve boom, die in *Touraine* flegte Zyde geeft, zeer goede in *Spanje* voortbrengr. De Natuur heeft aan yder klimaat gegeeven, het geen voor dat klimaat in 't byzonder gefchikt is, en yder plant, die daar t'huis hoort volmaakter voortgebragt, dan dezelve doorgaands elders groeyen. Het gefchikfte voedzel voor onze Zydewormen is dan het blad van de witte tamme of geente Moerbesfen; Deze boom heeft voor 't overige het voordeel van zig gemaklyk voort te planten, en bladeren te geeven, voor dat alle de andere foorten die nog hebben.

Welke de
beste?

„ Elk, die de noodige kundigheid wil bekoo-
 „ men wegens de opvoeding der Zywormen,
 „ moet weten; dat de witte Moerbesfeboom
 „ zig alle jaaren driemaal van zyne bladeren
 „ laat ontblooten; Men moet hieromtrent on-
 „ dertuffchen in acht neemen, dat de jonge
 „ boomen van alle nuttelooze takken befnoeid
 „ moeten worden, inzonderheid in 't hart of
 „ in 't midden van de kroon, voor dat men
 „ de bladen afplukt. Men moet de Wormen
 „ noodzaakelyk van het tweede en derde pluk-
 „ zel,

„ zel, of het eerste en tweede Etgroen, ge-
 „ lyk de Bcoeffenaars het noemen, geeven,
 „ want als men ze altoos zonder afbreeken
 „ van het eerste plukzel liet eeten, zouden zy
 „ 'er geweldig veel door lyden.

„ Verder moeten zy, die zig met deze ver- Wat verder
 „ rigtingen ophouden, noodzaakelyk weeten, in het voe-
 „ dat zy nooit veel bladen te gelyk aan de den in acht
 „ Wormen geeven moeten, om dat zy de bed- te nec-
 „ dingen bevuilen, welke dus vogtig worden, men?
 „ rotten, en de Wormen benadeelen.

„ Dat de kundigste Voedsters zig niet te vre-
 „ den houden hen met het zelfde blad te voe-
 „ den, maar dat zy daarenboven vorderen,
 „ dat dit zelfde foort van blad, zo veel zy
 „ het bekoomen kunnen, in denzelfden grond
 „ gegroeid zy,

„ Dat zy daarenboven de oplettenheid heb-
 „ ben, als zy de Moerbeziebladen verzame-
 „ len, de zulken, die buiten aan den boom
 „ groeijen te verkiezen boven de geenen, die
 „ meer binnenwaards zitten, inzonderheid
 „ als de kroon van den boom heel dicht en ge-
 „ vuld is; Ook kiezen zy zulke bladeren, die
 „ aan opene plaats en groeijen, en verwerpen
 „ de zodanigen, die tegen schaduwagtige en
 „ natte plaats en staan; Dit heeft inzonderheid
 „ ook plaats ten opzichte van de keus der boo-
 „ men zelve.

Dat

geele bla-
den.

„ Dat zy insgelyks de zulken verwerpen
 „ die geel zyn, en die, welke door den dauw
 „ of de zón vlekken gekregen hebben. Men
 „ moet ontfertusfchen de gefpikkelde bladeren
 „ niet verwerpen, nog verwarren met die
 „ welke door de mift en nevel ten eenemaal
 „ bedorven zyn. Men waagt niets met den
 „ Wormen de eerfte aan te bieden, om dat zy
 „ zelve de fpikkels wel zullen laaten liggen,
 „ terwyl zy het overig gedeelte van het blad
 „ dat wezenlyk goed is, met fmaak opeeten.
 „ Maar de bladen, die door den hagel gekwefte
 „ die gekneusd, of by Klim-op gegroeid zyn,
 „ moeten verworpen worden; om dat de laaste-
 „ gemelde Plant fchadelyk voor de Wormen
 „ is.

„ Dit zelfde vonnis geldt ook ten opzichte
 „ der zulken, die in de groote hitte met een
 „ een foort van kleevend en lymig vocht, dat
 „ men Honingdauw noemt, bedekt zyn, of die
 „ geplukt wordende van boomen, die aan de
 „ gemeene wegen groeijen, met ftof bedekt
 „ zyn, om dat men bevonden heeft, dat de
 „ eerften alle de Wormen deeden omkoomen,
 „ en dat de laaften hen tegen ftonden en van
 „ 't eeten afkeerig maakten. Men kan deze
 „ beide ongemakken egter ligtelyk verhelpen;
 „ met de versch geplukte bladen in luchtig ge-
 „ vlochten korven te doen, welke men her-
 „ haal-

1, haalde reizen in een helder en frisch water
 2, heen en weder en op en neer beweegt, laa-
 3, tende dezelve vervolgens opkleeden droogen,
 4, voor dat men ze aan de Wormen geeft.

„ Wyders moeten onze Beoëffenaars weten, Oude boö-
 men.
 1, dat 'er ook Liefhebbers zyn, die de grootfte
 2, en oudste boomen, welker bladeren de ste-
 3, vigste en voedzaamste zyn, bewaren voor
 4, den tyd, dat de Wormen op het punt zyn
 5, van hunne Tonnetjes te maaken, om dat zy
 6, in dezen tyd onverzadelyk zyn, en dat, als
 7, men ze nu naar hunnen lust malsche en te-
 8, dere blaadjes gaf, zy 'er zo veel van eeten
 9, zouden, dat zy waterzuchtig zouden wor-
 10, den. Doch byaldien de Worm naauwkeu-
 11, rig gevoed is met het blad van den eersten
 12, scheut, gelyk gezegd is, kan men zich van
 13, deze voorzorg ontslagen achten, om dat naar
 14, maate de Worm grooter wordt, het blad
 15, ook in stevigte en voedzaamheid aanwint.

„ Dat 'er eenige Voedsters gevonden wor- De boö-
 men te
 spaaren.
 1, den, die eene gevoegelyke plantagië hebben,
 2, welke alle jaaren een derde gedeelte van haa-
 3, re boomen over behouden, die zy niet van
 4, hunne bladeren ontblooten. Zy meenen,
 5, dat de boomen, die een geheel jaar rust ge-
 6, had hebben, het jaar daar na de dubbele hoe-
 7, veelheid bladen zullen opbrengen, en die
 8, van eene zeer goede hoedanigheid zullen
 9, *Vierde Stukje.* K „ zyn

„ zyn. Men behoort deze byzonderheid ecb-
 „ ter door nadere profneemingen te bewaar-
 „ heden, voordat men deze besparing jegens
 „ een groot getal boomen te werk stelt; want
 „ verscheide Natuurkenners beweeran, dat de
 „ Moerbezieboom alle jaaren van zyne blader-
 „ ren beroofd wil worden; Het wordt in *Lan-*
 „ *guedoc* uitdruklyk belast dezelve jaarlyks te
 „ ontblooten.

„ Dat 'er jaaren zyn, waarin de Moerbezie-
 „ boomen van Vlooijen worden aangetast, wel-
 „ ker reuk doodelyk is voor de Wormen, es
 „ dat men inet groote zorgvuldigheid moct ver-
 „ myden, hun van zulke bladeren te geeven,
 „ die met dezen reuk besmet zyn. Het bespuie
 „ ten of begieten met zeepwater is een zeker
 „ middel om die Vlooijen te verdelgen, gelyk
 „ ook de rook of waasem van koeijenmist ge-
 „ droogd en aan den voet des booms gebrand.
 Men moet deze bladeren, welke ongetwyffeld
 wat van de reuk van 't zeepwater of de Koei-
 mist behouden, eerst in helder water af-
 wasfchen, voor dat men ze aan de Wormen
 geeft.

Hoe veel „ En eindelyk moeten zy weten, dat een
 bladen te „ quarteron, of vier oncen, bladen elken dag,
 geeven? „ genoeg zyn voor drie maaltyden van duizend
 „ Wormen, na hunne tweede vervelling; (de be-
 „ handeling der Wormen na yder vervelling
 „ zal

» zal laager verklaard worden) Van een pond
 » bladen daags voor het zelfde getal Wormen
 » na hunne derde vervelling, waar uit men
 » kan opmaaken, dat yder duizend Wormen
 » omtrent vyftig ponden bladen, van hunne
 » geboorte af, tot op het oogenblik, dat zy in
 » de hey-struikjes klimmen, van nooden heeft,
 » en dat een once zaad, 't welk het best ge-
 » lukt, en tien ponden Zyde voortbrengt, een
 » duizend ponden bladen verteert. Na alles,
 » wat wy hier koomen te zeggen, kan men
 » ten naaftenby ook weeten, hoe veel boo-
 » men van dezelfde dikte en omtrek vankroo-
 » nen men noodig hebbe, om yder once zaad of
 » eitjes te voeden, met de bladeren, die men
 » daar allengs afplukt, van tyd tot tyd te wee-
 » gen.

Men moet nog oplettender zyn op de wyze van de bladeren te plukken, dan op de keuze, die men van dezelve maakt; want van de wyze van plukken hangt niet alleen het leven der Zywormen, maar ook de behoudenis der boomen af.

Men doet veel nadeel aan een Moerbesfeboom met deszelfs takjes te breeken, of zelfs maar eventjes te beschadigen, het eenige middel ter herstel, of voorkooming van grooter nadeel, als men een tak gebroken heeft, is, denzelfden aanstonds schuinsch af te snyden.

Hoe de
bladeren
te pluk-
ken.

Als men groote stallingen, of verblyfplaatsen heeft, en men derhalven, door de menigte der Wormen, niet in staat is om de bladeren een voor een te plukken, met dezelve door middel van een schaartje of tangetje by de steel af te snyden, moet men die voorzigtigheid evenwel gebruiken, dat men tot deze inzameling geen kinderen, en nog minder loshoofden of onhandige schepsels bezigt, maar men moet daar handige en voorzigtige menschen toe neemen, „ welke de voorzorg gebruiken, van met de „ hand de takken langs te gaan, zonder de „ punten der bladeren te roeren, en dezelve „ dus al gestadig, naast het voorste einde der „ takken vorderende, zonder geweld te pluk- „ ken, zodanig, dat zy niet gekwetst, nog zelfs „ gekneusd of gedrukt worden. Als men de- „ ze van den boom haalt, en in zakken doet, „ moeten de duim en voorste vinger een soort „ van ring maaken, de andere vingers van den „ plukker moeten uitgespreid en van malkan- „ deren gehouden worden, op die wyze kan „ men de bladen zonder eenige kneuzing be- „ handelen.”

Hoe in re-
genachtig
weder te
handelen?

Als het een betrokken lucht is; en 'er re-
gen op handen schynt te wezen, verzamelt
men bladeren voor twee of drie dagen, men
spreidt ze breed op drooge tafeltjes uit, men
keert ze alle dag verscheide maalen om, op
dat

dat zy niet aan 't broeijen mogen raaken; Als de regen al te lang aanhoudt, en men genoodzaakt is om de nog vochtige bladeren in te zamelen, is dit kwaad niet onverhelpelyk; Men werpt ze op een kleed, dat wel droog en voor het vuur gewarmd is; men bedekt ze met een ander even warm kleed als 't vorige; men keert ze om, of liever men verlegt ze voorzichtiglyk, tot zo lang, dat de vochtigheid, waarvan zy vervuld waren, in de binnen kleederen getrokken is, en men geeft ze dan, zonder eenigen schroom, aan de Zywormen. De zulken, die men wilde en vrye kan noemen, die geene andere Moeder hebben, dan de Natuur, hebben zo veel voorzorg en oppassens niet noodig; zy leeven op de boomen, gelyk de andere Rupsen, en zyn gezond, even als deze, terwyl de zulken, die wy zo teder bewaaren, en met zo veele zorg kweeken, aan ziekten onderhevig zyn, even als hunne oppassers.

Daar zyn ongelukkige jaaren, waarin, terwyl 'er eene menigte van eytjes gelukkig uitkoomen, de Moerbesfeboomen kwalyk slaagen. Het gebeurt byna alle jaaren, inzonderheid in landen, die wat kouder zyn, dat men genoodzaakt is het uitkoomen der eytjes te vertragen, en tot na May uit te stellen, om dat men anders Wormpjes zou hebben, eer men 'er voedzel voor hadt. Dit uitstel brengt een

Nieuwe
uitvinding
van een
Konst-
voedzel.

K 3

groot

VEREENIGING TOT BEVORDERING
DER BIJENTEELT IN NEDERLAND.

BIBLIOTHEEK.

groot nadeel voort. De Wormen moeten dan de groote hitte en dikwils felle Onweders uitstaan, waar door veelen ontkoomen, waar voor men in de vroege of voorbaarige jaaren, gelyk als 1762 minder te vreezen heeft. Men zou derhalven een middel moeten vinden hoe de Wormen te voeden, en in de jaaren, als de Moerbesfeboomen slecht draagen, of in ongunstige Voorjaaren, terwyl dezelve nog geene bladen hebben. De Salade, de Distels, de Eyk, Haanebeuk enz. zyn maar gebrekkige vergoedingen voor de Moerbeziebladeren; Maar zie hier eene proefneeming, die men te NERAC, (eene kleine maar bevallige Stad in *Gascogne*, in het Basadoifche, door de rivier *Baise* in twee deelen, *groot* en *klein Nerac*, gescheiden wordende) begonnen heeft, en die, zo dezelve dien gelukkigen uitflag heeft, dien men 'er van hoopt, alle de nadeelen zal voorkoomen, welke thans ten dien opzichte te vreezen staan, en zelfs in jaaren van gebrek eene genoegzame vervulling verschaffen.

Een gevolg van zeer verstandige redeneeringen, van redeneeringen, uit de Natuur gehaald, heeft de geleerden, die deze Proefneeming gedaan hebben, geleid, en de sterkste beweegreden, die hen daartoe aangezet heeft, „ is, om dat zy hebben opgemerkt, dat men „ in een koud klimaat niet dan bezwaarlyk zal

V A N D E N Z Y - W O R M. 151

» zal slaagen, om ryke inzamelingen van Zy-
» de te doen, zo lang men niet het middel zal
» weeten uit te vinden, om de Wormen te voe-
» den een maand vroeger, dan de Moerbezie-
» boomen hunne bladeren hebben. Dit voed-
» zel moet gezocht worden in de eene of an-
» dere zelfstandigheid, die goed voor hun is,
» en welke op eenigerhande wyze vervulle aan
» het jonge en tedere blad, 't welk het Land
» voor als noch weigert te verschaffen. Dit
» middel dan is de bladeren der Moerbesfe-
» boomen van den voorgaanden Herfst-scheut
» te draagen op een luchtige Zolder, daar
» men ze door malkanderen over finyt. Als
» nu de Wormen in het begin van Maart of
» April gekipt zyn, zal men water in een pot
» of vat kooken, en men zal die drooge bla-
» den daar een minuut lang in laten weeken;
» Als men ze 'er dan uithaalt, zal men het ge-
» noegen hebben van ze malsch en groen te
» vinden, gelyk als of zy eerst geplukt wa-
» ren.

» Men moet ze zorgvuldig afdroogen, voor
» dat men ze aan de Wormen geeft, en ver-
» volgens in acht neemen, om dezen altoos in
» dezelfde graad van warmte, op een naauw-
» keurig Thermometer bepaald, te houden,
» welke genoeg is om hen te doen uitkoo-
» men.

Nader vol-
maakt.

„ Om deze ontdekking van het droogen en
 „ vernieuwen der bladeren te volmaaken,
 „ heeft men bedagt, om de zelfstandigheid van
 „ het blad, of het eigenlyk voedend fap, by
 „ wyze van aftrekzel en extracten, daarvan af
 „ te fcheiden. Men heeft dit gedaan met eene
 „ zekere hoeveelheid verfche bladeren in een
 „ mortier te ftampen, om 'er het fap uit te
 „ perfen, het welk men op 't vuur kan verdik-
 „ ken, tot dat het de ftevigte van een Conferf
 „ aanneemt. Deze afgetrokken zelfstandigheid
 „ zal in goede aarden potten bewaard worden,
 „ men zal dezelve met olie bedekken, ter
 „ hoogte van vier vingeren breed, om de lucht
 „ allen toegang tot dezelve af te fnyden, en
 „ ze goed te bewaaren. Men zal vervolgens,
 „ gelyk in de eerfte proefneeming, voortgaan
 „ met de fcheut van het Na-faifoen te verzame-
 „ len, men zal, uit een derde gedeelte dier blade-
 „ ren, de zelfstandigheid, by wyze van Extract, uit-
 „ haalen, en twee derde deelen derzelve op
 „ zolder werpen, om te droogen.
 „ Als men het drooge blad wil weeken, zal
 „ men in het kookend water eene evenredige
 „ hoeveelheid van deze uitgetrokken zelfstan-
 „ digheid werpen, zy zal daar meer uitwerking
 „ in doen, of meer voedzel aan de uitgeweek-
 „ te bladen byzetten, dan het zuiver water,
 „ 't welk men in de eerfte proefneeming heeft
 „ gebruikt.”

Schoon

Schoon de Schryver of Schryvers van deze memorie daar niets van gewaagen , kan men echter niet twyffelen , of hun oogmerk is , dat men na de eerste maand , als de jonge blaadjes open zyn , daarvan eenigen onder die van het vorige jaar vermenge , en dat men de hoeveelheid derzelver , al zachtkens aan , zodanig vermeerdere , dat men ten laatsten niets anders dan nieuwe blaadjes aan de Wormen geeve.

Ik twyffel niet , of deze vernuftige methode zal gelukken. Maar ik vrees zeer , (en 't is meer voor de Wormen , dan voor ons , dat ik vreeze , want wy zouden moogelyk niet veel verliezen , als wy geene Zyde hadden) Ik vrees zeer , zegge ik , dat de Wormen , welken men op deze wyze zal opvoeden , allengs ontaarden , en een basterd en onvolmaakt foort worden zullen. Nooit vervult de Konst geheel aan de Natuur ; Zy schynt zelfs gemeenlyk den mensch te willen straffen , wegens zyne vermetelheid van zich in zeker opzicht met haar gelyk te hebben willen stellen.

VAN DE BEHANDELING DER ZY- WORMEN IN HUNNE VER- SCHILLENDE STAATEN.

De Zywormen ondergaan vier vervellingen , vervelling
waarna zy in den staat van Nymphen over- gen der
gaan Zywor-
men.

154 VAN DEN ZY - W O R M.

gaan in de bekleedzels of Popjes, waaruit zy, onder de gedaante van Kapelletjes, te voorschyn moeten koomen. Dus kan men de korte duuring van hun leven in vyf Leeftyden verdeelen. Hun eerste tydperk, dat is te zeggen, dat, 't welk tot aan hunne eerste vervelling duurt, is het gevaarlykste, om dat zy dan zeer teder zyn. Hunne eerste vervelling is zomtyds lang en moeijelyk; Zy begint, gelyk wy gezegd hebben, den zesden of zevenden dag na hunne geboorte; Zy raaken dan in slaap; Hun hoofd word dik, de neus of de snuit valt in, en zy veranderen van huid; Zy blyven gemeenlyk drie of vier dagen in dezen staat, en zomtyds agt of negen, als het weder koud en regenachtig is; Daar verloop en zes of zeven dagen tusfchen elk der andere vervellingen, gelyk als tusfchen de geboorte en de eerste vervelling.

Hoe het
voedzel
daar naar
te rege-
len?

De hoeveelheid van het voedzel, en de tyd van hun hetzelfde te geeven, verschillen volgens den ouderdom. Zie hier de regels, welke men daar omtrent in acht moet neemen.

„ Van het oogenblik af, dat zy uit het ey-
„ tje zyn gekoomen tot aan de tweede vervel-
„ ling, geeft men hun tweemaal en daags te ee-
„ ten, namelyk ten zes uren des morgens, en
„ op het zelfde uur des avonds.

„ Van de tweede tot aan de derde vervelling
„ geeft men eerst ten zes uren 's morgens,
„ dan

» dan ten twee uuren na den middag, en ten
» tien uuren 's avonds.

» Van de derde tot aan de vierde vervelling
» geeft men hun tweemaal hun voedzel in
» den voormiddag, en even dikwils na den
» middag, en men draagt wel zorg, dat men
» hun de eerste reis hetzelfde zeer vroeg, en
» de laatste reis heel laat geeft, en den af-
» stand van elk der vier maaltyden zo gelyk
» als moogelyk is, regelt.

» Van die laatste vervelling af, tot aan den
» tyd, dat zy hunne Zyde maaken, geeft men
» ze geregeld van vier tot vier uuren, nacht en
» dag. Men moet dan eene byzondere oplet-
» tenheid gebruiken van hen geen gebrek aan
» versche en voedzaame bladen te laten ly-
» den; Hunne gretigheid in dezen tyd wyst
» duidelyk hunne behoefte aan."

Om dezelfde rede, als men hennen voorraad
van blaakren met ydere vervelling vermeerdert,
moet men ze ook in andere doosjes overzetten,
» en ruimer plaatsen, naar mate zy grooter
» worden; Men zet vier of vyf duizend eerst
» geboren Wormen in een doosje van tien
» duim lang en zeven breed. „ Na de drie
» of vier eerste dagen moet men nieuwe doos-
» jes neemen, en slechts duizend oft twaalf hon-
» derd in elk doen. Na de tweede drie hon-
» derd; Na de derde honderd; Na de vierde
» vyf-

„ vyftig, geduurende vier dagen, en dertig of
 „ vyfendertig van den vierden dag af tot aan
 „ den tyd dat zy in de Hei-ftruikjes klimmen
 „ om te fpinnen.”

Hoe de
 bakjes te
 fchikken:

Het is niet mogelyk in groote ftallingen of
 kweekeryen de wormen, die men in yder doos-
 je zet, zo nauwkeurig te tellen, het is genoeg
 toe te zien, dat zy een behoorlyke ruimte heb-
 ben. Ook moet men, als men veel Wormen
 heeft, de mandjes of korfjes met papier belegd,
 boven de houte doosjes, en inzonderheid bo-
 ven de papieren bakjes, verkiezen, om dat de-
 zen ligtelyk de vogtigheid na zig trekken. De
 mandjes moeten twee voet lang, en veertien
 of vyftien duim breed zyn, met een rand van
 drie duim.

Reiniging
 der Wor-
 men.

Men reinigt de Wormen om den vyfden of
 zesden dag, van hunne geboorte af tot aan
 de derde vervelling; Van dien tyd, tot aan de
 vierde vervelling, om de drie dagen, en naar 't
 einde zelfs alle dag; om dat zy dan veel eeten,
 en by gevolg veel loozen door uitwaasfeming
 en uitwerpfelen; waardoor 'er eene befmetting
 in hun verblyf zoude voortkoomen, als men
 ze niet zo dikwils reinigde, en de bedding ver-
 anderde. Oplettende en zorgvuldige voedsters
 reinigen niet flegts de ftellaadjes daar zy staan,
 maar ftoffen ook dikwils het geheele vertrek,
 na hetzelve eerst met water en kruidazyn be-
 fprengd

fprengh te hebben, om het ftuiven voor te koo-
men, en de lucht te verbeteren.

De wyze, om de bedding der Zywormen <sup>Hoe ge-
fchied.</sup> te veranderen, is hun verfche bladen te geeven,
en als zy op het yverigft met eeten bezig zyn
dezelve met die bladen, daar zy zich dan vast
op hechten, op te neemen. Op dezelfde wy-
ze fcheidt men, als men wil, de gezonde Wor-
men van de zieken, die met dezelve in het ei-
gen doosje of mandje vermengd zyn. Men
legt hun verfche bladen voor; de zieken raa-
ken daar niet aan, de anderen zetten 'er zich
greetig op, en men neemt ze weg.

In plaats van op deze wyze de bladen het een
na het ander op te neemen, bedient men zich
in *China* van een middel, 't welk men in *Tou-
raine* al begint na te volgen, en 't welk de rei-
niging der Wormen zeer veel bekort: Men
fpant over de werkplaatfen of de tafeltjes op
een kleinen afftand, netten met groote maa-
zen, die in ringen vast zyn, men legt bladen
op die netten, dan ligten zig de gezonde Wor-
men een weinig op, en kruipen door die maa-
zen tot de bladeren, daar zy vervolgens op
kruipen, men neemt als dan het geheele net
met de bladeren en de gezonde Wormen op,
en daar blyft in 't nest of op de tafeltjes niet
anders liggen, dan de bedding, de zieke Wor-
men, en de dooden, welk alles men gelykelyk
weg-

weg werpt en de verblyfplaats is gereinigd. Maar zoude men ook niet het net, het welk men nu opneemt, onmiddelyk op de tafeltjes kunnen leggen, en als men de bladeren wilde veranderen, daar nog een ander net overheen kunnen plaatfen; De gezonde Wormen zouden van het eene net tot het ander overgaan, zonder aan de tafeltjes of aan de mandjes geraakte hebben, het geen een voordeel voor hun wesen zoude, en de zieken en dooden zouden met de bedding op het onderfte net blyven liggen, 't welk van nieuwe bladeren voorzien, weder op dat net gelegd kon worden, daar dezelve onder geweest was?

De Wormen voor fterke reuken te beveiligen.

„ Het is van geen minder belang voor de be-
 „ houlenis der Wormen, dat zy geene fter-
 „ ke reuken behoeven te verdraagen, gelyk als
 „ van Muskus enz., of eene onaangenaame
 „ lucht, gelyk die van de uitwaasfemingen, of
 „ het zweet van ongezonde Menfchen, en in-
 „ zonderheid van Vrouwen. Die geenen zelfs,
 „ die de Wormen behandelen, 't zy mans of
 „ vrouwen, zullen wél doen met nuchteren
 „ eenige aangenaame en speceryachtige worte-
 „ len te kauwen; 't Is met dit zelfde inzicht,
 „ dat men in het vertrek, waarin de Wormen
 „ gehouden worden, verfcheide bosjes Thym,
 „ Venkel, Majolein, enz. legt, digt by die
 „ geenen, die dezelve opneemen, op dat zy
 ze

„ ze nooit aanraaken of te eeten geeven, zon-
 „ der vooraf hunne handen aan deze bosjes
 „ kruiden geftreeken te hebben, maar dat,
 „ 't welk de voornaamfte toeverzicht vordert,
 „ is, dat men alle vette, alle fineer- en inzonder-
 „ heid oly-achtige ftoffen van hun af houdt,
 „ naardien de Oly een volftrekt doodelyk ver-
 „ gift voor deze Infeften is.”

Met alles, wat wy tot hier toe gezegd heb-
 ben, in de opkweeking der Zywormen te on-
 derhouden, brengt men dezelve tot aan hun
 vyfde Tydperk, dat is te zeggen, tot na de
 vierde vervelling. Zie hier de onder-verdec-
 lingen van dezen laatften leeftyd, en de zor-
 gen, welke yder derzelve vordert.

I. De Worm voor het fpinnen.

II. De Worm, die klimmen wil, of nu ge-
 reed is om te fpinnen.

III. De wyze van dezelve te doen klimmen.

IV. Op welk een tyd men de Nymphen
 moet wegneemen, 't zy met betrekking om
 Eytjes of om Zyde te winnen.

DE WORM VOOR HET SPIN- NEN.

„ Thans is de Worm gefchikt, om de ftoffe
 „ der Zyde, waarvan hy zyn dop of bekleed-
 „ zel maaken zal, te verteeren, te kooken,
 en

„ en te volmaaken ; Men weet dat hy in dezen
 „ ſtaat is, als men hem vyf, zes, en zomtyds
 „ zeven dagen na zyne vervellingen, al na dat
 „ hy meer of minder ſterk is, ziet verande-
 „ ren, klaarder worden, zyn keel zwellen,
 „ zyn hoofd, terwyl het buigt, een foort van
 „ neus en oogen maaken, zyn ſnuit verlangen,
 „ en puntiger worden, de ringen van zyn lig-
 „ haam hunne groenachtige kleur verliezen,
 „ om eene andere van goudgeel aan te neemen;
 „ welke vermeerdert, naar maate de Zyde ge-
 „ formeerd wordt, en eindelyk als men den
 „ Worm zich het waterachtig vocht, dat hy by
 „ zich heeft, ziet kwytmaaken.

„ De Worm moet in dezen ſtaat naar zyn ei-
 „ gen lust gevoed worden, en eeten zo veel
 „ hy wil; Hy moet, dag of nacht, geen gebrek
 „ aan bladeren hebben, en men moet hem de
 „ hardſte, de ſtevigſte, de krachtigſte bladeren
 „ geeven, met één woord, die van de eerſte
 „ ſcheut, of van dien tyd toen de Worm ge-
 „ booren wierdt, zyn nu de beſte. Ook moet
 „ hy het nu in andere opzichten op zyn gemak
 „ en naar zyn zin hebben; hy moet in een hel-
 „ dere plaats, en alwaar men de lucht dikwils
 „ ververschen kan, gehouden worden, men
 „ zet ten dien einde de deuren en venſters
 „ meermaalen open, als zulks door nat of re-
 „ genachtig Weder niet belet wordt.

DE WORM, DIE RYP IS, OF
KLIMMEN WIL.

Van verscheiden tekens, waar aan men erkent, dat de Worm gereed is om te klimmen, zyn de duidelykste en beslissendste, dat de goudgeele kleur, welke hy te voren hadt, in eene doorschynende vleeschkleur verandert, inzonderheid aan den staart, en dat de Worm sterkwolt, niet meer eet, en tegen de randen der tafeltjes, mandjes, of bakjes, poogt op te kruipen.

De verandering der goudgeele in eene doorschynende vleeschkleur, om dit in 't voorbygaan aan te merken, kooft waarschynlyk daar van, om dat het geele vocht, 't welk Zyde worden zal, en dat te vooren in de ingewanden van den Worm was, nu naar den verlaatbak, als ik het zo noemen mag, begint te vloeijen, waar uit het door de grosfeer-plaatjes, of spingaten, daar wy vroeger van gesproken hebben, moet getrokken worden.

Als men de Wormen dus sterkwolt ziet woelen, en hunne geele kleur verliezen, is het tyd dezelve op de werkplaatfen, met heide voorzien, te brengen en te houden.

Aanmer-
king over
de onvol-
koomen-
heid der
Memorie
van Tours.

OVER DE WYZE OM DE WOR- MEN TE DOEN KLIMMEN.

De Memorie van de Maatschappy te *Tours*, welke ik hier stap voor stap volge, is zekerlyk van eene groote nuttigheid voor *Touraine*; Dit is het oogmerk, 't welk de Maatschappy zich heeft voorgesteld, en dit oogmerk heeft zy bereikt; Maar zy zoude haar werk veel nuttiger voor andere Provintien hebben kunnen maaken, met de oude en nieuwe manier van de Wormen te stallen, als ik het dus mag uitdrukken, dat is te zeggen, op de stellaadjes te plaatsen, omstandiger te berichten, op dat men het verschil van de eene en andere methode met een opslag des oogs mogt zien, zonder dat men verplicht ware tot de werken van den Heer DE LA PLOMBANIE toevlucht te neemen, als welken yder een geene gelegenheid heeft zich te verschaffen. Ik vinde, by voorbeeld, in 't begin van dit Artikel als een zekere waarheid vastgesteld, „ dat elk tafeltje van de nieuwe „ stellaadje meer dan twee duizend Popjes kan „ bevatten, in plaats van zeven of acht hon- „ derd, welke naar de gewoone schikking, in „ dezelfde ruimte bevat worden. Dat 'er zeer „ weinigen onder zyn, waarvan de Wormen „ onder 't werken sterven, en dat eindelyk de „ dubbele Popjes zeer zeldzaam zyn.” De
Ton-

Tonnetjes of Popjes namelyk worden dubbel, of om dat de Worm, geduurende zyn arbeid, niet gemaklyk en ruim genoeg geplaatst zynde, het Tonnetje, dat hy begonnen hadt, verlaat, om een ander te beginnen, of om dat zy geen genoegzaame plaats hebbende, om zich uit te spreiden, en heen en weder te slingeren, de Popjes in malkanderen loopen en warren, waardoor de Zyde bezwaarlyker kan afgehaspeld worden en niet zo goed is. Om de redenen ondertusfchen van dit verscbil van meerdere ruimte in dezelfde plaats, en gevolgelyk van de betere fchikking van de nieuwe wyze van stallen, wel te vatten, moest men de oude en nieuwe wyze kennen; maar ten opzicht der eerste is deze memorie niet omftandig genoeg.

„ Als de rypheid der Wormen, gelyk men Bakjes te
 „ 't noemt, wél bekend is, zet men in elk vryven
 „ der hokjes één der bakjes van papier, of met Thymia
 „ bord papier, waar van wy gesproken heb-
 „ ben, waar op men voor af met Thym ge-
 „ wreeven, of welken men met eenige ande-
 „ ren der vroeger gemelde welriekende plan-
 „ ten, luchtig bereukt heeft; Men zet daar
 „ met een spadeltje de gezondste en sterkste
 „ Wormen in, men geeft ze, nacht en dag,
 „ weinig teffens, maar dikwils te eeten van
 „ het zelfde blad, als in den vorigen staat,
 „ men heeft de oplettenheid van de vensters

„ van tyd tot tyd te openen, om hun fris-
 „ sche lucht te bezorgen, en hen voor de hitte
 „ te bewaaren, en men kan zich dan ontslagen
 „ achten van ze zo dikwils als anders schoon te
 „ maaken, en van bedding te veranderen.”

Hoe de Worm op de heide te helpen? Na dat de Worm eenigen tyd met ongerust-
 heid een takje heide, dat hem dient, gezocht
 heeft, gaat hy rusten, en loost eenige druppels

waterachtig vocht. Hy plaatst zich tusfchen
 de ftruijkjes heide, die hy zich gekoozen heeft,
 en verlaat ze niet meer. Men moet, als men
 hen met het hoofd om laag ziet hangen, zich
 haasten, om het takje te krommen, en naar den
 tegenftrydigen kant te buigen, op dat de Worm
 een gemaklyker plaatsing koone neemen; of
 het zelfs geheel affnyden, en den Worm in een
 papieren peperhuisje doen, zonder een van de-
 ze beide voorzorgen zal de Worm omkoomen.

Vershil van Zyde. *Fleuret*, *Filoselle*, enz. Als hy nu wél gezeten is in zyn *Berceau* van
 Heide, maakt hy zyn eerste Zyde aan verschei-
 de ftruijkjes vast, die eerste Zyde is ruuw en
 grof, men noemt dezelve *FLEURET*, en als de-

zelve bewerkt is, *FILOSELLE*, of by verkorting
FISELLE. Die buitenfte omslag moet sterk en
 ftevig zyn, om ten grondflage voor het gebouw
 te dienen, 't welk de Worm gaat oprichten;
 zy moet allengs fyner worden, naar maate zy
 nader is aan 't middelpunt, alwaar de Worm
 zich

zich gaat verbergen; want zulk een teder Insect moet een gemaklyke ligging hebben, en in zyn verblyf niets aantreffen, dat hetzelfde kwetst of belemmert.

Men kan uit deze twee byzonderheden twee ^{Aanmerking daar over.} aanmerkingen van belang trekken; waarvan de eerste ons aanzet om ons over de Godlyke wysheid te verwonderen, en de andere, om ons over onze verwaandheid te doen bloozen. De eerste Zyde moet dik en hard zyn; Zy moet fraaijer en zachter worden, naar maate zy uit het trekkiertje voortkoomt, de eerste Zyde is derhalven die, welke minst verteerd, minst bewerkt is in de maag der Wormen, en zy krygt haare grootste volmaaktheid, terwyl de Worm arbeidt, en de ruwe Zyde uithaalt. Dus is in de Natuur alles zo als het wezen moet; Alles slaat op malkander; Alles koomt over een; Alles is gepast, en geschikt, zo niet op de beste wyze, die mooglyk was, om dat Godt dit niet gewild heeft, ten minsten veel beter dan alle de menschelyke wysheid het zou hebben kunnen doen. — Verder. De Zyde wordt volmaakter, naar maate de Worm meer het middelpunt van zyn bekleedzel of Tonnetje nadert, en 't is niet, dan om daar een zachter verblyfplaats te hebben. Dus kunnen wy tot die beuzelachtige Liederen, die voordeel uit hunne

dwaasheid willende trekken , en zich op een mooy kleed verhovaardigen, zeggen. „ Meept „ niet , dat die fyne en schitterende Zyde, „ waarin gy uwen luifter zoekt, een geschenk „ zy, 't welk de Natuur u gedaan heeft; zy „ hadt dit niet voortgebracht, dan om 'er het „ graf van een Insect van te maaken? 't Is „ waar, dat het uit een foort van eerbied voor „ den mensch is, dat zy hem nog dit, nog eenig „ ander, middel om zig te dekken gegeven „ ven hebbe; maar na dat hy zich zelve verlaagd „ heeft, zegt zy tot hem met verontwaardiging, „ naardien gy klederen noodig hebt, „ zoek dezelve waar gy wilt of kunt, en dat „ de Planten, de Dieren, de Insecten u hunne „ aflegzels, de stoffen, die zy overtollig hebben „ en verwerpen, daar toe geeven, bedek „ u belagchelyk met dit alles, en naardien uw „ dwaasheid u eenigzints noodzaakelyk schynt, „ om dat gy anders al te ongelukkig wezen „ zoudt, verwonder u over uwen opschik, „ en voldoe 'er u zelve in uwe ongestelde „ verbeelding mede.”

Hoe lang
de Worm

De Zyworm besteedt vyf, zes, en zomtyds zeven, dagen om zyn tonnetje te maaken (*)

Den

(*) Ik heb in het eerste deeltje van dit Werkje gezegd, dat de Zyworm zyn tonnetje in twee of drie dagen

Den eerften dag maakt hy, het geen men het met het spinrag noemt, dat is te zeggen, die stoffe, ^{maaken} van het welke gefchikt is voor het buitenfte bekleed- ^{Tonnetje} bezig is. zel. De twee volgende dagen bewindt hy zich in een foort van gaas, en eindelyk voltooit hy zyn werk in de duifternis, met zyn hoofd, gelyk men in het eerfte deel gezien heeft (Pl. ^{Pl. II.} II. Fig. 5.) ziegezaagende heen en weder te ^{fig. 5.} beweegen. Als hy geen ruimte meer heeft, dan hem noodig is, en zyne Zyde door een uitwerkzel van de verwonderlyke order, die in de dingen is, ten naaften by is uitgeput, gebruikt hy den kleinen voorraad, dien hy nog voorhanden heeft, en die ongetwyfeld de fynfte, de katoenachtigfte en zachtfte Zyde is, om het binnenfte van zyn verblyf te tapisfeeren, bedekkende alles ten laaftten met eene laag fterk

gen eindigt; Ik vergiftede my, dergelyke verzinningen gebeuren dagelyks, en zelfs aan de grootfte mannen. De Heer DE VOLTAIRE van zich zelve en andere beroemde Lieden, de Schryvers van de ENCYCLOPEDIE, spreekende, fchryft aan den Heer BERTHIER. „ Wy zyn met ons vyftigen, die „ misfchien voor een honderd duizend kroonen pa „ pier bekladden, en voor een goed gedeelte met „ verzinningen vervullen.” De Heer *Voltaire* boert, maar onder die boert ligt deze waarheid verborgen, dat de grootfte Lieden gevaar loopen van zig te vergiften.

sterk kleevende lymachtige stoffe, die volmaakt glad is, en droog wordende als een gegomd fatyn maakt.

Wormen
die niet
klimmen
willen,

Drie of vier dagen, na dat men de Wormen onder de bosjes heide, daar zy op klimmen moeten, gezet heeft, (het geen men noemt hen in hunne Kabanes, of hokjes te zetten) moet men, zo dra de stukjes met Wormen beladen zyn, 't zy dat alle die Wormen, of slechts een gedeelte derzelver, spinnen, die geenen wegneemen, die nog niet geklommen zyn, en ze op Moerbezie blaaden zetten in andere hokjes met heide voorzien. Men kan niet te veel oplettendheid hebben, als men de hokjes nadert, van ze niet te schudden; de minste beweging kan de Wormen beletten hun arbeid te vervolgen, en als zy dien staaken, is alles verlooren voor hunnen meester, of liever hunnen slaaf. Want men behoeft gewisfelyk de leerzaame Comedie van *Timon le Misanthrope*, een fraay stuk van den geestigen Mr. DE L'ISLE slechts te leezen, om deze waarheid, dat wy de wezenlyke slaaven zyn der Dieren, daar wy eenig nut van trekken, op eene aardige en schertzende wyze door een Ezel bevestigd te zien. Dezelfde Mr. de l'Isle is ook de Schryver van *l'Arlequin Sauvage*, een stuk met eene even leerzaame en goede zedekunde vervuld, en 't welk men,

zo wel als 't ander, niet ligt te veel kan leezen of zien vertoonen.

De luije Wormen, die men uit de hokjes, ^{hoe te hel-}
 waarin zy niet hebben willen klimmen, op-^{pen?}
 neemt, brengt men in een ander hokje, en men
 geeft hun nieuwe bladen. Men wekt ze tot
 den arbeid op door hen een weinig te laten
 vasten, of maatig te doen eeten, of door
 brandewyn dicht by hunne werkplaatfen te
 branden, of door sterken wyn-azyn te storten
 op steenen, vooraf in 't vuur gloeiende ge-
 maakt. „ Men bezoekt ze op nieuws drie of
 „ vier dagen daar na, men neemt nogmaals
 „ die weg, welke niet op de nieuwe kabanen
 „ hebben willen klimmen, dan voegt men ze
 „ by die van de andere hokjes, die in het zelf-
 „ de geval zyn, men geeft ze, geduurende
 „ vier of vyf dagen, nog te eeten, met de
 „ voorzorg van hun al gestadig het voedzel te
 „ verminderen.

„ Als men begint te merken, dat zy zich in-
 „ korten, en rood worden, dan ontheemt
 „ men hun eensklaps de bladen, en men zet
 „ ze in papieren peperhuisjes, of wel in de
 „ struikjes zelve van dat soort van plant of
 „ ruigte, waar mede de bakjes omzet zyn;
 „ De Hondstand, of het Hondsgas is daar toe
 „ echter nu boven de andere ruigte te verkie-
 „ zen. Onderwylen moet men hier bedacht

„ zyn , dat de Wormen , die op deze wyze
 „ behandeld moeten worden , hunne Tonne-
 „ tjes ten laafsten wel maaken , maar dat de
 „ Zyde daarvan nooit zo goed is als van die
 „ Wormen , die met lust geklommen hebben ;
 „ en 't is om deze rede , dat men nooit ge-
 „ bruik moet maaken van dit foort van tonne-
 „ tjes , om eytjes te winnen . Men is echter
 „ verplicht dus de luije Wormen te helpen , om
 „ 'er wat van te krygen , en men is genood-
 „ zaakt die zelfde party te kiezen , als de
 „ Wormen natuurlyk kort zyn en niet klimmen
 „ kunnen .

Wat om-
 trent de
 anderen
 te doen ?

„ Na dat men dan zorg voor de luije Wor-
 „ men gedraagen heeft , moet men ook de hok-
 „ jes bezoeken van de Wormen , die men zal
 „ hebben gereinigd , om de zulken , die geval-
 „ len zyn , weg te necmen , en insgelyks in
 „ papieren peperhuisjes te zetten , of op andere
 „ fruikjes te plaatzen , zonder dezelve eenig-
 „ zints aan te raaken , uit vrees van ze te
 „ kwetzen , en onbekwaam te maaken om te
 „ fpinnen .”

Zo lang de arbeid der Wormen duurt , moet
 men de kamer berooken , en de planken van
 de werkplaatfen telkens als men ze fchoon
 maakt , met fterken wyn-azyn , of *Aromatieke*
 planten bevryven .

Wanneer

„ Schoon de Wormen gemeenlyk niet meer
 „ dan

„ dan zes, zeven, of acht dagen bezig zyn, de Tonnetjes weg te neemen?
 „ om hunne tonnetjes te volmaaken, blyven
 „ zy 'er echter, gedurende achttien of twintig
 „ tig dagen, in beslooten. Maar het zou niet
 „ voorzichtig wezen hen niet eer, dan nadien
 „ tyd, uit de hokjes te neemen; om dat de
 „ Uiltjes dan door de Zyde doorbreeken zou-
 „ den, en men dus genoodzaakt zou worden,
 „ om de tonnetjes te klaarden, en derhalven
 „ voor *Fleuret* te gebruiken. De goede regel
 „ dan is de tonnetjes van de heide los te ma-
 „ ken, juist op den achtsten of den negenden
 „ dag, te rekenen van dien, op welken men
 „ de Wormen heeft gereinigd, om 'er de zul-
 „ ken af te scheiden, die niet klimmen wil-
 „ den. De goede Voeders houden ten dien
 „ einde een register van den dag, waarop men
 „ de Wormen in de hokjes gezet, en van die,
 „ waarop men ze het voedzel onthouden
 „ heeft.”

Nu naderen wy het oogenblik, waarin de en hoe
 arbeidzaame Toeziener geloond zal worden, daar mede te leven?
 wegens zyne moeite, door eene overvloedige
 inzameling van Zyde; maar wy moeten
 vooraf iets zeggen over de Ziekten, waar-
 aan het Insect, dat dezelve maaken moet, on-
 derhevig is in de werkplaatfen, waar in wy,
 om ons met zyn afgelegde pluisje, om zo te
 spreekken, te verryken, het zelve verplichten
 te

te leeven, naar onze wyze, waardoor wy het ge-
volgelyk van zyne Natuur, en derzelver leiding,
vervreemden.

VAN DE ZIEKTEN DER ZY- WORMEN.

Twee
foorten
van ziek-
ten der
Wormen.

Men onderscheidt twee foorten van ziekten
der Zywormen. De Natuurlyke Ziekten, welke
de vier vervellingen zyn, en de toevallige
ziekten, welke de uitwerkzelen zyn van een
bedompte lucht, die zy in de werkplaatfen in-
ademen, of van kwalk bereide en fchadelyke
voedzels, welken men hun daar geeft.

De vervellingen zyn eigenlyk geene ziekten
voor de zulken dezer Infecten, die in de open
lucht leeven; Het is alleenlyk een ftaat van
werkeloosheid, van rust, van bereiding tot een
volmaakter ftaat. Zo zy, alsdan neerflachtig
en kwynende zyn, zo zy zelfs wat lyden, zy
hebben ten minften geen vreemde hulp noodig;
De Goddelyke hand, die ze neêrgeworpen
heeft, recht ze weder op. De vervellingen on-
zer huisfelyke Zy-wormen, dewyl zy niet ge-
vaarlyk worden, dan door eene al te tedere
opvoeding, die vooraf gegaan is, zouden dan
ook eerder voor toevallige, dan natuurlyke
ziekten kunnen gehouden worden, maar gelyk
zy meer het werk der Natuur zyn, dan dat
der

der opvoeding, zyn zy ook gemaklyker te geneezen , dan die ongemakken , welke enkel toevallig zyn , en waarin de Natuur geheel geen , de kwaade behandeling van onzen kant al het deel fchynen te hebben. Het voornaamfte hulpmiddel in den tyd der vervelling is een vaften van zesendertig uren , en de Worm neemt van zelve zyn toevlucht tot dat hulpmiddel, men voegt 'er voor de huisfelyke Wormen, om dat zy zwak zyn, de voorzorg by, van ze opkrachtige, Aromaticke, Planten te zetten, als Poley, Venkel, Lavendel, Thym, Majolein, enz. en ze met eenigen dier Planten, die reeds aangewezen zyn, te berooken.

Behalven de vervelling, die zelve een ziekte voor onze Wormen is, is 'er eene andere ziekte, welke hun tusfchen de eerfte en de vierde Vervelling overkoomt, men noemt dezelve *Leucopblematia*, of Slymzucht.

Men bemerkt dat de Worm gereed is, om te vervellen, als hy „ zich van de anderen af-
Vervellin-
gen.

„ zondert, als hy onder zyne bedding kruipt,
 „ onbeweeglyk ligt, als zyn hoofd zwelt, en
 „ eindelyk zyn mond wit wordt.

„ Men weet in 't algemeen, dat hy ziek is,
 „ als hy 'er lichtend, glinsterend uitzielt, week
 „ is, en a's men hem met de vingers aanraa-
 „ kende, hy zich daar niet dan flauwelyk aan
 „ hecht, en eindelyk als hy zich laat vallen of
 „ voort-

Slym-
zucht.

„ voortrollen , als of hy de kracht niet hadt
„ van zich tegen te houden.”

Die laatste verschynzelen zyn evenwel niet
gelyk in alle ziekten der Zywormen, getuige
de Slymzucht. Als de Zywormen daarvan aan-
getast worden, „ worden zy of styf, en krui-
„ pen niet meer , blyvende vast op eene
„ plaats bepaald, en als gekleefd, (het welk
„ echter niet belet, dat zy na verloop van zes-
„ endertig uren hun vel niet afleggen, en ee-
„ nigen tyd daar na weder beginnen te eeten
„ en geneezen,) of zy kruipen byna zonder
„ ophouden; hun vel wordt helder en glinste-
„ rend, olychtig, zy zwellen op tot dat zy
„ van zelve barsten en ontkoomen, het geen
„ gemeenlyk twee dagen na de algemeene ver-
„ velling voorvalt.”

Twee
soorten en
oorzaaken
van de
Slym-
zucht.

Dus zyn 'er twee soorten van Slymzucht,
daar onze Wormen aan onderhevig zyn; Zy
koomen beide daar uit voort, of dat men den
Wormen natte bladeren gegeven heeft, of dat
men in het vertrek, daar zy in gehouden wor-
den, eenigen tocht of toegang heeft gelaaten
voor de oostelyke of Zee-winden, of eindelyk,
om dat hun verblyf onmiddelyk onder de pan-
nen koomt, welke niet hard genoeg gebakken,
of te oud zynde, de vochtigheid des regens min
of meer doorlaaten. In dit laatste geval, als de
Zee-winden een vrijen toegang tot de kamer heb-
ben

ben gehad, of als men geduurende eenige dagen den Wormen vochtige bladen gegeven heeft, worden zy van het tweede foort van Slym-, of zo als men 't ook dikwils noemt, Water-zucht aangetast, en zy sterven 'er gemeenlyk aan. Zy storten niet veel in de eerste ziekte, dan alleen, om dat men hun natte bladeren heeft gegeven, dezelve wordt echter niet terstond veroorzaakt, als men hier mede slechts een dag of twee aangehouden, of slechts weinige schadelyke lucht in hunne werkplaatsen toegelaaten of beslooten heeft, 't is de aanhouding van het kwaad, die de ziekte eigenlyk veroorzaakt, en om 'er hun van te geneezen, behoeft men ze alleenlyk eenige *parfums* te doen ademen, en voor het overige aan de zorg der Natuur over te laten. De Wormen, van het een of ander foort van Slymzucht aangetast, worden vette Wormen geheeten.

- „ Schoon die van het tweede foort doodelyk Middelen
 „ geoordeeld wordt, zal men echter zeer wél tegen het
 „ doen, de middelen te gebruiken van met ergste
 „ Wierook en Benzoin te rooken, en de lucht foort.
 „ van de verblyfplaats te verfrischen door de
 „ vensters aan de tegenoverstaande zyde van
 „ het oosten of de zee te openen.”

De ziekten, daar wy nu nog van spreken moeten, vallen voor na de vier vervellingen, en worden veroorzaakt door het voedzel en de lucht.

Het

**Geel-
zucht.**

Het kwaad voedzel brengt de Wormen in dien ſtaat, welken men de Geelzucht kan noemen; Dit valt voor na de vierde vervelling, en dikwils als zy zouden gaan ſpinnen; Dit voort van geelzucht is verzeld van een lelyken en kringachtigen ſtank, en doet zich door eene algemeene zwelling, en door cenige vlekken van een goudgeele, en byna vergulde, kleur onderkennen, welke kleur eerst aan 't hoofd begint, om zich vervolgens over 't geheele lichaam te verſpreiden. Byaldien zy daarenboven onder den buik nat zyn van een geelachtig vocht, moet men ze als ongeneeslyk beſchouwen en wegwerpen; Deze ziekte kooft of van de vochtigheid of van de zuiden winden, of om dat men verzengde bladen aan de Wormen gegeven heeft. Het kwaad wordt door tegenſtrydige middelen geneezen. Men maakt een helder vuur zonder rook, op eenigen aſtand van de werkplaats. Men legt de Wormen daar zonder voedzel neder, en men laat ze de geur van Thym ademen. Men fluit de venſters op 't zuiden, en men opent die naar 't noorden, mits dat de wind niet al te koud zy; Men geeft aan de Wormen drooge en gezonde bladen.

Inkorting.

Eene andere ziekte is, waarin de Wormen zich na de vierde vervelling zodanig inkorten, dat men denken zoude, dat zy slechts aan de derde waren. Zy hechten zich ſterk aan alles wat

wat zy aanraaken; zomtyds hebben zy dit ongemak van inkrimping ook na de tweede of derde vervelling, en 't is als dan ook van dezelfde tekenen en toevallen vergezeld, als na de vierde, namelyk dat zy zich ter zyde op den kant van de tafeltjes of in hoekjes gaan verbergen, zich daar vast hechtende; en dat hun liehaam opgeblazen en vol water is. Daar is ^{Middelen} geen middel tegen deze ziekten, zo de Wor- ^{daar tegen.} men niet schielyk geholpen worden. „ Maar „ als men ze, na de eerste tekenen, straks van „ de gezonden afscheidt, en ze in een afzonder- „ lyken hoek van 't vertrek op groen riet zet, „ is men zeker van de meesten te zullen be- „ houden.”

Daar zyn Wormen, die natuurlyk dik en kort zyn, en dit is geene ziekte. „ Maar „ daar zyn 'er, die men korte of ingekorte „ Wormen heet, en dat zyn die, welke in, „ of tegen, den tyd van 't klimmen saamgetrok- „ ken zyn. Deze Ziekte wordt veroorzaakt „ door dat de Wormen te veel voor een voch- „ tige lucht zyn blootgesteld geweest. Des „ niettegenstaande kan men 'er evenwel nog „ voordeel van hebben, als men ze, in papieren „ peperhuisjes, of op Struikjes van Hondstand, „ laat spinnen, de peperhuisjes een vast steun- „ punt geevende.”

Nog kan de Worm in zyne verschillende ^{Nog een} sta- ^M ^{taa-}

Vierde Stukje.

andere
Kwaal.

ftaaten, van zyne geboorte af, tot dat hy zyn Tonnetje voltooid heeft, (behalven echter in den tufchentyd tufchen de vier vervellingen, waar in deeze Ziekte hem niet overkoomt) van eene andere kwaal worden aangetaft. Als dezelve hem in zyne geboorte overvalt, is hy geel, als hy uit het Eytje koomt. En de oorzaak is dan, dat men de Eytjes niet genoeg voor de vochtigheid bewaard heeft, of voor eene al te heete of al te koude lucht, of eindelyk, dat dezelve met een al te fterken graad van warmte zyn uitgebroeid.

„ Als de Worm deze Ziekte krygt na zyn^e
„ laafte vervelling, verthoont hy zich met een
„ ne vuil roode kleur, hy wordt mager, droogt
„ uit, en wordt zomtyds met een wit meel
„ bedekt.

Die den
Worm op
verfch. l.
lende ty-
den aan-
taft.

„ Als hy 'er van aangetaft wordt, wanneer
„ hy zyn tonnetje begint, blyft hy aan eenig
„ draadje ter zyde hangen, alwaar hy geheel-
„ lyk uitdroogt, of zyn vel barft door al te
„ groote volheid.

„ Als zy hem eindelyk overkoomt na dat hy
„ zyn werk voltooid heeft, in plaats van dan
„ in een Kapelletje of Uiltje te veranderen,
„ droogt hy uit, en ontaardt in een foort van
„ witte zelfftandigheid, welke den aart van een
„ *Sal neutrum*, of middelzout fchynt te heb-
„ ben,

„ ben , naardien zy nog niet loog- nog met
 „ zuur-zouten opbruischt.

„ De Heer SAUVAGE, die de Zywormen als ^{Oorzaken}
 „ een kundig Natuurkundige heeft gadegeflagen, ^{daar van.}

„ fchryft deze Ziekte toe aan de kwaade hoe-
 „ danigheid der lucht, welke de Infeften ina-
 „ demen. Hy heeft steeds waargenoomen; dat
 „ die Wormen, welken 'er van aangetast wa-
 „ ren, altoos te gedrongen, te veel by mal-
 „ kander, gelegen hadden in de Werkplaatfen;
 „ en dat de lucht niet vryelyk door dezelve
 „ door fpeelen konde, door de al te groote
 „ zorgvuldigheid die men gebruikte om alle de
 „ deuren en venfters van het Vertrek te flui-
 „ ten.

„ Men verzekert dat deze Ziekte befmette-
 „ lyk is, en door alle de Werktuigen zelfs,
 „ welke tot de opvoeding of behandeling der
 „ Wormen gebezigd worden, de kwaal aan
 „ andere Wormen mededeelt, ja dat dezelve
 „ ook overfmet door de uitwaasfemingen van
 „ de bedding, welke men al te lang in de ver-
 „ blyf- of werkplaatfen gelaaten heeft.

„ Het tweede Soort van deeze Ziekte, dat
 „ is te zeggen, als de Worm dezelve krygt,
 „ na zyne laafte vervelling, is het eenigfte,
 „ waar hulpmiddelen voor te gebruizen zyn.
 „ Het bekendfte is een bad van frifch helder
 „ Water, waar in men de Zieke Wormen

„ dompelt, men kan ze zelfs een half uur in
 „ dit element laten blyven; gedurende de-
 „ zen tyd maakt men de Werkplaatsen schoon,
 „ en men berookt ze; verscheide oppassers
 „ brengen ze met goed gevolg op groen Riet,
 „ gelyk wy ook voor andere ziekten hebben
 „ aangewezen, of op *Aromatieke* planten.”

Opletten-
 heden ter
 voorkoo-
 ming der
 Ziekten. Om de Ziekten der Zywormen voor te koo-
 men kan men nog de volgende oplettenheden
 niet te sterk den oppasseren aanbeveelen.

Indien 'er bladeren van de eene reis, dat men
 de zelve den Wormen geeft, tot de andere
 overblyven, en zy die weigeren te eeten, is de
 eenige party, welke men neemen kan, de bed-
 dingen te veranderen, de werkplaatsen schoon
 te maaken, de Wormen te laten vasten, ('t
 is met het vasten, dat men altoos in alle de
 Ziekten der Wormen beginnen moet,) weinig
 bladen tevens te geeven, en hun geene nieuwe
 voor te leggen, dan nadat zy die van de vori-
 ge uitdeeling hebben opgegeeten.

Als zy niet wel vorderen, en veelen derzel-
 ver sterven, moet men de werkplaats verande-
 ren, en hen niet weder op die, daar men ze
 afgenoomen heeft, nederleggen, dan na dezel-
 ve met welriekende kruiden gevreven te heb-
 ben, waar mede men ook alles wat hen om-
 ringt zal vryven; men zal het vertrek met
 Wierook, Benzoin, enz. berooken, het zou
 nog

nog beter zyn hen, zo 't moogelyk ware, in een ander Vertrek over te brengen.

Als men de onvoorzichtigheid gehad heeft van een Venster by mistig weder open te laten, moet men, „ zo dra de mist opgetrokken is, het Venster, naar den kant die niet op den Wind staat, openen, want niets is zo nadeelig voor de Wormen, als den Wind, van welken kant die waeijen moge. over hen te laten speelen.

„ Zo de Wormen in een vochtigen en regenachtigen tyd verzet, verdoofd, en zonder eet-lust schynen, moct de oppasser de bladeren verminderen, heldere vuuren in 't Vertrek maaken, het zelve met gekruiden Wyn-azyn berooken, en wel zodanigen, daar verscheide liefelyke en krachtige planten sterk op afgetrokken zyn. Om dit parfum door het Vertrek te verspreiden, zal hy een Key- of anderen Steen in 't Vuur heet maaken, en hy zal daar van dezen Kruidedik, of, by gebrek van dien, eenigen anderen sterken Azyn op werpen.”

Men kan op deze wyze de meeste fouten, die men begaan zal hebben, door te rusten in de voorgeschreven zorgen wegens de ververfching der lucht en de uitdeeling van 't voedzel in de werkplaatsen, tamelyk zeker verhelpen; maar daar is een ander kwaad, dat men niet

Hoe de verzuimen te verhelpen?

Noodige voorzorgen.

kan voorkoomen, en daar het moeiljk is een
 hulpmiddel tegen te vinden, en dat bestaat in
 de veranderingen van den Dampkring, inzon-
 derheid den fchielyken overgang van eene groo-
 te hitte tot een groote koude. „ Eene harde
 „ wind, een koud weder belet de Warmte te
 „ vervellen, zy maaken hunne Tonnetjes niet
 „ dan zeer laat, of zelfs geheel niet, ten zy
 „ men aanftonds dit gebrek van de lucht ver-
 „ betere, door een bedpan met gloeiend
 „ Houtskool, daar men eenigen reuk by doen
 „ zal, door het Vertrek te draagen. Men kan
 „ nog op verfcheiden plaatfen van de Kamer,
 „ en inzonderheid dicht by de deur en venfters,
 „ Mest van Koeijen of Ofsen in de Zon ge-
 „ droogd, branden, omdat de Wormen dien
 „ reuk beminnen. Maar op welk eene wyze
 „ men het verblyf der Zywormen verwarne,
 „ men moet zich wel wachten van de Warmte
 „ te hoog te brengen; De ongemakken, die
 „ daar uit voort koomen, zyn zo aanmerke-
 „ lyk, dat de Wormen, die dezelve maar
 „ eens in hun leven hebben uitgeftaan, daar
 „ zekerlyk door omkoomen zullen. Men heeft
 „ de voorbeelden van deze waarheid in de On-
 „ weders en groote hitten, die in de Maand
 „ Juny voorvallen, 't is alsdan dat de meefte
 „ Wormen en Rupsen sneeven door de onge-
 „ ftadigheid van de lucht, en 't is als dan dat
 „ de

» de uitwerkzels van den Donder meer te duch-
 » ten zyn voor de Zywormen, dan alle de toe-
 » vallen en Ziekten, daar wy verflag van ge-
 » geeven hebben.” Een klein en gemaklyk Gemakke-
lyk hulp-
 hulpmiddel moet ik echter in dezen niet voor-middel.
 bygaan, 't welk door de Rede wordt aange-
 wezen, en door de ondervinding bevestigd;
 Gelyk het uitwerkzel van het Onweder is de
 Wormen door de al te groote hitte zodanig te
 verzwakken, dat zy door uitputting en kracht-
 loosheid sterven, zo is het beste middel daar
 tegen, Brandewyn in het Vertrek te branden,
 om de Wormen op te wakkeren, en hun ge-
 heel verval voor te koomen.

VAN DE MANIER OM DEN WORM
 IN ZYN TONNETJE TE VERSTIK-
 KEN, OM 'ER DE ZYDE VAN
 TE BEKOOMEN.

De keten der voorvallen, de byna onmerk- Aanmer-
baare opvolging der dingen is een even inge-king over
wikkeld als vreemd verschynzel, wel waardig ^{het} vleesch
opgemerkt te worden, en wel geschikt om on-eeten.
ze Ziel te verheffen. Indien de Menschen
Vleesch-eetende Dieren zyn, gelyk het maak-
zel van hunnen mond te kennen geeft, hebben
zy ongetwyffeld veel tyd noodig, en een groo-
ten afkeer te overwinnen gehad, om zich te

bepaalen, tot het eeten van lyken, en om van het vleesch van andere Dieren, en eindelijk van hun's gelyken, te leeven. Toen die eerste daaden van wreedheid hun gemeenzaam geworden waren, werden zy bekwaam voor alle de kwellingen, die ons niet meer stooten, nog wanneer wy 'er de voorwerpen, nog wanneer wy 'er de werk-oorzaaken van zyn; omdat onze Leermeesters, het zy uit onkunde, of dat nog ysfelyker is, met voordacht om te beletten, dat wy t'eeniger tyd niet al te goed mogen worden, ons van onze eerste jaaren af gewennen aan het vervaarlyk toneel, 't welk men de School der wereld noemt; om te beletten zeg ik, dat wy niet al te goed mogen worden, want het spyt my, dat ik hier aan de meeste menschen zeggen moet, het geen in de harten van alle menschen oorspronkelyk is ingeprent, en daar in altoos behoorde geleezen te kunnen worden, dat hy, die het Slacht-offer is van eene onrechtvaardigheid minder te beklagen is, dan hy, die dezelve begaat.

En de uitsluitende eigendom.

De uitsluitende en tyrannieke eigendom, (want daar konde eene gemaatigde en zachte eigendom wezen, welke geene kwaade gevolgen hadt) die uitsluitende eigendom, die niet dan na de gulzigheid is ingevoerd, heeft begonnen stand te grypen door het geluk van yder Mensch te doen afhangen van het ongeluk van hen, aan wel-

welken het bloed, de erkentenis of andere even heilige banden hem verbonden, en ten nauwsten verbonden. Een Vader sterft, zyn Zoon wordt vry en ryk; een Schuld-eisfcher sterft zonder bewyzen na te laten van eene Som, die hy geleend heeft, zyn Schuldenaar kan zeggen, dat hy hem niets fchuldig is. Een Mensch sterft, die een ampt bekleedde, 't welk aanftonds aan een ander overgaat. Het gejammer van de familie des overledenen vermengt zich aanftonds met het vreugdegejuich der familie van hem wien deszelfs fortuin te beurte valt. Welk een lieffelyk accoord! Welk een Chriftelyk Muzyk!

Als men zo verre gekoomen is van zich in den dood eens anderen te verheugen, en 'er zelfs het voorwerp zyner wenschen van te maaken, is het zeer natuurlyk, dat men niet meer fchroomt, om zich met het bloed der Dieren te bemorfen, ja om met het zelve te fpeelen; dat men een Hernielyn doodt; om het vermaak te hebben om van deszelfs Vel een Mof te maaken; dat men op een Boeren Kermis een Gans opoffert aan het Barbaarsch vermaak van een onbarmhartig graauw; dat men zyne oogen ga vermeiden in een gevecht van woudende Dieren, om het enkel vermaak van het bloedig Schouwfpel des doods te zien; Dat men Duiven, Hoenderen, Faifanten en andere Dieren

En de
Vreugd in
eens an-
ders leet.

houde, om het genoeg te hebben van aan eenige ryke Gulzigaarts de jongen op te offeren, die 'er van geboren zullen worden; dat men de Byën opvoede, om dezelve te doen omkoomen, als men zich met haare Goddelyke lekkerny verrykt heeft; dat men gestadige zorg draage, gedurende den tyd van twee maanden, om eenige duizenden Zywormen op te kweeken, die men vervolgens verftikt, enkel om zich met hunne aflegze's te vercierren, of zulken op te fchikken, die in 't oog der Rede minder zyn dan de Infecten, welken men voor hun opoffert.

Verfchooning over dien buitred. Zie daar een langen buiten-tred om tot de wyze te koomen van de Zywormen in hunne Tonnetjes te dooden; zie daar ook; denk ik, eene herhaaling van 't geen ik, ten naaften by, in dezelfde termen op eene andere plaats van dit Werk gezegd heb; maar ik vertrouw op de toegeevenheid van welgestelde Zielen, dat is te zeggen, van de zulken onder myne Lezers, welken ik inzonderheid wensch te behaagen. Zo 'er onder dezelve mogten gevonden worden, die, uit der hoogte cener vreedzaame afzondering, de zaaken dezer Wereld van het zelfde oogpunt befchouwen kunnen, als ik dezelve op dit oogenblik zie, is het niet noodig, dat ik denzulken verfchooning verzoeke.

Twee wy- „ Men moet den Worm in zyn Tonnetje
„ ver-

» verftikken zes of zeven dagen nadat men de zen om de
 » Tonnetjes uit de Hokjes, of Kabanes, dat Nymfen
 » is te zeggen, uit de Struikjes rondom de te dooden.
 » Werkplaatfen, de Peperhuisjes enz. gehaald
 » zal hebben: een langer uitftel kan den Worm
 » in ftaat ftellen om van binnen in zyn Ton-
 » netje te werken, en de hoedanigheid der zy-
 » de te bederven.

» Daar zyn twee manieren om den Worm in
 » zyn Tonnetje te verftikken.”

De eerste is de Tonnetjes geduurende drie of Of in de
 vier, of zelfs, tot meerder zekerheid, geduu- Zon.
 rende vier of vyf, dagen aan de grootfte Zonne-
 hitte bloot te leggen, en ze daar ten minften
 vyf uren daags in te laaten. Waarna men ze
 in wel gewarmde Wolle Dekens zal leggen, en
 dezelve daar op ftaks in een koele plaats bren-
 gen, opdat de Warmte zich des te meer naar
 binnen keere, en de Wormen, die dan in de
 ftaat van Nymfen of Popjes zyn, doode. Schoon
 men zeker is, dat zy, na dat deze werking vier of
 vyf maal herhaald is, gestorven zullen zyn, moet
 men echter de Tonnetjes niet lang laaten lig-
 gen zonder ze af te haspelen, om dat zy nog
 vry veele gevaaren te duchten hebben, en in-
 zonderheid de vochtigheid.

Het ander middel om de Wormen te verftik- Of in den
 ken, is het veiligfte en kortfte, het vermindert Oven.
 derzelve lyden. (Verkies het om deze laatste
 rede

rede boven het eerste middel, al zoude men u uitlachen van medelyden met Zywormen te hebben.) Dit middel bestaat hier in, dat men zakken of manden vol Tonnetjes in den Oven zette. De eerste oplettenheid, die men moet hebben, is, dat de Oven niet al te heet zy, want dit zoude nadeel doen aan de Zyde; Dezelve moet van eene gematigde maar gestadige warmte wezen. Men kan den trap dier warmte bepaalen, met den arm daar voor aan in te steecken, en men wacht een korten tyd, als de hitte bovenmaatig is.

Tekenen
dat zy
dood zyn.

Omtrent dertig of veertig minuten, nadat men de Popjes in den Oven gedaan heeft, hoort men een geknap, gelyk als van eenige Zoutkorrels, die in 't vuur geworpen zyn, dit kondigt den dood der Wormen aan. „ Tot meerder zekerheid echter opent men een Tonnetje met een Schaartje, en men neemt daar, by voorkeur, een dubbeld toe, men houdt den vinger wat sterk op den buik van het Popje, en zo het indrukzel daar blyft, is 't een teken, dat het tyd is om de Tonnetjes uit den Oven te neemen; de verandering der kleur van de Tonnetjes is insgelyks een zeker teken, dat de Worm dood is.”

Hoe de
Popjes
verder te
behandelen.

Men bewindt de Tonnetjes, die men uit den Oven gehaald heeft, in zeer heete Wolle Dekens, en men laat ze in die Dekens, tot dat zy geheel

heel geene hitte meer hebben: 'T is door deze voorzorg, dat men de Wormen zo veel te zekerder verftikt. Men fpreidt ze vervolgens op een Tafel of Zolder uit, die wel droog moet zyn, of nog beter op Lakens, om ze eenigen tyd voor de Zon bloot te leggen.

Deze werking gedaan zynde, blyft 'er nog maar ééne over, en dat is de Zyde af te haspelen; Maar het is beter, volgens een wyzen raad, welken de Maatschappy van Tours hier aan de Beoeffenaaren geeft, dat zy hunne Tonnetjes naar de Koninglyke Zyde-Haspelery te Tours brengen. De Opzichter van deze Fabrick is een eerlyk man, men verkieft daar toe altoos, met de uiterfte oplettenheid, eenen, daar men staat op maaken kan; De Particulieren kunnen hem hunne Zyde veilig toebetrouwen, en zullen dezelve, van alle onreinigheden en vreemde Stoffen zo wel gezuiverd, dat zy in dezen staat de *Spaanfche* en *Piemonteesche* kan evenaaren, van zyne hand te rug ontvangen.

Koningly.
ke Fabrick
te Tours.

Argwaanige Lieden kunnen, voor dat zy hunne Zyde naar deze Plaats brengen, ten naaften by weeten, wat dezelve hun zal uitleveren. „ Hon-
„ derd Tonnetjes weegen omtrent een half pond,
„ en men moet 'er twee duizend vier of vyf
„ honderd hebben, die te faamen elf of twaalf
„ ponden weegen, om een pond Zyde te be-
„ koo-

Aange-
preezen.

100 VAN DEN ZY-WORM.

„ koomen. Voor het afhaalen van yder pond
„ betaalt men slechts een livre vyftien Sols,
„ daar onder niet begrepen twee livres vyf Sols,
„ welke de Koning hem vergunt van yder pond,
„ om hem schadeloos te stellen,”

De Voor-
deelen der
Zywor-
men

De voordeelen, welke de vermeerdering der Zywormen aan het Gemeen der Ingezetenen te Tours zoude aanbrengeu, besluiten deze Memorie, met zo veel wysheid, klaarheid, en Menschlievenheid vervuld. De Koning, om dezen tak van handel uit te breiden, heeft in *Touraine* acht kweekplaatsen van Zywormen opgerecht, alwaar men dezelve voor niet geeft aan elk, die dezelve wil opvoeden. Indien de Particulieren zich beyveren om met de oogmerken des Konings mede te werken, welke enkel strekken om hunnen welvaart te vermeerderen, zie hier de voordeelen, welke daar uit spruiten zullen.

zyn zeer
groot.

Elk Eigenaar kan zyn goed veel vermeerderen, en zyne Landhuurders in eene aangename ruimte doen leeven, door de kweeking van Zywormen. Het bewys is ligt.

door eene
opreke-
ning

Duizend pond bladen voeden de Wormen, die van een once Eytjes gekoomen zyn. De kosten daar van kan op twintig gulden (*francs*) gerekend worden, want het pond bladen koomt ten naasten by op een halve stuiver, maar wat minder, uit. De verdere onkosten der opvoeding

ding zullen dertig of vyfendertig livres bedraagen. Een once Zaad of Eytjes brengt in een gemeen jaar vyf ponden Zyde voort, het pond Zyde is twintig guldens (*francs.*) Derhalven is 'er zelfs voor die geenen, die zelve zich met de behandeling der Wormen niet bemoeijen, maar die 'er Huurlingen toe gebruiken, honderd pro cento op deze onderneeming te winnen.

Als een Eigenaar een Arpent Lands (*) met ^{bewezen.} Moerbesse Boomen beplant, zal hy, geduurende de tien eerste jaaren, ik erken het, daar niet anders dan eenige Moezery van trekken, maar na verloop van die tien jaaren, zal dat zelfde arpent hem honderd gulden 's jaars opbrengen, in plaats van vyftien, dat anders de beste Landen zuiver geeven. Laaten wy stellen, dat hy op een Arpent slechts vierentwintig Moerbezie-Boomen plante; Zes groote geente Moerbezie-Boomen brengen duizend pond bladen op; Laaten wy onderstellen, dat men, in plaats van zes, twaalf tot die zelfde hoeveelheid noodig heeft, zo zullen zyn vierentwintig Moerbeffeboomen hem evenwel in staat stellen om twee oncen Eytjes te voeden, welke tien ponden Zyde, die twee honderd gulden waardig zyn, voortbrengen zullen; Dat hy nu de helft daar van aan zyn Landhuurder, die

(*) Omtrent een half Morgen.

de Wormen opgepast heeft, overlaate, dan zal hy nog honderd guldens zuiver voordeel hebben.

Ook voor
den Koop-
handel.

„ Eindelyk is ons nog over, vervolgt de
„ Schryver van deze Memorie, het algemeen
„ voordeel aan te toonen, 't welk de Koop-
„ handel van het kweeken der Zywormen zou
„ kunnen hebben. Men kan hier omtrent niet
„ gemaklyk in byzonderheden koomen; het is
„ genoeg te zeggen, dat volgens de rekenin-
„ gen, welke de hoevcelheid Zyde, in het ge-
„ bied van Tours gewonnen, bepaalen, federt
„ meer dan tien jaaren, men in staat is te ver-
„ zekeren, dat deze Manufactuuren jaarlyks op
„ een opbreng van vyftig duizend ponden kun-
„ nen rekenen, als de yver een weinig op-
„ gewakkerd en de kweekery der Wormen
„ een weinig behartigd wordt, gelyk men re-
„ de heeft te hoopen. Men laat yder oor-
„ deelen, of een jaarlyksche tak van handel
„ van meer dan een Millioen niet eene by-
„ zondere oplettenheid verdiene? en eenhan-
„ del zo veel te waardiger, omdat men den-
„ zelve enkel aan den nyveren vlyt der In-
„ gezetenen verschuldigd is, dat 'er de betaa-
„ ling der Imposten gemaklyker door gemaakt
„ wordt, en dat dezelve daarenboven eene
„ der schoonste Manufactuuren van 't Koning-
„ ryk helpt onderhouden.”

Na deze Huishoudelyke verhandeling over de Poëtische opvoeding der Zywormen, laat ons eenige trekken uit het Poëtisch Schildery, 't welk 'er Vader VANIERE in het Zevende Boek van zyn *Landhuis* (PRÆDIUM RUSTICUM) van maakt, met billyke achting wegens de fynheid van zyn Penfeel beschouwen.

„ De waakzaamste bestiersters der Werkplaat-
 „ fen, zegt hy, moeten toezien, dat 'er niets
 „ ontbreeke wat noodig is tot voeding en tot
 „ den arbeid der Zywormen, als zy, eerst ge-
 „ kipt, nog sober zyn. Want eenige dagen
 „ laater zullen zy greetig aanvallen op alle de
 „ Tafeltjes, daar zy bladen vinden, dan dry-
 „ ven zy hunne Oppassers door hunne gulzig-
 „ heid zelve, en is het geheele Huisgezin nau-
 „ welyks genoeg om hen te dienen.

Maturant (*Puella*) hæc cuncta; brevendum luminis usum uit Vanie-
 Accipit, & primos tenui in suo corpore motus, re.
 Opportuna, cibi parcus, facit otia Vermis.
 Nam mensas cum dein latè diffusus in omnes,
 Crevit, & arboreas properat depascere frondes,
 Vix operi & gregibus satis est domus omnis alendis.

Ik vinde hier nog twee huishoudelyke raaden van veel belang.

Vierde Stukje.

N

„ *Voet*

een kwaad- „ *Voor eerst*, als een onverwachte regen u
 de raad, „ belet, nieuwe bladen te plukken, wanneer
 „ uwe Wormen de ouden zullen opgegeten
 „ hebben, behandel ze dan als men de Heidenſche
 „ Goden doet, onthaal ze op rook, brandt
 „ rondom hen kleine ſtukjens verkens zwaard,
 „ door deze kleine liſt zult gy hunnen honger
 „ een wyl verzetten”. Men kan de nuttig-
 heid van dit voorschrift echter met rede,
 dunkt my, in twyffel trekken; Ik ben niets
 minder dan zeker, dat de tedere en kieſche
 reuk der Zywormen zich naar het *parfum* van
 gebrand verkens-vel zal ſchikken. Men zal 'er
 hunnen honger moogelyk mede verzetten, om
 dat men hen verveelen, en door den onaange-
 naamen Stank hun de eetluſt beneemen zal;
 Men houde zich liever aan het geen de Maat-
 ſchappy van *Tours* ten dezen opzichte raadt,
 dat is te zeggen, men laate de bladeren tuſſchen
 twee lakens droog worden, en men geeve ze
 dus aan de Wormen zodra men kan. De *an-*
 een goede. *dere* Raad is beter. „ Als men de bedding der
 „ Wormen wegneemt, om hen te verſchoo-
 „ nen, moet men, op de oude bedding, *eerſt*
 „ eenige verſche bladen leggen, opdat de
 „ Wormen, die daar nog in mogten zyn, wel-
 „ ken men niet gezien mogt hebben, op den
 „ reuk dier bladen opkoomen, en men dezel-
 ven

„ ven als dan by de andere Wormen zetten
 „ moge.

„ De Zy-Wormen, vervolgt de Vader VA-
 „ NIËRE, door het lang vasten der vervelling
 „ uitgeput, werpen zich greetig op de bladen,
 „ die men hun aanbiedt, en doen, terwyl zy
 „ die eeten, de tafeltjes een verward maar
 „ zacht gedruisch van zich geeven, een ge-
 „ druisch gelyk aan den Herfst- of Lente-regen,
 „ die zagtelyk op een dak nedervalt,

„ Zodra de Wormen verzadigd zyn, ver-
 „ veelt hun het leven; zy maaken zich gereed
 „ om hun graf te vervaardigen, zy schikken
 „ zich om uit hun mond de dierbaare draaden
 „ te trekken, welke hen welhaast voor ons
 „ gezicht verbergen moeten. . . . Het is
 „ alsdan, jonge Dochters, dat gy geloften
 „ moogt doen, en wenschen, dat de Hemel
 „ geduurende eenige dagen door geene wolken
 „ betrekke, dat 'er geen Donder of Wind ge-
 „ hoord worde, geen Onweder den Dampkring
 „ beroere. Indien 'er ongelukkig een dier ge-
 „ weldige Tempeesten voorvalt, die de Fon-
 „ damenten der aarde schokken, zo laat de
 „ Worm, bevreesd en verflagen, zich van
 „ om hoog uit zyne heide nedervallen, ver-
 „ bergt zich onder de bladen, en sterft daar
 „ door eene laffe vrees voor den dood; eene
 „ vrees, die zekerlyk dwaas is, maar welke

„ men ligtelyk kan te goede houden aan een
 „ Insect, naardien 'er onder de menschen zel-
 „ ve laffe Zielen genoeg gevonden worden,
 „ (dat is te zeggen, die in hunne jeugd kwalyk
 „ geformeerd zyn) die eene even doodelyken
 „ schrik voor den Donder hebben ”.

andere
trekken

————— ————— ————— —————

Vacui jejunia ventris
 Sedar ubi Bombyx, tabulata per omnia lenis
 Fit Strepitus, qualem audimus, cum, nube soluta,
 Depluit & surdo strepit altum murmure rectum.
 Jam satur, & vitæ Bombyx pertæsus inertis,
 Cogitat exequias, & quod struat ore sepulcrum
 Lanivomo

Tranquillos sine nube dies orate puella:
 Nam tenebris si forte minax horrescit olympus,
 Et vasto quatitur tonitru, quo moenia Mundi
 Diffiluisse putes; Bombyx perterritus altas
 Continuo sedes atque interrupta relinquens
 Stamina, sub foliis latirat, nec fila retexit
 Amplius, ignava, moriens formidine lethi.
 Ignoscenda quidem Tineæ formido; Virorum
 Si Stupeant simili Bombicina corda pavore.

„ Men moet oplettend luisteren naar de
 „ kleine bewegingen, die de Worm in zyn
 „ Tonnetje maakt, tot dat hy het binnenste
 „ weefzel geheel geëindigd heeft, zodra de rust
 „ in

„ in de Tonnetjes vernoomen wordt, en daar
 „ een diepe stilte heerscht, haast u dan de
 „ Heide weg te neemen, en de Tonnetjes aan
 „ eene brandende Zonne bloot te stellen, of
 „ dezelve in een vat met heet water te leggen;
 „ Het is niet, dan door den Worm op de ee-
 „ ne of andere wyze te dooden, dat gy het
 „ ongeduld kunt voorkoomen, waar mede hy
 „ zyne gevangenissen breeken en de zyde
 „ scheuren zoude.

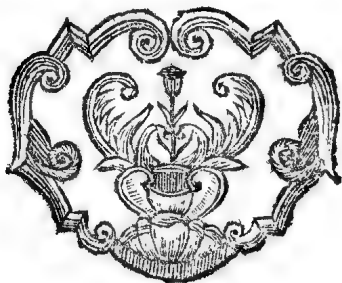
„ Die, welken gy in 't leven laat, zult gy
 „ welhaast de hunne zien openen, en 'er schie-
 „ lyk uit te voorschyn koomen, om hunne
 „ nieuwe Staatsverwiffeling met vreugde te
 „ genieten. Gy zult hen verheugd van vlie-
 „ gende Diertjes geworden te zyn, dit Mira-
 „ kel met verwondering zien beschouwen; Gy
 „ zult hen de nieuwe vleugels, die over hun-
 „ ne schouderen koomen, met genoeg zien
 „ begluuren, gelyk ook de hoornen die hun
 „ hoofd versieren; maar niet durvende be-
 „ trouwen op de kragt en de vaardigheid haa-
 „ rer vleugelen zult gy de nieuwe Kapel dezel-
 „ ve alleenlyk tot vermaak zien beweegen,
 „ zonder te bestaan, van zich op de zelve in
 „ de lucht te willen opheffen.

van den
zelfden
Dichter.

Arctæa vigilas explorent aure puella ;
Et cum facta quies operum est , intusque filetur ,
Protinus ad avulsos ramis flaventibus undâ
Folliculos fervente doment , vel sole perurant ;
Carceris ante sui capiant quam tædia Vermem .

Namque terebrato Bombyx erumpit ab ovo ,
Impatiens reddi luci , cupidusque videndi
Adnatas humeris alas , adjectaque fronti
Cornua & in volucrem versæ miracula formæ .
Sed non tanta novis tamen est fiducia pennis ,
Ausit inexpertas ut tollere corpus in auras ;
Obstupet ipse sui memor , & stridentibus aliis
Papilio fremit attonitus .

NIEUWE WYZE VAN DE BYEN
TE BEHANDELEN.

Het schynt, dat wy ons eene wet gemaakt hebben om de dingen te achten in eene omgekeerde rede van derzelve waarde, dat is te zeggen, van 'er meer werk van te maaken naar maate zy het minder verdienen. Wy zyn by voorbeeld, yverig in de weer, om ons zelve gemakken te bezorgen, om 'er ons mede te overlaaden, in zo verre dat zy ons verveelen, terwyl wy onze zielen evenredig meer verwaarloozen, naar maate wy meer werks van onze lichaamen maaken. Brood en Tuinvruchten, 't welk gezonde en voedzaame spyzen zyn, vorderen maar weinig toefstel; de *Liqueurs*, de *Ragouts*, de Konftgebakken, dat wezentlyk vergiften zyn, worden niet dan met groote moeite en koften, en inzonderheid met een onherftelbaar verlies van den kostelyken tyd, vervaardigd. Men weigert dagelyks eenige uren aan den gemaklyken en gezonden arbeid van den Landbouw te befteeden, terwyl men geheele dagen, en zelfs nachten, aan diepzinnige gepeinzen of al te fterke boek-oeffeningen, die het geftel bederven, en, 't geen zekerlyk oneindig fchadelyker tevens en laakbaar

Wy maaken meer werk van de dingen, naar maate zy minder nuttig zyn.

der is, aan gezelschappen, aan Schouwspelen, aan het spel, verkwift; Uitspanningen, die welk eene verscheidenheid men daar in ook maaken moge, slechts weinig vermaak verschaffen, en welke een kring van kwyning en verveeling rondom ons schynen te trekken, die wy het buiten onze macht maaken, te overschreedē. Het is door een gevolg van dezelve wyze van redekavelen, dat men den arbeid der Zywormen voortrekt boven de Goddelyke geschenken der Byēn, die zeer weinig zorg vorderen, gelyk men staat te zien.

Nut van
boeren-
bezighe-
den.

Het is nuttig aan de jonge Lieden beschryvingen van de Landverrichtingen te geeven, en hen het boeren bedryf te leeren kennen; Dit dient om hen een bezig en werkzaam leven te doen beminnen, en om 'er hen op zyn tyd bekwaam voor te maaken. Het is met dit oogmerk, dat ik den zaakelyken inhoud der *Mémoire* van de Maatschappy te Tours over de Zywormen heb medegedeeld. Ik wenschte op dezelfde wyze met een ander zeer aangenaam tevens en leerzaam Werk te kunnen leven, en ik zoude het bezien, zo ik niet vreesde, dat my dit te verre afleiden zoude.

Nieuwe
Bykorven
van den
Heer PAL-
TEAU.

Dit Werk draagt den tytel van *Nieuwe manier om houtten Byē Korven of Kistjes te maaken*. Het is de vrucht van den ledigen tyd, de waarneemingen en proeven, van den Heer PAL-

TEAU,

TEAU, *eersten Commis van het Comptoir der vi-
vres van de Generaliteit van Metz.* Men is ee-
ne groote eikentenis schuldig aan yder Burger,
wie het wezen moge, die ten algemeer en nut-
te werkt, die de rykdommen van den Staat
zoekt te vermeerderen; maar als die Burger
een Lid van de *Finanties* is, die zyne begeertens
weet te bepaalen, die, in plaats van eigen voor-
deel, het algemeen belang behartigt, en in de
Natuur onschuldige bronnen gaat zoeken om
zyn Ziel meer dan zyn beurs te verryken,
welk eene verplichting hebben wy dan niet aan
denzelven!

Het Werk van den Heer *Palteau* is door eendoor een
Curé in den omtrek van Metz in order gebragt, ^{Curé be-}
een man, die niet volleerd is in de Weeten- ^{schreeven.}
schappen of de Konst van schryven, en die, om
deze rede, misschien eenvoudiger hadt moeten
schryven, minder hoog vliegen, minder bloe-
men vlechten in zyne uitdrukkingen, en zich
inzonderheid nauwer beperken en beknopter
schryven; maar hy verontschuldigt zich zo ze-
diglyk wegens dit alles in zyne Voorrede,
dat men zich niet beletten kan hem de kleine
fouten, welken hy zo openhartig en met zo
veele Oprechtheid belydt, te vergeeven. Laa-
ten wy hem zich wegens zyn styl hooren ver-
ontschuldigen. „ Zo wy de form van Saamen- ^{Deszelfs}
„ spraak, zegt hy, verkoozen hebben, het is ^{verfchoo-}
ning.

„ niet, omdat wy ons vleyen, daar den rech-
 „ ten toon van te stellen. Wy hadden groote
 „ modellen onder de oogen in het stuk van
 „ Saamenspraaken over de Natuurlyke Historie,
 „ en in 't byzonder den Heer BAZIN, een
 „ vriend van den Heer DE REAUMUR, die zy-
 „ ne *Memories over de Insecten* verkort heeft,
 „ (welke Memories inderdaad nodig hadden
 „ verkort te worden) en byzonderlyk de Histo-
 „ rie der Byën in zeer bevallige Saamenspra-
 „ ken heeft gegeven; Maar die modellen kon-
 „ den nergens anders toe strekken, dan om
 „ ons te doen wanhoopen, en onze ondernee-
 „ ming te laten vaaren. De bevalligheden
 „ van de styl, de kieschheid en vrolykheid der
 „ Saamenspraaken, die men in deze Werken
 „ vindt, hebben sedert langen tyd onze verwon-
 „ dering tot zich getrokken, maar wy hebben
 „ ons nooit vermetel gevleid dezelve te kun-
 „ nen evenaaren; gelukkig zo wy ons slechts
 „ hebben kunnen doen verstaan zonder te ver-
 „ veelen”.

Aanmer-
 king daar
 over.

Zonder my voor een Meester in 't schryven
 op te geeven, zonder my te vleien de wezen-
 lyke bekwaamheden te hebben van den Heer
Palteau en zyn Geëffociëerden, kan ik ten
 minsten zeggen, dat ik, door eene lange heb-
 lykheid van schryven, eene zekere gemaklyk-
 heid gekregen hebbe, welke men natuurlyker
 wyze

wyze niet verwachten kan, dat de gemelde Heeren hebben. Het zal niet dan wegens dit gering voordeel, dat ik my boven hen vleie te hebben, wezen, dat ik moogelyk te eeniger tyd in een werkje van een verschildend soort van dit, zal onderneemen om een nauwkeurig verslag van 't werk van den Heer *Palteau* te geeven, 't welk verwonderlyke uitzichten en middelen in de opvoeding der Byën bevat. De jonge Lieden, die dit fraaije gedeelte van de Boeren-huishouding volmaakt begeeren te weeten, kunnen niet beter doen, dan den Heer *Palteau* zelve te leezen; Men verwyf hem niet, dan eenige gebreken van styl en langwyligheid, ik ga uit een van onze beste Periodieke Werkjes, ANNEE LITERAIRE 1757. Tom. II. p. 323. een uittrekzel overneemen, 't geen men daar in van 't boek van den Heer *Palteau* gegeeven heeft.

NIEUWE MANIER OM HOUTE BYENKORVEN TE MAAKEN.

„ Het aangenaame en nuttige, die twee
 „ voornaame hoedanigheden, zo algemeen in
 „ alle soorten van werken aangepreezen, zyn
 „ op eene zonderlinge wyze vereenigd in een
 „ werkje; waar van de tytel is: *Nouvelle Con-*
 „ *struction de Ruches de Bois, avec la façon*
 „ d'y

„ *d'y gouverner les Abeilles, inventée par Mr.*
„ PALTEAU &c.

„ De menigvuldige werken, die over dit on-
„ derwerp zyn uitgekoomen, ontslaan my om
„ een breed verslag wegens de Byën, of der-
„ zelve bestiering in het algemeen te geeven.
„ Ik zal my tot de voordeelen van deze nieu-
„ we manier alleen bepaalen.

Beschry-
ving der
nieuwe
korven.
Pl. VIII.
Fig. 31.

[Vooraf oordeel ik het echter onvermydelyk
noodig eenig kort denkbeeld van deze korven
aan mynen Lezeren te geeven, zo als ik dezel-
ve op de VIII. Plaat, de 31ste figuur heb doen
vertoonen.

A. Is een Byën-korf, of Byën-kastje. B. de
Wyzer. C. een Hooger, of Verlenger.

Dit laatste stuk is een soort van Doos, wel-
ke een voet in 't vierkant, en drie duimen in
de hoogte heeft, de bodem daar mede onder
begrepen, welke bodem drie linies dik moet
wezen, het wordt van Greenenhout gemaakt,
en gebezigd om de kastjes langer of hooger te
maaken, en de verplichting te ontgaan, van
de Byën om te brengen, om haar den overtol-
ligen voorraad van honingen wasch te ont-
neemen.

Pl. VIII.
Fig. 32.

De Wyzer is een dun en rond stuk hout,
(zie fig. 32.) 't welk op de opening van yder
kastje gezet wordt, het is met een spyker in 't
midden vast gemaakt, om het naar welgevallen
te

te kunnen draaijen; Het heeft vier duimen middellyns en is in vier deelen verdeeld. A. bevat vyf kleine boogen in den rand, die vyf linies hoog en vier breed zyn; men draait den wyzer naar den kant der boogen, in den tyd dat de Stroo- en Insecten enz. op de Byën-korven doen, te vreezen zyn, of in den tyd, dat men de Byën geheel niet wil vergunnen uit de kistjes te koomen. Het tweede gedeelte B. is met verscheide kleine ronde gaatjes doorboord om eene vrye lucht aan de Byën te geeven, en haar evenwel te beletten uit te gaan, gelyk in 't begin of op 't einde van den winter. Het derde C. is de groote opening om een vryen doortocht aan de Byën te geeven in den tyd dat zy werken en zwermen. Het vierde gedeelte D. moet men als vol beschouwen, schoon het in de Plaat op dezelfde wyze als C. verthoond wordt; dat dient om de Korf geheel te sluiten, zo dat 'er zelfs de lucht niet door kan dringen, gelyk in enkele omstandigheden, in overmaatige koude of dergelyken, te pas kan koomen. Dit gedeelte heeft een ring in 't midden om den wyzer te draaijen naar dien kant, dien men begeert.]

- „ De voornaamste voordeelen van deze nieu- Derzelver voordeelen
- „ we korven zyn len
- „ *Vooreerst*; Dat dezelve niet voor de Stroo- meerdere
- „ pery der Vliegen enz., zyn bloot gesteld. veiligheid.
- „ Hoe

„ Hoe veele Korven vergaan niet alle jaaren
 „ door den onbillyken oorlog, welken de Vlief-
 „ gen of al te luy, of al te happig en gulzig
 „ den Byën en haare honing aandoen. Dik-
 „ wils heeft men, behalven het verlies van
 „ zyn honing en wafch nog het ongenoegen
 „ van zyne Byën zelve in dien oorlog te ver-
 „ liezen, en 't geringfte nadeel, dat 'er uit
 „ voortkoomt, is den voorraad kwyt te raar-
 „ ken. Naar de oude manier is het onmooge-
 „ lyk dit kwaad te weeren; Door middel van
 „ het aangewezen wyzertje wordt het voorge-
 „ koomen. De hongorigfte Wespen of Hom-
 „ mels kunnen niets tegen de talrykste Byën
 „ korf; daar het denzelven zeer gemakkelyk is
 „ in de gewoone Korven in te fluipeu, welke
 „ deur of ingang altoos open is. Dit zelfde
 „ wyzertje beveiligt de Byën ook ten vollen
 „ voor de invallen van Rotten, Veldmuizen,
 „ Vogelen, Vossen. Alle deze vyanden wee-
 „ ten gemaklyk in de gewoone Korven door
 „ te booren; een Nacht-roover maakt ze zon-
 „ der hinder los, en neemt ze mede, Het is
 „ dus niet met deze houten kaffjes gelegen;
 „ Waar tegen de Winden het Onweder, de
 „ Roovers zelfs niets vermoogen. Ook doet
 „ de Schryver zien, dat de Wormen, de
 „ Vlinders, de Spinnen, het ongedierte, 't
 „ welk de oude Korven, hoe men die ook
 „ maa-

- „ maaken moge, vernielen, geen vat op deze
 „ hebben.
- „ Een *ander* voordeel is een groote gemak-gemakly-
 „ lykheid om den overtolligen voorraad te be-ker ter
 „ koomen. Naar de gewoone manier is men ontlasting.
- „ verplicht de schroomachtigste voorzorg te
 „ gebruiken, om den Byën het overtollige
 „ van haar Wafch en Honing te ontnemen.
- „ De dapperste man onderneemt dit niet zon-
 „ der vrees, Daarenboven hoe veelen van de-
 „ ze Insecten doet men niet omkoomen, ter-
 „ wyl men in der haaft in het binnenste der
 „ Korven omsnydt! Men is zo wél overtuigd
 „ wegens de nadeelen en gevaaren van deze
 „ Praetyk, dat men, om dien voorraad mach-
 „ tig te worden, de party kiest, om de Byën
 „ met Zwavel te dooden, zodat 'er niet eene
 „ enkele ontkoome; een barbaarsch gebruik,
 „ even strydig met het gemeene welzyn, als
 „ met het belang der Particulieren. Men ver-
 „ mydt alle deze nadeelen door de nieuwe
 „ Korven, en dezelve laten de Byën de vry-
 „ heid om geruust voort te werken, gelyk men
 „ in 't Werkje breeder zien kan.
- „ *Ten derden.* Veele Byën, koomen in de meerder
 „ gewoone Korven ook om door de morfig-gezond-
 „ heid, de koude, den regen, die 'er doorheid.
 „ dringt, en daar eene vochtigheid in brengt,
 „ die doodelyk voor deze diertjes en verderfe-
 „ lyk

„lyf voor den honing en het Wafch is; Deze
 „nieuwe Korven integendeel zyn zodanig ge-
 „maakt, dat men ze alle dag kan reinigen,
 „voor de geftrengheden der Saifoenen bevef-
 „ligen, ze naar de Zwermen fchikken, die
 „men daar in krygt, ten allen tyde aan de
 „Byën het Voedzel en de geneesmiddelen
 „geeven, welken zy noodig hebben, het
 „Wafch vernieuwen als het te oud is. enz.
 „Het is derhalven ligt te zien, dat deze kas-
 „ties in allen opzichte veel beter zyn dan de
 „gewoone Korven. De Schryver bewyft dit
 „ook door rekeningen en vergelykingen, die
 „'er geen den minften twyfel van overlaaten.
 „Hy toont vervolgens, dat de handel van
 „Honing en Wasch door dit middel zal ver-
 „meerderd worden.

Oorzaa-
 ken dat
 'er zo
 weinig
 Byën zyn

„Indien men tot noch toe maar weinig Byën-
 „korven gezien heeft in die plaatsfen, welke
 „gefchikt fcheenen om 'er veel te houden,
 „moet men daar geene andere oorzaak van
 „zoeken dan de verkeerde wyze van ze te be-
 „ftieren. Het weinige voordeel, dat men 'er
 „van bekooft, de menigvuldige toevallen,
 „die dezelve doen omkoomen; de moeiljyk-
 „heid van ze te naderen en te bezorgen; heb-
 „ben de meeften, die 'er zich anders mede
 „zouden hebben willen bemoeijen; afgefchrikt.
 De

De gewoonte van ze te verftikken, om haaren voorraad te bekoomen, heeft derzelver vermë nigvuldiging belet. Hoe wil men, dat de Byën gemeen zullen worden, térwyl men 'er aan de eene zyde weinig opbrengt, en men aan den anderen kant jaarlykſch byna zo veele ouden doodt, als 'er nieuwen aankoomen? zie daar de wezenlyke redenen waarom 'er zo weinigen van deze arbeidzaame en nüttige Inſecten, maar waarom 'er ook tevens zo weinig Honing en Waſch, voorhanden zyn?

Dit kwaad ſchynt door geheel Europa der door ge-
 wyze plaats te hebben, dat wy ons zelve heel Euro-
 van deze dierbaare Waaren niet genoegzaam pa.
 verzorgen kunnen, maar dezelve uit andere
 Werelddeelen vervullen moeten; Wy haalen
 ze uit *Barbaryën, Smirna, Conſtantinopolen,*
Alexandryën, en de Eilanden van den *Archipel*. Men kan de vertiering, welke in Vrankryk alleen van dien vreemden Honing en dat
 buitenlandſch Waſch gemaakt wordt, op meer
 dan tien duizend Quintaalen 's Jaars; dat is te
 zeggen op meer dan een millioen ponden
 begrooten. Men zoude het koningryk een
 goed gedeelte der aanmerkelyke ſommen, welke wy genoodzaakt zyn naar vreemde Landen te brengen; beſpaaren kunnen. De nieuwe manier van Byën houden, verſchaft 'er
Vierde Stukje. O ,, de

„ de middelen toe, en verhelpt alle de nadeelen
 „ van de Oude.

zy kunnen
 zeer ver-
 menigvul-
 digd wor-
 den.

„ Daar zyn zeer weinige Provintien in Vrank-
 „ ryk, die niet tot het onderhoud van Byën ver-
 „ schaffen kunnen, het is derhalven de Stof
 „ niet, die ons ontbreekt, het zyn de arbeit-
 „ ders om dezelve te verwerken. De menig-
 „ te bloemen, die onze Velden vercierren, is
 „ oneindig in vergelyking van de bloemen der
 „ tuinen, en zelfs van het Land en de Weid-
 „ den, die rondom yder Dorp liggen; Dat is
 „ te zeggen, dat 'er oneindig meer bloemen
 „ vruchteloos groeyen, ten opzicht van ons
 „ tegenwoordig onderwerp, dan 'er door de
 „ Byën gebezigd worden. Zie daar derhalven
 „ eene verbaazende hoeveelheid Wasch en
 „ Honing jaarlyks voor het Koningryk verloo-
 „ ren, omdat ons Byën ontbreeken, die de-
 „ zelve gaan ophaalen, en deze Byën ontbree-
 „ ken ons niet, dan omdat wy geene goede
 „ manier hebben, om dezelve te behandelen,
 „ die methode wordt ons aangeboden, zy
 „ neemt alle zwaarigheden weg, en men kan
 „ den Schryver wegens zulk eene voordeelige
 „ uitvinding niet genoeg bedanken.

Zedigheid
 van den
 Heer PAL-
 TEAU.

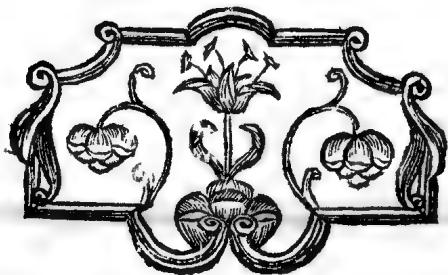
„ Het is niet eene uitvinding die voortge-
 „ bragt is door het vermaak om voor een
 „ Schryver bekend te worden. De Heer Pal-
 „ teau is zo verre van dit soort van roem te
 „ be-

„ bejaagen, dat hy, vreezende het Publick-
 „ niet wel te zullen kunnen voldoen, toevlucht
 „ tot een zyner vrienden heeft genoomen, om
 „ de werkstoffen, die hy denzelven verschaft
 „ heeft, in order te brengen. Een voorbeeld,
 „ 't welk niet te veel kan nagevolgd worden
 „ door hen, die niet geoeffend zyn in de konst-
 „ van schryven. Wy zien dagelyksch nuttige
 „ werken in 't licht koomen, die groote kun-
 „ digheden onderstellen, en groote onderzoe-
 „ kingen en naauwkeurigheden aantoonen,
 „ maar een onaangenaam gebrek hebben, dat
 „ zy geschreeven zyn door de oorspronkely-
 „ ke uitvinders. Zodanig zyn de meeste
 „ boeken over den Koophandel, den Land-
 „ bouw, de Finanties, enz. tot het schryven van
 „ welken het niet genoeg is der zaaken kun-
 „ dig te zyn; men moet ook weten te schry-
 „ ven. De vriend van den Heer *Palteau* heeft
 „ de form van Saamenspraaken als de aange-
 „ naamste verkoren. Een Jongman, die groo-
 „ te begeerte heeft voor nuttige wetenschap-
 „ pen in het algemeen, koopt om onderrich-
 „ ting te krygen wegens de Byên in 't byzon-
 „ der, by den Schryver; Deze deelt hem zy-
 „ ne kundigheden mede, en de Leerling brengt
 „ 'er zyne Aanmerkingen, zwaarigheden en
 „ bedenkingen tegen in met order en klaar-
 „ heid, terwyl zy met die zelfde order, klaar-
 „ heid,

gedaante
 van dit
 werkje.

212 BEHANDELING DER BYEN:

„ heid , en nauwkeurigheid zo volkoomen
„ worden opgelost , dat 'er voor elk oplettend
„ Lezer niets dan eene volkoomen overtuiging
„ na het leezen van het werkje overblyft.

[Wegens het aanmerkelyk voordeel, zo wel als het vermaak, dat 'er uit eenè goede bestiering der Byën te haalen is, oordeelen wy onzen Lezeren geen ondiensf te zullen doen, met hun een Stukje van gelyken aart als het vorige, en *in the Universal Magazine July 1766.* te vinden, kortelyk mede te deelen,

BESCHRYVING VAN EENEN ZEER
 KONSTIGEN EN VOORDEELI-
 GEN BYEN-KORF, *uitgevonden door den Heer THORSLEY van Londen.*

Den Heer THORSLEY door eene byna zes-^{Nog een} tigjarige ervarenis bevonden hebbende, ^{ander} dat de Byë-Korven door hem uitgedacht een ^{foort van} Byëkorf ^{veel}

veel grooter voordeel aan de Byëhouders zouden opbrengen, en ook dienen ter voorkoming van de onedelmoedige en wreede handelwyze, het dooden dezer nutte Schepzeltjes, zondt een der Byëkorven van zyn maakzel aan de Sociëteit der Kunsten, te Londen opgerecht, die wel ras zich ook een ander zynet Byëkorven met Honing gevuld eigen maakte, ten einde dezelve door de Liefhebbers mogt bezien en in algemeen gebruik gebragt worden. De Sociëteit liet het hier niet by beruften: maar, overtuigd, dat deze uitvinding zeer veel voordeels aan het Land zou verschaffen, beloofde zy een prys van twee honderd ponden Sterlings aan den geenen, die de Byëkorven van den Heer *Thorsley* of van dergelyk een maakzel zou invoeren: als geschikt om een veel grooter hoeveelheid van Honing en Wasch uit te leveren, en tevens het leven te bespaaren van deze arbeidzaame en heilzaame Insecten.

befchreven.

Het onderfte gedeelte van dezen Byëkorf is een achtkante bos, gemaakt van hout omtrent een duim dik; Het dekzel is buitenswerks zeventien duimen over 't kruis, en binnenswerks vyftien en een half; De hoogte tien duimen. In 't midden van het dekzel dezer achtkante bos is een gat, 't welk met een Schuifje, naar welgevallen, kan geöpend of gefloten worden.

In

In een der zyden is een glazen ruit, bedekt met een houten deurtje. Het gat, waar de Byën in en uitgaan, is aan 't benedenste gedeelte van de Bos, en omtrent drie en een half duim breed, en een half duim hoog. Twee stokjes van Dennenhout liggen kruislings over elkander in 't midden van de Bos, en zyn met kleine schroefjes aan de zyden vastgemaakt, aan deze stokjes hegten de Byën haare hooningraaten.

In de beschreven achtkante Bos doet men de Byën, als zy, volgens gewoonte, ^{ve ge-}gezwermde hebben: zy blyven 'er in tot dat hunne raaten vol- ^{bruikt}wordt. tooid en met honing gevuld zyn, 't geen men kan ontdekken door het wikken van de Bos, of het zien door de glazen ruit. Wanneer de Byëhouder ziet of voelt, dat zyn nyvere werklieden de woning gevuld hebben, moet hy een gewoone Byëkorf van stroo, van boven plat, zo als zy doorgaands gebruiklyk zyn, over de achtkante bos heen zetten, het schuifje in het dekzel openhaalen, en dus een toegang van de Bos in den Korf verleenen; 'T gevolg hier van zal wezen, dat de onvermoeide Byën ook dien Korf haast met de vrucht haares arbeids zullen vervullen. Dit ontdekkende kan hy het meergemelde schuifje weêr dicht schuiven, den Korf weg neemen, een anderen terstond

weér in plaats zetten, en op nieuw het gat openen en zy zullen weder als voorheen tot het volmaaken van den tweeden Korf arbeiden.

Groote
voordee-
len daar
van.

De Heer *Thorsley* verzekerde de Sociëteit, dat hy, op die wyze te werk gaande, van een enkelen Korf gedurende den zelfden Zomer, drie Korven met Honing en Wasch gevuld hadt gekregen; als mede, dat het geen in de achtkanten Bos was overvloedig voor den geheelen Winter voedsel kon verschaffen aan zyne Byën, die hy onder zo zwaar eene schatting gelegd hadt; 'er byvoegende, hoe hy zich door een lange ervarenis verzekerd hielt, dat indien deze handelwyze door 't geheele Koningryk wierdt gevolgd, in stede van eene zo groote menigte dezer Dier-
tjes te dooden, het Wasch in zulk een overvloed zou vergaderd worden, dat de Kaarfen, daar van gemaakt, niet hooger in prys zouden wezen, dan die van smeer tegenwoordig.

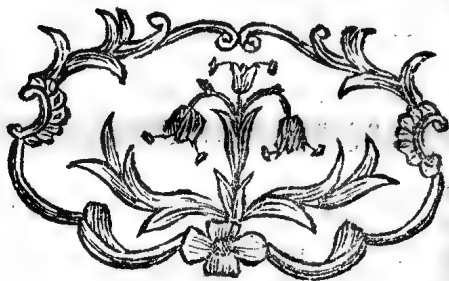
Nader by- De Heer *Thorsley* heeft by dezen voorde-
voegzel by ligen Byënkorf nog iets gevoegd, 't welk een
dezen
Korf. allergrootst vermaak moet verschaffen aan alle
onderzoek-lievenden; Dit bestaat in een
glazen Ontvanger van achttien duim hoog,
acht duimen over 't kruis op den bodem wyd,
en

en op het wydfte gedeelte dertien duimen. Boven in dezen Ontvanger is een gat van omtrent een duim wyd, door 't welk een vierkant ftokje fteekt, tot bykans op den bodem; aan 't zelve zyn twee kruishoutjes, om tot fteunzel van het werk der Byën te dienen: Aan het boveinde is een kopere ring, die tot een handvatfel van den glazen Korf ftrekt. Wanneer de Byën den Stroo-Korf vol gemaakt hebben, plaatft de Heer *Thorsley* den glazen Ontvanger daar boven op; Een Tinne plaatje, 't welk eene opening in den top des Korfs dekt, wegneemende. De Byën in dezer voegen haare woonplaats vergroot vindende, vervorderen haaren arbeid met zulk een yver, dat zy ook dezen glazen Korf vol krygen; Dit opgezette gedeelte geheel doorzichtbaar zynde, kan den nieuwsgierigen Liefhebber zich vermaaken met het gantsch beloop des werks te befchouwen.

Een der Byëkorven, op deze wyze gemaakt, ^{Proeven} en op de plaats der Sociëteit in the Strant ge- ^{met den} plaatft, is reeds vol, en men veronderftelt dat ^{zelve.} er omtrent dertig ponden Honing is in den glazen Ontvanger.

Gelyk het onbetwiftbaar is, dat onze gewoone wyze van de Byën te behandelen niet deugt, zo vleiën wy ons, dat dezen en geen

Liefhebbers de proef van deze, de vorige, of andere gelykfoortige nieuwe uitvindingen wel eens zullen willen neemen; zy hebben ongetwyfeld allen aanmerkelyke voordceelen boven de oude methode, de kosten en toefstel der Proeve zyn gering, en de zaak van wezenlyk belang.]

VAN DE KLEINE DIERTJES.

De Aarde ſchynt ons oneindig; De hooge Groot en bergen ſchynen ons den Hemel te onder- klein zyn ſteunen; een boom, waarvan wy de Kroon ſlechts be- niet kunnen zien, zonder het hoofd agterwaards trekkely- te buigen, vertoont zich aan ons als een voor- ke woor- werp van eene verbaazende grootte, en wy bedriegen ons niet, dit alles is waar ten onzen opzichte; Maar laaten wy ons voor een oogenblik plaatſen in de Hemelſche Geweſten, en op eenige duizend mylen afftands van de aarde, wy zullen malkanderen, als wy dezelve zien, vraagen; „Wat is dat voor een li- „ chaampje, dat daar beneden als in een ydel „ ſchynt te hangen?” en wy zouden wederom gelyk hebben. Wy kunnen met dezelfde zekerheid zeggen, dat een ſpeld, en een druppel water, aan het einde van die ſpeld opgehouden door de omringende lucht, kleine voorwerpen zyn, en dat de Diertjes, die in dat drupje water zwenmen, zeer klein zyn. Die Diertjes integendeel beſchouwen, (en dat is ten hunnen opzichte waar) beſchouwen dat drupje water als een Occaan, de ſpeld als de as eener wereld, waar van onze vingers de grenspaalen zyn, die hun zo verre affchynen

te.

220 VAN DE KLEINE DIERTJES.

te zyn , als de Planeet *Saturnus* van ons af schynt.

Hoe de kleinste Diertjes de voorwerpen zien? Men zoude ons kunnen vraagen, hoe wy weten, dat die Diertjes op zulk eene wyze over dat drupje water, over de speld, en over onze vingers denken? Dit is uit een beginzel, 't welk de Natuur nooit verlaat, 't is uit de evenredigheid; zulk een Diertje is ten opzichte van een druppel water, 't geen wy zyn ten opzicht van den Oceaan, derhalven schynt een druppel water aan dit diertje, 't geen de Oceaan aan ons schynt.

Die kleine Diertjes Die kleine Diertjes zyn door de geheele Natuur verspreid; wy ademen ze in met de lucht, zy koomen in al ons voedzel, zy leeven en vermenigvuldigen in alle de deelen van ons lichaam. Die geenen, welken men vindt, 't zy in ongezond en stinkend vleesch, 't zy in bedorven vochten, zyn minder vaardig dan die, welke men in levendig vleesch en in ligte en geestryke vochten vindt.

zyn allerwegen verspreid, Men vindt eene groote hoeveelheid, en wel van de kleinsten, in het water zelve, schoon dit de eenvoudigste vloeyfstof is, en bygevolg de minst geschikte om dezelve te voeden, (want de lucht bestaat uit dampen van allerhande soort, of liever is met allerhande vreemde deelen beladen, waar door die kleine diertjes daar beter in leeven kunnen.) Zy vermenigvuldigen in

in 't water, en 't fchynt volkoomen zeker, dat het by wyze van geregelde voortteeling gefchiedt. Men ziet ze daar in zich dikwils twee aan twee te faamen voegen, en dit kan niet wel anders zyn, dan om te vechten of te paaren; Maar zoude het moogelyk zyn, dat de Toorn hunne kleine zielen overweldigde? en waarom zouden zy dan ook nooit dan by paaren vechten?

Men vindt in de *Historie van de Academie der Weetenschappen* van 't Jaar 1707. dat iemand de volgende proefneeming op deze diertjes deedt.

Hy liet water en meft faamen kooken; de kooking was het middel om de diertjes, die 'er reeds in waren te dooden, en hunne eytjes te beletten uit te koomen; Van een anderen kant, zo die diertjes uit rotting geboren worden, moesten 'er uit dit mengzel van water en meft zekerlyk geboren worden.

Hy deedt het vocht in twee flessen, welken by nauwkeurig float; hy liet de eerfte zo als zy was, en hy deedt in de andere een druppel water vol diertjes vallen. Indien hy eenigen tyd daarna diertjes in de beide bouteilles gevonden hadt, zoude die, waarin hy niets hadt laten vallen, ten bewys hebben kunnen verftrekken, dat zy uit de enkele verrotting geboren worden; want, dewyl de diertjes en de

Zy koo-
men niet
uit verrot-
ting,

eytjes

eytjes door het kookten gedood waren, is het zeker, dat, indien 'er in die geslooten fles van zelve weder diertjes gekoomen waren, die geen anderen oorsprong zouden hebben kunnen hebben dan de bederving. Maar men vondt ze daar niet in, en men vondt 'er integendeel een eindelooze menigte in de andere fles, waarin men dien druppel water met diertjes hadt laten vallen.

maar door
Voortee-
ling.

De Diertjes, vermeerderen derhalven door voortteeling, en hunne vruchtbaarheid is zo verwonderlyk als hunne kleinheid; dezelve is zodanig, dat als yder oogenblik, 't welk de zelve by millioenen doet geboren worden, hen niet eveneens deedt sterven, zy de lucht en wateren vervullen zouden. „ De Heer LEEU-
„ WENHOEK, aan wien de Natuurlyke Historie
„ zo veel verplichting heeft, en die zelfs de
„ kleinste werken van den Schepper met de ui-
„ terste naauwkeurigheid heeft waargenoomen,
„ heeft deze Stoffen aan de Zintuigen onder-
„ worpen, en op eene onbetwiftbaare wyze
„ beweezen, dat het getal diertjes, welke in
„ het eyernest van een Kabeljauw bevat wor-
„ den, tien maal grooter is, dan dat van alle
„ menschen, die op de oppervlakte van den
„ Aardboden leeven, ” *Dict. Univ. de Medecine.*

„ Ter

„ Terwyl ik, zegt zeker Schryver, die zich Diertjes in
 „ zelve niet verkiest te noemen, met een gezeefd
 „ uitmuntend vergrootglas eenige Zandkorrels Zand.
 „ onderzocht, welke ik door een Zeef gezeit
 „ hadt, ontdekte ik een diertje, 't welk eene
 „ menigte pootjes hadt, een witte rug, en die
 „ met Schubben bezet was, maar veel kleiner
 „ dan allen, die men tot hier toe ontdekt heeft;
 „ want schoon myn Mikroskoop yder Zand-
 „ korrel als een gewoone noot vergroot, ver-
 „ toonde zich dit diertje echter niet grooter
 „ voor het zelve dan een Zandkorrel voor het
 „ bloote oog. *lib. cit.*

Een ander waarneemer heeft in een druppel Vier soor-
 bedorven regenwater, vier soorten van Dier- ten in be-
 tjes gevonden. Hy ligte de een druppel van dorven re-
 dit water met den kop van een speld op; Het genwater.
 bovenste gedeelte, 't welk met een wit schuim
 beladen was, bevatte de diertjes, die men by-
 na groot kon noemen, in vergelyking der twee
 andere soorten, welken hy in 't middelste ge-
 deelte bemerkte, en inzonderheid van die,
 welken hy zag zwemmen, en, om zo te spree-
 ken, springen en huppelen, in het onderste ge-
 deelte van dit drupje water. Die laatsten wa-
 ren van eene ongelooflyke kleinheid en vaar-
 digheid.

De stilstaande en slykerige wateren, waar-
 van sommigen rood, anderen groen zyn, kry-
 gen

gen die kleur van de diertjes, waar mede hunne oppervlakte als bedekt is; maar in de groene zyn; behalven de diertjes, ook veele planten van Mosch en andere foorten:

de meeste
worden
Lichtgeevende ge-
naamd.

De meesten dezer diertjes worden lichtgeevende Insecten genaamd, omdat de meesten zyn voortgekomen van vliegende Insecten, die hunne eytjes in dit water gelegd hebben. Men heeft daar een bekend voorbeeld van in de Muggen; Men kan hier over nazien 't geen wy van dezelve vroeger gezegd hebben.

Zy kleuren
het water.

De Heer GRAV, Lid van de *Koninglyke Sociëteit te Londen*, heeft waargenoomen, dat het gemeen water een oneindig getal ronde diertjes bevat van eene ongelooflyke kleinheid, die twee zwarte vlekken hebben, en het overige van het lichaam zo doorschynend als het water zelve; en dat de meesten nog leven na dat men 't water gekookt heeft. „ Men vindt in „ de Rivieren, nadat het geregend heeft, voegt „ hy 'er by; zulk eene groote hoeveelheid „ van deze diertjes, dat het water een gedeel- „ te van zyne ondoorschynenheid en witheid „ aan deze bolletjes verschuldigd schynt te zyn. „ Het regenwater bevat eene groote menigte „ bolletjes, maar het sneeuw-water nog meer. „ De dauw, die zich aan de glazen onzer ven- „ sters hecht, is 'er van vervuld, en voort zo „ ver de regen en dauw geduurig klimmen en „ daa-

daalen, denk ik, dat men zeggen kan, dat 'er de lucht ook vol van is".

LEEUWENHOEK heeft berekend, dat duizend Millioenen van die diertjes, welke men in 't gemeene water vindt, te saamen niet grooter zyn, dan een gemeene Zandkorrel.

Hoe heeft *Leeuwenboek*, die maar een Mensch was, en wien kennis en macht derhalven zeer bepaald waren, een duizend Millioenste gedeelte van een Zandkorrel kunnen meeten?

Men moet zich daar niet te veel over verwonderen. Naarstigheit en Vernuft kunnen veele hindernissen overwinnen. En daarenboven men is niet boven de Menschelykheid, dat is te zeggen, men is nog zeer verre af van het on-eindig kleine, als men slechts het duizend mil-lioenste gedeelte van een Zandkorrel meet. Hoe het zy; men moet erkennen, dat deze werking fraay is; en dat zy eer doet aan der Menschcn geeft. Men verricht dezelve met behulp van een *Mikroskoop*, en een *Mikrometer*, waar van het eerste dient om de Voorwerpen te vergrooten, het ander om die vergrooting te bepaalen.

Als men, by voorbeeld, weet, dat een Diertje ten opzicht van een Zandkorrel is, als een Zandkorrel ten opzicht van een noot; waarvan men de grootte bepaald heeft, zo bepaalt men ook ten naasten by, (want het komt

hier op eenige duizende korrels niet aan) hoe veele Millioenen Zandkorrels 'er kunnen bevat worden in een gelyken omtrek als dien van een noot, en men besluit dat dat diertje zo veele Millioen maalen kleiner is dan een Zandkorrel.

de Aaltjes
in den
azyn.

Dat men nu niet meer praate van de kleinheid der Aaltjes in den azyn; het zyn groote Aalen, het zyn monfterachtige Slangen in vergelyking van onze kleine diertjes, en wie weet of deze diertjes, zo klein, niet nog weder andere bevatten, die aan onze waarneemingen ontsnappen? Met welke vervoeringen van eerbied moeten wy dan hier niet uitroepen, „*Groote Godt* hoe wonderlyk zyn uwe werken”.

Molecules
Organifées.

Verfcheiden Geleerden hebben gemeend, dat deze Diertjes waren, 't geen andere Geleerden gewrichte klompjes, (*molecules organifées*) genoemd hebben; dat is te zeggen, kleine deeltjes bevende Stoffe, welke in alle lichaamen omloopen, en niet vernietigd worden nog fterven; maar zo deze deeltjes bestaan, gelyk men rede heeft te denken, moet men ze wel onderscheiden van de Diertjes, want deze fterven, men doodt ze, gelyk als andere Insecten, met geest van Vitriool, met eene ontbinding van gemeen Zout, enz.

wat de
fchurft zy?

Als men de Schurft heeft, en men zich met eenige

VAN DE KLEINE DIERTJES. 227

eenige Zalf, daar Vitriool, Zwavel, Zouten, of Mercurius in kooft, of met eenig ander bytend en doordringend middel fmeert, is men zeker, van wel haast geneezen te zullen zyn, dat is te zeggen, zekere zesvoetige Diertjes met fcherpe Snuitjes te dooden, die in het bovenfte vel zitten, aldaar op eene verbazende wyze voortteelen, en, behalven de jeukte, de weyachtige zelfftandigheid buiten haare vaaten doen loopen, dat is, buiten de blaasjes, waar in zy hunne cytjes leggen, de hoop hunner nakomelingfchap, en de plaag der ongelukkigigen, die 'er door gekweld worden.

Men begrypt ligtelyk, dat de zulken van de Hoe wordt ze voortgeplant? kleine Diertjes, die door de beweegingen, welke een Schurftig Mensch maakt, op een Servet, op een kleed, een handschoen enz. vallen, zich aan het vel van hem, die 'er zich van zal bedienen, vast hechten, en deze lastige ziekte op hem overbrengen, en 't is op deze wyze dat deze ziekte befmettend is: eene ziekte des te moeiljyker, omdat ons dezelve fchandyk voorkooft, en omdat zy het inderdaad is, als zy door onze morfigheid en luiheid wordt voortgebragt.

Dus moeten wy by de Infeften, die gefchikt Dit moet niet op de Koorts zyn om ons te kwellen, by de Muggen, de Vlooyen, Luizen enz. nog de Diertjes van de enz. worden toegepaf. Schurft voegen; Maar wy moeten 'er niet die

228 VAN DE KLEINE DIERTJES.

van de Koorts en de Pest, (welke slechts een soort van kwaadaartige en besmettende Koorts is) byvoegen; Die laatste Diertjes zyn harsenschimmig, en toonen hoe bezwaarlyk het is de Verbeelding paalen te stellen; Dezelve gaat altoos verder, dan de waarheid haar leidt. Men heeft Diertjes in het water, in de vochten, in het vleesch, in alle soorten van Stoffen gevonden; Men heeft ze in de Schurft gevonden; Men heeft bemerkt dat zy de oorzaak dier laatste ziekte waren, men heeft geloofd, dat zy het ook waren van de Koorts en de Pest; Maar het is eene bewezen waarheid, dat zy, in plaats van 'er de oorzaak van te wezen, 'er niet anders dan als de uitwerkzels van beschouwd moeten worden.

DE LICHTENDE WORM.

Het is vergeeffch trotsche en bygeloovige Aanmerking over de waarheid. Stervelingen, dat gy hoopt de waarheid hier beneden klaar en duidelyk te zien. Gy zoekt haar buiten haar verblyf; Zy woont boven de Gewelven des Hemels, maar zy heeft een klein gedeelte van haar licht medegedeeld aan een beminlyk en vertroostend Wezen, gelyk zy zelve is; De flauwe schemering, welke dit verspreidt, is ons genoeg om ons in onze duifternis te leiden: Het zal alleenlyk zyn, als de Dood het kleed van den Nacht zal koomen scheuren, als de dageraad van den eeuwiggen dag ons zal koomen verlichten, dat wy al den glans der waarheid zullen beginnen te kunnen verdraagen; en van dat oogenblik af zullen wy de zwakke Phosphorus, welke een levendiger licht moet doen verdwynen, eensklaps zien vernietigd, gelyk, op de wederkomst der Zonne, het schitterend Insect, welks Historie wy nu nog kortelyk meêdeelen zullen, zyne plaats in den duifteren rang der gewoone Insecten aanstonds hernceemt.

De Heer GEOFFROY beschryft op de volgende Beschryving van de Lampyris. wyze den lichtgeevenden Worm, welken hy in 't Latyn *Lampyris*, *Noctiluca*, en *Cicindela* noemt,

noemt? „ Zyne Sprieten zyn enkel en een-
 „ voudig, loopende ongevoelig van de basis in
 „ een punt uit. Deszelfs borst- of middel-ftuk
 „ is groot met breede randen, waar onder zyn
 „ hoofd vast is. Dit hoofd gaat in eene bree-
 „ de opening gemaakt in het onderft van dit
 „ borst-ftuk of midden-lyf ”.

drie Soor-
 ten.

Daar zyn drie foorten van lichtgeevende
 Wormen. In het eene foort, waar in het wyf-
 je zonder vleugelen is, is het mannetje drie
 linies en twee derde van eene linie lang, en
 een en een derde linie breed, en het wyfje is
 zes linies lang, en twee en een derde breed.

die alle
 licht gee-
 ven.

inzonder-
 heid de
 Wyfjes.

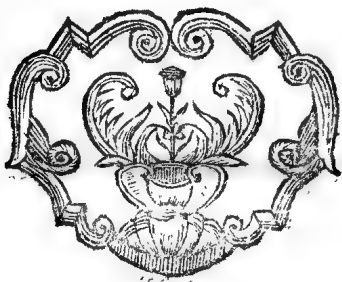
„ De Wormen van alle drie de foorten heb-
 „ ben de zonderlinge eigenschap van des nachts
 „ licht van zich te geeven. De Wyfjes, die
 „ niet van Vleugelen voorzien zyn, en die op
 „ de aarde kruipen, hebben deze eigenschap
 „ in een veel hooger trap dan de mannetjes,
 „ die slechts cenige lichtende Stippen hebben;
 „ Het fchynt dat die fchittering in zo veel
 „ hooger trap vergund is aan het wyfje, 't
 „ welk niet vliegen kan, om van de Man-
 „ netjes, diè haar vliegende zoeken, des te
 „ beter opgemerkt en gevonden te kunnen
 „ worden; Inderdaad als men tegen 't einde van
 „ Juny, 't welk de tyd hunner koppeling is, des
 „ avonds lichtende Wormen in zyn hand neemt,
 „ ziet men niet zelden het Mannetje, 't welk
 „ rond-

DE LICHTENDE WORM. 231

„ rondom het wyfje kooft vliegen, en door
„ dit middel vangt men dezelve. Het licht,
„ 't welk de wyfjes verspreiden, is dikwils zo
„ levendig, dat men het voor een kooltje vuur
„ zou neemen. De Stoffe, waar door het
„ voortgebragt wordt, fchynt een wezenlyke
„ Phosphorus te zyn, gelyk aan de lichtende
„ Stoffe, welke zekere viifchen en de Wor-
„ men, die in sommige Schelpen huisvesten,
„ van zich geeven. Hoe meer het Insect in
„ beweging is, hoe meer de luifter en glans
„ van deze Phosphorus fchittert, hoe levendi-
„ ger en helderer zy is; en als zy begint te
„ verminderen, behoeft men het Insect slechts
„ te fchudden, te tergen, en te doen loopen,
„ aanftonds vermeerdert het licht, en hervat
„ zyn eerften gloed.

„ Het hoofd van het Mannetje is net van ^{nadere Be-}
„ het zelfde maakzel als van het wyfje en ^{fchyving.}
„ eveneens bedekt door de plaat van het borft-
„ ftuk, alleen fchynt het wat grooter, dan dat
„ van het wyfje; Het is zwart, gelyk ook de
„ Sprietten; De Buik van dit Mannetje minder
„ dik en lang, dan die der wyfjes, heeft de
„ plooyen of vouwen aan de zyden minder
„ duidelyk, maar het grootfte verfchil, 't welk
„ men tuffchen de beide Sexen vindt, is, dat het
„ Mannetje bedekt is met bruine, Segryne
„ kokertjes van twee linies lang, en opwaards

„ verheven , buiten den buik uitsteekende , waar
„ onder de vleugelen liggen. De laatste rin-
„ gen van den buik geeven niet zo veel licht
„ als die van het wyfje; Men ziet alleenlyk
„ vier punten die verlicht zyn , of schynzel wer-
„ pen , twee op elk der twee laatste ringen ”.

B E S L U I T.

Ik had niet gedacht myn Werkje over de In-^{Aanmer-}fecten zo breed te doen uitdyen; Ik weet ^{king over} dat dit gedeelte van de Natuurlyke Historie, ^{de Studie} schoon zeer aartig en opmerkelyk, echter niet ^{der Insec-} het nuttigste gedeelte is. Ik heb, om die rede, ^{ten.} de nuttigheid zoeken te vermeerderen, niet slechts door myne Zedekundige Aanmerkingen, (dat was het groote doelwit van myn schryven,) maar ook door het Practikaale by het bespiegelende te voegen, en den Jonge Lieden te leeren niet alleen wat voor Diertjes de Zy-wormen en de Byën waren, maar ook hoe zy dezelve behandelen moeten, om 'er in den tegenwoordigen Staat van zaaken voordeel van te trekken, dat is te zeggen, zich met hunne voortbrengzels te verryken; Die berichten hebben ondertusschen veel plaats weggenoomen, en zulkén onder myne Lezers, die zich volstrekt bepaalen willen, om de *Theorie* der Insecten, op myne wyze behandeld, te lezen, voor welken het onverschillig is, of zy eenig praktikaal voordeel van hunne Oeffeningen hebben, kunnen de laatstgemelde verhandelingen over de Zy-wormen en de Byën over-

flaan, zy kunnen zelfs myne Voorreden, zo zy 't verkiezen, ten grooten deele overflaan, als welke hen meer tot de beschouwing der Natuur in 't algemeen, dan bepaaldelyk tot die der Insecten zoekt te leiden, en dan zal dit Werkje, hoop ik, niet te groot voor hun wesen. Is het evenwel nog zodanig, ik beklaag hen, maar zoek hen niet verder te gemoet te koomen.

De Bronnen, waar uit ik geschept heb, zyn zo overvloedig en schoon, dat ik dezelve wel geheel zoude hebben willen uitputten; daar zyn 'er nog eenigen, welken ik niet heb durven naderen, om dat ik zeker was daar nieuwe schatten te zullen vinden, die ik in verzoeking geraakt zoude zyn van te willen rooven, zodanig is, by voorbeeld, de *Historie der Insecten in 2 stukken in 4to*, welke de Heer GEOFFROY onlangs heeft uitgegeeven, en welke het gemeen ontvangen heeft met eene gretigheid, die my voor myn Werkje zou doen vreezen, indien ik naar het zelfde ontwerp, en met dezelfde oogmerken, als de Heer GEOFFROY gewerkt had.

dezelve
moet niet
al te ver-
te gaan.

Ik heb verscheide maalen in het beloop van dit Werkje gezegd, dat men niet eene al te blinden eerbied voor dit Soort van Studie, nog eene al te groote verwondering over de

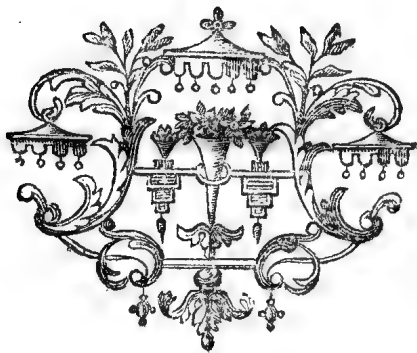
In.

Insecten hebben moest, welke men inzonderheid aan de groote werken der Natuur verschuldigd is; dat in der waarheid de vaardigheid en tederheid hunner werktuigen opmerkelyk en zelfs verwonderlyk zyn, maar dat het ongerymd zy in dezelve als bekwaamheden of deugden te beschouwen, het geen slechts noodzaakelyke uitwerkzelen zyn van hunne gesteltenis, en van de plaats, welke zy in de order der dingen, in de verzameling van het Heelal, beslaan. Ik zoude 'er hebben kunnen byvoegen, (volgens een wyzen ouden Stelregel, waar van wy ons schaamen moesten af te gaan) dat 'er niets wezenlyk schoon zy, dan 't geen groot is; dat de hoogste volmaaktheid, daar de kleine lichaamen toe kunnen stygen, is van bevalligen aartig te zyn; dat het maakzel der Ledemaaten van een groot Dier veel meer verscheidenheid heeft, veel fyner is, veel meer veranderingen en konst aantoot, en bygevolg veel meer verwondering moet verwekken, als men hetzelfde behoorlyk nagaat, dan dat van een klein.

De beroemdste Natuurkundige van deze eeuw, de Heer DE BUFFON, heeft deze waarheid bewezen, en alle onze schranderste Natuurbeschouwers stemmen daar in eindelyk over een, en beginnen deze waarheid naar haare

waar-

waarde te doen gelden. Zy is inzonderheid met kragt en duidelykheid voorgesteld in eene Memorie van den Heer P. welke in het JOURNAL ENCYCLOPEDIQUE van de maand May 1763. is medegedeeld, en waar mede ik myn Werkje besluiten zal.

MEMORIE OVER DE INSECTEN,
by wyze van een Brief aan de Schry-
vers van het *Journal Encyclopedique*.

MYN HEEREN!

„ Ik heb zo even een nieuw Werkje gelezen
 „ over de Natuur en het maakzel der In-
 „ secten; de denkbeelden van den Schryver
 „ herinneren my eenige aanmerkingen, welke
 „ ik eertyds over het zelfde onderwerp ge-
 „ maakt heb, en die ik ulieden ga medede-
 „ len.

„ Voor het ongeschaapen wezen, zeide ik Aanmer-
 „ king over
 „ groot en
 „ klein.
 „ in my zelve, is niets groot nog klein; de
 „ woorden van Grootheid en Kleinheit zyn
 „ slechts uitdrukkingen van vergelyking van
 „ het geschapen, het eindig en bepaald wezen;
 „ Want alle levendige Zelfstandigheden ver-
 „ nietigen zich in het denkbeeld van de Onein-
 „ digheid van God. Wat wil dan die verwon-
 „ dering van zommige Philosophen wegens zo
 „ veele Mirakels en Wonderstukken, waar
 „ mede zy de Natuur belasten, wegens zo vee-
 „ le *Prodiges*, die zy allerwegen meenen te
 „ moeten vinden? Waarom blyven zy inzon-
 „ der-

238. MEMORIE OVER DE INSECTEN.

„ derheid met zo veel vermaak staan voor het
 „ gering Insect, dat ik onder myne voeten
 „ vertreedde? Waarom houden zy niet op het
 „ zeive te beschouwen, en 'er zich over te
 „ verwonderen? Hoe! de Mensch, dat Meeffer-
 „ stuk der Natuur, is voor hun niet meer de
 „ Koning der Dieren! Het is die vlieg, die
 „ Tor, die Mierenleeuw, welke hen verrukt,
 „ hunne verbeelding opvoert, en al hun aan-
 „ dacht inneemt! ô Philosophen! van waar
 „ koomen uwe dwaalingen? van de onvol-
 „ maaktheid uwer Zintuigen, van uwe wyze
 „ van oordeelen. Ten opzichte der Natuur
 „ zyn 'er geene wonderen; Het is de zwak-
 „ heid van uw Verstand, welke dien naam
 „ verspilt aan alles wat u verwondert.

By de Na-
 tuur is
 geen groot
 of klein.

„ Gy brengt uwe wyze van oordeelen in de
 „ Natuur over, en het geen moeyelyk voor u
 „ zoude wezen, koomt u voor even eens voor
 „ Haar te moeten zyn; Dus hoe kleiner het
 „ Insect is, hoe grooter het wonder wordt;
 „ Hoe! zegt Gy een Vlieg, een Mug, een
 „ Vloer heeft een hart, longen, ingewanden,
 „ pooten, een mond enz. Hoe zulk een klein
 „ werktuig met zo veele nog kleiner werk-vee-
 „ ren te voorzien? Wat vertoont zich de
 „ Schepper der Natuur groot in die kleine ge-
 „ wrochten! Gy bedriegt u; Hy is groot in
 „ alles,

MEMORIE OVER DE INSEKTEN. 239

„ alles, groot in zich zelve, groot in het
„ groote en kleine; waarom moet gy dan juist
„ het kleine neemen, om zyne grootheid te
„ vertoonen? Toen de Koninglyke Propheet
„ uitriep: *Hoe groot zyn uwe werken o Heere!*
„ had hy zekerlyk niet een Mug, of Vlieg, of
„ Vloot op 't oog; maar die geheele order,
„ die eenstemmigheid, die in het Heelal, in
„ de Starren, en in den Mensch in het byzon-
„ der te bespeuren is; den Mensch op wiens
„ voorhoofd God het Zegel zyner grootheid
„ schynt gedrukt te hebben.

„ Zommige Hedendaagsche Naturalisten Waarom
„ zich tot de
„ kleinste
„ schynen my te gelyken naar die twee Jonge
„ Liederen, die in de Galery van een voortref- Voorwer-
„ pen be-
„ paald?
„ felyken Schilder wandelende hunne oogen
„ van de voornaamste Stukken afwendden, om
„ eenige Vliegen, onvolmaakt geschilderd, ee-
„ nige gebrekkige Landschapjes te beschouwen.
„ Het is een groot meester, zeiden zy tot mal-
„ kander, beschouw die Vlieg eens, zie eens
„ hoe naauwkeurig dezelve gelykt, men zou
„ zeggen, dat zy loopt: ey! laat die Vliegen
„ blyven, riep de Schilder met verontwaar-
„ diging, en oordeelt my uit myne Werken.

„ De Insecten hebben hunne verkiesingen, De Won-
„ deren in
„ de Infec-
„ hunne geaartheid, hunne manieren en ze-
„ den; wat is hier verwonderlyk in? moeten

„ yder

240 MEMORIE OVER DE INSECTEN.

„ yder dier niet de geartheid hebben van dat
„ Soort, daar het toe behoort? Verbindt hem
„ dezelve niet met het geheel? wordt hy daar
„ door niet geleid zo wel tot zyn eigen be-
„ houdenis en de voortplanting van zyn ge-
„ slacht, als tot volmaking van den keten der
„ geschapen wezens? De Insecten hebben dus
„ hunne byzondere geartheid, wat is daar
„ wonderlyk in?

„ Een wys man ziet, dunkt my, overal niet
„ dan de noodzaakelyke uitwerkzelen van na-
„ tuurlyke oorzaaken. Als een Insect uwe
„ Graanen bederft, uwe landeryen beschadigt,
„ uw en voorraad verteert, poog het te ver-
„ delgen, gy zult daar mede aan uwe mede-
„ menschen een veel grooter dienst doen, dan
„ met 'er hun eene nuttelooze, en dikwils
„ schadelyke beschryving van te geeven. Een
„ Insect, zegt ergens een beroemd Natuurbe-
„ schouwer van onzen tyd, een *Plinius*, een
„ *Aristoteles* onzer eeuw, een Insect moet niet
„ meer plaats beslaan in 't hoofd van een Na-
„ turalist; dan het in het Heelal beslaat. Door
„ al te veel de kleine dingen te beschouwen,
„ vergeet men de grooten. Alle de hoogere
„ Soorten zyn nog niet beschreven, waarom
„ zich dan beuzelachtig aan de laagere Soorten
„ te bepaalen? zal de wezenlyke kennis der

worden te
veel uitge-
meten.

„ N^o.

MEMORIE OVER DE INSECTEN. 241

„ Natuur dan door die kleine beschryvingen
„ zo veel meer bevorderd worden ?
„ Alle geschapen Wezens , 't zy leven-^{Eenpaa-}
„ dige of groeiende, zyn niet dan eene ^{Mo.}righeid in
„ *dificatie* of byzondere schikking van een ^{de Natuur}
„ zelfden scheut, een zelfde Spruit, waarvan
„ de Natuur zekere deelen alleenlyk op zulk
„ of zulk eene wyze heeft bepaald. Die een-
„ vormigheid vertoont zich byzonderlyk in de
„ inwendige deelen, waar in men vry alge-
„ meen dezelfde order, dezelfde schikking,
„ dezelfde verdeeling aantreft. De omslag,
„ het bekleedzel, waar in elk Wezen als be-
„ wonden is, schynt deze eenpaarigheid te
„ vermommen, maar als men daar slechts wat
„ nauwkeurig acht op slaat, kan men zelfs aan
„ het uiterlyke eene zekere gelykheid erken-
„ nen, en men zal die zekerlyk bespeuren,
„ als men eene vergelyking maakt tussche
„ twee Schepzels, die in de keten der Wezens
„ niet zeer verre van malkander af zyn, by
„ voorbeeld een Paard en een Rot, of een
„ Muis.
„ Zo de gedaantens gelyk zyn, moet men
„ zeggen, dat de Natuur altoos naar het zelf-
„ de ontwerp werkt; De Stoffe van haar
„ werk is die algemeene voortbrengende of le-
„ venmaakende Zelfstandigheid uit levendige
„ en *georganiseerde* deeltjes bestaande.
„ *Vierde Stukje.* Q „ De

VEREENIGING TOT BEVORDERING
DER BIJENTEELT IN NEDERLAND.

BIBLIOTHEEK.

242 MEMORIE OVER DE INSECTEN.

„ De middelen van voeding, van ontzwach-
„ teling zyn ook de zelfde; De Planten pom-
„ pen, om zo te spreken, door haare wor-
„ tels en bladen de deeltjes van de levende
„ Stoffe; welke zy met haare Zelfftandigheid
„ verbinden en vereenigen. Het voedzel, 't
„ welk de Dieren gebruiken, bestaat inderdaad
„ uit dezelfde deeltjes, welke met order in
„ alle de deelen hunner lichaamen gevormd
„ worden. Het is uit het overschot van deze
„ *geörganiseerde* Stoffe, dat de jongen van elk
„ foort, 't zy plant of Dier geformeerd wor-
„ den; Deze Standvâstige en eenpaarige mid-
„ delen van voeding, van ontzwachteling,
„ van hervoortbrenging of vermenigvuldiging
„ vertooncn zich duidelyk in de groote Die-
„ ren; maar als wy van dezen tot de kleinde-
„ re nederdaalen, zou men zeggen, dat de
„ Natuur haar werk voor ons nieuwsgierig oog
„ heeft willen verbergen. De hervoortbren-
„ ging der Eyer-leggende dieren, schoon de-
„ zelfde, als die der levenbaarende, is ech-
„ ter veel ingewikkelder; Op dezelfde wyze
„ zouden de gestaltewisselingen der Insecten,
„ hunne veranderingen, en de overgangen van
„ den een in den anderen staat, ons in den
„ eersten opslag schynen te moeten doen ge-
„ looven, dat zy byzondere middelen van her-
„ voortbrenging of vermenigvuldiging hebben.

„ want

MEMORIE OVER DE INSECTEN. 243

„ want een Vlieg, een Kapel brengen niet
„ een Vlieg, een Kapel, gelyk aan haar zelve,
„ voort, maar teelen een Worm, een krui-
„ pend Insect; Het is onder deze logge en
„ ruwe gedaante, dat het Diertje zyn eersten
„ tyd doorbrengt; het ontdoet 'er zich vervol-
„ gens van, om eene fraayer gestalte aan te
„ neemen, en verandert eindelyk in een Vlieg,
„ of werkzaame vaardige en vlugge Kapel.
„ Deze wyze van voortteeling schynt in 't ook in de
Voorttee-
ling der
Insecten.
„ eerste niet wel met de algemeene middelen
„ te strooken; Het diertje, dat uit de Vlieg
„ geboren wordt, wordt zelf geen Vlieg, dan
„ nadat het door die gedaanten is doorgestaan,
„ waarin het geene gelykheid heeft met het
„ dier, daar het zyn oorsprong uit getrokken
„ heeft; en 't is niet dan op 't oogenblik van
„ zyne verdelging, dat het de gedaante neemt
„ van eene Vlieg of van een Kapel. Hier
„ schynt de natuurlyke order geheel verdelgd;
„ Niet alleen brengen het Mannetje en het
„ Wyfje onder de Vliegen geen *Individu* voort,
„ dat hun gelyk is, maar ook is de tyd van de
„ voortbrenging van dit jong niet geschikt ge-
„ lyk als in andere Dieren. Het is in de len-
„ te hunner dagen, dat deze de Vermaakten
„ der Liefde smaaken, het Insect integendeel
„ niet dan op het einde van zyn leven; Laa-
„ ten wy dit verschil poogen op te helderen.

244 MEMORIE OVER DE INSECTEN.

De Zwaar-
 righeid des
 aangaande
 opgehel-
 derd.

„ De eigenlyke en onderscheidende gedaante van yder dier is die, als het zelve genoeg ontzwaachteld, of gegroeid is, om zyns gelyken voort te brengen. Alle de gedaantens, welke het voor dezen Staat heeft, zyn slechts voorbygaande en toevallig. De eyers, by voorbeeld, zyn eene voorbygaande gestalte van yder eyerlegend Dier; In de Insecten zyn de eytjes, de Worm, de Rups, de Nymf, het Popje, daar de Vlieg of Kapel uit voortkoomen, slechts voorbygaande en toevallige gestaltens dier laatste Staaten van Vlieg of Kapel; men kan eene dergelyke waarneeming van de Kikvorsch in zyne verschillende gestalten maaken.

„ De eerste en eigenlyke gedaante van een Zyworm is die van Uiltje of Kapel, naardien hy dezelve onder de gestalte van Nymf of Popje heeft. Hy heeft ze ook onder de ruwe gestalte van Rups, maar dezelve is bezwaachteld en verborgen onder de verscheide vliezen en vellen, daar het dier mede bekleed is. Die verscheidene bezwaachtelingen, daar de Kapel onder beslooten is, zyn zo veele banden, waar van hy zich ontdoet, naar maate zyne leden meer omtrek, stevigte, en krachten krygen; Het overschot van het voedzel, 't welk het Dier nuttigt, wordt niet gebruikt, gelyk een beroemd Natuur-
 „ kun-

MEMORIE OVER DE INSECTEN. 245

- „ kundige meent, om een groot georganiseerd
„ lichaam te maaken, 't welk de inwendige en
„ wezenlyke gesteldheid van het Dier behoudt;
„ Daar geschiedt geene nieuwe voortbrenging,
„ maar eene enkele ontzwochteling; zo de
„ Rups Kapel wordt, is zulks niet, omdat zy
„ onder die eerste gedaante de noodige lede-
„ maaten voor de Voortteeling niet hadt, de
„ Kapel bestondt reeds onder de gedaante van
„ Rups, en verlaat alleenlyk den omslag, die
„ hem verborg; Ja de Kapel, hadt, onder de
„ gedaante van Rups, alle de noodige deelen
„ tot de Voortteeling; hy kon ook toen geör-
„ ganiseerde lichaaamen voortbrengen, dewyl
„ men eene menigte eytjes in de lichaaamen
„ van verscheide Rupsen gevonden heeft.
„ De Vlieg, onder de gedaante van Steek-Steekworm-
„ worm verborgen, brengt voor zyne gedaante-
„ wisseling eene menigte kleine Steekwormen,
„ of kleine gelyke Vliegjes, voort. Als de
„ Steekworm een Vlieg wordt, is zulks niet
„ eene eigenlyke gedaantewisseling, het is
„ slechts eene verandering van vel; Daar ge-
„ schiedt niet, gelyk dezelfde Natuurkundige
„ meent, eene voortbrenging van een groot
„ georganiseerd lichaam, 't welk het overtolli-
„ ge, of liever het overblyfzel, van het or-
„ ganiseb voedzel is, dat tot de voortbren-
„ ging

246 MEMORIE OVER DE INSECTEN.

Vergely-
king der
Insecten
met de
Planten.

„ ging der kleine Steekwormpjes niet gebe-
 „ zig was.
 „ De Vlieg, de Kapel zyn als bloemen,
 „ die nog in de knop zitten, die nog niet
 „ open zyn, en men vindt in den *Bybel der*
 „ *Natuur* van SWAMMERDAM, eene zeer fraaye
 „ vergelyking tusschen den verschillenden
 „ groey van een bloem en van een Insect.
 „ De knop, die de bloem omzwachtelt, is
 „ niet geformeerd, dan met het overtollige
 „ van de groeyende klompjes; Even eens is
 „ de Vlieg in een Nymf veranderd, niets anders,
 „ dan de Vlieg zelve, verborgen onder een
 „ omslag of bekleedzel, 't welk geformeerd is
 „ uit het overtollige van de *organische* dierly-
 „ ke klompjes; maar gelyk de bloem en de
 „ knop in de planten in een oogenblik gefor-
 „ meerd worden, even eens worden in de
 „ Insecten de bekleedzels, de Worm, de
 „ Nymf, of liever de Kapel alleen met zyne
 „ verscheide bekleedzels eensklaps voortge-
 „ bragt op 't oogenblik zynere eerste forma-
 „ tie, maar alles is dan nog maar ruwelyk
 „ ontworpen, zyne wezenlyke gedaante is
 „ dan zelfs nog niet merkbaar, het is niet
 „ dan met veel konst en behendigheid, dat
 „ men zo ver gekoomen is om de deelen
 „ van de Vlieg of de Kapel onder de ge-
 „ , , daan.

Fig. 22.

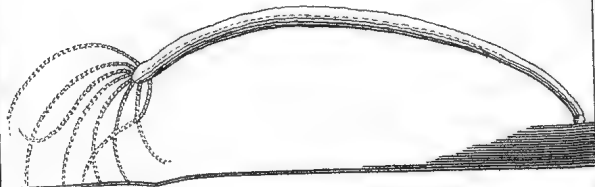

Fig. 23.

Fig. 24.

Fig. 25.

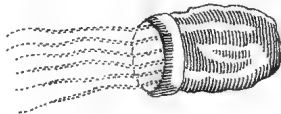
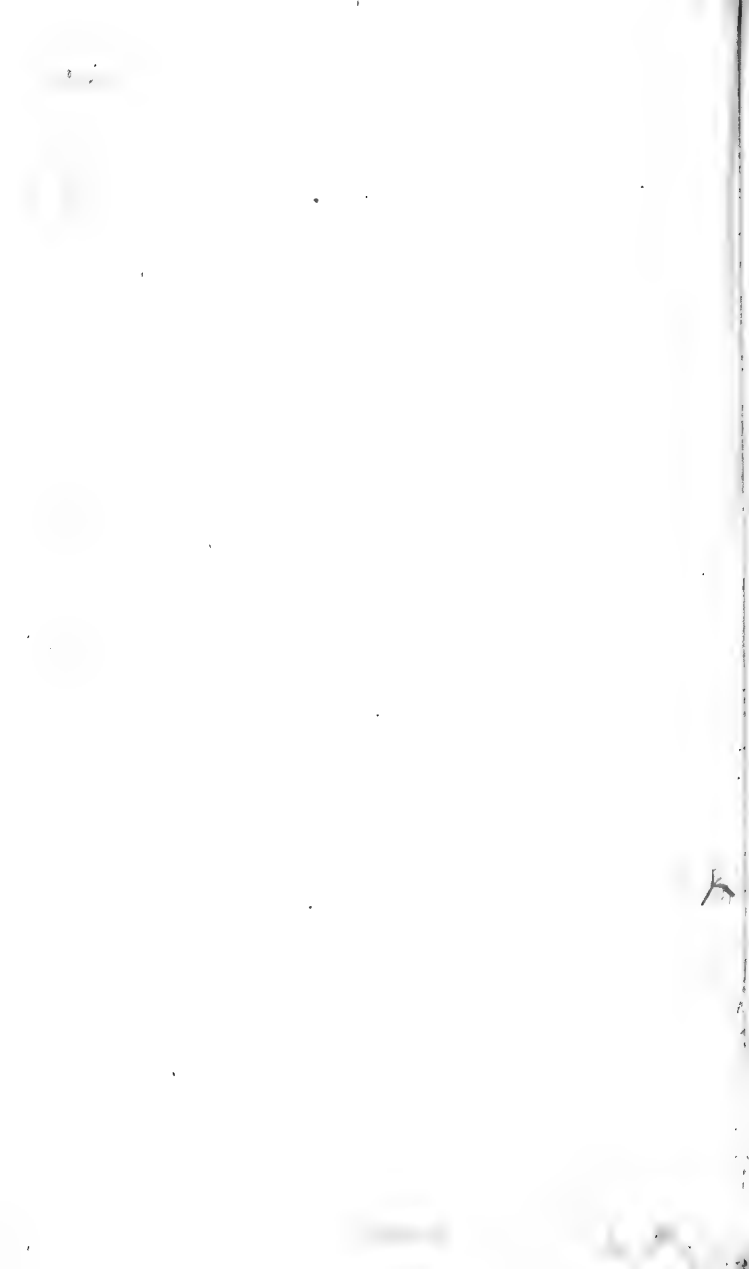
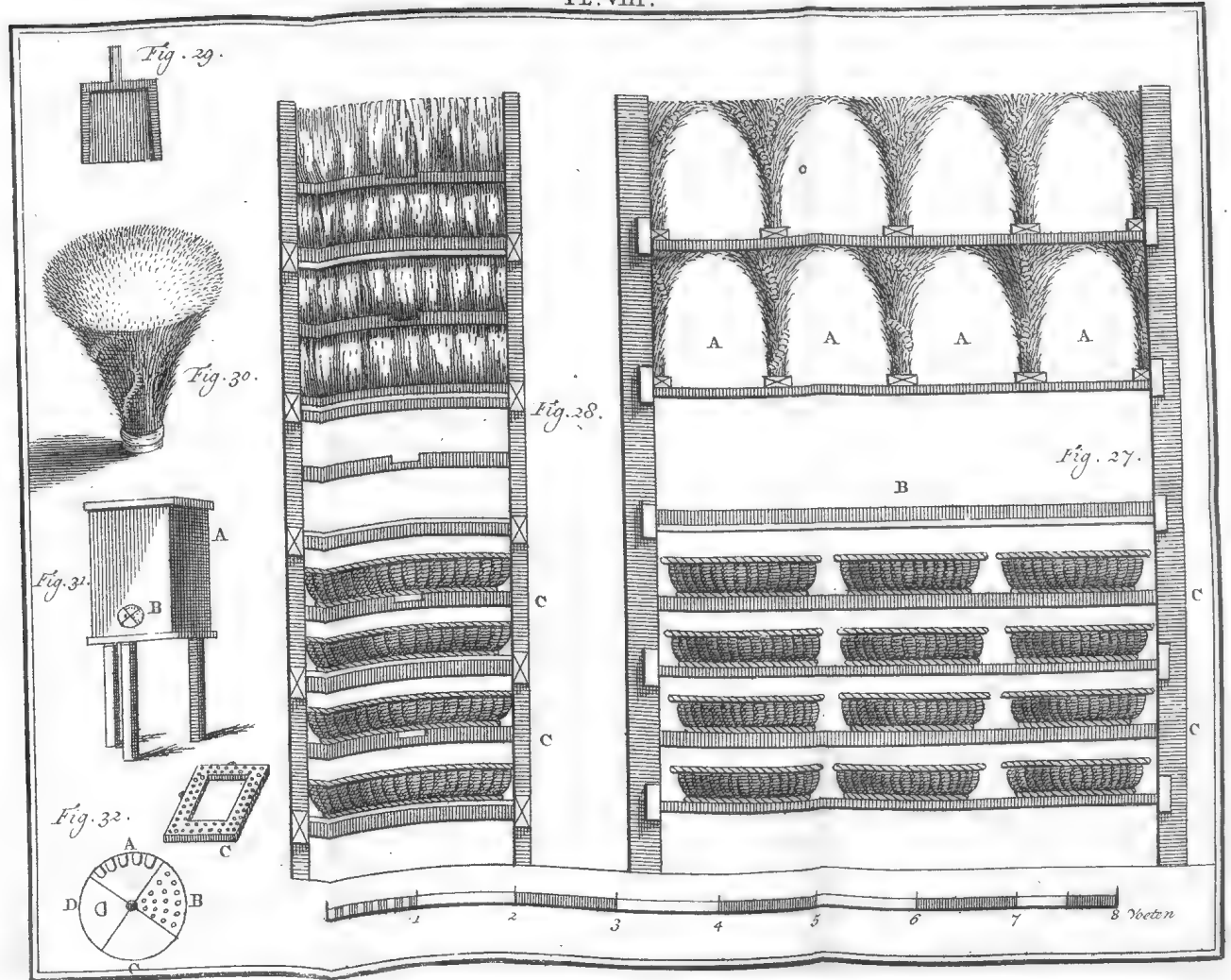
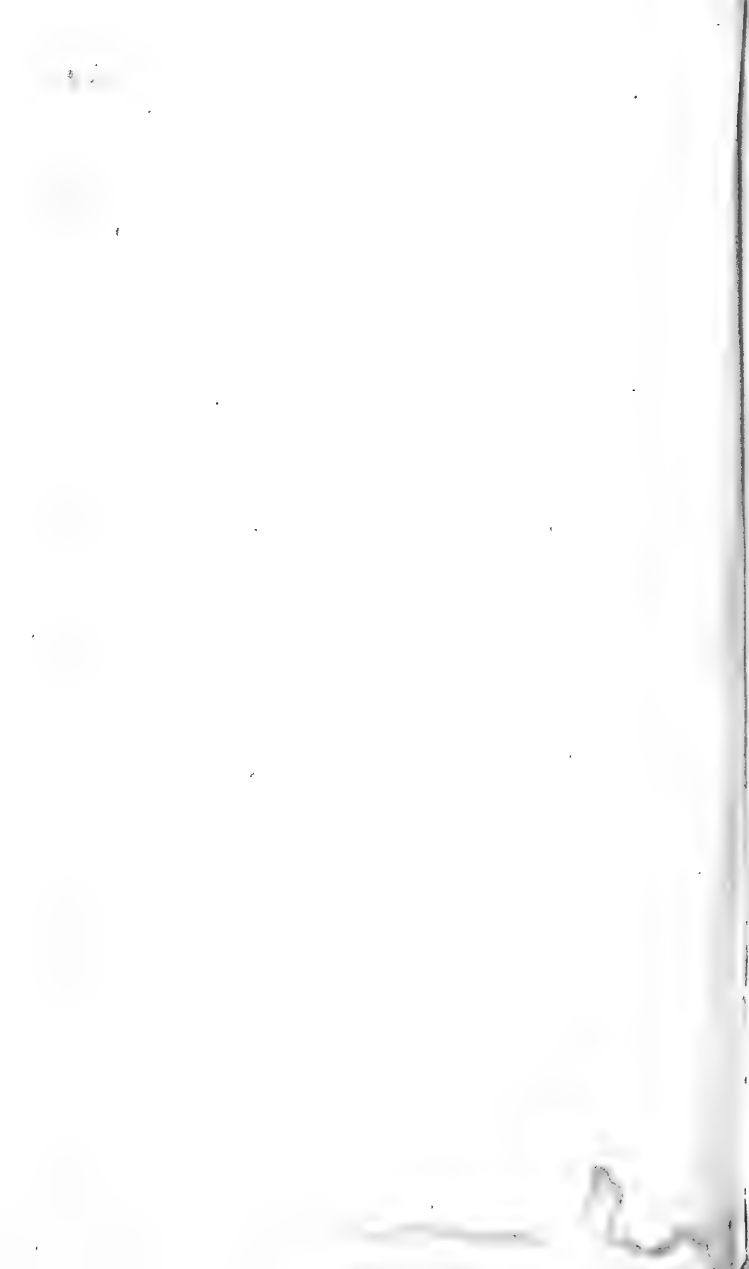

Fig. 26.

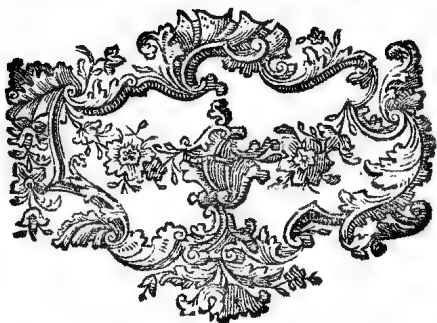

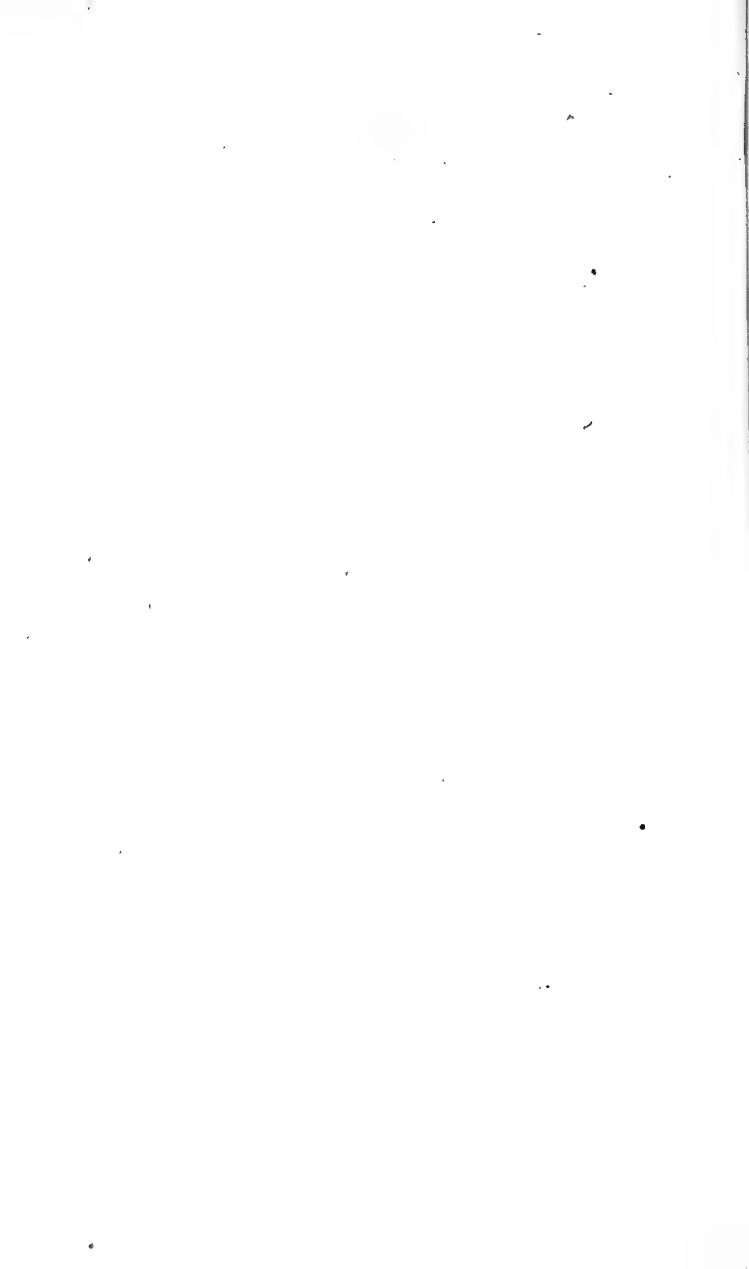
MEMORIE OVER DE INSECTEN. 247

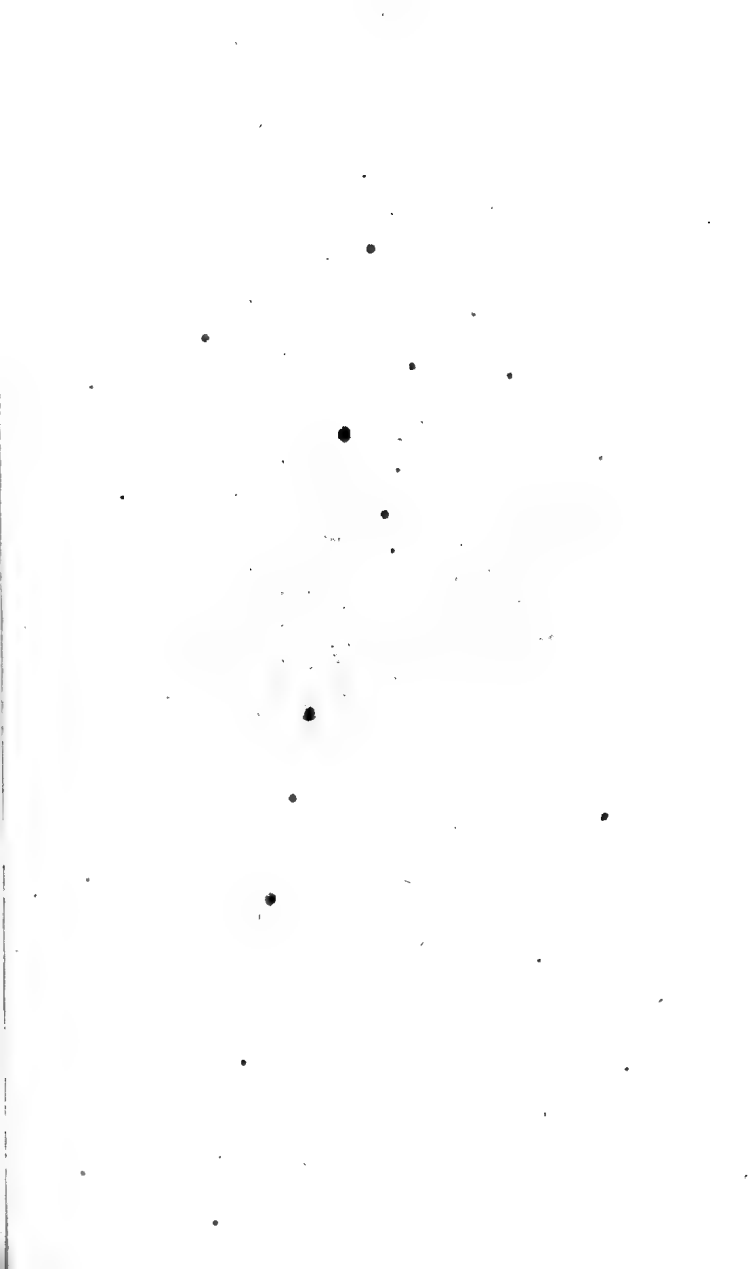
„ daante van Popje , Nymf , of Worm te
„ kunnen onderscheiden ”.

Ik ben , Myn Heeren enz.

E I N D E.

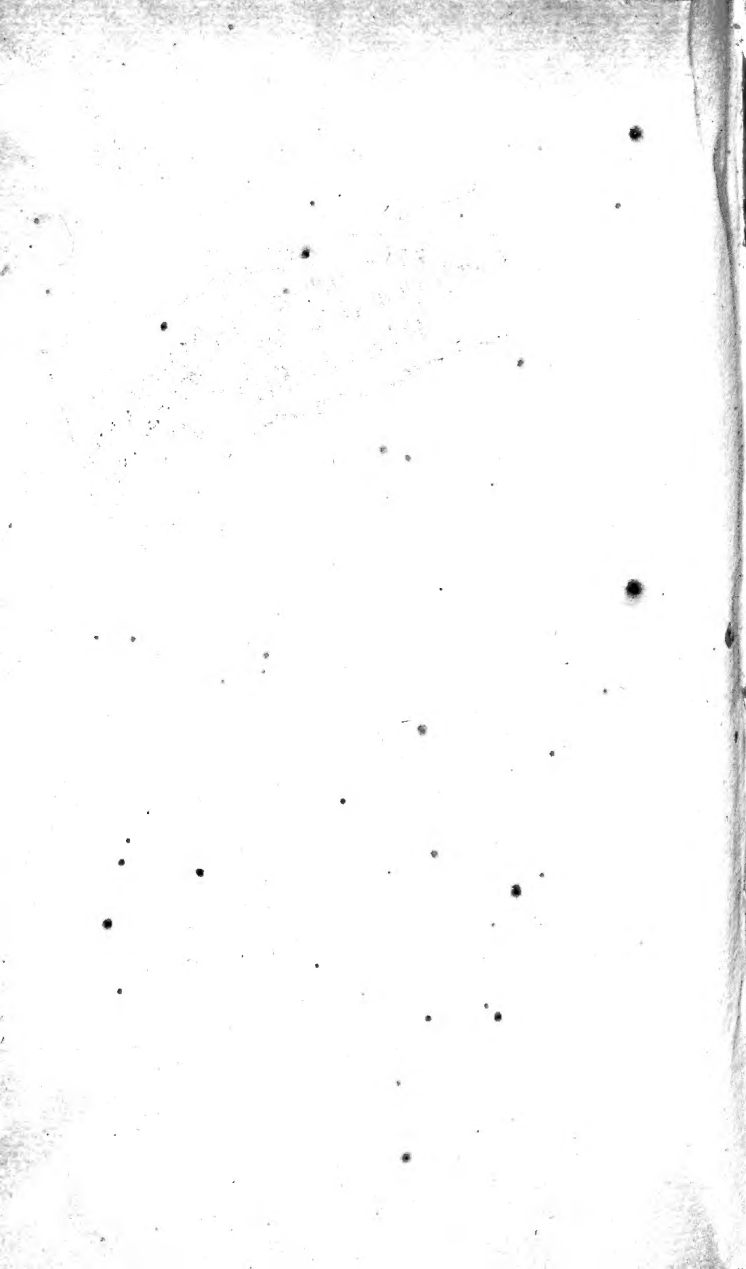

VEREENIGING TOT BEVORDERING
DER BIJENTEELT IN NEDERLAND.
BIBLIOTHEEK.

VEREENIGING TOT BEVORDERING
DER BIJENTEELT IN NEDERLAND.
BIBLIOTHEEK.

100
62050

VEREENIGING TOT BEVORDERING
DER BIJENTEELT IN NEDERLAND.
BIBLIOTHEEK.

